

THEOLÓGAI TANULMÁNYOK
SZERKESZTI: CSIKESZ SÁNDOR.
45. SZÁM.

KÁLVIN JÁNOS
VALLÁSPAEDAGÓGIÁJA

ÍRTA:
PATAY LAJOS
REFORMÁTUS S. LELKÉSZ

1935.

DEBRECEN

KÁLVIN JÁNOS VALLÁSPAEDAGÓGIÁJA.

ÁLTALÁNOS BEVEZETÉS.

„Kálvin János valláspaedagógiája“ c. tanulmányomat segéd lelkési szolgálatom közben, több esztendei munkám eredményeképpen bocsátom a nyilvánosság elé.

Tudatában vagyok annak, hogy Kálvinnal, mint valláspaedagógussal való foglalkozás szükséges és fontos cselekedet Kálvinnak hittani elveit ugyanis századok óta, sokan több irányú „megvilágításban feldolgozva ismertették, de valláspaedagógiai szempontból kevesen foglalkoztak a reformátor személyiségével. Aki foglalkozott is Kálvinnal ilyen szempontból, rendesen nem teljes, csak részleges felvilágosítást adott róla. Mindennek az az oka, hogy Kálvin speciálisan valláspaedagógiai munkát alig írt egy néhányat. Az ő paedagógiai gondolatai különböző munkáiban, különösen bibliamagyarázataiban vannak elrejtve és bizony onnan kell azokat kibányászni annak, aki Kálvin nevelői arcára akar feltekinteni. Pedig óriási jelentőséget kell tulajdonítanunk Kálvin paedagógiai megismerésének. Hiszen e megismerés nélkül Kálvin szellemét magán hordozó keresztyén családi nevelésről nem beszélhetünk és az ő utasításai alapján felnevelkedő ifjú generációt nem remélhetünk. Kálvin paedagógiájának megismerése és alkalmazása volna különben a legjobb előkészítése a helyes egyházi fegyelmzés megteremtésének is. E kérdések nagy hordereje mellett ha arra gondolunk, hogy Kálvin alapvető munkájának: első intéstitúciójának 400 éves jubileuma Isten kegyelméből napjainkban,immár elközelgett (1535-1936.), ez a gondolat, mert önkéntelenül a reformátorra irányítja figyelmünket, arra késztet, hogy igyekezzünk őt jobban, teljesebben, tehát paedagógiai oldalról is megismerni.

Kálvin valláspaedagógiájának ismertetésénél mellőztem a Kálvin korabeli paedagógia történetének a megrajzolását, valamint egészen részletes kimutatását an iák, hogy mit vett át Kálvin e téren másoktól. Külön is hatalmas tanulmányt igényelne ugyanis a Kálvin előtti és utáni paedagógiai törekvéseknek pontos megállapítása és annak a levezetése, hogy egyes paedagógiai gondolatait kitől, vagy honnan vette Kálvin és hogy mit vettek mások is őtől.

Elhatároztam Kálvin valláspaedagógiáját kortársai és munkatársai (pl. Béza) valláspaedagógiájától is, bár ezek nem egy esetben Kálvint utánozhatták és az ő paedagógiai nézeteit valósíthatták meg. Főleg csak Kálvinra magára szorítkoztam és annak a megvilágosítására igyekeztem különösképen, hogy Kálvin valláspaedagógiáját kerek egészében jellemezzem és tőlem telhetően felmutassam. Maga a tanulmány címe is ezt a törekvést akarja visszatükrözni. T. i. „Kálvin János valláspaedagógiája“ kifejezésben mintegy egyesítve van a Kálvin felfogása szerinti vallásos oktatásnak és nevelésnek a folyamata és megnyilvánulása A téma kidolgozásánál ragaszkodtam ahhoz, hogy szigorúan a tárgynál maradjak. Kálvin jobb és nr gyár nyelven való megismerése érdekében azonban, egyes kérdéseknél tudatosan engedtem ebből a szigorúságból. Bár a valláspaedagógiával szorosabban össze nem függő részeket többnyire jegyzet rovatban közöltem.

Munkám elkészítésénél Kálvint a Corpus Reforraatorum kötetei útján, eredé tiben tanulmányoztam E műben közölt fordításoknak, hozzávetőlegesen $\frac{2}{3}$ -a nem is jelent meg még magyarul. Kálvinnak magyar fordításban ismertetett műveit pedig, amelyek sajnos az ő írói munkásságának körülbelöl csak egy kilenced részét foglalják magukban úgy használtam fel hogy a paedagógiai vonatkozású magyar nyelvű idézeteket előbb az eredeti szöveggel egyenként összehasonlítottam s ellenőriztem és pár helyen, ahol szükségét éreztem, revideált fordítást is eszközöltem. Amennyire nyelvtudásom, megengedte úgy a régies francia, mint a latin szöveg fordításánál

törekedtem hűséges tolmácsolás mellett érthetőségre. Kálvinnak eredeti, vagy fordításban megjelent művein kívül alig vettem igénybe más segítséget. E. Doumergue-nek, Kálvin világhírű ismerőjének, a reformátor valláspedagógiai munkájára vonatkozó megállapításait idézem csak néhol,

A Corpus Reformatoruro kötetből kicédulázott és lefordított paedagógiai vonatkozású anyagot, amint az a tárgy természete szerint kínálkozott és Kálvin kedvenc gondolatainak is megfelelően, a családi vallásos nevelés, iskolai vallásos nevelés, egyházi vallásos nevelés és a keresztyén állam a vallásos nevelés szolgáltatában c. részekbe csoportosítva dolgoztam fel. A keresztyén állam a vallásos nevelés szolgáltatában c. rész kivételével mindegyik részhez külön bevezetési és összefoglalást (jellemzést, értékelést) írtam. Azután pedig befejezésképpen ez egyes részek paedagógiai eredményeit a mai korra vonatkoztatva összefoglaltam, Kálvin paedagógiai fejlődésének szempontját tekintetbe véve, lehetett volna azt a módszert is követnem, hogy időrendben haladva dolgozom fel a reformátor valláspedagógiai munkásságát, Ennek a módszernek az alkalmazásától azonban visszariasztott első sorban is az a körülmény, hogy Kálvin teljes szellemi fegyverzettel lépett fel az életben és nála kimondott fejlődés, szellemtörténeti szempontból nem igen tapasztalható. De eltekintettem ennek a módszernek az alkalmazásától azért is, mert Kálvin nem minden évben és nem mindegyik művében foglalkozott valláspedagógiai kérdésekkel. Széttörédezve és sok ismétléssel kellett volna adnom Kálvin paedagógiai tevékenységeit, hogyha előállításuk idejének megfelelő sorrendben dolgoztam volna fel azokat. Egységes képet mindenestre így nehéz lett volna adni Kálvin valláspedagógiájáról.

Istennek adok hálát, ha e tanulmányommal Kálvinnak valláspedagógiai szemzőből való megismerését valamivel elősegíthetem,¹

I. RÉSZ.

Családi vallásos nevelés.

/ Bevezetés.

Kálvin nevelői gondolkodásának alapját vallásos meggyőződése adta meg, amely Isten igéjéből táplálkozott. Kálvin előtt csak olyan nevelés állhatott meg, amely vallásos célt szolgált. A családi nevelés sem volt más tevékenység ő előtt, mint a biblia szellemében végzett vallásos nevelés.

A nagy reformátornak a családi nevelésre vonatkozó megállapításai, főleg kommentárjaiból hámozhatók ki. Kommentárjaiban, a szétszórtan levő és a legtöbbször röviden érintett paedagógiai gondolatoknak rendszeres csoportosítása világhíthatja csak meg előttünk azt a kérdést, hogy miképpen vélekedett Kálvin a családi vallásos nevelésről.

Kálvinnak a családi vallásos nevelésre vonatkozó kijelentéseit a következő gondolat-csoportosításban ismertetjük:

A szülők kötelessége, kitüntetése, szolgálata, felelőssége és önnevelése a családi vallásos nevelésben.

A gyermekek kötelessége a családi vallásos nevelésben. A szülői kormányzat és gyermeki engedelmesség végső határa. A szolgálak kötelessége a családi vallásos nevelésben.

A családi vallásos nevelés célja, tananyaga és módszere.

A családi vallásos nevelés akadálya és áldása, A vallástalan családi nevelés büntetése.

¹ Hálás köszönetet mondok D. Csikesz Sándor egyetemi professzor úrnak, aki e témára a figyelmemet felhívta s e tanulmányomat nemcsak többször átnézte, de útmutatásokat is adott számomra és bátorított munkám befejezésére. A jelen általános bevezetés szempontjai is az ő előadásainak a bélyegét viselik magukon. Hálás köszönetemet nyilvánítom a budapesti Ref. Theologia Akadémia nagytiszteletű Tanári Karának is azért az előzékenységeért, hogy a tanári könyvtárban elhelyezett Corp. Ref. köteteit tanulmányozás céljából rendelkezésemre bocsájtotta.

Gyermektelen szülők problémája. Az egyház vezetőinek családi vallásos nevelése. A családi vallásos nevelés és az egyház kapcsolata.

A családi vallásos nevelésre vonatkozó kálvini gondolatoknak jellemzése és értékelése,

2. A családban levő vallásos nevelés Isten rendelése.

Vezetői: apa, anya. Kötelességeik.

Általában véve a szülők kötelességének szokták tekinteni azt, hogy gondos, kódjának családjuk tagjairól. Kálvin osztotta ezt a nézetet és természetszerűnek tartotta a szülők részéről a családi nevelés szolgálatát.

A madarak gondoskodó, övéiket tápláló életében buzdító példát látott az emberek számára a családi nevelés végzésére. A madarak életét „ . . . mikor szemléljük, nemde egy festményt látunk, amelyen Isten felmutatja nekünk kötelességeinket? Az apák figyelmeztetnek ezáltal, hogy kötelességük nekik az, hogy gondosan dolgozzanak gyermekeikért. Es hogy kötelességek gyermekeiket táplálni és fenntartani. Az anyáknak is munkálkodniuk kell, saját helyükön e célért, tudván azt, hogy kedves szolgálat az Istennek, midőn így fáradoznak.”² Jób könyvének tárgyalásánál, a struc madárral kapcsolatosan, amiről köztudomású, hogy meglegg porral költeti ki tojásait, mondja Kálvin. „... és vannak olyan ostoba anyák, kik (mint a struc) megfélekednek az ő tojásaikról, az ő kicsinyeikről, pedig Isten olyan érzést adott az asszonyoknak, hogy magukéinak tartsák kicsinyeiket és vérükkel és életükkel táplálják őket.”³

Kálvin azonban a családi nevelés lényegét, a lelki, a vallásos nevelésben látta meg. A szülőknek kötelessége, családjuknak tagjait nemcsak testileg táplálni, de lelkileg is nevelniök kell azokat. Isten akarata az, hogy lelki nevelés legyen a családban. »Értsük meg, hogy Isten gondoskodást követel meg az apáktól és az anyáktól, mégpedig azt, hogy gondjuk legyen arra, hogy tanítsák gyermekeiket.”⁴ (Tanítás alatt Kálvin vallásos nevelést értett.) „Akiknek gyermekeik vannak, tanítsák őket Isten félelmében, erre legyen főgondjuk, mert ennél jobb örökséget gyermekeiknek nem adhatnak.”⁵

A családi vallásos nevelés munkája, a gyermekek mellett, kiterjed a szolgák és a szolgáló leányokra, sőt az *anyának, a feleségnek* a nevelésére is.

² „ . . . quand nous contemplons cela, n'est-ce pas autant comme si nous voyons une peinture, ou Dieu nous monstret notre devoir? Que les peres sont la admonnestez, qu'ils doivent travailler soigneusement pour leurs enfans. Et s'ils doivent avoir le soin de les nourrir et substanter, que les mères aussi doivent s'employer à cela en leur endroit, sachant que c'est un service agréable à Dieu, quand elles prendront ainsi peine." Corp. Ref. LVI. 24. V. Moz. 22:5-8.

³ „ . . . voila des mères qui sont si sottes qu'elles oublient leurs oeufs et leurs petits: or nostre Seigneur a imprimé une affection aux femmes, qu'elles cognoissent leurs petis, et qu'elles les nourrissent de leur sang et de leur substance." Corp. Ref. LXIII. 426. Jób. 39:8-21.

⁴ „Ainsi donc apprenons, que Dieu requiert une sollicitude des peres et des mères, afin qu'ils prennent peine d'instruire leurs enfans." Corp. Ref. XLV. 677. V. Móz. 21:18-21.

⁵ „Que ceux qui ont des enfans, qu'ils les instruisent en la crainte de Dieu, et que ce soit leur principal soin: car c'est aussi l'héritage meilleur qu'ils leur puissent laisser." Corp. Ref. XLV. 120. V. Móz. 11:16-21.

Hasonló tartalmú kijelentései Kálvinnak:

„ . . . ha embereknek, vagy asszonyoknak gyermekeik vannak, kötelességek azokat tanítani." („ . . . si des hommes ou des femmes ont des enfans, qu'ils les doivent instruire." Corp. Ref, LV. 677. V. Móz. 21:18-21.).

„ . . . akiknek gyermekük van, kötelességük őket tanítani és gondoskodni, hogy egyenesen járjanak." („ . . . ceux qui ont des enfans doyyent aussi les instruire, et mettre peine qu'ils cheminent droitement." Corp, Ref. LIV. 138. V. Móz. 4:11-14.).

„A szülők vállalják magukra azt, hogy gyermekeiket, kiket Isten reájuk bízott, táplálják, kormányozzák s tanítsák." („Parentes liberos, ut sibi a Deo commissos, alendos, regendos, decendos suscipiant." Corp. Ref. I, 75. f. 417.).

„ . . . és ha az asszonyoknak gyermekük van, gondjuk legyen arra, hogy táplálják és őrizzék őket és tanítsák azokat Istennek a félelmében." („ . . . et puis quand elles ont des enfans, qu'elles ayent le soin de les nourrir et garder, et les instruire en la crainte de Dieu," Corp. Ref. LXXXII, 513. Titus 2:3-5.),

Kálvin meggyőződése szerint, a család tagjainak belső nevelése elsősorban a *családfőnek, az apának* a kötelessége,

a) A családapának szent hivatása, hogy feleségének vallásos életét tőle lehetőleg növelje és mélyítse. *Bár szükséges, hogy a családapája maga személyével törődjön legfőképpen, de ugyanakkor kell, hogy tanítsa az ő asszonyát.* Ha „családom van, gondolnom kell arra, hogy tanítsam feleségemet. . . Istennek a félelmében.“⁷ A feleség lelki alakítása, tanítása azért fontos a családban, hogy alkalmassá lehessen a feleség a gyermekek vallásos nevelésének szolgálatára.

Kálvin a család fejét az apában látta. Amiképpen Isten uralkodik a világban, úgy fut össze az apa kezébe a családvezetés gondja. Ezért Kálvin elvárta a család anyáktól, hogy Isten rendelkezése értelmében, alávéssék magukat férjeik akaratának. „Az asszonyoknak rendeltetett, hogy alávetve legyenek.“⁸ Ha a férj azonban hitetlen és képtelen arra, hogy vallásos élet követésére segítse és nevelje feleségét, akkor a feleségnek kell megállnia a hitben, mert ha „ . . . az asszonyok szentül és becsületesen élnek, az állhat elő, hogy férjeiket is észrevétlenül előkészítik a krisztusi hit befogadására.“⁹

b) Az apa, mint családfő, feleségének a nevelése mellett, magától értetődően végzi gyermekeinek nevelését is: „ . . . az apáknak gondjuk legyen arra, hogy tanítsák gyermekeiket,“¹⁰

A családban azonban a gyermekek nevelését az apának az anyával karöltve kell végrehajtania. Igaz, hogy ez a tanítás az apának a fő kötelessége, de azért az anyát sem szabad megfosztani az ő jogaitól. Azt, hogy az apa egyedül kormányozza a gyermekét, Isten nem akarja, hanem hogy az anyának is része legyen ebből a tiszteletből és kiváltságából. . . Ezért mind a ketten végezzék kötelességeiket, amennyire csak lehetséges számukra.“¹¹ Legegészségesebb állapot az a család» ban, ha a gyermekek vallásos nevelését, az apa vezetése mellett ugyan, de az apa és az anya együtt végezhetik.

Kálvin a családi vallásos neveléssel kapcsolatosan, a gyermeknek erkölcsös életre való nevelésével is törődött.

Kálvin jól ismerte a fiú fiatalság pajzánságát, *kicsapongó vágyát, ami miatt a legtöbb ifjú szenved.*¹² Látta, hogy olyan „ . . . az ifjúság, amelyekben nagyon felbuzog a testi kívánság.“¹⁸ Tudta, hogy „ . . . -ez az a kor, melyben forró vágyak tapasztalhatók. . . az emberi természet, amely mindig rossz és bűnös, a hevesebb szenvedélyek miatt, ekkor veti ki nagy tajtékzásait. . . Ezért van az, hogy fiatal korban sok hibát követ el az ember. És ezért mondta Dávid is a XXV. zsoltárban: Istenem felejtsd el az én fiatalságomnak hibáit.“¹⁴ Kálvin, mint lelki ember, a

⁶ „Or un pere de famille le doit commencer par sa personne: mais cependant si faut-il qu'il instruisse sa femme.“ Corp. Ref. LI. 744. 1. Móz. 21:34. 22:1-2.

⁷ „ . . . i'ay famille, ie me devroye occuper à instruire ma femme, . . . en la crainte de Dieu.“ Corp. Ref. LIII. 632. V. Móz. 1:9-15.

⁸ „Mulieribus, praecipit ut subieetae sint.“ Corp. Ref. LXXX. 126. Koloss. 3:18-25.

⁹ „ . . . mulieres sancie et honeste vivendo hoc pesse consequi, ut etiam tacentes maritos praeparent ad amplexandm Christi iidem.“ Corp. Ref. LXXXIII. 253. 1. Péter. 3: 1.

¹⁰ „ . . . que les peres ayent le soin d'instruire leurs enfans.“ Corp. Ref. LIV. 443. V. Móz. 6:4-9,

¹¹ „Il est vray que c'est le principal office du pere: mais il ne faut pas cependant que la mere aussi soit exclue de son droit. . . que Dieu ne veut poirt que le pere?eul gouverne son enfant, mais que la mere aussi ait une partie de l'honneur et preeminence . . . Et voila pourquoy aussi tous les deux se doivent acquitter, tant qu'il leur sera possible.“Corp. Ref. LV. 677. V. Móz. 21:18-21.

¹² „ . . . dissolutas libidines quibus ut plurimum iuvenes laborant.“ Corp. Ref. LXXX. 373. H. Timóth. 2:22.

¹³ „ . . . quod adolescentes in quibus magis ebullunt libidines carras.“ Corp Ref. LX, 218., 119. zsolt. 9.

¹⁴ „ . . . c'est qu'en cest age- la on voit les cupiditez qui sont plus bouillantes. . . la nature humaine qui est toasiours vicieuse et mauvaise, alors Jette ses grandes escumes, qu'ilya des passions plus bouillantes. . . D'autant donc qu'en la ieunesse on commet beaucoup de fautes. Et voila, pourquoy David aussi dit, Seigneur que tu oublies les fautes de ma ieunesse, au Pseaume XXV.“ Corp. Ref. LXI. 625 Jóh 13:23-28.

Hasonló tartalmú kijelentése Kálvinnak:

„A fiatal emberek nem olyan mérsékelték, amint az kívánatos lenne: fellobbanásaik vannak, amelyek rosszra biztatják őket, tűz van a fejükben és vágyaik olyan hevesek,hogy nagyon nehéz el-

fiú ifjúság kicsapongó erkölcstelenségét elítélte. Mivel úgy gondolkozott, hogy a *bújázkodást szükséges megakadályozni*¹⁵ a szülők kötelességének tekintette a családi nevelésben azt, hogy erkölcsös életre neveljék módszeresen fiaikat.

Kálvin a családban nem egyedül a fiú ifjúságnak, mint jövődöbéli család-főknek erkölcsi nevelését tartotta fontosnak, de a szülőktől a leányok erkölcsi nevelésének teljesítését is elvárta. Bizonyítja ezt az állítást az az igazság, hogy Kálvin a leányok erkölcsös életét különösen megkövetelte és nagyra becsülte: . . . a leányoknak szüziességüket annyira kell becsülniök mint saját életüket. Mert ha egy leány nem harcol az ő tisztaságáért és azért, hogy megtartsa az ő szüziességét, bizonyos, hogy nem méltó arra, hogy éljen többé e világon. . . a leányoknak olyan tisztességben kell járniok, hogy ha rosszindulatú találkozásaik vannak és akadna olyan csábító, aki el akarná őket szédíteni, ilyenkor nem szabad, hogy többre tekintsek saját életüket, mint tisztességüket: és inkább engedniök kell, hogy elvágják torkukat minthogy testük legyen meggyalázott és ilyen káromlásban éljenek.¹⁶

A családban, a fiú és leány ifjúság vallásos és erkölcsi nevelése mellett, Kálvin a szülők kötelességének tartotta azt is, hogy gyermekeiket, szerény és munkás életre neveljék, A vallásos és erkölcsös nevelésnek szükségszerű következménye mindig a puritán munkás élet.

A leányoknak egyszerűsége és háziasságra való nevelését Kálvin főleg az édesanyákra bízta. Az édes anyák közelebb állanak e téren leányaikhoz, mint édesapjuk. Nagyon érdekes, amit Kálvin idevonatkozólag mond. Az asszonyok ne tanítsanak , . . fecsegésre, mesterkéltiségre . . . vagy arra, hogy tréfálkozzanak, csipke-lődjének, egyik szurkálja a másikat. Mert általános dolog, melyet meg szoktak tanítani a fiatal lányoknak, hogy jói visszafeleljenek a vendégeknek. . . Épen ellenkezőleg, szent Pál azt akarja, hogy az asszonyok szerénységre tanítsák a fiatalokat, (t. i. a leányokat) . . . hogy ők egyszerűen járjanak és olyan magaviseletet tanúsítsanak, hogy megismerhető legyen az, nem jártak a kárörömnek és a ravaszságnak az iskolájában. Láthatjuk tehát, hogy a hívő asszonyoknak és leányoknak nem az az igazi bölcsessége, hogy hízlegők és mesterkélték legyenek annyira, hogy elámul az ember, mikor láthatja őket így csevegni, vagy hogy fecsegjenek és hegyes nyelvük legyen és hogy kényeskedjenek és így tovább: de hogy kormányozzák házukat csöndesen, táplálják gyermekeiket és vessék alá magukat és engedelmeskedjenek férjeiknek.¹⁷

c.) A szolgák és szolgáló leányok vallásos nevelését is, kötelességévé tette Kálvin a szülőknek. Kálvinnak igazi keresztyéni lelkületét mutatja az, hogy a kis embereket nem nézte le, mert lelkeknek tekintette őket, az Úr Jézus Krisztusban testvéreknek. Még a szolgák testi táplálásával is törődött, hogy a szolgák ezen át is megérezhessék a krisztusi szeretetet. „A mi Istenünk akarja, hogy szeretet legyen az emberek között, olyan módon, hogy az urak, amikor esznek és isznak, ne zsu-

nyomni azokat.“ („Car les ieunes gens ne sont pas encores modérez comme il seroit requis: ily a ces bouillons qui les sollicitent à mal, le feu est en la teste, et puis leurs cupiditez sont si violentest qu'il est bien difficile de les reprimer.“ Corp. Ref. LXII. 548. Job, 29:8-13.).

¹⁵ „ . . . talem lasciviam cohiberi necesse est.“ Corp. Ref. LX. 218. 119. zsolt. 9.

¹⁶ „ . . . les filles doivent avoir leur chasteté autant recommandée que leur vie propre. Car si une fille ne combat pour son honneur, et pour se maintenir vierge, il est certain qu'elle n'est pas digne de vivre plus au monde. . . les filles doivent cheminer en telle honnesteté, que si elles ont mauvaise rencontre, qu'elles trouvent quelque desbaucheur qui les vueille séduire, qu'il ne faut point qu'elles ayent plus de regard à leur propre vie qu'à leur honneur: et que plustost elles doivent se laisser couper la gorge, que leur corps fust violé, et de vivre en telle blasme.“ Corp. Ref. LVI, 55. V. Móz. 22:25-30.

¹⁷ „ . . . pour les faire des babillardes, pour les faire des affettees, . . . ou bien qu'elles puissent plaisanter, brocarder l'un, larder l'autre. Car voilà les leçons communes, qu'on apprendra aux ieunes filles, qu'elles scachent bien respondre à tous venans. . . Or au contraire, saint Paul veut, que les femmes enseignent les ieunes à modestie . . . qu'elles cheminent simplement, et qu'elles se maintiennent en telle sorte qu'on cognoisse qu'elles n'ont point esté en une eschole de finesse et de malice. Or ici nous voyons qu'elle est la vraye prudence des femmes fidèles, et des filles: ce n'est pas d'estre des courtisannes et des affettees, tellement qu'on s'en esbahisse quand on les verra ainsi promptes à causer, et à babiller, et avoir un bec affilé, les veoir estre mignardes, et ie ne scay comment: mais gouverner leur mesnage paisiblement, nourrir leurs enfans, et estre suiettes et obéissantes à leurs maris,“ Corp. Ref. LXXXII. 511, 512, Titus. 2:3-5.

goriskodjanak táplálni azokat, akik dolgoznak az ő szolgálatukban.¹⁸ Emellett erőteljesen meghagyta Kálvin *hogy az apák és az anyák gyermekeik tanításának gondján kívül, melynek arra kell irányulnia, hogy gyermekeik Istent, mint egyedüli Atyát megismerjék,*“ szolgáikra és szolgáló leányaikra is gondot viseljenek, hogy azok úgy szolgáljanak, hogy mindig Isten legyen a legfontosabb előttük.¹⁹ Panaszodik Kálvin, hogy ezt a kötelességet nem nagyon töltik be a szülők és a munkaadók. „Ki az, aki gondját viseli az ő szolgálóinak és szolgáló leányainak, tanítva őket egyenesen az Isten szolgálatára, az ő igéje szerint? Nem általános dolog-e, hogy tudatlanságban hagyják azokat élni, mint szegény állatokat a nélkül, hogy ki emelnék őket bálványimádásukból?“²⁰ Ez a szívtelen magatartás eredményezi azt, hogy nincsen igaz öröm a család tagjainak szívében. „Gondoljunk csak arra, vajjon megérdemli-e a család azt, hogy boldoguljon, ha Isten nem egyedüli Úr abban?“²¹

3. A szülők kitüntetése, szolgálata és felelőssége a családi vallásos nevelésben.

A családi vallásos nevelés munkájának mélységét Kálvin abban a gondolatban pillantotta meg, hogy a családban végzendő vallásos nevelés, az isteni parancson felépülő kötelességteljesítés mellett, Istent helyettesítő munka is, a szülők részéről.

A családi vallásos nevelésben, mint Istent helyettesítő munkában, drága ki-tüntetést, szent szolgálatot és komoly felelősséget látott Kálvin, a szülők számára.

a) Istentől kitüntetés önmagában véve már az az ajándékozás is, hogy Ő gyermeket ad az életben: „ . . . kiváltság az, amit Isten nyújt az embereknek, midőn gyermekeket küld számunkra“²² Kálvin a gyermek áldásban *olyan kincset látott, mely a világ minden vagyonánál előbbre való.*²³ Növeli ezt a kitüntetést és áldást és egyben gyermekeik nevelésének a végzésére indítja a szülőket az a gondolat, hogy a gyermekek, kiket Isten nekik ajándékozott, az ő hasonlatosságára teremtettek. Amikor az apák arra gondolnak, hogy Isten nagy és szinte megbecsülhetetlen kincset adott nekik, midőn azt akarja, legyenek az Ő képére alkotott lényeknek atyjaik; ezzel még jobban biztatva vannak, hogy tanítsák gyermekeiket.²⁴

¹⁸ „Or nostre Seigneur veut qu'il y ait humanité entre les hommes, en sorte que les maîtres, quand ils auront beu et mangé, ne soyent point chiches pour nourrir ceux qui travaillent en leur service.“ Corp. Ref. LV. 305. V. Móz. 14:24-29.

¹⁹ „Que les peres et mères ayent le soin de bien instruire leurs enfans, qu'ils fassent qu'ils cognoissent Dieu pour leur pere seul: et quant à leurs serviteurs et chambrières aussi, qu'ils s'en servent tellement que Dieu ait tousiours le principal.“ Corp. Ref. LIV. 317, V. Móz.5:16

²⁰ „Qui est celui qui se soucie d'avoir ses serviteurs et chambrières droicement instruietz à Servir Dieu selon sa parolié? N'est ce pas plustost une chose toute commune de les laisser vivre en ignorance comme paovres bestes, sans tacher de les retirer de leur idolâtrie?“ Corp. Ref. XXXIV. 556. „Petit traicté monstrant que c'est que doit faire un homme fidèle cognoissant la vérité de l'Evangile quand il est entre les papistes.“

²¹ „Pansons nous qu'une maison mérite de prospérer en laquelle Dieu n'est pas le souverain maistre?“ Corp. Ref. XXXIV. 557. „Petit traicté monstrant que c'est que doit faire un homme fidel« dognoissant la vérité de l'Evangile quand il est entre les papistes.“

²² „ . . . c'est comme un privilege que Dieu donne aux hommes, quand il leur envoyé lignée.“ Corp. Ref. LXXIV. 60. Luk. 1:18-25.

Hasonló tartalmú kijelentései Kálvinnak:

„ . . . nagy és kiváló tisztességet tesz velünk Isten akkor, midőn tetszik Neki, hogy gyermekeket adjon számunkra.“ („ . . . c'est un honneur grand et excellent que Dieu nous fait, quand il luy pïaist de donner des enfans.“ Corp. Ref. LXXIV. 61. Luk. 1:18-25.).

²³ „ . . . car c'est un thresor singulier qui doit estre préféré à tous les biens de ce monde.“ Corp. Ref. LV. 676. V. Móz. 21:18-21.

²⁴ „Quand donc les peres penseront que Die leur donne un thresor grand et quasi inestimable, quand il veut qu'ils soyent nommez peres des ereatures faites à son image: que voyans cela, ils Soyent tant plus sollicitéz à enseigner leurs enfans.“ Corp. Ref. LXXIV. 62. Luk. 1:18-25.

Hasonló tartalmú kijelentése Kálvinnak:

„Igaz az, hogy nagy tisztességet tesz Isten az emberekkel akkor, midőn nekik adja és hatalmuk alá rendeli azokat, kiket a saját képére és hasonlatosságára teremtett.“ („Il est vray que Dieu fait grand honneur aux hommes, quand il leur donne ceux qu'il a crééz à son image et semblance pour leur estre sübiets.“ Corp, Ref. LXI. 52. Job. 1:5.)

Amikor Isten azt akarja, hogy az emberek, akik csak sárból és rothadásból valók, Ővele

Minden szülő, ha magába száll és elgondolja, *hogy Isten általa teremtette, a saját képére, a kicsiny gyermekeket, akkor arra indíttatik, hogy Istennek szentelje oda gyermekeit és az Urnák szolgáló engedelmségre alakítsa azokat.*²⁵

A gyermekeknek tanítását, vallásos nevelését, a szülőknek azzal a felemelő tudattal kell végezniük, hogy ők Istent helyettesítik ebben a munkában. „Mit tegyenek az apák és mindazok, kik a családnak az igazgatását végzik? Arra kell gondolniuk helyeiken, hogy mennyire megtisztelte őket Isten. Embernek, ha gyermekei vannak, meg kell fontolnia azt, hogymint apa, Istennek a helyettese a családban.”²⁶

A családi vallásos nevelés munkája tehát drága kitüntetés, Isten helyettesítés, annyira, „ . . . hogy az apák és az anyák . . . és mindazok, kiknek vezetésre joguk van, Istennek a helytartói és képviselik az ő személyét.”²⁷ Bár Kálvin akkora kitüntetést látott a szülőkre vonatkozólag a családi vallásos nevelésnek a végzésében, hogy egyenesen isteni munkának tartotta azt, — . . . mert ha egy apa tanítja az ő gyermekét, olyan, mint Istennek a követe azon a helyen és az ő szava nem emberi szó, hanem Isten az, aki beszél általa,²⁸ — mégis nem feledkezett meg annak a kijelentésnek megállapításáról, hogy a szülők a családi vallásos nevelés munkáján át, nem nőnek az Isten személyéig és nem igényelhetik az Ő tiszteletét: . . . Isten egyáltalán nem vetette le tiszteletét, hogy azt feleltözhessük. Ő mindig Atyám nekem és Atyja az én gyermekeimnek, arra kell tehát igyekezniem, hogy mindenki engedelmeskedjék Ő neki.²⁹

b) Kálvin úgy gondolkozott, hogy a szülőknek azt a sok gondot és alkalmatlanságot, mellyel a családi vallásos nevelés munkája jár, türelemmel és önfeláldozó szolgálattal kell elviselniük. „A szülők abban is buzgólkodjanak, hogy türelmesen hordozzák a terheket és a gondoskodásokat, melyek gyermekeiknek táplálásával és tanításával járnak. Mert akiknek háztartásuk van, tapasztalat útján tudhatják, hogy sok alkalmatlanságot kell elszenvetni, hogy nem aludhatnak mindig az ő kényelmük szerint. Az apákra és az anyákra gond nehezedik gyermekeik miatt.”³⁰ Ezt a nehéz szolgálatot azonban a szülők számára, Kálvin felfogásában, csak a családi vallásos nevelés munkája nagyságának az átérzése tehette, őszinte és boldog szolgálattá. „Lehetetlen ugyanis, hogy az apák és az anyák elhagyják kötelességeiket, ha átérzik azt az ős alapot, hogy Isten mindannyiunkat nagyon megtisztelt (t. i. a gyermekek adása által) . . . Mindenkinél ezzel kell tisztában lennie, midőn hordoznia kell a terheket és a bosszankodásokat, melyek a házasságban vannak a gyermekek oéif.tt, mert azok máskülönben elviselhetetlenek volnának.”³¹

együtt atyáknak neveztesse és hogy örüljenek ennek a címnek, nemde olyan kegyelem ez, amely megérdemli, hogy nagyabecsült legyen?” („Et ainsi, quand il veut que les hommes, qui ne sont que fange et pourriture, iouissent de ce titre-la, qu'ils soyent appelez peres avec luy, ne voyla point une grace qui mérite bien d'estre prisée?” Corp. Ref. LXXIV. 60. Luk. 1:18-25.)

²⁶ „ . . . il (Dieu) a ici créé de ma semence des petits enfans à son image, . . . à ce que ie soye tant plus esmeu de les dédier à luy, et de les former à son obéissance.” Corp. Ref. LV. 679. V. Móz. 21:18-21.

²⁷ „Au reste, que doyvent faire. . . les peres, et tous ceux qui ont quelque maniemet de famille? ils doyvent chacun en son endroit penser combien Dieu l'a honoré. Un homme, qui aura des enfans, doit considérer, Tu tiens la place de Dieu en ce lieu de pere.” Corp. Ref. LIII. 646. V. Móz. 1:9-15.

²⁸ „ . . . qui les peres et les meres. . . et tous ceux qui ont maistrise, sont lieutenans de Dieu, et représentant sa personne.” Corp. Ref. LUI. 646. V. Móz. 5:16.

²⁹ „ . . . car si un pere instruit son enfant, il est comme Ministre de Dieu en cest endroit: et sa voix n'es past humaine, c'es Dieu qui parle.” Corp. Ref. LV. 687. V. Móz. 24:18-21,

³⁰ „ . . . mais si est-ce que Dieu ne s'est point despouillé pour te revestir de son honneur. Il est tousiours le pere, et de moy et de mes enfans: il faut donc que ie tasche à faire qu'il soit obey.” Corp. Ref. LUI. 646. V. Móz. 1:16-18.

³¹ „Et apres ils doyvent aussi estre incitez à porter patiemment les charges qu'il faut avoir, et les sollicitudes pour nourrir et enseigner leurs enfans. . . Car ceux qui ont ainsi mesnage, doyvent bien cognoistre par experience qu'ily a beaucoup de molestes à souffrir, qu'ils ne dormiront pas tousiours à leur aise, et peres et meres seront en souci de leurs enfans.” Corp. Ref. LXXIV. 61. Luk. 1:18-25.

³² „Br if, il est impossible que les peres et meres s'acquittent de leur devoir, sinon qu'ils ayent ce principe, Dieu nous a grandement honorez... Voyla donc comme chacun se doit apprester, quand il est question de porter les charges et fascheries qui sont en mariage, pour les enfans, qui autrement seroyent insupportables,” Corp. Ref. LXXIV. 62. Luk. 1:18-25.

A családi nevelésnek vallásos mélységeit kell először átérezniük a szülőknek, hogy könnyű szívvel éjszakázzanak, örömmel küzdjenek, szenvedjenek és megviszta-
 gasztalódjanak a gyermeknevelés szent szolgálatában.

c.) A családi vallásos nevelésben a szülők felelőségének a kérdését Kálvin két oldalról is megvilágította

A családban a gyermek, önmagában véve, akkora nagy kincs, hogy a szülőknek Isten előtt felelni kell érte:amikor Isten gyermeket ad, tudniok kell az embereknek, hogy az olyan kincs, amelyért számadással tartoznak.³² E mellett azonban Kálvin, maga vallotta, hogy Isten nemcsak gyermeket ajándékoz a szülőknek és nemcsak megbízta a szülőket gyermekeiknek és szolgálóiknak vallásos nevelésével, de felelőssé teszi őket eme munkájuknak az elvégzéséért: „...az apáknak és anyáknak számadást kell adniok gyermekeikről, mert Isten azon feltétellel adta nekik azokat, hogy tápláltassanak is az ő félelmében: a ház urai és asszonyai is számadással tartoznak az ő szolgálóik és szolgáló leányaik felől.”³³ A családi vallásos nevelés szolgálatában az igaz keresztyén szülőket mélységes felelőségérzés kell, hogy készítse hűségese munká végzésére. „Mert nem elég az, hogy a hívó ember igyekezzék arra, hogy Istent szolgálja, de kell, hogy kormányozza házá, jól tudván azt, hogy e célból bízott az reá és hogy ő számadással tartozik mindezekért.”³⁴

4. A szülők Isten igéje általi önnevelése.

A családi vallásos nevelés nagy munkáját a szülők, gyarlóságaik miatt, csak a maguk erejére támaszkodva, sikeresen nem végezhetik. Kálvin szükségesnek tartotta a jó családi vallásos nevelés érdekében azt, hogy a szülők Isten igéjének a tanulmányozása által folytonosan erősítsék és belsőleg neveljék önmagukat. „Mindazok, akik szolgálatra hívtak el . . . apák, mindenki a maga helyén, mindannyian ismerjék el, hogy szükségük van tanításra: másként kötelességeiket nem teljesíthetnék. . . De azt is meg kell jegyeznünk. . . ha azt akarjuk, hogy jó tanításban részesüljünk, hogy megerősítettek legyünk és hogy elvégezhessek mindazt, amit hivatásunk megkövetel, akkor az Isten iskolájába kell jönnünk. Mert Isten az ő igéjében erényt és erőt adott, nemcsak azért, hogy a végre tanítson, hogy megismerjük, mi a jó és hogy bölcsességünk és ítéletünk legyen: de hogy szilárdságot is érezhessünk magunkban... és ellentálljunk a rossznak, legyőzzünk minden nehézséget, minden gátat, amit az ördög ellenük támaszt.”³⁵ Kálvin szavaiból kitűnik, hogy Isten igéjével való foglalkozás alatt, ő nem tisztán értelmi, de lelki tanulmányozást is értett, mert a pusztán értelmi munkának a lélek átalakítására és megerősítésére nincsen hatása. Kálvin hangsúlyozta azt, épen a bibliai gazdag ifjú üdvösségének

³² „ . . . quand Dieu a donné des enfans, il faut qu'on sache que c'est un thresor, et qu'on aura à en rendre conte.“ Corp. Ref. LV. 119. V. Móz. 11:16-21.

Hasonló tartalmú kijelentése Kálvinnak:

„Apáknak és anyáknak arra kell gondolni, mennyire kiváló ajándék az, hogy gyermekeik vannak. Kell tehát, hogy számadással tartozzanak érettségük, hogy odaáldozzák-e magukat, az ő tanításukért.“ („Et aussi les peres et meres doyvent penser que d'autant que c'est un don excellent d'avoir enfans, il faudra qu'ils en rendent conte, afin qu'ils s'employent à les enseigner.“ Corp. Ref. LXXIV. 62. Luk. 1:18-25.)

³³ „ . . . comme les peres et mères auont à rendre conte de leurs enfans, pource que Dieu les donne à ceste condition-la, qu'ils soyent nourris en sa crainte: les maistres et les maistresses auront aussi à rendre conte de leurs serviteurs et chambrières.“ Corp. Ref. LVII. 84. V. Móz. 32:44-47.

³⁴ „Car ce n'est point assez que l'homme fidèle tache de servir à Dieu: mais il faut qu'il gouverne sa maison, sachant bien, qu'elle luy est commise à ceste fin-la, et qu'il aura à en rendre conte.“ Corp. Ref. LV. 188. V. Móz. 12:12-18.

³⁵ „Que ceux qui sont appelez en charge . . . les peres chacun en son endroit, que tous cognoissent qu'ils ont besoin d'estre instruits: ou autrement qu'ils ne pourroyent pas fournir à s'acquitter de leur devoir . . . Or maintenant nous avons aussi à noter . . . que si nous voulons estre bien instruis, si nous voulons estre confermez, si nous voulons estre du tout, disposez à faire ce que nostre office requiert: qu'il nous faut venir à l'eschole de Dieu. C-r il a donne ceste vertu et efficace à sa parolié, non seulement de nous instruire, afin que nous cognoissions ce qui sera bon, que nous ayons prudence et advis: mais que nous ayons une fermeté en nous... que nous resistion au mal, que nous surmontionz toutes les difficultez, tous les empeschetiens que le diable nous suscitera.“ Corp. Ref. LIV, 96. V, Móz. 3:26.29.

kérdésével kapcsolatosan, hogy *Krisztus is az előírt törvény elmondásánál többet követelt, mert a törvénynek egyszerű idézése sohasem indította meg őt.*³⁶

Ezek szerint Kálvin komoly, lelki szempontból végzett biblia olvasást, tanulmányozást várt a szülőktől, hogy azok belsőleg felfegyverkezve, diadalt arathassanak a bűn felett és így eredménnyel szolgálhassák a családi vallásos nevelés munkáját. „Mert hiszen aki az írásokat vallásos szabály szerint tudja kihasználni, annak az üdvösségre és a helyes élet követésre vonatkozólag nem lesznek hiányai.”³⁷

Kálvin vallásos felfogása szerint azonban, mint ismeretes, végeredményében a szülők a lelkierőt és a belső meggazdagodást, egyedül Isten kegyelméből nyerhették.

5. A gyermekeknek kötelességei a családban.

a) A gyermekeknek szüleik iránti tisztelete Isten rendelése.

Kálvin vallásos felfogásában a családi nevelésnek egyik sarktétele az volt, hogy Isten rendelte el, hogy a gyermekek tiszteljék szüleiket. „A gyermekek tekintsenek arra és jól jegyezzék meg, hogy az első parancsolat, melyet Isten a második táblán adott: tiszteld apádat és anyádat.”³⁸ Isten kijelentette azt, „... hogy Ő azzal a feltétellel helyezte minket ebbe a földi életbe, hogy az apák és az anyák felsőbbbséggel rendelkezzenek gyermekeik felett.”³⁹ A gyermekeknek szüleik iránti tisztelete nem emberi kitalálás tehát, de Istennek az akarata nyilvánul meg abban. Különbösen felesleges is az ellenkezés e téren, mert „a gyermekeknek tudniuk kell azt, hogy ez a felsőbbbség, az apának és az anyának a felsőbbbsége, a legszeretetteljesebb, ami csak létezhet felettünk, e világon.”⁴⁰

E helyen említjük meg azt, hogy Kálvin nemcsak a gyermekeknek szüleik iránti tiszteletét, de az idősebb korú emberek iránti tiszteletet is, isteni parancson nyugvó kötelességnek tekintette. „Az ifjabbak tiszteljék az aggkort, mivel az Úr azt akarja, hogy a vénség tiszteletben részesüljön.”⁴¹

b) A gyermek Isten helyettesének tekintse szüleit.

A szülők iránti tiszteletet a gyermekeknek azért is kell gyakorolniuk, mert a család életében a szülők, magát az Istent helyettesítik.

Azt kell tudniuk a gyermekeknek: „... az én apám és az én anyám, Istennek kezei, eszközei, akik által Isten akar az üdvösség útjára elvezetni engem.”⁴² Annak a tudatnak, hogy a szülők Istent helyettesítik a családban, arra kell indítani a gyermekeket, hogy tisztelettel viseltesse az ő irányukban. „Amint mondani szokták, az apák és az anyák, Isten képét hordják a világon és ha valakinek van valamelyes vallása, ha elismer bizonyos felséget s magát annak aláveti, kell hogy az ő apja és az ő anyja előtt is meghajoljon.”⁴³ Ezt még a pogányok is tudták és vallották I

³⁶ „... quidquam ab eo Christus exigit praeter legis mandata, sed quia simplex recitatio eum nihil movet.” Corp. Ref. LXXIII. 539. Máté 19:20.

³⁷ „Ita qui scripturis rit uti seipsum huic nihil ad salutem, nihil ad bene vivendum deest.” Corp. Ref. LXXX. 384. II. Timóth. 3:16-17.

³⁸ „Ainsi donc que les enfans regardent à ceci, et qu'ils notent aussi bien, que c'est le premier commandement que Dieu a donné en la seconde table, que d'honorer pere et mere,” Corp. Ref. LV. 685. V. Móz. 21:18-21.

³⁹ „... qu'il nous a mis en ceste vie terrestre à telle condition que les peres et mères ayent supériorité par dessus leurs enfans,” Corp. Ref. LXXXIX. 785. Eféz. 6:1-4.

⁴⁰ „... il faut que les enfans cognoissent que ceste supériorité est la plus amiable, qui soit sur nous en ce monde: ie dit la supériorité qu' ont le pere, et la mere.” Corp. Ref. LV. 684. V. Móz. 21:18-21.

⁴¹ „Juniores senilem aetatem revereantur: ut eam aetatem honorabilem esse Dominus voluit.” Corp. Ref. I. 75. f. 417.

⁴² „... car de mon pere et de ma mere, que sont-ils sinon les mains de Dieu, et les instrumens desquels il se veut servir pour te conduire au chemin de salut.” „Corp. Ref. LV. 684. V. Móz. 21:18-21.

⁴³ „Comme s'ils disoyent que les peres et mères en ce monde portent l'image de Dieu, et que celui qui aura quelque religion en soy, qui cognoist quelque maiesté, et qui s'y, assuiettit, il faut

Ha tiszteljük szüleinket, mert Isten megbízottjainak tekintjük őket a családban, akkor ... Isten is elfogadja kezeinkből azt a tiszteletet és szolgálatot, melyet mi azoknak adunk, akik képviselik itten az ő személyét és felségét.⁴⁴ „ . . . Isten kijelenti, hogy mi csak úgy adhatunk tiszteletet Neki, ha azon személyekben tiszteljük őt, akiket a saját helyébe rendelt”⁴⁵ A tisztelet ezek szerint, tulajdonképpen az Istennek szól, a szülők tiszteletén keresztül. Az apák és az anyák csak részesei ennek a kiváltságnak, éppen Istennek az akaratóból.

c) Gyermekeknek szüleik iránti tisztelete; kormányoztatás általok, szófogadó engedelmesség, alázatosság, segítség és szolgálat.

Annak a tiszteletnek, amelyet a gyermekeknek kell érezniök édes apjuk és édes anyjuk iránt, Kálvin tanítása szerint, elsősorban is, a szülők általi önkéntes kormányoztatásból keli állania. Nem a szülőknek mutatott kényeskedő kedveskedés, hanem általuk való vezettetés ez a tisztelet a család életében: „ . . . amikor szülői tiszteletéről van szó, ez nemcsak azt jelenti, hogy a gyermekek hízelkedjenek apjuknak és anyjuknak ... és térden hajtsanak nekik, mert Isten egy cseppet sem akar szórakoztatni itten: a tisztelet sokkal többet foglal magában: t. i. hogy a gyermekek kövessék apjuknak és anyjuknak a tanácsát és engedjék kormányoztatni általuk magukat.”⁴⁶ Az igazi szülői tisztelet így nem külsőségekre vonatkozik, hanem annak tudása és érzése: „Isten azért adott nekem apát és anyát, hogy én az ő kezeik által kormányoztassam és vezetésük alatt legyek. A tisztelet . . . nem az alázatosság végzésének a formája tehát, ami nem más, mint tettetés: de az, hogy békésen hagyja a gyermek kormányoztatni és engedékenyen alakíttatni magát, amikor az apja és az anyja felmutatják neki hibáit.”⁴⁷

Kálvinnak ama elgondolásából, hogy a gyermekeknek az Ur akarata szerint, jó szívvel, szüleik kormányzása, vezetése alatt kell lenniök, természetzerűleg következik, hogy szófogadó engedelmességgel is tartoznak a gyermekek szüleiknek: ... a gyermekek ismerjék el, minthogy Isten adott nekik apát és anyát, nagyon igaz az, hogy engedelmeskedniük kell azoknak.⁴⁸ Kálvin elvárta a gyermekektől, hogy minden ellenszegülő érzés nélkül engedelmeskedjenek szüleiknek. A gyermekek

aussi qu'il soit obéissant à son pere et à mere, Corp, Ref. LV. 686. V. Móz, 21:18-21.

Hasonló tartalmú kijelentései Kálvinnak:

„ . . . jegyezzük meg, amikor mi engedelmeskedünk az apának és az anyának . . . olyan ez, mintha Isten tisztjeinek tennénk azt.” („ . . . notons que quand nous obéissons à pere et à mere. . . que c'est comme à ceux qui sont officiers de Dieu.” Corp. Ref. LV. 315. V. Móz. 5:16.

„Isten bemetszette az O bélyegét az apába és az anyába: ha van vallás, kell, hogy az ismert legyen az apának és az anyának a személyében.” („Dieu a imprimé sa marque au pere et a la mere: que s'il y a quelque religion, il faut que cela soit cogneu en la personne du pere et en celle de la mere.” Corp. Ref. LV. 686. V. Móz. 21:18-21.)

⁴⁴ „ . . . comme s'il (Dieu) acceptoit de nos mains l'honneur et le service qui est rendu à ceux qui représentent ici sa personne et sa maiesté.” Corp. Ref. LXXIX. 789. Eféz. 6:1-4.

Hasonló tartalmú kijelentése Kálvinnak:

„Olyan dolog, hogy meg kell jegyeznünk magunknak azt, hogy mikor apánka. es anyánkat tiszteljük, ezzel Istennek adjuk meg azt a szolgálatot, melyet tőlünk kíván és amellyel neki tartozunk.” („C'est donc une chose que nous devons tenir pour conclue, qu'en honorant nos peres et mères, nous rendons à Dieu le service qu'il demande de nous et que nous luy devons.” Corp. Ref. LXXIX, 788. Eféz. 6:1-4.)

⁴⁶ „ . . . que Dieu declare qu'il n'est point honoré de nous, sinon que nous luy facions hommage en la personne de ceux qu'il a constituez en son lieu.” Corp. Ref. LIV. 313. V. Móz. 5:16.

⁴⁶ „...quand il est ici parlé d'honneur ce n'est pas seulement que les enfans facent caresse à leur pere, et à leur mere . . . et leur plient le genouil: car Dieu ne se veut point amuser à cela: mais l'honneur emporte beaucoup plus: c'est assavoir que les enfans suyvent le conseil de leurs peres, et de leurs mères, que ils se laissent gouverner par eux.” Corp. Ref. LIV. 311. V. Mo, 5:16.

⁴⁷ „Dieu m'a donné pere et mere, afin que ie soye gouverné par leur main, que ie soye sous leur conduite. L'honneur . . . n'est point quelque façon de faire d'humilité, et qui n'a que feiniise: mais c'est qu'il soit paisible, qu'il se laisse gouverner, qu'il soit traittable pour estre formé quand le pere et la mere luy remontreront ses fautes.” Corp. Ref. LV. 685. V. Móz. 21-18-21.

⁴⁸ „ . . . que les enfans cognoissent, puis que Dieu leur a donné des peres, et de mères, que c'est bien raison qu'ils leur obéissent.” Corp. Ref. LIV. 312. V. Móz. 5:16.

Hasonló tartalmú kijelentései Kálvinnak:

„Kétségtelenül az engedelmesség tanúságtétele a tiszteletnek, amellyel tartoznak a fiak szüleiknek: ezért követelte különösen azt meg (Pál) is,” („Nempe quia obedientia testimonium est eius honoris, quem debent filii parentibus: ideo eam potissimum exigit.” Corp. Ref. LXXIX. 228. Eféz. 6: 1-4.)

szót fogadjanak: „Mindenben, ...sohasem emeljenek óvást, hogy a szófogadás kemény és alkalmatlan nekik. . . ezért kutatás, vitatkozás, vagy perlekedés nem igényelhető számukra. “⁴⁹ Sőt Kálvin azt is elvárta a gyermekektől, hogy minden külső hatástól menten, önmaguk is reá jöjjenek arra, hogy a szülők iránti engedelmisség fiúi kötelesség. „Mert ha a mi természetünk olyan szabályozott lehetne, mint amilyennek kellene annak lenni, a gyermeknek, nem várva arra a sarkalást, így kellene gondolkoznia: óh, miért is vagyok én a világon? Isten, Te azért helyeztél ide, hogy szolgáljalak és tiszteljelek téged: apát, anyát adtál, én nekik engedelmisséggel tartozom.“⁵⁰ Kálvin a pogányok példájával is buzdított, erre a szülők iránti önkéntes engedelmisségnek a követésére. „A pogányok bár valóban nem tudták azt, hogy a gyermekeknek miért kell apjuknak és anyjuknak alávetve lenni és engedelmessé válni (t. i. nem volt sem Istenük, sem törvényük), mégis meglátták hogy ez az engedelmisség méltányos és igazságos,“⁵¹ és követték azt. A gyermekeknek szüleik iránti igaz engedelmisségére példaképpel, Kálvin, különösen Izsáknak és a gyermek Jézusnak az alakját állította oda: Izsák, mikor apja Isten parancsára fel akarta áldozni őt, nem ellenkezett Ábrahámmal, *nem cáfolta meg az apja feleletét?*² Tudjuk, hogy abban az időben középkorú volt (Izsák) és mivel apja izmosabb lehetett, ha erővel, úgy ellentálláson át győzte le fiát. De inkább gondolható, hogy Izsák erőszakosan ellent nem állott s kényszerítés miatt nem át. közödött, hanem önként magától engedelmeskedett.“⁵³ Még jobban megerősíti Kálvin, Izsáknak apja iránti szófogadó engedelmisségét a következő szöveggel: „(Izsák) nem volt hét éves kis gyermek, erős volt már és hatalmas. Apja nem erővel kötözte őt meg, hanem úgy, hogy ebbe beleegyezett.“⁵⁴ Izsák mellett, aki édes apjának való szófogadó engedelmisségén keresztül képes volt arra, hogy megáldoztassék, Kálvin a gyermek Jézus alakjában is engedelmes fiút látott, aki bár Istennek a fia volt, mégis meghajlott szülei előtt. *Krisztust semmi hatalom sem kényszerűen vállalta az emberi természetet, a szülők iránti engedelmisséget is magára vette s emberekhez hasonlóan felöltözte a szolgálatot.*⁵⁵

Kálvin a gyermekek kötelességének tekintette azt, hogy szüleik iránti engedelmisségüket mindig alázattal hajtsák végre. „Ami által kell kezdenünk az igazi engedelmisséget ez az alázatoság.“⁵⁶ „...az ifjak legyenek alázatosak, higgyenek a jó tanácsnak s engedelmeskedjenek annak.“⁵⁷ Kálvin a gyermektől olyan őszinte alázatos-

„ . . . mindezzel (szülők iránti engedelmisség) Isten azt akarta jelezni, hogy a gyermekek kötelesek elviselni, hogy ők apjuknak és anyjuknak alávetve vannak, és azt meghajlással kell elviselniük.“ (, . . . car Dieu a voulu signifier que les enfans doyyent porter subietion à leurs peres et à leurs meres, et qu'aussi ils leur doyyent porter reverence.“ Corp. Ref. LXXIX. 784. Eféz. 6:1-4)

⁴⁹ „Per omnia . . . ut nihil quantumvis sibi durum aut molestum récusent.. ut sibi, inquirendo ac disceptando, vel altercando aequum ius non sumant.“ Corp. Ref. I.LXXX. 126. Koloss. 3:18-25.

⁵⁰ „Et si nostre nature estoit reiglee comme elle doit, un enfant n'attendroit point qu'on le poussast: mais plustost il penseroit, hélas! pourquoy suis-je au monde? Dieu t'a ici mis, «fin, d'estre servi et honoré par toy (moy): et puis qu'il me donne pere et mere, ie leur doy obeysance.“ Corp. Ref. LV. 683.-684. V. Móz. 21:18-21.

⁵¹ „Car les Payens ne scauroyent pas bonnement rendre raison porquoy les enfans doyyent avoir ceste subietion d'obéir à peres et à meres, sinon qu'on voit bien qu'il y a une équité qui porte cela, et que c'est la raison.“ Corp. Ref. LXXIX. 788. Eféz. 6:1-4.

⁵² „ . . . filius autem in refellendo patris responso non institit.“ Corp. Ref. LI. 316, I. Móz. 22:1-24.

⁵³ „Atqui scimus tunc mediae fuisse, aetatis, ut vei patre esset robustior, vel saltern par ad resistendum si viribus certandum esset: quare vim reluctanti et invito allatam fuisse non arbitror, sed potius ultro ipsum cecisisset.“ Corp. Ref. LI. 316 I Móz, 22:1-24.

⁵⁴ „Il n'estoit pas un petit enfant de sept ans, il avoit desia force et vigueur. Son pere donc ne l'eust pas lié par force, sinon qu'il y eust consenti,“ Corp. Ref. LI. 771. I. Móz 22:9.

⁵⁵ „Etsi autem nulla Christum necessitas ad hanc subiectionem cogebat, quin se posset eximere, quiatamen hac lege suscepit hominis naturam, ut subiectus esset parentibus et simul hominis ac servi personam induerat.“ C3rp. Ref. LXXIII. 107. Luk. 2:51.

⁵⁶ „C'est par où nous devons commencer la vraye obéissance, qu'humilité.“ Corp. Ref. LIV. 320. V. Móz. 5:16.

⁵⁷ „ . . . ils (les ieunes gens) devroyent estre humbles, et croire bon conseil pour y obéir.“ Corp. Ref. LXXXII. 525. Titus I. 6:14.

Hasonló tartalmú kijelentése Kálvinnak:

ságot követelt, amely még a szülőknek, mint Isten által küldött feletteseknek a fenytéséi is, meghajlással fogadja: „...amikor az apa szól az ő gyermekének és meg meg is veri e mellett, egy cseppet sem szégyene ez a gyermeknek, ha magát megalázza. Es ha apja szidja is őt és ezt mondja: ocsmány, akasztófára való, kétségbe-ejtő, hogy mit csinálsz! Meghalok a gyász és a harag miatt. Kell, hogy Isten bosszú-állását kihívd magad ellen. Az apa, ha ilyen szigorúságot is használ és a gyermek megalázkodik, úgy hogy szótlan lesz és semmit sem válaszol vissza, tisztessége lesz ez neki, hogy így fogadta az atyja javítását és ennyire megilletődött.“⁵⁸

A gyermeknek szülei iránti tisztelete a fentiek mellett, azt is megkívánja, amint Kálvin vallotta, hogy a gyermekek segítsék szüleiket és szolgáljanak érettük. Mert az a tisztelet, „ ... hogy a fiak gondot viseljenek szüleikről és minden dologban készek legyenek segíteni nekik.“⁵⁹ Kálvin hangoztatta, hogy nem ímmel-ámmal teljesített külsőleges magatartás ez a szülőket segítő gyermeki kötelesség, de őszinte és cselekvő szolgálat. A gyermekeknek a szülőkért „ . . . fáradozni kell annyira, amennyire lehetséges számukra úgy, ahogy azt a mi Urunk Jézus Krisztus megmutatta, mert az csak képmutatás, amikor a gyermekek a tiszteletnek bizonyos jeleit teszik apjuk és anyjuk iránt és közben szükségben hagyják őket.“⁶⁰ Kálvin szép szavakkal, szomorúan, de buzdításképpen is mondja, hogy több szeretetet lehet találni néha a szülők iránt a madaraknál, mint az embereknél. „Mert a kicsi eszterágok, mikor megnőnek, hálásak apjuknak és anyjuknak. Táplálják őket idős korukban, visszaadják nekik mindazt, amit fiatal korukban kaptak tőlük. Ha mindezt jól átgondoljuk, nem kell tudományos magyarázat ahhoz, hogy elítéljük azon gyermekeknek hálátlanságát, akik apjukkal és anyjukkal szembeszállnak és azt szeretnék, hogy szülők a tenger mélyén legyenek: a helyett, hogy feláldoznák érettük magukat és visszavennék saját szájukból még a húst is, azért hogy öneik odaadhassák.“⁶¹

Az igazán keresztyén gyermekeknek, szülei kormányzása alatt, boldog engedelmességgel, alázatos lélekkel kell végrehajtaniuk Isten törvényét: „tiszteled apádat és anyádat,“ és a szüleiktől nyert sok áldás hálája képen szent szolgálattal kell odaáldozniuk, a szülők megsegítésére magukat.

d) Gyermekeknek szerénysége.

Kálvin a vallásos nevelés szempontjából fontosnak tartotta azt, hogy a gyerme-

„Nevezetesen szent Pál, a fiatalok számára, a legmegköveteltebb erénynek az alázatosságot teszi: amely azonban amennyire megkövetelt, épen olyan ritkán van meg.“ („Ainsi donc notamment saint Paul a mis ceste humilité-ci pour la vertu la plus requise, aux ieunes gens: mais comme elle est requise, aussi est-elle bien rare.“ Corp. Ref. LXXXIV. 430. Titus 1:5-6.)

⁵⁸ „ . . . quand un pere parlera à son enfant, et qu'il frappera dessus, ce ne sera point honte à l'enfant de s'humilier: que le pere l'iniurie, qu'il luy dise: Villain, pendard, désespéré, que veux tu faire? Apres m'avoir fait mourir de dueil, et de fascherie, il faudra que tu provoques la vengeance de Dieu sur toy. Quand le pere usera de telle rigueur, et que l'enfant sera là humilié, qu'il sera comme muet pour ne rien répliquer à l'encontre, ce luy sera autant d'honneur, d'avoir receu correction de son pere, et d'en avoir esté ainsi touché.“ Corp. Ref. LV. 684. V. Móz. 21:18-21.

⁵⁹ „ . . . honoris est, ut filii parentum curam gerant, et ad omnia officia prompti sint ac seduli.“ Corp. Ref. LU. 604-11. Móz. 20:12.

⁶⁰ „... il faut qu'ils s'employent pour eux, tant qu'il leur sera possible, ainsi que nostre Seigneur Jesus Christ le monstre, que ce n'est qu'hipocrisie, quand les enfans seulement feront quelque signe d'honneur leurs peres et meres et cependant qu'ils les laisseront là en nécessité.“ Corp. Ref. LIV. 322. V. Móz. 5 17.

Hasonló tartalmú kijelentései Kálvinnak:

„ . . . , nem elegendő az hogy a gyermekek fejbiccentést, vagy térdepelést mutassanak az apának és az anyának; de kell, hogy alávetettek legyenek és készek őket szolgálni, annyira amennyire csak képesek.“ („ . . . qu'il ne suffit pas que les enfans facent quelque reverence de la teste, ou du genouil à pere et à mere: mais qu'ils leur soyent sublets, et qu'ilis s'employent à les servir tant qu'ils en auront la faculté“ Corp, Ref. LIV. 311 V. Móz. 5:16.)

„Íme ez az, amit Isten főképen akar, hogy a gyermekek apjuknak és anyjuknak alávetve, ne csak engedelmeskedjenek, de hogy tisztelettel is viseltessenek irányukban: és törekedjenek arra, hogy őket segítsék és hogy könnyebbülést szerezzenek számukra, amennyire csak tehetik.“ („Voilà donc comme en general Dieu veut que les enfans non seulement soyent subiets et obeissans à peres et à meres, mais aussi qu'ils leur portent reverence: et puis qu'ils s'aquittent envers eux pour les secourir, et pour leur faire tout le soulagement qu'ils pourront.“ Corp. Réf. LXXIX. 785. Eféz. 6:1-4.)

⁶¹ „Car les petis cicongneaux quand ils sont devenus grans, reconnoissent leurs peres et meres, et les nourrissent en vieillesse, pour leur rendre ce qui leur ont fait en ieunesse. Et quand cela sera bien considéré il ne faut autre doctrine pour condamner l'ingratitude des enfans qui sont rebelles à peres et à meres et qui voudroyent qu'ils fussent au fond de la mer: tant s'en faut qu'ils s'employent pour eux. et qu'ils retirent la viande de leur bouche pour leur donner.“ Corp. Réf. LXIII.423.Jób.39:8-21.

kek és ifjak szerények legyenek. A szerény magatartást, mely minden embernek, de főleg a fiataloknak kötelessége, Kálvin így határozta meg: „...figyeljenek, legyenek tanulékonyak, mikor valami érdekes beszéd kerül felszínre, mindig csendben maradjanak, másnak a helyét el ne foglalják, ...békésen tanuljanak annyit, amennyit az alkalom nekik felkínál, ne kívánják önmaguk értékelését, bolond vágyaik ne legyenek fitogtatásra, csendben fogadják el amit mások mondanak számukra, ne becsüljék magukat túl sokra, ismerjék el, hogy szükségük van azoknak vezetésére és kormányzására, akiknek több tapasztalatuk van náluknál.“⁶²

Kálvin az ifjú Timótheust, szerénysége miatt, ki minden kiválósága mellett is mindig hűséggel és örömmel fogadta Pálnak a vezetését, példaképnek állította a gyermekek és a fiatalok elé, „. . . hogy a szerénységnek az útján haladjanak ők is, mert gyermekeknek és fiataloknak igaz erénye az, ha engedik kormányoztatni magukat, elismervén azt, hogy képtelenek még úgy ítélkezni, ahogyan az szükséges volna és kellő megfontoltsággal sem rendelkeznek.“⁶²

Kálvin a szerénység kérdésével kapcsolatosan, nagyon helyesen, kiemelte azt, hogy a szerénységnek sohasem szabad meggátolnia a gyermekeket és a fiatalokat tevékenységeikben. Az igazi szerénység nem öldökölheti meg az ifjúság buzgalmát. „Mert a szerénységnek összekötöttnek kell lennie a buzgalommal. . . .Ha szerény valaki, kell, hogy ugyanakkor buzgó és tapintatos legyen. . . szerénynek lenni nem annyi, mint szegény vagnak lenni: megfelelő módon mérték tartandó.“⁶⁴

Kálvin, aki az egész egyetemes életet és annak minden egyes megnyilvánulását az Isten örök dicsőségének a szolgálatába állította, vallotta és hangsúlyozta azt is, hogy azon esetben, ha az idősök Isten akarata ellen cselekesznek, az igaz szerénység nem akadályozza meg a fiatalokat abban, hogy az idősebbekkel szembe ne forduljanak: „. . .amikor szerény is egy ifjú, kell, hogy alkalmas időben megmozduljon, amint azt Isten adja számára. . . mert a természet rendje sem gátolja meg azt, hogy mikor az idősebbek egyáltalán nem teljesítik kötelességeiket, a fiatalok ne helyettesítsék őket helyeiken: és hogy meg ne szégyenítsék az időseket, akik hosszú ideig éltek és mégis rosszul használták fel azt az időt, amelyet Isten nekik adott. . . a tiszteletadásnak, melyet a fiatalok az idősök iránt mutatnak, meg kell akadályoznia a folytonos igazságtalanságot, az Isten elleni tiszteletlenséget és a bűn hódítását. Mert megtörténhet, hogy az idősebbek tönkre teszik Istennek a gondolatát. Kell-e ilyenkor, hogy a fiatalok annyira iga alatt legyenek, hogy eltérjenek, az idősebbeknek a tekintélye miatt, Istentől és az ő igéjétől, ami jó és szent? Nem. Jegyezzük meg tehát, hogy a szerénység nem vonja azt maga után, hogy a fiatalok elbutuljanak és semmit se ítéljenek és tudjanak.“⁶⁶ „Nem szabad, hogy a kor-rangnak az árnyéka

⁶² „. . . qu'ils se rendent paisibles pour apprendre tant que l'occasion leur sera donnée, et qu'ils n'appetent point de se faire valoir, qu'ils n'ayent point une folle cupidité de monstre: mais qu'en silence ils reçoivent ce qui sera mis en avant par les autres et qu'ils ne se present pas tellement qu'ils ne cognoissent qu'ils ont besoin d'estre conduits et gouvernez par ceux qui ont plus d'expérience.“ Corp. Ref LXIII. 19-20. Jób. 32:4-10.

⁶³ „. . . et qu'ils cheminent en toure modestie: car c'est la propre vertu des enfans et des ieunes gens, de se laisser gouverner, cognoissans qu'ils ne sont point encores capables de iuger de tout ce qui seroit besoin, et qu'ils n'ont point consideration des choses, qui leur seroyent propres.“ Corp. Ref. LXXXII. 189. II. Timóth, 2:22-26.

⁶⁴ „Car la discretion doit estre coniointe avec le zèle: ... Ainsi donc s'il y a modestie aux hommes, il faut qu'il y ait et zèle et discretion ... qu'il n'est point question d'estre povres aveugles pour estre modestes: mais que nous devons tenir moyen et mesure.“ Corp. Ref. LXIII. 20. Jób. 32:4-10.

⁶⁵ „... quand un ieune homme s'est porté ainsi modestement, si faut-il qu'en temps opportun il desploye ce qui lui est donné de Dieu: car l'ordre de nature n'empesche pas quand les anciens ne s'acquitteront point de leur devoir, que les ieunes ne suppléent en cest endroit la: et mesmes iusques á faire honte á ceux qui ont long temps vescu, et lesquels auront mal employé le temps que Dieu leur avoit donné. . . la reverence que les ieunes gens portent aux plus aagez ne doit pas empeschier que tousiours la vérité ne soit maintenue, que Dieu ne soit honoré, et que les vices ne soyent reprimez. Car il pourra advenir que les plus aagez seront destituez de l'Esprit de Dieu: alors faut il que les ieunes gens soyent tellement retenus sous le ioug, que par l'autorité des anciens ils soyent destournez de Dieu, et de sa parole, et de ce qui est bon et saint? Nenny .». Ait.si donc notons que ceste modestie n'emporte pas que les ieunes gens s'abrutissent. pour ne rien iuger ne savoir.“ Corp. Ref. LXIII. 18-19. Jób, 33: 4.10.

alatt annyira elnyomottak legyünk, hogy ne ítéljünk többé és úgy járjunk, keljünk mint szegény állatok.“⁶⁶

6. A családi vallásos nevelés a szülők haláláig terjed.

Kálvin annyira fontosnak tartotta a családi vallásos nevelés munkáját, hogy egyfelől a gyermekek kötelességének tekintette azt, hogy felnőtt korukban is engedelmeskedjenek szüleiknek, másfelől pedig a szülőket kötelezte arra, hogy nagykorú gyermekeiket továbbra is neveljék és oktassák. Úgy a gyermekeket, mint a szülőket e kötelességteljesítés alól, csak a szülők, vagy gyermekek halála szabadíthatja fel. A gyermekek részéről, a szülői tisztelet, mint isteni parancs, meg nem tagadható. „A fiúnak tisztelni kell az ő atyját, hiszen annak ivadéka és vére . . . mégis mikor megnősül az ember . . . apja nem lesz olyan közel hozzá, mint felesége. De ez nem azt jelenti, hogy Isten össze akarja törni (a szülői tisztelet) igáját és szabadságot ad a gyermekeknek, hogy szembeszálljanak apjukkal és anyjukkal, mert már megházasodtak: Isten semmit sem változtat azon, amit Ő meghatározott. Akinek apja és anyja van, köteles tehát mindig azoknak engedelmeskedni.“⁶⁷ A szülői tisztelet igaz betöltésére szép példát látott Kálvin Jób engedelmeskedő fiainál, akik nagy korukban sem ellenkeztek apjukkal és „ . . . bár háztartást tartottak, mégis mindig apjuknak a vezetése alatt voltak; nem mondja az írás, hogy ellent mondtak volna annak, ami nekik parancsolatott . . . de ők engedelmeskedtek“⁶⁸ Jób fiai ezzel a cselekedetükkel, hogy idősebb korukban is engedelmeskedtek apjuknak, a szülőkkel szembehelyezkedő gyermekek magatartását ítélték el és egyben, minden időben, a helyes szülői tiszteletnek a gyakorlására buzdítanak. „Amikor mi ilyet látunk, nem más ez, mint elítélése a kicsi kamaszoknak, akik hetvenkednek, felemelik szarvaikat . . . és ellenkeznek az emberekkel.“⁶⁹

Kálvin elvárta a szülőktől, hogy a családi nevelés szent szolgálatát boldog alázattal hordozzák életüknek minden idején. Jób harcolt ezért a magasztos szülői kötelességteljesítésért, mert gyermekeit, . . . amikor már nagy emberekké lettek és mindegyiknek volt háza és saját asztala: nem hagyta úgy, hogy ne tartotta volna őket mindig bizonyos fegyelem alatt.“⁷⁰ Amiképpen buzdító példát látott Kálvin Jób gyermekeiben, a fiúi igaz engedelmesség követésére vonatkozólag, ugyanúgy szemlélte ő Jobban azt az igazi édes apát, aki haláláig akart küzdeni gyermekei nevelésének szolgálatában. Mert bár, . . . Jóbnak a gyermekei felnőtt emberek voltak, mégis az apa volt az, aki mindig alázatosságban tartotta őket és buzdította gyermekeit, hogy kérjenek bocsánatot Istentől midőn őt megsértették, hogy így megtisztulhassanak.“⁷¹ Jób példáját követő édes apák és szülők, Isten akaratának engedelmeskedve, halálukig, örömmel végzik családjuk vallásos nevelésének terhes munkáját.

7. Mikor nem kell a gyermekeknek szüleiknek engedelmeskedni?

A szülők, ha mint Istennek helyettesei nem teljesítik kötelességeiket, nem élnek az Úr félelmében és gyermekeiket sem nevelik vallásosán, nem követelhetnek

⁶⁶ „Or il ne faut point que sous ombre d’ancienneté nous soyons retenus pour ne plus iuger, et que nous allions comme povres bestes“ Corp. Ref. LXIII. 20. Jób. 32: 4-10.

⁶⁷ „Car le fils doit bien honorer son pere, c’est sa semence, c’est son sang...“ que l’homme sera conjoit avec sa femme . . . que le pere ne luy sera si prochain qu’est sa femme. Or ce n’est pas à dire que Dieu ait voulu rompre ce ioug, pour donner licence aux enfans d’estre rebelles à peres et à mères quand ils seront mariez: Dieu ne change rien en ce qu’il a institué. Celuy donc qui aura pere et mere doit tousiours se tenir en leur subietion.“ „Corp.Ref. LXXIX. 774. Eféz. 5:31-33,

⁶⁸ „ . . . combien qu’ils tienent mesnage, que neanmoins ils sont tousiours sous la conduite du pere: car il n’est pas dit au texte, qu’ils ayent contredit à ce qu’il leur a commandé . . . mais il ont obey.“ Corp. Ref. LXI. 44. Jób. 1 2-5.

⁶⁹ „Quand donc nous voyons cela, c’est bien pour condamner tous ces petits rustres, qui font des braves, et lèvent lez cornes . . . et ils veulent contrefaire les homnes.“ Corp. Ref. LXI. 44, Jób. 1: 2-5.

⁷⁰ „...» desia ils fussent devenus hommes d’aage, et que chacun eust sa maison, et sa table à part: si est-ce neantmoins aue Job ne laissez point de les tenir tousiours sous quelque discipline.“ Corp. Ref. LXI. 43. Jób. 1: 2-5.

⁷¹ „...» qu combien que les enfans de Job fussent desia en aage d’homme, nvanmoins le pere leá tient tousiours comme en humilité, et les exhorte de demander pardon à Dieu, quand ils l’ont offensé» et de se purifier.“ Coro, Ref. LXI. 43 Job 1:2-?,

engedelmeskedő gyermekeket, mert „... szüleinkkel szemben csak az Urban való engedelmisség parancsoltatik nekünk.”⁷² Nagyon szomorú dolog az, hogy olyan apákat és anyákat is találhatni az életben, akik elfelejtkeznek szülői magasztos hivatásukról, „... akik megérdemlik, hogy gyermekeik ne engedelmeskedjenek nekik. Es valóság az, hogy a gyermekek csak úgy tudhatnak Istennek engedelmeskedni, ha apjuk és anyjuk ellen láznak... Mert hiszen láthatni olyan apákat, akik szembe helyezkednek egész életük ideje alatt Istennel és saját iskolájukban szeretnék tanítani gyermekeiket. Ha egy apa így szól gyermekéhez: megtagadlak téged, ha nem leszel hozzám hasonló. Milyen utálatos szavak ezek, ha parázna mondja azokat, akinek egész életét gyalázatosságának egy lépése is büzletessé tette, vagy káromló vagy részeges szól így és óhajtja, hogy fia hozzá hasonlítson. Ilyen esetekben engedetlenségnek kell lenniök a gyermekeknek apjukkal szemben, mert másképpen nem engedelmeskedhetnének az Istennek.”⁷³ Kálvin többször és nagyon is erősen hangsúlyozta azt, hogy „... csak addig kell engedelmeskedni a szülőknek, míg az Istenhez tartozó kegyesség meg nem sértetik, amely mint első fok megtartandó.”⁷⁴ *Az Isten ellen felkelő, zsarnokoskodó szülőknek, akik az Isten jogaiba vágnak bele... . sohasem szabad engedelmeskedni.*⁷⁴

A gyermekeknek mindig többre kell becsülniök az Isten ügyét, szüleik parancsszavánál. Istennek kell inkább engedni, mint a hitetlen szülőknek. De mivel a hívő szülőknek való engedelmisség, Istennek szóló engedelmisség is, olyan otthonokban, ahol Istent féltő szülők kormányozzák családjukat, a gyermekek boldogan hajtják oda fejüket a szülők iránti engedelmisség szolgálatába.

8. Szolgák kötelességei urukkal és családjukkal szemben.

Kálvin kötelességévé tette a szolgáknak, mint családtagoknak azt, hogy tiszteletteljes engedelmisséggel viseltessenek uraik iránt, akik Istent helyettesítik a családban. „A szolgák uruknak nem csak szemre, de lélekből, őszinte engedelmisséget és szófogadást mutassanak, mintha Istennek magának szolgálnának.”⁷⁶ A szolgák eme engedelmisségének őszintének, minden ravaszkodás nélkülinek kell lennie. (Pál) buzdítja a szolgákat, hogy *félelemmel és rettegéssel* végezzék kötelességüket, azaz alázatosságban és tisztelettel: hozzáteszi még *szíveteknek egyenességében*: ez nem más, mint ellenzése mindazon kis cselekedetnek és ravaszságoknak, melyeknek nagyon is odaadják

⁷² „... quod illis obedire non nisi in Domino iubemur,” Corp. Ref. I. 60. f. 408.

⁷³ „... les peres et meres ... méritent bien que leurs enfans leur désobéissent. Et de fait, ils ne sauroyent pas obéir à Dieu, sinon estans rebelles à peres et à mères ... Or on voit beaucoup de peres, qui ont esté contempteurs de Dieu tout le temps de leur vie, ils ne demandent, sinon enseigner leurs enfans à leur escholle. Un pere dira à son enfant: ie te renonce si tu n'es semblable à moy. Or orra ces mots exécrables, voire d'un paillard, qui aura tout le temps de sa vie infecté un pais de ses abominations, un autre blasphemateur, un autre yvrongne, et voudra que son fils luy ressemble. Or en tel cas il faut bien que les enfans desobeysent à leurs peres: car il ne pourroyent point obéir à Dieu autrement.” Corp. Ref. LV. 685. V. Móz. 21:18-21,

Hasonló tartalmú kijelentései Kálvinnak:

„Igaz, hogy az apák gyakran nagyon is méltóak arra, hogy gyermekeik kivájják szemeiket: mert nem tanítják őket Isten félelmében.” („Il est vray que les peres sont bien dignes souventes-fois que leurs enfans leur crèvent les yeux: car il ne leur chaut de les instruire en la crainte de Dieu.” Corp. Ref. LXXXIV. 430. Titus, 1:5-6.)

„Azért ha a törvény áthágására ösztönöznek minket, méltó dolog lesz, ha nem szüleinknek, de idegeneknek tekintjük őket, akik az igazi atya iránt való engedelmisségtől igyekeznek eltántorítani bennünket.” („Quare si in legis transgressionem nos instigant, merito tum non parentes nobis habendi sunt, sed extranci, qui nos a veri patris obedientia subducere conantur.” Corp. Ref. I. 60. f. 408.)

⁷⁴ „... eatenus obediendum esse parentibus, ne laedatur, erga Deum pietas, quae primum gradum obtinet.” Corp. Ref. LXXIX. 228 Eféz. 6:1-4.

⁷⁵ „... quand peres et meres ... se voudroyent eslever contre Dieu, et s'eslever en telle tyrannie, qu'ils usurpassent ce qui appartient à Dieu seul ... qu'ils ne doyvent point estre obéis.” Corp. Ref. LIV. 316. V. Móz. 5:16.

⁷⁶ „Servi se ad obsequium sedulos et obsequentes dominis praestent: neque id ad oculum, sed ex animo, tanquam Domino ipsi servientes.” Corp. Ref. I. 75. f. 417.

manapság magukat a szolgák⁷⁷. Ha súlyos igát hordanak az életben a szolgák, még akkor is engedelmeskedniök kell uruknak, mert Isten rendelése az ő szolgálatuk. „... (Pál) akarja, hogy a szolgák alávéssék magukat feletteseiknek és elviseljék igájukat, bármilyen nehéz és súlyos is az⁷⁸. A szolgáknak, hogy keresztjeiket elhordhassák és teljesíthessék kötelességeiket, arra kell igyekezniök, hogy lelkileg neveljék önmagukat, hogy miként Pál mondja, *Krisztusnak szolgái* (6. v.) lehessenek, Istennek kegyelméből: „...ez a legfontosabb alap, melyre támaszkodnunk kell, mikor emberek iránti kötelességeinket teljesítjük⁷⁹. Máskülönb az emberi igazságtalanság és hálátlanság miatt, nem végezhetnénk kötelességeinket.

Bár a szolgák és gyermekeik vallásos nevelését a család vezetőinek tette kötelességévé Kálvin, mégis épen mert a szolgák is szülők és egy kis családot alkotnak uruknak családjában, őket is elhívta arra, akár mennyire is ritkán teljesítik azt az életben, hogy vallásosán tanítsák feleségeiket és gyermekeiket, „És mit szóljak a szolgákról? Rendesen kevés van közöttük olyan, aki megpróbálná úgy oktatni az ő asszonyát és gyermekeit, amint az szükséges volna.⁸⁰ (T. i. vallásosan.)

A szolgáknak szent kötelességük, egyfelől az uruknak való engedelmisség gyakorlása, másfelől saját vallásos életüknek gazdagítása mellett, családjuk tagjainak vallásos nevelése.

9. A családi vallásos nevelés célja.

A családi vallásos nevelésnek a célja nem lehetett más Kálvinnál, mint az, ami egész vallásos gondolkozását áthatotta, Isten félelmén, megismerésén keresztül az Úrnak való engedelmisség és az Ő dicsőségére áldozott tiszta élet: „... akik Isten fiai akarnak lenni, úgy cselekedjenek, hogy hozzátartozóik Istent, mint Atyát megismerjék. Es hasonlóan, ha szolgáik és szolgáló leányaik vannak, tudják meg, hogy házukat annyira Isten szolgálatára kell szentelniök, hogy Isten teljesen uralkodjon abban.⁸¹ A családi vallásos nevelés egyetemes célja, hogy a család minden egyes tagjának az életén át, egyedül Isten uralkodjon a családban, hogy Isten megdicsőíttessék a család életében. „Tanuljunk meg olyan módon élni házainkban, hogy Isten, mint a mi uralkodónk, úgy lakozzon ottan, hogy kicsinyek és nagyok Neki szenteljék és áldozzák magukat, nemcsak lélekben, de testben is.⁸² Alig van szebb hivatás embe-

⁷⁷ „Or il exhorte les serviteurs à faire leur devoir en crainte et en tremblement, c'est à dire en humilité et reverence: voire adioustant avec simplicité de coeur: laquelle il oppose à toutes ces petites cauteles et ruses ausquelles les serfs de ce temps-là estoient par trop adonnez “ Corp. Ref. LXXIX. Eféz. 6:5-9.

⁷⁸ „... mais tant y a qu'il veut que les serfs se submettent à cela, et qu'ils portent le ioug qui estoit si dur et si pesant.“ Corp. Ref. LXXIX. 798. Eféz. 6:5-9.

⁷⁹ „... et c'est le principal fondement que nous avons à prendre, quand il est question de faire quelque devoir envers les hommes.“ Corp. Ref. LXXIX. 799. Eféz. 6:5-9.

⁸⁰ „Et que dy-ie des serviteurs? Combien y en a il peu qui osent endoctriner comme il faudroit leurs femmes et leurs enfans?“ Corp. Ref. XXXIV. 557. „Petit traicté monstrant que c'est que doit faire un homme fidèle cognoissant la vérité de l'Evangile quand il est entre les papistes.“

⁸¹ „... et que s'ils veulent estre reputez enfans de Dieu, qu'ils facent que Dieu soit cogneu pere de toute leur race. Et pareillement si quelques uns ont serviteurs et chambrières, qu'ils sachent, que leur maison doit estre tellement dediee au service de Dieu, qu'il ait toute maistrise souveraine.“ Corp. Ref. LVIL 84. V. Móz. 32:44-47.

⁸² „Apprenons donc, de tellement user des maisons ou nous sommes logez, que Dieu y habite comme nostre souverain, et que petis et grands se dédient à luy, et s'offrent non seulement d'ame, mais aussi de corps “ Corp. Ref. LI. 744. I. Móz. 21:34-22:1-2.

Hasonló tartalmú kijelentései Kálvinnak:

„Az nem elég, hogy Isten félelmében járjon valaki: de az apa, ha vannak gyermekei, úr ki nek vannak szolgái és szolgáló leányai, úgy vezessék azokat, önmagukkal együtt, hogy közös egyetértés legyen mindegyik családban, nagyok és kicsinyek szolgálják az Istent.“ („Ce n'est point assez qu'un chacun chemine en la crainte de Dieu: mais le pere qui a des enfans, le maistre qui a serviteurs, et servantes, qu'il les conduise avec soy, et qu'il y ait un commun accord en chacune famille, et que grands et petis servent à Dieu.“ Corp. Réf. LV. 305. V, Móz. 14: 24-29.)

... „apáknak és gyermekeknek, uraknak és szolgáknak ... tudniok kell azt, hogy mindannyioknak együtt kell törekedni azon végső cél felé, hogy Isten tisztelt legyen“ általuk. „...les peres et les enfans, les maistres et les serviteurs .. ils doyvent cognoistre qu'il faut que tous ensemble ils tendent à ceste fin, et à ce but, c'est ascavoir que Dieu soit honoré.“ Coip. Ref. LXXIV.476. Luk.2: 41-49)

„Jegyezzük jól meg, mi intve vagyunk itten arra, hogy úgy kormányozzuk házainkat, hogy ki-

rek számára az életben, mint a családi vallásos nevelés céljáért igazán küzdeni, hogy „... házuk teljes tisztaságban“ rendezett lehessen, olyan, mint Istennek- egy-egy kicsiny temploma.“⁸³

Kálvin annyira hatalmas szolgálatnak tartotta a családi vallásos nevelés munkáját, hogy hite szerint, a családi vallásos nevelés célja előtt minden más családi érdeknek el kell törpülnie. „Amikor a gyermek engedelmeskedik apjának és anyjának, ... a szolgák és a szolgáló leányok engedelmeskednek uruknak és úrnőjüknek: úgy legyen mindez végrehajtva, hogy mégis mindannyian, kezdve a legnagyobbtól egészen a legkisebbig, tisztességet adjanak Istennek, hogy Istennek ez a joga sohase legyen megkisebbitve, vagy megkevesebbitve.“⁸⁴ Kálvin Ábrahámban szemlélte, aki kész volt fiát feláldozni Isten parancsára, azt, az erős hitű embert, ki úgy magát, mint családja tagjait alárendelte Isten akaratának. Ábrahám Istennek engedelmeskedő alakja, buzdító példa minden ember számára, „... hogy megtanuljuk jobban szeretni az Isten tiszteletét a legdrágább dolgoknál is, melyekkel rendelkezünk, egészen addig, hogy ne kíméljünk se apát, se anyát, se asszonyt, se gyermeket, a mi saját életünket se.“⁸⁵

Kálvin a családi vallásos nevelés céljával kapcsolatosan a jövőbe is tekintett. A szülőknek jó vallásos nevelést adva, arra kell igyekezniök, hogy ne csak a jelenben uralkodjon Isten akarat a családban, de az eljövendő, a már nagy emberré nőtt gyermekek családi életében is tisztelt legyen az Úr neve: „... tapasztalhatjuk, hogy az írás gyakran szól arról, hogy az Isten nevének virágoznia kell nemzetségről nemzetségre: mindez azért — íratott, — hogy gondunk legyen nekünk erre hogy életünknek minden ideje alatt Istennek szolgálva, törekedjünk arra, hogy halálunk után is legyen jó ivadék... . hogy Isten neve ne lehessen kiirtott és eltemetett, de az O dicsősége mindig fennmaradjon, íme ez a cél, melyre tekinteniök kell az apáknak és az anyáknak, még azoknak is, kiknek nincsen gyermekük, ilyen érzésüknek és óhajuknak kell lennie és meg is kell mindezt mutatniök ténylegesen, amikor csak lehetséges számukra.“⁸⁶ Átérezve a családi vallásos nevelésnek a jelen-

csinyek és nagyok Istent tisztelik és szolgálják ottan: akinek Isten gyermekeket adott, igaz vallásban táplálja őket és hasonlóan cselekedjen a szolgákkal és a szolgáló leányokkal annyira, hogy Isten közös atyja és tanítója legyen mindegyiknek.“ („Notons bien donc qu'ici nous sommes admonestez de gouverner tellement nos maisons que Dieu y soit honoré et servi, et des petits, et des grands que celui à qui Dieu aura donné des enfans, advise des les nourrir en droite religion, que il face le semblable des serviteurs et chambrières. tellement que Dieu soit le pere commun, et le maistre à tous.“ Corp. Ref. LV. 188. V. Moz. 12:12-18.)

„Ha isten gyermekeket adott az apának, vagy szolgákat, Istennek való engedelmességben tartsa azokat. Ezzel a móddal szenteljük fel házaikat.“ („Si Dieu luy a donné des enfans, ou des serviteurs. que tout cela soit tenu en l'obéissance de Dieu. Voila donc, la façon de dédier les maisons. Corp. Ref. LI. 744. I. Móz. 21-34-22:1-2.)

⁸³ „que leurs maison soyent reiglees en toute pureté, que ce soyent comme petites églises de Dieu.“ Corp. Ref. LXI. 53. Jób. 1:5

⁸⁴ „Quand donc un fils obéira à son pere, et à sa mere que les serviteurs et chambrières obéiront à leurs maistres et maistresses: tout cela doit estre tellement réglé, que cependant tous, depuis le plus grand iusqu' au plus petit, facent hommage à Dieu, que son droict ne soit point diminué ni amoindri.“ Corp. Ref. LXXIV. 475. Luk. 2:41-49.

⁸⁵ „... que nous apprenions de préférer son honneur à toutes choses les plus précieuses que nous ayons, iusques à n'espargner ne pere, ne mere, ni femme, ni enfans, ni nos vie propres.“ Corp. Ref. LI. 776. I. Móz. 21:34-22:1-2.

Hasonló tartalmú kijelentései Kálvinnak:

„Ha a férj szereti az ő asszonyát, az apa az ő gyermekeit, kell, hogy mindezek alávetve legyenek, amikor az Isten szolgálatának a kérdéséről van szó.“ („Si un mari aime sa femme, un pere ses enfans, il faut que tout cela soit mis sous le pié quand il est question du service de Dieu.“ Corp. Ref. LI. 757. I. Móz. 21:34-22:1-2.)

„Ábrahám története nem azért van előadva, hogy mi együgyüen csodálva az ő kiválóságát, nagyra becsüljük és dicsőítsük őt: de hogy arra tanítassunk, mi se legyünk kevésbé kiválóak.“ („Or cela nous est-il, recité d'Abraham? ce n'est pas à fin que nous ayons simplement sa vertu en admiration, pour estre prisé et magnifié: mais c'est à fin que nous apprenions de n'estre point trop délicats.“ Corp. Ref. LI. 748. I. Móz. 21:34-22:1-2.)

⁸⁶ „... comme nous voyons que l'Ecriture souvent parle, qu'il faut que le nom de Dieu florisse d'aage en aage: c'est afin que nous y mettions peine quand nous aurons servi à Dieu tout le temps de nostre vie, que nous taschions qu'après nostre trespas il y ait quelque bonne semence . . . et que le nom de Dieu ne soit point esteint ni enseveli: mais que tousiours sa louange demeure. Voila (di-ie) à quelle fin doivent regarder les peres et les meres: mesmes ceux qui n'ont point d'enfans, ils doivent avoir ceste affection et désir, et le doivent monstrier aussi par effect tant qu'il leur est possible.“ Corp. Ref. LV. 679. V. Móz. 21:18-21.

Hasonló tartalmú kijelentései Kálvinnak:

„... az nem elegendő, hogy Istennek szolgáljunk életünknek ideje alatt: de nekünk meg kell valósítanunk azt, hogy a vallásnak a magva megmaradjon utánunk is, Mert roskatag és csak árnyék

re és a jövőre vonatkozó felséges szolgálatát, amely az Úr kegyelméből, Istent megdicsőíteni és embert örökkévalóságba emelni van hivatva: „Értsük meg hát, hogy mi a mi kötelességünk: egyenesen járva életünk minden idejében, arra kell igyekeznünk, hogy gyermekeink vallásosak legyenek, hogy halálunk után is a hit virágozzék és fejlődjék, hogy Istent mindig tiszteljék e földön és nevét tisztán hívják segítségül az emberek.”⁸⁷

10. A családi vallásos nevelés tananyaga.

Kálvin a családi vallásos nevelésre vonatkozólag kifejezetten tananyagot nem írt elő.

Vallásos gondolkozásából és paedagógiai felfogásából kitűnik az, hogy első sorban a *bibliát* tartotta a családi vallásos nevelés legfontosabb tananyagának. Az ifjúság „...egyetlen tanácsot sem képes hűségesen követni, csak ha Isten törvényét választotta a maga mesterének és vezérének... Mert az az egyetlen biztos örökségünk, ha Isten igéje szerint óvjuk magunkat, mások pedig, kik a saját eszükben bíznak, az ördög hálójába kerülnek.”⁸⁸ Kálvin a bibliában olyan erőt látott, amely az ifjúság vállaltalan gondolkozását és erkölcstelenségre vezető kicsapongó vágyait képes megfékezni: „... nagy nehézség az ifjúságnál az annyira fellobbanó és szélsőséges érzéseket elnyomni: de Dávid megmutatja, hogy Istennek az igéje mégis jó orvosságot szolgáltat e téren... .. Mert a fiatalság olyan jó eszközt találhat az igében, amely elegendő arra, hogy orvosolja minden gyarlóságukat. Istennek igéjében akkora belső erő van, amely korlátozza a legtúlzottabb szenvedélyeket, melyek csak lehetnek az emberben.”⁸⁹

életünk: míg Isten igazsága az halhatatlan és nagyon igaz az, hogy mindörökké állhatatosan megmarad... íme Isten képére alakított teremtmények a gyermekek, kiket mi az egyház vetőmagjainak nevezünk: Isten őrizetünkre bízta őket- úgy kell hát oktatnunk azokat, hogy Istennek szolgáljanak és így nemcsak a mi életünk ideje alatt áll fennt majd a vallás, de a mi halálunk után is állhatatosan megmarad és folytatódik az.“ (, ... que ce n'est point assez que nous servions Dieu nostre vie durant: mais que nous devons procurer qu'il y demeure semence de religion après nous. Car nous sommes caduques, et ce n'est qu'un ombrage de nostre vie: mais d'autant que la vérité de Dieu, est immortelle, c'est bien raison qu'elle persiste à jamais . . . Voila des creatures formées à l'image de Dieu, et nous les appelons la semence de l'Eglise: puis que Dieu nous les commet en barde, que nous taSchions à les endoctriner, et que Dieu soit servi d'eux: et quand la religion aura duré tout au long du cours de nostre vie,qu'après nostre trespas elle persiste et continue,“ Corp. Ref. LV, 110. V. Móz. 11:16-21.)

⁸⁷ „Apprenons donc quel est nostre office: c'est qu'en cheminant droitement tout le temps de nostre vie, nous taschions que nos enfans soyent enseignez, et que la Religion florisse et prospère, quand nous serons décédez, et que Dieu soit tousiours honoré au monde, que son Nom soit purement invoqué.“ Corp réf. LIV. 137. V. Móz. 4.-11-14,

⁸⁸ „... nullum consilium posse fideliter succedere nisi legem Dei magistrum et ducem sibi proponat Haec enim una est fidelis custodia, cavere E obis secundum Det sermonem, sed alii, dum sapiunt ex proprio sensu, se proiciunt in Satanae laqueos.“ Corp. Ref, LV. 218. 119. zsol. 9.

⁸⁹ „qu'il y a grande difficulté,pour réprimer les affections qui sont ainsi boullantes et excessives aux ieunes gens: David notamment monstre, que la Parole de Dieu neantmoins y servira de bon remède car ils trouveroient un bon moyen en sa parole, et suffisant pour remédier à tcus leurs vices. Et cela tend à monstre quelle vertu il y a en la parole de Dieu, à réprimer les passions les plus excessives qui puissent estre aux hommes“. Corp. Ref. LX. 495. 119 zsol,9-16.

Hasonló tartalmú kijelentései Kálvinnak:

„... nagyok és kicsinyek célhoz jutnak, az ő vágyaikat és kicsapongó sóvárgásaikat elnyomják, ha megadják Istennek azt a tiszteletet, ami O hozzá tartozik, ha követik az O igéjét.“ (, ... grans et petis porront bien venir à bout de reprimer leurs affections et leurs cupiditez désordonnées, moyennant qu'ils donnent à Dieu l'honneur qui luy appartient, c'est qu'ils ensuyvent sa Parole.“ Corp. Ref. LX. 496. 119. Zsol. 9-16.)

„Tehát nem érdemtelenül buzdít rendkívüli módon a próféta a törvény tanulmányozására , .. Mert ha az ifjúság szenvedélyeinek a megfékezésére oly hathatós az Ur törvénye, hogy aki csak feléje fordul mindazokat tisztán és épségben megőrzi: még inkább bizonyos, hogy amikor már beállott az érettebb kor és a vágyak kitombolták magukat, ez lesz a legjobb gyógyszer a hibák orvoslására. A közös életben azért van annyi piszok, mert mindenki a saját tisztátalanságának hódol és inkább saját hajlamainak enged, mint az égi tudománynak.“ (,Itaque non immerito eos propheta peculiariter hortatur ad stúdium legis Nam si ad fraenandos adolescentiae impetus tarn efficax est lex Domini, ut puros et integros servet quicunque ad eam respiciunt: minime dubium est, ubi accesserit aetatis maturitas, et cupiditates deferbuerint, optimum fore remedium sanandis vitis. Inde igitur tanta

Kálvin nézete szerint, a családi vallásos nevelés tananyagához tartozott bizonyos tekintetben a *káté* is. A gyermekek káté tanulásának ellenőrzésére és részben a káté szövegének kikérdezésére, Kálvin kötelezte a szülőket (L. bővebben az egyházi vallásos nevelésről szóló részt.)

A biblia és a káté mellett, a zsoltárok és az imádságok alkották még a családi vallásos nevelés tananyagát.

A *zsoltárok* tanítását, begyakorlását, Kálvin korában, inkább a gyermekek végezték a családban és nem a szülők. Kálvin ugyanis a gyermekek útján (akik az iskolában tanulták meg az új zsoltár énekeket) propagálta a zsoltárokat. (L. bővebben az iskolai vallásos nevelésről szóló részt.)

Ami pedig az *imádságok* anyagát illeti, a szülők, a legtöbb esetben, a káteban közölt imákat (reggeli, estvéli, evés előtti, evés utáni imák) tanították meg gyermekeiknek.

Megemlítyük, hogy Kálvin a feleség és a szolgák vallásos nevelésének tananyagát külön nem határozta meg. Azonban Kálvin vallásos meggyőződéséből következően, mindenesetre megállapítható az, hogy az ő felfogásában, főleg a biblia volt az a vallásos tananyag, amelyre felépült a feleségnek és a szolgáknak családi vallásos nevelése, sőt mint láttuk, a családi nevelést vezető apáknak vallásos önevelése is.

A családi vallásos nevelés nyelve, Kálvin szerint, természetesen az anyanyelv volt.

11. A családi vallásos nevelés módszere.

A családi vallásos nevelés módszerét, Kálvin idevonatkozó kijelentéseinek megfelelően, — a családi vallásos nevelés tananyagának módszere, a gyermekek családi vallásos nevelésének módszere és az anyák és a szolgák családi vallásos nevelésének módszere, — csoportosítások szerint ismertetjük.

a) A családi vallásos nevelés tananyagának módszere.

Kálvin nemcsak a családi vallásos nevelés tananyagát illetően, de következtetésként a családi vallásos nevelés tananyagának módszerére vonatkozóan is, határozott formában, nem nyilatkozott.

Azonban tekintetbe véve a reformátor paedagógiai gondolkozását, elfogadható megállapításnak vehetjük azt, hogy Kálvin a családban a biblia tanítási módszerét az elbeszélő és magyarázó módszerben, a káté, a zsoltárok és az ima tanítási módszerét pedig inkább a begyakorlás módszerében látta.

b) A gyermekek családi vallásos nevelésének módszere.

Kálvinnak a gyermekek családi vallásos nevelésének módszereire tett kijelentéseit kettős felosztásban ismertetjük. Először azon nevelési módszereket tárgyaljuk, melyek a gyermekek családi vallásos nevelésének helyes úton való járását elősegítik, azután pedig azon helytelen nevelési módszereket mutatjuk fel, melyek hátráltatják a családi vallásos nevelés előrehaladását.

« A gyermekek családi vallásos nevelésének azon módszerei közül, melyek erősítik a vallásos nevelés kifejlődését, Kálvin fontosnak tartotta a szülők *jó példaadásának* a gyakorlását. „Az apa tanítsa gondosan gyermekeit Istennek a félelmében és saját maga mutassa is az utat. Az anya hasonlóképpen cselekedjék.”⁹⁰ Kálvin azt kívánta a szülőktől, hogy önvizsgálattal törekedjenek jó példaadásra, mert a rossz példaadás bűnbe viszi a gyermekeket. „Ha azt látom, hogy gyermekeim Isten ellen vétkeznek... honnan van ez? Noha igyekszem arra, hogy tanítsam gyermekeimet, mégis sokszor kell ismételnem: bizonyára én nem mutatok olyan példát nekik, mint amilyennel tartozom,

malorum colluvies in communi vita, quod sibi omnes in sua immunditie indulgent, vei plus suo ingemo tribuunt quam coelesti doctrinae.“ Corp. Ref. LX. 218. 119. Zsolt. 9)

„Amikor Isten kijelenti, hogy életünk valóban rendes lesz, h me^orizzú”: az O igéjét, mindazok akik elkerülik ezt a tudománytész figyelmeztetést, számadást adnak érette a/ utolsó napen,“ (Quand donc Dieu nous declare, que nostre vie sera bien réglée en gardant sa Parole, tous ceux qui fuiront ceste doctrine et admonition, si est-ce qu'ils en auront à rendre conte au dernier iour. („Corp, Ref LX. 498. 119. Zsolt. 9-16.)

⁹⁰ „Qu'un pere instruisse soigneusement ses enfans en la crainte de Dieu, et qu'il commence à monstrier le chemin: que la mere face le semblable.“ Corp, Ref- LIV. 315. V. Móz, 5:16.

mert ha Istennek a félelmében járnék valóban, ők is én hozzám alakulnának és ha ők eltérnek az igaz útról, talán az én hibám és bűnöm miatt van az: nekem kell tehát olyan példát mutatnom, hogy óhajthassam is azt, hogy ők kövessenek engem.⁹¹ Kálvin ezek szerint elvárta a szülőktől, hogy: „Ne pusztán tudományukkal, hanem életüknek példájával is oktassanak.”⁹²

Kálvin a gyermekek családi vallásos nevelésében a *fegyelmezés* módszerét, a gyermekek *gyeplőben tartását*, különösen kötelességévé tette a szülőknek: „... az apák erősen gyeplőben tartják gyermekeiket, ha embert akarnak nevelni belőlük. Az Kálvin a fegyelmezés módszerét alkalmasnak tekintette arra, hogy a rosszra hajló és tapasztalatlan gyermekeket e módszer alkalmazása a büntől megóvja. „... Isten arra akarta tanítani különösen a fiatalokat, hogy megértéssel vegyék azt, ha rövidre fogják őket: ellenkezőleg rosszba sülyednének, mert természetük annál inkább megromlott, mivel kevés ítéllettel és bölcsességgel rendelkeznek.”⁹⁴ A fegyelmezés módszere nemcsak a bűnnel szemben védi a gyermekeket, de mintegy megérteti velük azt az igazságot, hogy ők kötelesek Isten akaratából szüleiknek engedelmeskedni: „... -javítás és fegyelmezés, annyit jelent ez, hogy a gyermekek gyeplőben legyenek tartva és az apák ne tűrjék azt el, hogy korhelyek és feslettek legyenek. Az apák annyira Istennek félelmében tanítják gyermekeiket, hogy megtudhassák a gyermekek, Isten egyáltalán nem fosztja meg a vezetéstől és a kormányzástól őket, mert azért adott felsőbbiséget számukra, hogy szabályozzák is életüket.”⁹⁵

Kálvin a fegyelmezés módszerével kapcsolatosan, a családi vallásos nevelésben, a *testi fenyítésnek* is helyet adott. A testi fenyítés nem bosszúállás, de eszköz a szülők kezében, hogy e büntetésen át magába szállásra és megjobbulásra bírják gyermekeiket. E cél érdekében Kálvin a testi fenyítést lelki oktatással kötötte össze. „Ha egy apa megveri gyermekét és húzza azt hajánál fogva és tapossa azt lábaival és nem mond egy szót sem: akkor egészen megrémült lesz a gyermek, nem fogja tudni, hogy mit akar vele az apja és honnan jött az ő haragja: így nem fog ez semmit sem használni a gyermeknek. De ha az apa azt mondja: rossz fiú, nézd mit csináltál és emellett meg is veri fiát: az apának ez a tanítása kiváltképpen ha a gyermek nem engedelmeskedett úgy, amint kellett volna, a gyermek javát szolgálja, mert így megismerheti hibáját: íme az én apám ilyen tanítást adott nekem, mert én az

⁹¹ „Car ie voy mas enfans qui offensent Dieu ... à qui tient-il? Combien que ie mette peine de les instruire, si est-ce qu'encores y a-il beaucoup à redire: car ie ne leur monstre pas tel exemple que ie devroye: quand ie chemineroye en la crainte de Dieu comme il appartient, il faudroit qu'ils se conformassent à moy: et ainsi ce qu'ils déclinent du droit chemin, peut estre par ma faute, et par ma coulpe: il faut donc que ie leur monstre tel exemple, que ie veux qu'ils suivent.“ Corp Ref. LXI.52. Job. 1:5.

⁹² Nee doctrina solum, sed vitae exemplo eum instituant.“ Corp.Ref. I 75. f. 417.

⁹³ „... les peres advisent de tenir la bride roide à leurs enfans, et s'ils veulent faire des hommes.“ Corp. Ref. LXXXII. 430. Titus 1:5-6.

⁹⁴ „... que Dieu a voulu monstrer sur tout aux Jeunes gens qu'ils ont mestier d'estre tenus courts: autrement qu'ils seront desbordez tant et plus à mal, car leur nature y est d'autant plus encline, qu'il y a peu d'avis et peu de prudence.“ Corp, Ref. LX. 495. 119. Zsolt. 9-16.

⁹⁵ „... il y a la correction et discipline, que les enfans, soyent tenus en bride, et que les peres ne leur souffrent point d'estre dissolus ni desbauchez: mais qu'ils les instruisent tellement en la crainte de Dieu, que leurs enfans scachent que Dieu ne les a point destituez de gouvernement et de regime, mais qu'il leur a donné des supérieurs pour reigler leur vie.“ Corp. Ref. LXXIX, 787. Eféz. 6.1-4.

Hasonló tartalmú kijelentései Kálvinnak:

„... az apák tartják rövid gyeplőben gyermekeiket.“ („... que les peres tienent leurs enfans en bride courte.“ Corp. Ref. LXI. 53 Jób. 1:5.)

„Azok akik fiatalok és nem rendelkeznek még sok akarattal, gyeplőben tartandók.“ („Et d'autant plus ceux qui sont ieunes, et qui n'ont pas encores beaucoup veu, se doivent tenir en bride“ Corp. Ref. LXIII. 17. Jób. 32:4-10)

„Gyeplőben kell tartani a gyermekeket és ha ők egy kissé szerények, nem lesznek teljesen javíthatatlanok és a sátán egészen meg nem hódíthatja őket.“ („Or ceci est pour tenir en bride les enfans, s'ils ont en eux quelque goutte de modestie, et qu'ils ne soyent pas du tout incorrigibles, que Satan ne les possède du tout.“ Corp. Ref. LV. 687. V. Móz. 21:18-21.)

„... az embernek a szigorúságot és a komolyságot kell használnia, hogy megmozdíthassa azokat, kik nagyon msgkeményedtek az ő rosszaságukban.“ („qu'on doit user de sévérité, et de rigueur, pour esmouvoir ce ix q li sont par trop endurecis en leur mal.“ Corp. Réf. LV. 680. V. Móz. 21:18-21.)

„... az apák tartják gyermekeiket olyan gyeplőben, hogy biztassák is őket az Isten szolgálatára.“ („... que les pares tienent leurs enfans ent lie bride, qu'ils sollicitent à servir à Dieu.“ Corp. Ref. LXI. 43. Job. 1:2-5.)

egyszerű szót nem fogadtam meg.⁹⁶ Kálvin szerint, a szülőknek a fenytetés módszerét használniok kell egészen addig, míg teljesen reménytelen gyermekeiknek a jó útra való térése. „Jegyezzük meg, hogy az apák és anyák, kötelesek gyermekeiknek a fenytetését mind addig folytatni, míg azoknak javulásában már nem reménynek Egészen addig, míg egy szélsőséges lázadást nem tapasztalnak, míg a gyermek nem mutatja azt, hogy ő mindenben gonosz és az ő természete annyira rossznak adatott, hogy képtelenség azt megváltoztatni.”⁹⁷

A fegyelmezés és a testi fenytetés mellett KáWin hangsúlyozta a gyermekek családi vallásos nevelésében, a *türelem és a szelidség* módszerének az alkalmazását: „ ... az a kötelessége az apáknak és az anyáknak, hogy emberségesen bánjanak gyermekeikkel.”⁹⁸ A szülők gyermekeiket „ ... szelidséggel és gyengédséggel ápolják és védjék amint személyükhöz illik.”⁹⁹ Kálvin teljesen átértézte a szelid, szeretetteljes keresztyén életnek nagy nevelői erejét. Ő, akit méltatlanul túlszigorúsággal ruháztak fel egyesek, tudta, hogy szeretettel, türelemmel, — melyek nélkül hosszabb nevelői munkát képtelenség is végezni, — sokat lehet építeni az életben: „ ... az apák türelmesek legyenek, a szelidségnek ez az erénye megköveteltetik Isten azt akarja, hogy az embereknek fáradságos munkája legyen a gyermekek javítása A türelmet kell használnunk Értsük meg, hogy az apák arra buzdíthatnak (e rész által) hogy türtöztessék magukat, mikor azt látják, hogy gyermekeik csapodárok, könnyelműek, amikor korhelykedni látják gyermekeiket, és az első ütésre nem tudják hatalmukba keríteni és olyan lelki jóságra visszavezetni őket, hogy igaz szándék látszón meg életük folyásában. Ezért az apáknak és az anyáknak tudni kell azt, hogy Isten próbára akarja tenni őket ... és türelmeket (a nevelés)terén.”¹⁰⁰

Kálvin a gyermekek vallásos nevelésének munkájában, szükségesnek tekintette azt, hogy a szülők *örködjenek, vigyázzanak* állandóan a családban: „ ... azoknak akik kormányozzák családjukat, kötelességük az állandó örködés.”¹⁰¹ Ennek az örködésnek különösen arra kell irányulnia, hogy a bűn hódítását megakadályozza a családban: „ ... kötelességem mindig örködni azért, hogy semmi se történjen olyan a

⁹⁶ „Si un pere bat son enfant, et qu'il le tire par les cheveux, et qu'il le foule au pié, et qu'il ne luy sonne mot: l'enfant sera la tout esperdu, il ne sait à qui le pere en veut, et pourquoy ceste colere luy est venue: cela donc ne servira de rien à l'enfant. Mais si le pere luy dit, Meschant garçon, regarde que tu as fait, et sur cela qu'il frappe dessus: l'enfant, cognoist Que l'instruction du pere luy est à profit, et d'autant qu'il n'a point obéi comme il devoit, il cognoist sa faute: Voila mon pere qui seelle l'instruction qu'il m'avoit donnée, pource que ie ne l'ay point receue de simple parole.“ Corp. Ref. LXIII. 73. Jóh. 33:14-17.

⁹⁷ „Ainsi notons que les peres et mères doivent poursuyvre le chastiment de leurs enfans iusques à ce qu'ils les voyent désespérez... . Iusques à ce qu'on ait expérimenté une rebellion ext» reme, et qua l'enfant montre qu'il est du tout pervers, d'une nature si addonnée à mal, qu'on ne le peut réduire.“ Corp. Ref. LV. 680. V. Móz. 21:18-21.

Hasonló tartalmú kijelentése Kálvinnak:

„ ... ha a szülők áthágást és rosszaságot találnak gyermekeiknél, a fenytést keil használniok olyan módon, hogy azok a rossz útról visszatérjenek.“ („ ... et s'ils y trouvant quelque transgression, et mauvaistié, ils doivent mettre peine à chastier leurs enfans, en sorte, qu'ils soyent retirez de leur mauvais train.“ Corp. Ref. LV. 682. V. Móz. 21:18-21).

⁹⁸ „ ... quel est l'office des peres et des mères, c'est à scavoir de traiter humainement leurs enfans.“ Corp. Ref. LXXIX. 787. Efézus 6:1-4,

⁹⁹ „ ... sed lenitate ac indulgentia, quae suam personam deceat eos foveant et amplectantur.“ Corp. Ref. I. 75. f. 417.

¹⁰⁰ „...les peres soyent patiens, comme ceste vertu de mansuétude est requise... Et Dieu veut que les hommes... . soit une chose penible de corriger leurs enfans... . Or encores devons nous user de patience... . Apprenons donc que les peres sont aussi bien exhortez en ce passage, de se retenir quand ils voyent leurs enfans legiers et voilages quand ils les voyent desbauchez et que du premier coup ils ne les pauvent pas gagner, ne les ramener à telle mansuétude, qu'ils aillent et marchent de leur bon gré. Si faut-il que les peres et mères cognoissent, Dieu me veut exercer.... et il esprouve ma patience en cest endroict.“ Corp. Ref. LV. 680. V. Móz. 21:18-21.

Hasonló tartalmú kijelentései Kálvinnak:

„ ... akiknek gyermekeik vannak és kormányozzák azokat, emberszeretiittel kell birniok, hogy szelíden tarthassák gyermekeiket.“ („ ... et qu'aussi il y doit avoir telle humanité en ceux qui ont des enians à gouverner, qu'ils les entretiennent doucement.“ Corp. Ref. LXXIX. 783. Eféz. 6:1-4.)

¹⁰¹ „ ... que ceux qui ont famille à gouverner, doivent tousiours estre vigilans,“ Corp. Ref. LXI. 52. Jóh. 1:5.

házban, ami Istent megbántaná¹⁰² „Amikor a gyermekeknek, sajátos gyarlóságuk vannak, kell, hogy az apák és az anyák vigyázzanak ezekre, hogy visszaszorítsák e fogyatkozásokat.”¹⁰³

β. Kálvin a gyermekek családi vallásos nevelésével kapcsolatosan azon nevelői módszerekről is szólt, melyek hátráltatják a gyermekek otthoni vallásos nevelésének a sikerét. Kálvin elítélte, mint helytelen nevelői módszert, a *túlszigorú bánásmódot*. „A szülőknek féktelen érdecsége távol tartandó.”¹⁰⁴ Túlszigorú bánásmóddal haragvókká teszik a gyermekeket: „... nem kell-é, hogy haragudjanak a gyermekek, mikor apjuk nagyon kemény velük szemben és nagy szigorúságot gyakorol felettük?”¹⁰⁵ A haragon kívül a szülői kemény viselkedés el is csüggeszti a gyermekeket. „Igaz az, hogy tiltva van az apáknak, hogy kegyetlenkedjenek gyermekeikkel és őket elcsüggeszék.”¹⁰⁶ A harag, az elcsüggedés mellett a túlszigorú bánásmód elkésérik és szüleiktől eltávolítja a gyermekeket, „Arra buzdíttatnak az atyák, hogy mértéktelen szigorúsággal fiaikat el ne keserítsék. Ebből születik meg ugyanis az utálat, melynek az lesz a vége, hogy a fiak lerázzák teljesen a szülői ígát.”¹⁰⁷ A szülők durva magatartása az említett bajokon kívül, sokszor egyenesen elősegíti a bűn hódítását a gyermekek életében. „Igaz az, hogy az apáknak nagyon kemény viselkedés által nem szabad megzavarni gyermekeiket és alkalmat adni nekik arra, hogy kicsapongóak legyenek.”¹⁰⁸ Kálvin a túlszigorú bánásmód káros következményeit látva, Pállal együtt helyeselte és hirdette a *keményesség és a nemtelen szigorúsággal szemben, amely csak macacsságra ingerli a gyermekeket és a jámbor érzelmet kioltja, az emberséges és gondoskodó magatartás értékét és fontosságát*.¹⁰⁹

Kálvin nemcsak a túlszigorú bánásmód ellen harcolt a családi nevelésben, — ami újból csak az ő szerető, igaz keresztyén lelkületét mutatja, — de a *hízkelés* és annak ellentétéképpen, a *haraggal* végzett nevelői tevékenységet is helytelenítette. „Az apák és az anyák néha hízkelés által megrontják gyermekeiket, elkényeztetik őket annyira, hogy gyermekeik így romlásba mennek. Néha meg mérték és óvatosság nélkül a szülők haragba jönnek. . . Ilyenkor a gyermekek, akárhogyan is megvannak győződve arról, hogy ők engedelmességgel, alázatossággal tartoznak apjuknak és anyjuknak, mint látható, megvetik azokat és nem engedelmeskednek.”¹¹⁰ A

¹⁰² „... ie (le pere) devroye avoir tousiours l'oeil pour veiller à ce qu'il ne se fist rien en la maison où Dieu soit offensé“ Corp. Ref. LUI, 632. V. Móz. 1:9-15.

¹⁰³ „Quand il y aura des vices particuliers aux enfans, qu'il faut que les peres et mères veillent là dessus, et qu'ils les réduisent,“ Corp. Ref. LV. 682.-683. V. Móz. 21:18-21.

Hasonló tartalmú kijelentései Kálvinnak:

„... az apák és anyák figyeljenek gyermekeik életére.“ („... que les peres et mères doivent estre attentifs sur la vie de leurs enfans.“ Corp. Ref. LV. 682. V. Móz. 21:18-21.)

„Kell, hogy az ember szorgalmasan fáradozva elhárítsa azt a veszedelmet hogy a gyér* mekek megromoljanak.“ („Il faut donc qu'on s'employe diligemment, et qu'on prévienne le danger, que les enfans n'empirent point.“ Corp. Ref. LV. 683. V. Móz. 21:18-21.)

¹⁰⁴ „Parentibus immodicam adspertatem prohibet.“ Corp. Ref. LXXX. 126. Koloss. 3:18-25.

¹⁰⁵ „... si ne faut-il point que les enfans se despissent, quand leurs peres leur seront trop asperes, qu'ils excerceront trop grande rigueur sur eux?“ Corp Ref. LIV. 318. V. Móz. 5:16.

¹⁰⁶ „Vray est qu'il est dssfendu aux peres d'user de cruauté contre leurs enfans et mesmes de les discourager.“ Corp. Ref. LIV. 318. V. Móz. 5:16.

¹⁰⁷ „Vicissim hortatur patres, ne immodicasevitiufilios exaspèrent Hinc enim nascitur odium: ÉX quo fit demum, ut iugum prorsus excutiant,“ Corp. Ref. LXXXIX- 229. Efész. 6:1-4.

¹⁰⁸ „Il est vray que les peres ne doivent point molester leurs enfans, ne leur donner occasion de se desbaucher par un traitement trop rude.“ Corp. Ref. LXXXU. 430. Titus 1:5-6,

¹⁰⁹ „Contra, durities et illiberalis austeritas eos ad contumaciam inflammat, et pios affectus exstinguit. Proinde iubet Paulus, humaniter eos foveri.“ Corp. Ref. LXXXIX. 229. Efész. 6:1-4.

Hasonló tartalmú kijelentései Kálvinnak:

„..... a szülők kegyetlenségéből gyermekeik szívét el ne keserítsék s maguktól őket el ne idegenítsék.“ („... nec seavítia eorum animos exaspèrent et a se avertant.“ Corp. Ref. I. 75. 417.)

„Az öregek ... ne támadjanak durva és hangos feddözésekkel (a gyermekekre) hanem a szigorúságot engedelmességgel, szelídséggel mérsékeljék.“ („Senes ... non asperis clamosisque insectationibus eos incessentes, sed tempéranes comitate ac facilitate severitatem.“ Corp. Ref. I. 75. f. 417)

¹¹⁰ Les peres et mères quelques fois corrompent leurs enfans par flatteries, ils les migardent en telle sorte que ce sera pour les mener à perdition. Quelque fois sans mesure et sans discretion aucune ils se mettront en colère... Des enfans, combien qu'ils soyent convaincus qu'ils doyvent obéissance et subieiton à leurs peres et mères, ne voit-on pas comment ils les mesprisent et quasi les reiettentdu tout.“ Corp. Ref. LXXXIX. 783. Efész. 6:1-4.

szülői hízelkedés a rosszat is jónak nyilvánítva megtéveszti és bűnbe viszi a gyermekeket. A szülők oktalan haragja pedig ellenkezésbe sodorja elkeseredett gyermekeiket.

c) Az anyák és szolgák családi vallásos nevelésének módszere,

Kálvin tanítása szerint, bár a család vallásos nevelését az apa az anyával együtt végzi, mégis a család fejeitől elvárta a reformátor azt, „... hogy a férfiak egyetértésre törekedve teljes szeretettel kormányozzák asszonyaikat.”¹¹¹ A család vezetőinek feleségeik irányában, épen azok vallásos életének elősegítése és a zsarnokoskodás elkerülése miatt, mindig *gyöngédséggel és türelemmel* kell viseltetniök. „A férjektől megköveteltetik a szeretet és az, hogy ne legyenek ingerlékenyek, nehogy az a veszedelem álljon elő, hogy hatalmukat zsarnokságra használják fel.”¹¹²

Kálvin a család vezetőitől megkívánta, hogy miként gyermekeik vallásos nevelését, úgy szolgálk vallásos nevelését *örködéssel és buzdítással* hajtsák végre. „Én (apa) nem hagyom el kötelességemet: örködöm éjjel és nappal, nem szünök meg buzdítani ... szolgálmat és szolgáló lányaimat arra, hogy szolgáljanak Istennek.”¹¹³ Kálvin hívő lelkének mélységét tükrözi vissza az a gondolkodás, hogy azt óhajtotta, mint Pál apostol is, hogy a keresztyén családban a szolgálkkal a család vezetői *szeretetteljes módon* bánjanak: „... az urak ne szidalmazzák nagyon az ő szolgálkát.”¹¹⁴ „Az urak ne viselkedjenek rosszkedvűen és durván szolgálkkal szemben, mértéketlen szigorúsággal ne kínozzák őket, sértőn ne bánjanak velük, hanem ismerjék el, hogy azok is testvérek, a mennyei Ur kormányja alatt szolgatársak, akiket kölcsönösen kell szeretniök és emberségesen kell vezetniök.”¹¹⁵ A család vezetőinek emez óhajtott, szeretetteljes magatartása természetesen, hogy nagyban elősegítette a gyakorlatban a szolgálk vallásos életének a kifejlődését, valamint az a követelmény is, hogy Kálvin a fentiekén kívül elvárta a család vezetőitől azt, hogy jó példát mutassanak szolgálknak (Corp. Ref. LIV. 300. V. Móz. 5:13-15.) és hogy munkáik közben pihenőt adjanak azoknak. (Corp. Ref. LIV. 300. V. Móz. 5:13-15.).

Kálvin kijelentésein át meggyőződhetünk arról, hogy ő a családi vallásos nevelést, Isten segítségével mellett, határozott és helyes módszerekkel gondolta megvalósítani. Kálvin igaz, erős keresztyénsége és szelíd, szerető lelke gyönyörűen olvad össze a családi vallásos nevelésnek általa megkívánt módszereiben.

12. A családi vallásos nevelés akadályai.

A családi vallásos nevelés akadályait, Kálvin mint nyilatkozataiból kitűnik, főleg a család személyeinek, a szülőknek, a gyermekeknek és a szolgálknak keresztyénietlen gondolkozásában és hibás élet gyakorlásában látta. Kálvin olyan hűségese képet fest e téren, hogy szavai, jellemzése manapság is megállanak.

a) A családi vallásos nevelés akadályai a szülők részéről.

Egyik akadály a családi vallásos nevelés kifejlődésének az, mikor a szülők egyáltalán *nem törődnek* gyermekeikkel. „Nemde megvakítottak-é az emberek, amikor sok mindent, én nem tudom miért, nagyra becsülnek házukban és nem teszik ezt saját gyermekeikkel szemben? Egyiknek nagyobb gondja van teheneire, vagy ökreire, másoknak lovaira, mint gyermekeire. Mindegyik nagyra becsüli kereskedését, mezejét és rétjét és a legfontosabbat (t. i. gyermekét) elhagyja: az ilyen emberek

¹¹¹ „... que les maris aussi gouverneront, leurs femmes en toute concorde et amitié.” Corp. Ref. LXXIX. 803. Efézus 6:5-9.

¹¹² „A maritis requirit amorem, et ne sint amarulenti: quia periculum est ne imperio suo abutuntur ad tyrannidem.” Corp. Ref. LXXX. 126. Koloss. 3:18-25.

¹¹³ „le (le pere) ne me suis point acquité de mon devoir, encores que ie veuille et nuict et iour, combien que ie ne cesse d'exhorter ... et mes serviteurs, et chambrières à ce qu'ils servent à Dieu.” Corp. Ref. LXI. 52 Jób. 1:5.

¹¹⁴ „... que les maistres aussi ne gourmanderont point par trop leurs serviteurs.” Corp. Ref. LXXIX. 803. Eféz. 6:5-9.

¹¹⁵ „Domini quoque non morosos se et intractabiles erga servos gerant: non asperitate nimia divexent: non contumeliose accipiant: sed potius agnoscant sibi fratres esse, suosque sub coelesti Domino conservos, quos mutuo, amare et humaniter tractare debeant.” Corp. Ref. I. 75, f. 417.

megérdemlik, hogy visszaküldjék őket a pogányok iskolájába, mert a pogány házában bár szőnyeggel van bevonva és felcicomázva minden, mégis piszkos és helytelenül tanított gyermekek láthatók: mindez ellenük köp. És kell, hogy én is köpjek erre az ocsmányságra... Mert vannak emberek, kik annyira ügyelnek és vigyáznak kereskedésükre, jövedelmeikre, birtokaikra és állataikra, hogy nagyobb gondot fordítanak kutyáikra, vagy lovaikra, mint gyermekeikre: miként a fejedelmek is, kik többre becsülik madaraikat és kutyáikat, mint az ő tulajdon gyermekeiket.¹¹⁶ A gyermekekkel nem „törődő szülők, kiknek gondjuk csak állataiknak táplálására és vagyonuknak gondozására irányul, magától érthetődően, vallásosán nem nevelhetik gyermekeiket.

A családi vallásos nevelés eredményességét sokszor akadályozza a szülők *hanyagsága*, ha restek a szülők gyermekeik vallásos nevelésének szolgálatában. „Ha egy apa így szól: én nem egyeztem bele fiamnak a rosszaságába, csak hagytam, hogy ő azt véghezvigye. De vájjon aludnod kellett volna-é, mikor Isten örként állított oda helyedre? Neked kötelességed, hogy vezessed gyermekedet, ő nem tartozik egy lépést sem menni, ha te nem tanítottad arra.”¹¹⁷ A szülők jelentéktelen mentségekkel nem takarhatják el lustaságuknak hibáit és nem menekülhetnek meg gyermekeik vallásos nevelésének kötelezettsége alól.

A családi vallásos nevelés sikerét néha a szülők *gyengesége, gyávasága* rontja meg, mert az erélytelen szülők gyermekeit könnyen megejti a bűn. „Ha valaki csak annyira tartja gyepelőben gyermekét, hogy engedi, hogy megszökött ló legyen, méltó arra, hogy kivájják szemét és minden rossz, amit a gyermek elkövet, kell, hogy az apának tulajdoníttassék azért, mert gyáva volt gyermekét megjavítani.”¹¹⁸

A szülőknek *önmagukkal való megalégedése*, ugyancsak hátráltatja a családi vallásos nevelés előrehaladását. „Ha az apák farkasok voltak, óhajtják, hogy fiatal farkasaik legyenek: ha az apák öreg rókák voltak, óhajtják, hogy fiatal rókákkal bírjanak: ha kígyók voltak, ugyanolyan utódokat óhajtának.”¹¹⁹ Természetesen, ha a szülők így maguknál jobb és igazabb embert nem ismernek és *örvendenek annak, ha gyermekeiket annyira segítették, hogy semmiben sem lehettek értékesebbé, mint ők,*¹²⁰ akkor minden előretörés elsorvad a vallásos nevelésben. A szülőknek *önmagukkal való megalégedése* teremti meg a szülőknek *irigykedő önhittségét*, ami megint

¹¹⁶ „Ne faut-il pas que les gens soyent bien aveuglez, quand ils estiment plus ie ne say quoy en leur maison, qu'ils ne font point leurs enfans propres? Les uns auront plus de soin de leurs vaches, ou de leurs boeufs, les autres de leurs chevaux, que de leurs enfans, Chacun prisera sa marchandise! son champ, et son pré, et cependant le principal est la laiscé: et ils méritent d'estre renvoyez à Tesehole d'un payen, lequel estant en une maison, ou tout estoit tant bien tapissé et accoustré que rien plus: et il y voit l'enfant souillard, et mal appiins: il crache contre, Et il faut (dit-il) que ie crache sur ceste ordure ... Or ceux qui sont tant attentifs et vigilans après leurs marchandises, après leur revenu, après leurs possessions, et leur bestail mesme, iusques à prendre plus de soin de leurs chiens ou de leurs chevaux, que de leurs enfans: comme les p.inces, ils priseront plus leurs oiseaux, et leurs chiens, que leurs enfans propres.“ Corp. Ref. LV. 676-677. V. Móz. 21:18-21.

¹¹⁷ „Si un pere dit: le n'ay pas consenti au mal de mon enfant, ie l'ay laissé faire. Voire mais devois-tu estre endormi, quand Dieu t'avoit là constitué comme au guet? Tu devois guider ton enfant, il ne devoit point cheminer un pas, que tu ne fusses à le dresser.“ Corp. Ref. LV. 682. V. Móz. 21: 18-21.

Hasonló tartalmú kijelentése Kálvinnak:

„Ha egy apa így szól: én nem hagyom jóvá a rosszat, amit fiam elkövetett, nem tetszik az nekem, de nem tudok vele semmire se menni. Oh ez egy egyszerű kifogás, ami nem érdemli meg, hogy elfogadják és számításba vegyék. Azért meg kell mondani az ilyen apának: fátuskó te, Isten azért helyezett téged helyedre, mert ő akarja, hogy uralkodj gyermeked felett és te értelmetlen, semmit sem teszel amikor fiadat vétkezni látod?!“ (Si un pere dit: De moy, ie n'advoue point le mal que mon fils aura commis, il me desplaist: mais ie η y puis que faire. O c'est une excuse simple, et qui ne mérite point d'estre receue, ne venir en conte. Car on luy dira: Tu es comme une busche de bois: puis que Dieu t'a constitué en ce lieu-là qu'il veut que tu ayes la maistrise sur ton enfant: et tu es morne, tu ne fais semblant de rien, quand tu le vois faillir?!“ Corp. Ref. LV. 677. Móz. 21: 18 21.)

¹¹⁸ „Si quelqu'un met la bride sur le col à son enfant, et qu'il le laisse faire du cheval eschappé, il est digne qu'il luy crevé les yeux: et tout le mal qu'il commet doit estre imputé au pere à cause qu'il a esté lasche à le corriger.“ Corp. Ref. LV. 676. V. Móz. 21: 18-21.

¹¹⁹ „Si les peres ont esté des loups, ils voudront avoir des louveteaux: si les peres ont esté des vieux renards, ils voudront avoir des renardeaux: s'ils ont esté des serpens, ils voudront avoir une lignée semblable.“ Corp. Ref. LIV. 316. V. Móz. 5:16.

¹²⁰ „... qu'ils taschent d'enrichir leurs enfans tant seulement, et puis qu'ils soyent bien aïeses qu'ils ne valent rien non plus qu'eux.“ Corp. Ref. LXXIV, 62. Luk. 1; 18-25.

csak gátja a családi vallásos nevelés tovaterjedésének. Amikor az „...apák egyáltalán nem akarják, hogy gyermekeik jobbak legyenek, mint ők, mert gyakran attól félnek, hogy gyermekeik megszégyenítik majd őket.”¹²¹

A szülők *kényelmessége* sok családban megnehezíti a gyermekek vallásos nevelésének munkáját. „Igaz az, hogy gyakran felmentik magukat az emberek a természetes hivatás (a nevelés) alól. Az anyák nagyon gyengék, hogy táplálják gyermekeiket, másoldalról az apák nem óhajtják hallani gyermekeiknek siránkozásait... Hány sajnálandó ember haragszik folytonosan azért, hogy sokszor rosszak az éjszakái... Ha a gyermekek betegek ez még nagyobb harag számukra.”¹²² A nagyfokú kényelemszeretet türelmetlenné teszi a szülőket gyermekeikkel szemben és megakadályozza őket abban, hogy őszintén szolgáljanak a családi vallásos nevelés munkájában.

A szülőknek *anyagias gondolkozása* nagy bajt okoz a családi vallásos nevelésben, mert a lelkieket egészen háttérbe szorítja. Az anyagias gondolkozású szülő is akarja tanítani gyermekét, „... de mire? Hogy mikor gyermeke megnő, szerencsés legyen, magát érvényesítse, vagyont gyűjtsön, tekintélye és jó hírve legyen.”¹²³ Az anyagias gondolkozású szülők, *mert arra törekszenek, hogy a világ szerint haladjanak előre gyermekeik és földi vagyonban bővelkedjenek*,¹²⁴ gyermekeiknek vallásos, lelki nevelését nem tartják fontosnak és inkább szolgálnak Mamonnak, mint Istennek. A szülők anyagias gondolkozása rendszeren karöltve jár a fősvénységgel. A fősvény szülőknek egész életét a pénzimádat uralja. Azt akarják a fősvény szülők, *hogy a gyermekeik nekik dolgozzanak, sok pénzbe ne kerüljenek, sőt hasznot hajtsanak számukra.*^{1-1*} A fősvény szülő tehát többet törődik a pénzzel, mint a lélekkel és így ellensége gyermeke igaz vallásos nevelésének.

Félelmetes kísértés a családi vallásos nevelésben, mikor a szülők *nemcsak elnézik gyermekeiknek engedetlenséget, de még kérteknék is azzal* (ma is nagyon elterjedt betegség.) Ha „... az apák nagyon is büszkék arra, hogy gyermekeik nem engedelmeskednek nekik és nem alkalmazkodnak hozzájuk: mindez azért van így, mert aki azt akarja, hogy őt tiszteljék, kell, hogy ő maga is tiszteletreméltó legyen.”¹²⁶ Olyan szülő nézheti csak el, hogy gyermeke ne engedelmeskedjen neki, aki maga sem tiszteletreméltó, aki nem engedelmes, hívó gyermeke az Istennek. A szülők iránti engedetlenség rendszeren Isten iránti engedetlenségre vezet és így a gyermekek vallásos nevelését károsan befolyásolja.

A szülőknek *szeretetlen, önző* élete, amely a sátánnak engedelmeskedik, a családi vallásos nevelésnek egyenesen veszedelme. „Amikor a madarak gondoskodnak kicsinyeikről, bizonyos, hogy intésül ez szolgál férfiak és asszonyok számára, mert láthatni olyan embereket, kiknek nincsen gondjuk gyermekeikre: található falánkokat, kik semmit sem törődnek azzal, ha házaikban éhen hagyják halni asszonyaikat és gyermekeiket ... és háromszor annyit elköltenek a kocsmában, mint amennyit családjuk érdekében áldoznak. És olyan anyák is vannak, kik nem gondoskodnak gyermekeikről ... és megmutatják azt, hogy sem szeretettel, sem emberiséggel nem rendelkeznek és rosszabbak, mint a vad állatok”¹²⁷. A szülők önzése és szeretetlensége

¹²¹ „... que les peres ne veulent point que leurs enfans soyent meilleurs qu'eux, souventesfois ils craignent, qu'ils ne leur fassent deshonneur.” Corp. Ref. LV. 119. V Móz. II: 16-21.

¹²² „Il est vray que beaucoup s'exemptent de ceste office de nature. Les mères seront trop délicates pour estre nourrices: et les peres aussi d'autre costé ne voudront point ouir crier leurs enfans ... Mais beaucoup de poires gens seront tousiours en fascherie, ils auront beaucoup de mauvaises nuits: . . . S'ils sont malades, voyla une fascherie encores beaucoup plus grande.” Corp. Ref. LXXIV. 61, Luk. 1: 18-25.

¹²³ „... mais quoi? quand il aura bon esprit, qu'il parviene, qu'il se face valoir, qu'il amasse des biens, qu'il soit en credit, et en honneur.” Corp. Ref. LXI. 43. Jób. 1:2-5.

¹²⁴ „Il est vray qu'ils voudront bien que leurs enfans soyent advancz selon le monde, qu'ils ne soyent point desnuez de bien.” Corp. Ref. LIV. 544. V Móz. 7:11-15.

¹²⁵ „De penser à leurs besongnes et aux affaires de la maison, ou de les mettre en train, à ce qu'ils ne leur coustent gueres estans venus en aage, et mesmes qu'ils leur apportent du profit.” Corp. Ref. LV. 677.-678. V. Móz. 21:18-21.

¹²⁶ „... les peres sont bien dignes que leurs enfans ne leur obéissent point, et qu'il« ile s'asubietissent point a eux: Et pourquoi? car celui qui veut être honoré, il faut qu'il soit honorable.” Corp. Ref. LXI. 44. Jób. 1:2-5.

¹²⁷ „... quand les oiseaux auront telle sollicitude de leurs petis, il est certain qu'ils apprendront la leçon aux hommes et aux femmes, quand on voit qu'ils n'ont nul soin de leurs enfans: comme oa voit des gourmans, qui ne ce soucieront point de laisser leurs femmes et enfans mourir de faim en

a gyermekek lelkét nemhogy krisztusi magasztalok felé emelné, de kiirtja a gyermekek lelki világából a szeretet érzéseit és megbénítja a családban levő vallásos élet kialakulását és megizmosodását.

A családi vallásos nevelés legnagyobb akadály a szülők részéről, melyből az összes idevonatkozó nehézségek származnak, a *szülőknek a hitetlensége*. Kálvin megkapóan jellemzi a hitetlen szülőket és embereket, midőn azt mondja róluk: „... láthatjuk, hogy Isten igéjének a tanításától legtöbbször elmenekülnek és visszariadnak amennyire csak lehetséges az számukra: ha az igéről beszélnek nekik, az őket megharagítja ... Es az is látható, hogy köztük sokan rosszabbak, mint a törökök, Elbűvölte őket hamis véleményük. Amikor a harang szól és hív és sürget minket, hogy hallgassuk naponként az Isten Igéjét, ők máshova mennek ... És ha idejönnek (a templomba) szívesen dugják be füleiket: gonosz érzéseikkel vannak elfoglalva, az ördög megrészegítette őket annyira, hogy egyetlen szó *sem* tetszik nekik, amit az ember mond: És ha Isten valamelyik gondolatát hangoztatják előttük, hamar megharagusznak.”¹²⁸ A hitetlen szülők *csak teljes istentelenségben, az Úrnak és ez Ő igéjének a megvetése által táplálják gyermekeiket*¹²⁹ A szülők hitetlensége az oka rendszeren a gyermekek javíthatatlan rosszaságának.

A szülőknek Istennel való szembeszállásán dől meg jó részben a családi vallásos nevelés virágzása és minden áldása. Ez az akadály, szikla, mely a családi vallásos nevelés tovasikló, fehér falu gályáját zátonyra juttatja.

b.) A családi vallásos nevelés akadályai a gyermekek részéről.

Kálvin a családi vallásos nevelés akadályait a szülőknek már ismertetett gyarlóságai mellett, főleg a gyermekeknek, az ifjúságnak különböző gyarlóságaiban látta. Kálvin különösen tisztában volt az ifjúság gyarlóságaival. Kommentárjaiból kitűnik, hogy ő felismerte azokat az ifjúkori gyengeségeket, melyeknek megerősödése a vallásos nevelés sikerét veszélybe hozza.

A fiatalságot sokszor *a tapasztalatlanság, a tudatlanság* viszi vallásellenes esztelenségekre: „... „a fiatalok semmiféle ítéllettel és okossággal nem rendelkeznek,”¹³⁰ „... gyakran ingadoznak a tapasztalatlanság miatt.”¹⁸¹ A fiatalok tapasztalatlansága azt eredményezi, mivel *életbölcességük nincsen*,¹⁵² hogy könnyen engednek a különböző kísértések csábításainak és a jó úton való járást, a rossz úton való csatangelővel cserélik fel. „Ha valakinek nincsen tapasztalata, bizonyos, hogy minden indításra odaveti magát a repülésre, mert nem tekint a dolgoknak végére és nem tudja, hogy miként kezdje a dolgokat.”¹³³

A fiatalságot *a heveség, a harag jellemzi, amely ellent mond az igazságnak és a valódi értelemnek*. A fiatalok „... könnyen felingerlődnék:”¹³⁵ „... és a he-

leur maison... et cependant ils iroient dépendre trois fois autant à la taverne qu'ils pouvoient employer à leur famille. Apres, il y aura des mères qui ne se soucieront gueres de leurs enfans.... et en cela monstrent-elles, qu'il n'y a nulle amour ni humanité, et qu'elles sont pires que les bestes brutes.“ Corp. Ref. LVI. 23. V. Móz. 22:5-8.

¹²⁸ „... mais nous voyons que la plupart fuyent, et reculent tant qu'il leur est possible d'estre enseignez en la parolié de Dieu: si on leur en parle, c'est pour les fascher... Et on voit que beaucoup sont pires que Turcs, estans ensorcelez de leurs folles opinions: que si tost que la cloche sonnera, quand nous sommes conviez, et sollicitez d'ouyr iournellement la parole de Dieu, ils s'en iroient d'autre costé.... Et mesmes ils boucheroient volontiers les aureilles. quand ils viennent ici: d'autant qu'ils sont préoccupez de leurs meschantes affections et mesmes le diable les a tellement enyvrez, que iamais ne prendront goust à un seul mot qu'on leurs dise: mesmes ils se faschent si tost qu'on leur met en avant quelque propos de Dieu.“ Corp. Ref. LV. 119. Móz. 11:16-21.

¹²⁹ „... et raesme il semble qu'ils les veulent ncurrir en toute impieté et en mespris de Dieu et de sa parolié.“ Corp. Ref. LIV. 316. V. Móz. 5:16.

¹³⁰ „... ce que ieunes gens n'ont nul iugement ne prudence.“ Corp. Ref. LX. 497. 119. Zsolt. 9-16.

¹³¹ „... saepius labuntur imperitia.“ Corp. Ref. LXXX. 373. II. Timóth. 2:22.

¹³² „... ils n'ont point encores l'usage et l'expérience pour avoir acquis prudence.“ Corp. Ref. LXXXII. 188. II. Timóth. 2:22-26.

¹³³ „Si un homme n'a l'usage, il est certain que tous les coups il se iettera à la volée: car il ne regarde point l'issue des choses, il ne sait par ou il faut commencer.“ Corp. Ref. LXIII. 17. Jób. 32:4-10.

¹³⁴ „... et outre plus ceste colore qui est aux ieunes gens, est du tout contraire à raison et bonne intelligence.“ Corp. Ref. LVIII. 17. Jób. 32:4-10.

¹³⁵ „... . facilius irritantar ... “ Corp. Ref. LXXX, 373. II. Timóth. 2:22.

vesség annyira hatalmába keríti őket, hogy tajtékoznak az ő nagy fellobbanásaik miatt.¹³⁶ „Olyanok, mint a fazék, amely forni kezd és kiveti minden habzását.”¹³⁷ A fiatalságot hevessege *vakmerőségre* ragadja: „... a fiatalok, mivel nem érzik a nehézségeket, melyek sokszor a dolgokban vannak, merészen mennek előre: semmi sem drága nekik és semmi sem lehetetlen.”¹³⁸ A fiatalok vakmerősége addig fokozódhat, hogy nemcsak elhamarkodva cselekesznek, de *lázadoznak* és tudománnyal, vallással szembehelyezkednek. „Láthatjuk ma a kiáradt világot, mikor az ifjak ördögien vakmerőkké lettek és nem kérdés számukra, hogy tudományt (Kálvin tudomány alatt legtöbbször Isten ígését értette), vagy bármit is elfogadjanak.”¹³⁹ Kálvin, mert féltette a fiatalságot hevessege, vakmerősége és lázadozása miatt az említett bűnbeesésektől, javítás céljából, kemény és gúnyos hangon kelt ki a fiatalok emegyarlósága ellen. „Láthatunk fiatal kamaszokat, kik mihelyt ha nincsenek vessző alá vetve, embereké lesznek: habár még arra sem méltóak, hogy gyermekeknek neveztesse. Olyanok, mint a három napos kikelt fiatal csirkék és nagyokká akarnak lenni. Vessző alatt kellene még tartani őket tíz évig: de íme nekik úgy tetszik, hogy kialakított emberek. És miért? A merészség miatt... és semmiféle fegyelemnek, vagy javításnak nem akarják alávetni magukat, tapasztalhatjuk mindezt.”¹⁴⁰ Kálvin minden ifjút féltett a hevessegtől és a vakmerőségtől. Ezért említette azt fel, hogy *Pál apostol is intette Timótheust, hogy az ifjúkori kívánságokat kerülje. Mindez pedig azért történt, mert bár Timótheus tükre és pártfogolója volt minden szentségnek, mégis fiatal volt és így korai, elsietett lehetett még egyes dolgaiban.*¹⁴¹

A családi vallásos nevelés sikertelenségét néha az okozza, hogy *képmutató hazugság* veszi hatalmába a fiatalokat. A hazug gyermek ugyanis Isten igazságosságával szembehelyezkedik és szülei iránti képmutatását mindig újabb és újabb bűnnel takarja el, belsőleg sohasem tud átalakulni és csak a rosszban nő így folytonosan előre: „... mert az csak képmutatás, amikor egy gyermek jó arcot mutatva megalázza magát apja előtt és egy cseppet sem változik meg és álhatatosan megmarad az ő rosszágában, hazug ő, ki gúnyolódik Istennel és az apjával.”¹⁴²

Az ifjúság rendszeren *büszke önhihtséget, elbizakodottságot* visel magán. „A fiatalság mindig önhihtséget hord önmagával, amely általános gyarlóság és túlságos

¹³⁶ „... et qu'ils sont ainsi esraeus d'ardeur qu'ils escument leurs grans bouillons.“ Corp. Ref. LX. 497. 117. Zsolt. 9-16.

¹³⁷ „C'est comme un pot G[ui] commence à bouillir, car alors il iette toute son escume.“ Corp. Ref. LXXXII. 52 Í. Titus 1:6-14.

¹³⁸ „... car les ieunes gens, d'autant qu'ils n'ont point senti les difficulté qui sont en beaucoup de choses, marchent hardiment: Car rien ne leur couste, rien ne leur est impossible.“ Corp. Ref. I XIII. 17. Jób. 32:4-10.

Hasonló tartalmú kijelentései Kálvinnak:

„... (a fiatalok) nem látják előre a dolgokat, s mivel nincsen érték előttük, merészek és vakmerők.“ („... ils ne prevoyent point les choses de loin, que rien ne leur couste, ils sont hardis et téméraires.“ Corp. Ref. LXXXII. 188. IL Timet. 2:22-26.)

„Nagy meggondolatlanság és kicsapongó étvágy van abban, ha vak egy fiatalember, mert ilyenkor semmi sem lehetetlen neki és nincsen mértél-letesség. ami őt mérsékelné.“ („Car il y a de l'inconsideration grande, il y a des appétits desbordez, qu'un ieune homme est aveugle, rien ne luy est impossible: il η y a point de temperance pour le modérer.“ Corp. Ref. LXI. 652. Jób, 13-23-28.)

¹³⁹ „Et mesmes quand nous voyons qu'aujourd'huy le monde est si desbordé, que les ieunes gens ont cueilli une audace diabolique, qu'il n'est point question de recevoir η y doctrine ny rien qui soit.“ Corp. Ref. LXUI. 17. Jób. 32:4-10.

¹⁴⁰ „Nous verrons ces ieunes rustres si tost qu'ils ne sont plus suiets aux verges, ils feront des hommes: et toutes fois ils ne sont pas dignes encores d'estre appelez enfans. Ce sont comme ieunes poussins esclous de trois iours, et si est-ce qu'ils veulent estre grans. Et bien, on devroit encores les tenir sous la verge dix ans: mais les voila hommes formez, ce leur semble. Et en quoy? En audace: ... ils ne veulent olus estre síuets à nulle discipline ne correction; on voit cela “Corp. Ref. LXIII. 17-18. Jób. 32:4-10,

¹⁴¹ »Nous voyons que saint. Paul exhorte Timothee de n'estre point suiet aux appétits de ieu“ nesse Timothee estoit un miroir de toute sainteté en soy ... or toutes fois il luy parl'e d'appetis de ieunesse. Et pourquoy? Car d'autant qu'il estroit ieune d'aage, il pouvoit encores estre trop hastif en d'aucunes choses.“Corp. Ref, LXIII, 17. Jób. 32:4-10.

¹⁴² „... car en cela il η y aura qu'hypocrisie, quand un enfant poursuyvra, après avoir fait bonne mine, après s'estre humilié devant son pere: s'il ne change point, et qu'il persiste tousiours en son mal, et c'est un menteur qui se mocque et de Dieu et de son pere.“ Corp. Ref. LV. 684. V Móz. 21:18-21.

annyira, hogy elviselhetetlen.¹⁴³ Az önhittség alapja az a téves gondolat, hogy *a fiatal azt hiszi, hogy bölcsességben felülmúlja a legidősebbeket* is.¹⁴⁴ Az ifjúságot elbizakodottsága, önhittsége magakadályozza abban, hogy kövesse a jó tanácsot és így önmaga esztelen gyarlóságaira támaszkodva könnyen a bűn martalékává lesz. A legtöbb ifjú „... nagyon okosnak képzei magát és egyetlen szót sem kegyeskedik meghallgatni. Amikor a fiatalság ennyire az önhittségnek adja magát, az javíthatatlan s reménytelen állapot és teljesen értéktelen. Mert ha a világnak minden erénye egy fiatalemberben volna is és ő önhitt, ha nem alázatos és szerény, mindez csak annyit érne, mint a füst. Az illető egy haszontalan növény, zöldelik, de jó gyümölcsöt nem fog hozni.”¹⁴¹ Kálvin, miután fölismerte a gyermekek önhittségének vallásos nevelésükre vonatkozó ártalmas hatását, hogy gyarló elbizakodottságuk miatt egy-kettőre megalázza a bűn őket, elkeseredett szavakkal harcolt a büszke, magukban bizakodó gyermekek ellen: „Manapság alighogy tíz évesek a gyermekek, azt hiszik magukról, hogy már emberek, pedig még tizenöt év után is virgácsot kellene nekik adni, mikor már hordják az ember ismertető jeleit.”¹⁴⁶

A fiatalságot az önhittségből kifolyólag *a szerényletlenség és a szemtelenség* gyarlósága hatja át. „Pedig a természet által kellene, hogy belénk vésve legyen, főleg a fiatalság számára, a szeméremérzés és a szerénység, de le van az kaparva, a fiatalok egészen szemtelenek, vissza feleselnek és nem hiszik el, hogy nevetségessé volnának az ő szemtelenségükben”¹⁴⁷ *Bár a fiataloknak kötelességük volna, hogy szerények legyenek,*¹⁴⁸ mégis,... manapság szemtelenek ők egészen végig. Ezért van az, hogy a világ teljesen kétségbeejtő.”¹⁴⁹ Kálvin felfogása szerint, a gyermekek szerényletlensége, amely többnyire az elbizakodottságnak, vagy az elkényeztetésnek a következménye, azért van a családi vallásos nevelés kárára, mert a szerénytelen gyermek a szülői és tanítói parancsszó előtt nem alázódik meg: „... nagyon nehéz tanítani a kis gyermekeket, ha nincsen szerénység bennük, mert rugdalóznak, mint azok a lovak, melyeket még nem szoktattak meg, harapnak és rúgnak tanítóik ellen.”¹⁵⁰

Kálvin a fiatalságánál jelentkező *nagyravágyás érzéseit*, vallásos nevelést akadályozó és bűnbesodró gyarlóságnak tartotta. A nagyravágyás ördöge arra ösztönzi a fiatalokat, hogy rendkívülit tegyenek és mert hazug színben tárul fel az ifjú előtt önereje, rendszeren elesik és megszégyenül. Kálvin nagyon kemény szavakkal tört ki

¹⁴³ „La jeunesse donc emporte tousiours présomption avec soy, et c'est un mal ordinaire et par trop: tant y a que si n'est-il point à supporter.” Corp. Ref. LXIII. 17. Jóh. 32:4-10.

¹⁴⁴ „... qu'ils surmonteront en sagesse les plus anciens, ce leur semble.” Corp. Ref. LXXXII-189. II. Timóth. 2:22-26.

¹⁴⁵ „... qu'ils ne daignent pas escouter un seul mot, qu'il leur semble qu'ils sont trop sages. Or quand les ieunes gens sont ainsi adonnez à présomption, c'est une chose incorrigible et désespérée, et n'en attend on rien qui vaille. Car quand toutes les vertus du monde seroyent en un ieune homme, s'il est présomptueux, et qu'il n'y ait point d'humilité et modestie, il est certain que tout s'en va en fumée. C'est comme une herbe inutile: elle verdoyera assez, mais on n'y cognoistra point bon fruit en la fin.” Corp. Ref. LXXXII. 525. Titus. 1:6-14.

¹⁴⁰ „Or aujourd'hui si tost que les enfans auront dix ans, ils cuideront estre hommes: il leur faudroit donner des verges quinze ans après que ils portent les enseignes d'homme.” Corp. Réf. LXI. 43. Jóh. 1:2-5.

¹⁴⁷ „Car ce qui doit estre imprimé de nature en tous, et principalement aux ieunes gens on voit que cela est raclé, assavoir ceste vergongne et modestie, et que les ieunes gens sont du tout impudens pour se rebecquer, et qu'ils ne craignent point d'eslre mocquez en leur impudence.” Corp. Ref. LXII. 549. Jóh. 29:8-13.

Hasonló tartalmú kijelentése Kálvinnak:

„... ahelyett, hogy (az ifjak) szerények lennének és megfogadnák azokat az intéseket, melyeket nekik mondanak, büszkébbek és lázadóbbak, mint azok, kiknek joguk volna haragudni amiatt, hogy őket megdorgálják.” („... au lieu d'avoir quelque modestie, et de recevoir les admonitions qu'on leur fera, ils seront plus fiers et plus rebelles que ne seront pas ceux qui pourroyent avoir occasion d'estre plus faschez, quand on les reprend.” Corp. Ref. LX. 497. 119. Zsolt. 9-16.)

¹⁴⁸ „La ieunesse devroit pour le moins avoir quelque modestie.” Corp. Ref. LXII. 548. Jóh. 29:8-13.

¹⁴⁹ „... aujourd'hui ils sont effrontez iusques au bout Et en cela, voit-on que le monde est quasi tout désespéré.” Corp. Ref. LX. 497-498, 119. Zsolt. 9-16.

¹⁵⁰ „... car s'ils n'y a modestie aux petis enfans, on prendra beaucoup de peine à les instruire, mais ils regimberont comme les chevaux qui ne sont point façonnez, qui mordent et ruent contre leur maistre.” Corp. Ref. LXXXII. 429. Titus 1: 5-6.

az ifjúkori nagyravágás ellen, amely az Isten által alkotott fejlődési rendet is fel-forgatná. „Láthatni kis pizzkokat, kik az orrukat sem tudják megtörölni, amint mondani szokták, amilyen fiatal pizkok vannak, még tíz évig kellene vesszőzni őket és mégis ha az ember szól hozzájuk, egyáltalán nem hallgatnak arra, hanem nagyokat óhajtának tenni és amint tapasztalható, eltorzítják tetteiket.”¹⁵¹

A fiatalság egyik nagy gyarlósága a *tiszteletlenség*. A fiatalok nem egyszer,... apjukra, anyjukra sem hallgatnak és papjaikkal szemben is tiszteletet nem tanúsítanak.¹⁵² A fiatalság tiszteletlensége vallásos nevelést gátló gyarlóság, mert Isten törvényével helyezkedik szembe az, aki szüleit, feletteseit és az idősebbeket nem tiszteli. Ha a fiatalok, ... nem rendelkeznek azzal a tisztességtudással, hogy az idősebbekre hallgassanak és tanuljanak tőlük és kövessék tanácsaikat, az bizonyos, hogy a világnak minden erénye is az övék volna, ez az egy bűn bemocskolná és bepiszkítaná őket teljesen.¹⁵³ Kálvin, aki jól látta, hogy a fiatalságnak fellebvalói iránti tiszteletlensége karöltve jár az Isten iránti tiszteletlenséggel, gúnyos, megrovó hangon kelt ki az ifjúság e gyarlósága ellen: „... kicsi rondaságok csigák, alig hogy kijöttek a csigaházból, kard kellene az oldalukra és mennyire szemtelenek, azt hiszik, hogy nincs tisztesség, sem igazság, semmi, ami őket kormányozhatná: röviden, láthatjuk, hogy az ifjúság egészen ördögi, nemcsak Isten félelme, de tisztességtudása sincsen.”¹⁵⁴

Az ifjúság tiszteletlensége magával hozza az ifjúság *engedetlenségét*. Kálvin a családi vallásos nevelésnek lényegesen súlyos akadályát szemlélte a gyermekeknek szüleik iránti engedetlenségében. Kálvin a gyermekeknek szüleik iránti engedetlenséget, első sorban is természetellenes magatartásnak minősítette. „Utálatos és természetellenes dolog, ha a gyermek nem hallgat azokra, akik által jött e világra, akik őt táplálták és fenntartották. Amikor egy gyermek nem akar tudni az ő apjáról és az ő anyjáról, szörnyeteg, átkozott. Es miért? Anélkül, hogy Isten szólna, vagy volna Szentírásunk, vagy sokat prédikálnának nekünk, megmutatja már a természet, hogy a gyermeknek apja és anyja iránti kötelessége, olyan kötelesség, amely kettétörhetetlen,”¹⁵⁵ Kálvin, mivel *mindent ami természetellenes — mert az Isten által*

¹⁵¹ „Car on verra ces merdailles qui ne scavent point encores moucher leur nez, comme on dit, qu'on devoit foetter encores d'yci à dix ans, comme des ieunes merdiers qu'ils sont, que quand on parlera à eux, ils ne tiendront conte de tout ce qu'on leur dira: mais ils voudront faire des gros, comme on voit qu'ils les contrefont.“ Corp. Ref. LX. 493. 119. Zsolt. 9-16.

Hasonló tartalmú kijelentése Kálvinnak:

„És ha idősebbek lesznek a gyermekek? Én nem mondom, hogy emberek... csak fiatal pajtások, amint mondani szokták. Oh igen, szeretnék, hogy embereknek hivattassanak és úgy tűnik fel előttük, hogy nagy igazságtalanság az, ha más nevet adnak nekik. Még tíz évig is vessző alatt kellene lenniök az iskolában és mégis óhajtják, hogy felnőtteknek tartsák őket.“ („Et puis sont ils venus en aage? ie ne di point d'hommes... . qu'ils soyent ieunes compagnons, quon appelle: ho, si voudront-ils neantmoins estre appellez hommes, et leur semble qu'on leur fait *grand* tort si on les nomme autrement. Us devroyent encores avoir des verges d'ici à dix ans à l'escole, et ils voudront cependant estre reputez pour grans personnages.“ Corp. Ref. LXXXII. 430. Titus 1:5-6.)

¹⁵² „... il η y aura ne pere ne mere qui soyent escoutez: les Pasteurs n'auront nulle reverence qui soit.“ Corp. Ref. LXXXII. 190. Timóth 2 22-26.

¹⁵³ „... car s'ils n'ont ceste honesteté d'escouter ceux qui sont plus aagez, et d'apprendre d'eux et de suivre leur conseil: il est certain que quand ils auroient toutes les vertus du monde, ce seul vice sera pour les contaminer et souiller toutes.“ Corp Ref. LXIII. 17, Jób. 32:4-10.

¹⁵⁴ „... ces petites ordures: voila des escargots, incontinent qu'ils sont sortis de l'escaille il leur faut une espee au costé, les voila desnuez de toute honte: il leur semble qu'il η y ait plus ne reverence, ne iustice' ne rien qui soit, qui les doive gouverner: bref, nous voyons que la ieunesse est du tout endiablé, et que non seulement il η y a point, de crainte de Dieu, mais il η y a plus nulle honnesteté.“ Corp.Ref. LXII. 549. Jób. 29:8-13.

¹⁵⁵ „Or cest une chose execrable, et contre nature, si un enfant ne cognoist ceux par les quels il est venu en ce mode, ceux qui l'ont nourri et substanté. Quand donc un enfant mescognoist son pere et sa mere, il est un monstre: chacun l'aura en exécution. Et pourquoy? sans que Dieu parle, sans que nous ayons nulle Escriture sainte, et qu'on nous presche beaucoup,nature desia nous montre

Sue c'est un devoir qui ne se peut rompre, que celui de l'enfant envers le pere et la mere.“ Corp. ef. LXI. 311. V. Mó. 5:16.

Hasonló tartalmú kijelentése Kálvinnak:

„Mert természetellenes, nagyon utálatos dolog az, amikor a gyermekek az ellen emelkednek fel, akik e világra hozták őket, nevelték, akik annyi sok aggodalommal és gondoskodással voltak irár nyukban.“ („Car cela est contre nature, c'est une chose trop execrable, quand les enf an s se dressent contre ceux qui les ont mis au monde, qui les ont esleveez, et qui ont eu tant de peine et de sollicitude pour eux.“ Corp. Ref. LVI. 319. V. Mó. 27:16-23)

alkotott rendnek mond ellent — utálatosnak és iszonyatosnak tartott, ami megérdemli a maga büntetését¹⁵⁶ már ezen szempontból is elítélte a gyermekeknek szülei iránti engedetlenséget. — A szülei iránt engedetlen gyermek azonban, nemcsak a természet rendjével szemben lázadó, de Isten felségét is megsérti és Isten parancsát is megszegi: „... ha apánknak és anyánknak visszafelelünk, Isten ellen viselünk háborút, mert Isten az ő bélyegét szüleinkbe véste, ami annyit jelent, hogy őket állította a maga helyébe ... ha megvetjük a mi apánkat és anyánkat s nem kegyeskedünk végre hajtani irányukban kötelességeinket, akkor Istent nyilván megbántottuk, nemcsak azért, hogy így áthágtuk a törvény parancsolatát, de mert megvetettük Isten felségét, akinek bizonyos bélyegét hordozzák az apák és az anyák.”¹⁵⁷ A gyermekeknek szülei iránti engedetlensége Isten felségét azért sérti meg tehát, mert a szülők kormányzói és nevelői szolgálatukon át Istent helyettesítik a családban, ha a gyermek így szülőit megveti, Istent is megtagadta. Isten parancsát pedig azért szegi meg a szüleinek nem engedelmeskedő gyermek, mert a törvény világosan előírja azt a kötelességet, hogy szüleinknek engedelmisséggel tartozunk. — A gyermekek *makacssága* szülei iránti engedetlenségüket még súlyosabb bűnné teszi. „Szörnyetegek azok s nem emberek, akik az atyai hatalmat gyalázzal, vagy makacssággal megtörik.”¹⁵⁸ A makacsság megrögzíti a gyermeket rosszaságában s egyáltalán nem engedi, hogy szüleinek szót fogadjon. És valóban „... ha a gyermek csak fejét csóválja minden intésre, amit vele szemben tesznek, ha kőhomloka van és teljesen is megmutatja a szemtelenséget és amikor apja és anyja szólnak hozzá nem törődik azzal s ha felmutatják neki hibáit, megtöri pofáját, úgy minden elveszett.”¹⁵⁹ A gyermekeknek szülei iránti tiszteletlensége és engedetlensége addig fajulhat, hogy a gyermekek megverik szüleiket. Az Istent képviselő szülőket, ha becsmérelik és megütik a gyermekek, Kálvin szemében Istennel és szüleikkel szemben a legnagyobb bűnt és hálátlanságot követték el. *Aki megüti apját, vagy megveri anyját, annyira*

¹⁵⁰ „... tout ce qui est contraire à nature, nous et devons avoir en detestation et horreur. Et il n'y a nulle doute que la malediction, et la vengean le de Dieu ne fust allumée contre nous, quand on souffriroit une chose qui seroit contraire à nature.” Corp. Ref. LV. 686. V. Mó. 21:18-21.

¹⁵⁷ „... qu'en nous rebequant contre pere et mere nous faisons la guerre à Dieu; car il leur a imprimé sa marque, et ce titre-là emporte que Dieu le a instituez comme en sa place ... si nous masprisons nos peres et nos mères, et que nous ne daignons nous acquitter envers eux de nostre devoir, que Dieu y est notamment offensé -non pas en ce que nous transgressons le commandement de la Loy; mais aussi pource que nous mesprisons sa maiesté, dont les peres et mères portent quelque marque,” Corp. Ref. LXXIX. 788. Eféz 6: 1-4.

Hasonló tartalmú kijelentései Kálvinnak:

„(Engedetlen gyermekek) ... megmutatják, hogy Istennek ellenszegülői, mert a lázadás, melyet felettesük ellen tesznek, nem vonatkozik annyira az emberek, vagy a teremtmények ellen, mint inkább az isten felsége ellen és az Ő dicsősége lábba tapostatik.“!... ils monstrent qu'ils sont contempteurs de Dieu: et ceste rebellion qu'ils font à leurs supérieurs, ne s'adresse point aux hommes ni aux creatures: mais c'est autant comme si la maiesté de Dieu et sa glorie estoit foulée au pied.“ Corp. Ref. LIV. 312 V. Mó. 5:16.)

„Mivel az atya cím olyan mint egy bélyeg, amelyet Isten nyomott az emberekre, láthatjuk, hogy a gyermekek nem fogadnak szót apjuknak és anyjuknak megsértik az Istent.“ („Or maintenant puis que ce titre de Pere est comme une marque que Dieu a imprimée aux hommes: on voit que si les enfans ne tiennent conte de pere et de mere, qu'ils font iniure à Dieu.“ Corp. Ref. LIV. 312. V. Mó. 5:16.)

„Aki felemelkedik apja, vagy anyja ellen, nyilvánvalóan kell, hogy bosszantsa az Istent, mint minden vallásnak megszögője,“ („Il faut donc que celui qui sesleve ainsi contre son pere ou sa mere, despite Dieu manifestement comme un contempteur de toute religion.“ Corp. Ref. LVI. 319-320. V. Mó. 27: 16-23.)

„És a gyermekek figyelmeztetnek, hogy ne bizakodjanak el, ne legyenek csapodárok, érzéki vágyaiknak ne adják oda magukat, de békésen vessék alá akaratukat apjuknak, tudván azt, hogy Isten ellen harcolnak, ha nem engedelmeskednek annak az igának, amelyet a mi Istenünk adott számukra.“ („Et puisque les enfans advisent de n'estre point outrecuidez et den'estre point aussi volages, ni adonnez à leurs appetis. mais qu'ils se rangent paisiblement à peres et à mères, sachans qu'ils combattent à l'encontre de Dieu, quand ils ne se peuvent assubiettir à ce ioug que nostre Seigneur leur a mis,“ Corp. Ref. LIV. 318. V. Mó. 5:16.)

„Milyen siralmas dolog az, midőn ellenszegülő gyermekeket láthatunk, kiket nem lehet helyes magaviseletre szoktatni, kicsinyek még és képtelenség velük megkedveltetni azt, ami jó,“ („Mais c'est une chose à déplorer quand on voit les enfans estre rebelles qu'on ne les peut donter en façon que ce soit quand ils seront petis. qu'on ne leur peut faire gouter que c'est du bien.“ Corp. Ref. LXXXII. 430. Titus 1:5-6.)

¹⁵⁸ „Monstra enim sunt, non hominej, qui patriam potestatem contumelia vel pervicacia infringunt.“ Corp. Ref. I. 58. f. 407.

¹⁵⁹ „... si un enfant hoche la teste á toutes les admonitions qu'on luy fera, s'il a un front

*örült dühöngést végez, mint amilyen az emberölésnek a bűne. Bizonyára megutált, szörnyszülött az a gyermek, ki azok ellen kel fel, akiktől kapta az életet.*¹⁶⁰ „És nagyon bizonyos az is, hogy annak az embernek, aki szüleivel szemben kegyetlen és hálátlan volt, csak bűnben telhet el az élete.”¹⁶¹ — A gyermekeknek szüleik iránti engedetlensége, a gyermekek gyarlóságát tekintve, a családi vallásos nevelés szent szolgálatának azért a legdurvább akadálya, mert ez a szófogadatlanság természetellenes magatartás, Isten felségének a megsértése, parancsának megszegése és egyben bűnös hálátlanság.

Az említett gyermek és fiatalkori gyarlóságokon kívül Kálvin nagyon sokszor hangoztatja, kommentárjai megfelelő részében azt,¹⁶² hogy nagy bűne a fiatalságnak, „... mert a sátán és a test megkísértésének erősen alá van vetve,”¹⁶³ ha erőlköztelenkedik, paráznaságra, korcsmázásra, feslettségre, részegségre, szerencsejátékok játszására, táncolásra adja oda magát. A táncra találóan mondja Kálvin: „... ajtót nyit a sátánnak és azt kiáltja: jöjjön gyorsan, lépjen be.”¹⁶⁴ Ezek a vallásos étellel szembehelyezkedő bűnök, melyek ugyan Genfben abban az időben büntetve voltak, magától érthetődően a családi vallásos nevelés előrehaladását akadályozzák.

A tárgyalt gyermek és fiatalkori bűnök elfajulásának és megnövekedésének az oka az emberi gyarlóság mellett, természetesen a gyermekeknek és fiataloknak még szunnyadó, avagy gyenge hitében található fel. Végeredményében a családi vallásos nevelés központi akadálya, úgy a szülők, mint a gyermekek részéről a hitben való szegénységre épül.

c.) A családi vallásos nevelés akadályai a szolgák részéről.

Kálvin a szolgáktól elvárta azt, hogy feletteseiknek az Úr akaratából, mint az Ő helyetteseinek, engedelmeskedjenek a családban. Ha a szolgák ezen kötelességüknek eleget nem tesznek, akkor Isten akaratával szállnak szembe és mint lázadó családtagok akadályozzák a családi vallásos nevelés egyetemes előrehaladását. „Szolgák, szolgáló leányok tudják meg, ha megtagadják alávettetségi helyzetüket azon emberekkel szemben, akiknek szolgálnak, Istent sértik meg azzal.”¹⁶⁵ Istennel harcol *az a szolga, aki minden felsőbbbségi fokozatot összekeverni szeretne az életben és rend nélkül akarna élni.*¹⁶⁶

Mivel Kálvin, mint előbb láttuk, a családdal rendelkező szolga édesapáknak is kötelességévé tette azt, hogy családjuk tagjainak vallásos nevelésében részt vegyenek, a családi vallásos nevelésnek Kálvin kijelentései alapján a szülők és a gyermekek részéről ismertetett akadályai, lényegükben a szolga szülőkre és gyermekekre is vonatkoznak.

13. Vallásos családi nevelés áldása.

Kálvin hitte és hangoztatta, hogy a vallásos családi nevelést Isten áldásával megjutalmazza.

d'airain, pour se monstrier impudent iusques au bout: et quand le pere et la mere parlent, qu'il ne s'en soucie, qu'il torche son museau après qu'on luy aura remontsré ses fautes, n'est-il pas du tout perdu?“ Corp. Ref. LV. 684-685. V. Móz. 21:18-21.

Hasonló tartalmú kijelentése Kálvinnak:

„Isten mondja: megbocsáthatatlan bűn az, mikor egy gyermek megkeményedik és apja és anyja javítása semmit sem használ vele szemben.“ („Dieu qui parle: c'est un peché irrémissible, quand un enfant sera endurci, et que la correction du pere et de la mere ne luy pourra rien profiter.“ Corp. Ref. LV. 686. V. Móz. 21:18-21.)

¹⁶⁰ „Si quis ergo fuste vel pugno patrem vel matrem percusserat, tam vesani furoris eadem fuit quae homicidii poena. Et certe abominabile est portentum ubi filius contra eos a quibus vitam accepit insurgere non dubitat.“ Corp. Ref. LH. 607. II. Móz. 21:15 és 17.

¹⁶¹ „Et certe multi qui erga parentes impii et ingrati fuerunt, non aliter vitam protrahunt quam in poenam.“ Corp. Ref. LII. 605. II. Móz. 20:12.

¹⁶² L. részletesebben pl. Corp. Ref. LIV. 334.-346. oldalakat.

¹⁶³ „... et est beaucoup plus subiette aux tentations de Satan et de la chair.“ Corp. Ref. LX. 497. 119. Zsolt. 9-16.

¹⁶⁴ „... qu'elles sont pour ouvrir la porte notamment à Satan, et pour crier qu'il vienne, et qu'il entre hardiment.“ Corp. Ref. LIV. 34L

¹⁶⁵ „Que les serviteurs et chambrières cognoissent, que s'ils refusent la subiection des hommes ausquels ils servent, que Dieu y est offensé.“ Corp. Ref. LIV. 318. V. Móz. 5:16.

¹⁶⁶ „... et des serviteurs Qui voudroyent avoir confondu tous degrez, et voudroyent dominer sans ordre.“ Corp. Ref. LIV. 312. V. Móz. 5:16.

Kálvin felfogása szerint a családi nevelésben, a gyermekeknek őszinte szerénysége és szüleik iránti igaz engedelmissége az, ami Isten áldásában részesül.

A gyermekek őszinte szerénységével szégyenkező érzés jár, mert mikor „... a fiatalok... észreveszik, hogy nem rendelkeznek olyan szilárdsággal, mint amilyennel kellene, emiatt bizonyos szégyent éreznek magukban.”¹⁶⁷ Kálvin helyesen látta meg, hogy a szerénység, a szégyenkező érzés a vallásos nevelés szolgálatában áll, mert megjobbulásra, szófogadásra serkenti a fiatalokat. *Igaz erénye a fiataloknak, legfontosabb bölcsesség számukra, mert szüleiknek, idősebbeknek a meghallgatására ösztönzi a tapasztalatlan ifjakat és így megakadályozza őket abban, hogy gyarló kép'zeletüknek hódoljanak.*¹⁶⁸ Az őszinte szerénység azonban, aminél Kálvin gondolata szerint *nem lehet szebb bizonyágtévéis Isten gyermekeinek a számára* nemcsak igaz utak követésére serkent, de Isten áldásában is részesít, belső meggazdagodást ad, ami megfizethetetlen ajándék a vallásos nevelésben. Mert „... tudják meg a fiatalok, ha magasan nem hordják fejüket, Isten is helyesli tettüket és megáldja azt a tisztességet, ami bennük van és úgy fogja segíteni őket, hogy többet gyarapodnak két év alatt, mint azok, kik nagyon törtetnek, négy év alatt. Láthatjuk, hogy a gyümölcselel ugyanez történik: ha hamar megérik... . tovatűnik egy-kettőre, de egy késői gyümölcs hosszabb ideig él. Bár igaz, hogy szép látvány valóban, ha valaki idő előtt akar előre haladni és bizonyos kedvet kaphat annak követésére az ember, de az ilyen egyén sohasem lesz szilárd önmagában. Míg ellenkezőleg azok, akikben szeméremérvzés és tisztesség van, akik önhittent nem rohannak előre, későbbiek lehetnek ugyan, de a mi Urunk olyan lelki gazdagsággal áldja meg őket, ami fennmarad sok ideig.”¹⁷⁰

A szerény, Isten áldása folytán lélekleben növekedő gyermek mellett, a szüleiknek igazán *engedelmeskedő* gyermekeket is megáldja az Isten, amint azt megígérte az ötödik parancsolatban, hosszú élettel. Az engedetlen gyermekek, „... akik nem törekszenek apjuknak es anyjuknak a tiszteletére, nemcsak bosszantják Istenet, de megmutatják hitelenségűket, csűfolkodnak az ígéretekkel s visszautasítanak és dobnak minden áldást készakarva, mintha mondanák: nincsen szükségem Isten kegyelmére... Mert hiszen Isten kinyilvánította: Ne várjátok, hogy én boldogítlak, vagy megáldlak benneteket, csak azon feltétel alatt, ha engedelmeskedtek apátoknak és anyátoknak.”¹⁷¹ Isten áldása alatt nemcsak hosszú életet kell érteni, mert Isten a halál által is, mert örök életet ad, bebizonyítja áldását irányunkban.¹⁷² Ez azonban nem azt jelenti, *hogy a földi életet megvessűk, mert Isten szeretetűnek és atyai*

¹⁶⁷ „... les iunes gens ... , appercoivent qu'ils n'ont pas encores en eux une telle attrempance comme il seroit requis: et voila pourquoi ils ont quelque honte en eux.“ Corp. Ref, LXII. 548. Jób. 29: S: 13.

¹⁶⁸ „Il est certain que la droite vertu de ieunesse, ce devroit estre modestie: que les ieunes gens cognussent que puis qu'ils ne sont point tant garnis de prudence et discretion comme sont les vieux, qu'ils les escoutassent, qu'ils ne fussent point adonnez à leur fantasie et à leur sens propre. Voyla donc la principale sagesse qui doit estre aux ieunes gens.“ Corp. Ref LX. 497. 119» Zsolt. 9-16.

¹⁶⁹ „Ainsi dons que les enfans de Dieu soyeut sur leurs gardes, et qu'Us sachent quand ils serent modestes, que ce sera beaucoup.encores qu'il n'y ait point de si belle monstre.“Corp,RefLXIII, Jób. 32:4-10.

¹⁷⁰ „... qu'ils ne vont point le front levé, qu'ils sachent qu'ils sont beaucoup plus approuvez de Dieu,et qu'il bénira ceste honesteté qui est en eux, et fera qu'ils profiteront plus en deux ans, que ceux qui seront par trop hastifs en quatre. Nous voyons ce qui advient aux fruicts: quand un fruit sera bien tost meur, ... il passe aussi incontinent: mais un fruit qui sera plus tardif, est de longue durée, Ainsi en est-il de ceux qui se veulent avancer outre le temps: il est vray qu'ils auront belle monstre, et y prendra-on quelque goust: mais cela n'a point de fermeté en soy. Au contraire ceux qui auront quelque vergongne et honesteté, qui n'auront nulle présomption pour s'avancer hastivement, il est vray que ceux-là seront tardifs: mais cependant nostre Seigneur leur donne vertu qui drue plus long temps.“ Corp. Ref LXIII. 18. Jób. 32:4-10.

¹⁷¹ „... que ceux qui ne tiendront conte d'honneur pere et mere, qu'on ne seulement ils despittent Dieu, mais ils monstrent leur incrédulité, qu'ils se mocquent de toutes les promesses, qu'ils refusent et reiettent toute benediction à leur escient: comme s'ils disoyent: Il ne me chaut de proposer par la grace de Dieu... . N'attendez point que ie vous face prospérer, ou bénisse, sinca à ceste condition, que vous soyez obeyssans à peres et à mères.“ Corp. Ref. LV. 685. V. Móz. 21:18-21.

¹⁷² L. Kálvin II. kátéjában az V.-ik parancsolatnak magyarázatét.

*jóságának bizonyága az számunkra.*¹⁷³ Kálvin meglátta a fiúi engedelmességnek a belső, lelki életre vonatkozó áldását is. A szülőknek szolgáló gyermeki engedelmeség ugyanis felettesek iránti tiszteletre buzdít, végső fokon pedig Isten nagysága felé emel és egyben az Őneki szolgáló engedelmességre nevel. „Valahányszor a gyermekek engedelmeskednek az apáknak és az anyáknak s a nép engedelmeskedik vezetőinek és ha minden házban olyan fokozatokra felépített rendet láthatunk, amelyet Isten akar: mindez vonz a magasba, hogy megtudjuk Istené a világ egyedüli hatalma. Neki kell tehát uralkodni minden teremtmény felett és a mi egész életünk felett.”¹⁷⁴ Kálvin a szülőknek szolgáló fiúi engedelmességet olyan áldott hatalomnak tekintette, amely azáltal, hogy felettesek tiszteletere és Istennek engedelmeskedő élet gyakorlására indít, mindig a gyökerét képezi az emberi társadalom fentállásának és igaz haladásának. „Az emberi társadalmat nem lehet másképpen gondozni és épségben megtartani, csak akkor, ha a fiak szüleiknek magukat megalázva alávetik és őket szeretettel szolgálják.”¹⁷⁵

A szerénység és engedelmeség követésére felépülő nevelés és általában véve az Isten akaratának szolgáló családi nevelés, végeredményében a vallásos élet gazdag áldásában való részesedést jelent a gyermekek számára. Mert „... ha a hívők gyermekei folytatják és követik az apjuk életmódját, akkor Isten megmutatja áldását annyira, hogy az emberek nem tudhatják azt eléggé dicsérettel illetni.”¹⁷⁶

A vallásos családi nevelésnek áldásában nemcsak a gyermekek részesülnek, de a *szülők* is. Mert a szófogadó, vallásos gyermekek tiszta élete, mint a családi vallásos nevelés szolgálatának eredménye, a szülőknek drága öröm, az evangéliumon felépülő nevelői munkájuknak Istentől megajándékozott látható elismerése: „...mert ha mi arra törekszünk, hogy hitben tanítsuk gyermekeinket és Istennek egyenes és tiszta ismeretében és az Ő igazságának ismeretében, kell, hogy a gyermekek élete visszafeleljen erre a szolgálatra, t. i. kell, hogy ők tisztességesek legyenek, nem feslettek és mértéktelenek és hogy rendelkezzenek olyan erővel, hogy ne adják oda magukat a nyalánkságokra, a részegeskedésre, sem zülött játékokra, sem más hasonló dolgokra.”¹⁷⁷

Kálvin az evangélium tanítása alapján megemlíti azt, hogy Jézus olyan nagyra becsülte a jó gyermeket, hogy eszményként állította oda a nagy emberek elé. Valóban a vallásos családi nevelés hatalmas fontossága és áldása tűnik elő abból a krisztusi gondolatból, hogy aki olyan mint a kis gyermek,... ki magasztos képviselője az alázatosság és alávetettség párosulásának,¹⁷⁸ azt Krisztus oltalmába fogadja és bejut a mennyeknek országába.

14. Vallástalan család büntetése.

Kálvin a családban, különösen a szülőknek vallástalan nevelését és a gyermekeknek önhittségét, szerénytelenségét és szüleik iránti engedetlenséget tartotta azon bűnöknek, melyek szükségszerűen büntetést vonnak maguk után.

A vallástalan családi nevelés következménye Isten akaratából mindig büntetés, melyben úgy a szülők, mint a gyermekek részesülnek.

¹⁷³ „... la vie présente n'est pas à mespriser, d'autant que ce nous est un tesmoignage de la bonté paternelle, et de l'amour de Dieu envers nous.” Corp. Ref. LXXIX. 790. Efézus 6:1-4.

¹⁷⁴ „Et combien que les enfans obéissent à peres et à mères, que les peuples obéissent à leurs Magistrats, et qu'en chacune maison on voye la aussi bien un tel ordre que Dieu veut, qu'il y ait quelques degrez: que cela nous attire plus haut, c'est que nous cognoissions que Dieu qui a l'empire souvera in du monde, doit présider sur toutes creatures, et sur toute nostre vie, en somme.” Corp. Ref. LIV. 320, V. Móz. 5:16.

¹⁷⁵ „Imo non aliter foveri et intégra manere potest humana societas, quam si filii parentibus se modeste subiciant, ac reverenter etiam colantur.” Corp. Ref. LU. 602. II. Móz. 20:12.

¹⁷⁶ „... quand les enfans des fidèles continuent, et qu'ils suivent le train de leurs peres: alors la benediction de Dieu monstre, tellement que les hommes n'ont dequoy se glorifier.” Corp. Ref. LXII. 250. Jóh. 21:16-21.

¹⁷⁷ „... car quand nous aurons travaillé pour instruire nos enfans en la foy, et en la droite et pure cognoissance de Dieu et de sa vérité, il faut que leur vie responde, c'est à dire qu'ils soyent honnestes, qu'il n'y ait point de dissolution, d'intempérance, qu'il y ait une telle bride qu'ils ne s'adonnent point à friandises, ni à yvrengeries, ni à jeux dissolus, ni à choses semblables.” Corp. Ref. LXXXII. 429. Titus 1:5-6.

¹⁷⁸ „... qui deposita altitudine se ad modestiam et subiectionem composuerint.” Corp. Ref. LXXIII. 500. Máté 18:5.

Az istentelen szülőknek hitetlen családi nevelése elsősorban is átok önmaguk számára. „Jegyezzük meg, ha az apák és az anyák hanyagságuk miatt alkalmat adnak gyermekeiknek a rossztevésre, bűnösök Isten előtt: és ha haragusznak, mikor hibájukról leszoktatni és jó útra visszavezetni igyekszik őket az ember, mint felbőszülteket Isten az elkárhozottak közé helyezi.¹⁷⁹ A hitetlen szülők, mert életükkel és gyermekeik nevelésével a sátánnak szolgáltak, annyira bűnösök, hogy rosszaságaik miatt elkárhoznak.

A hitetlen szülőket elkárhoztatásuk mellett Isten azzal is megbünteti, hogy gyermekeik túrheterenül rosszak lesznek és fájóvá teszik életüket. „Megfizet a mi Istenünk nekik, úgy amint megérdemlik ... A gyermek tolvaja lesz apjának ... és kihányja mérgét, mint egy ördög olyan ő Amikor ilyen dolgok láthatók, nem kell -é arra gondolni, hogy Istennek a bosszúállása ez? Cívakodó, te annyira oda-szentelted magadat fősvénységednek, hogy nem mertél enni egy darab kenyeret bánat nélkül: és íme a te gyermeked fosztogat, ellop mindent tőled, mert parázna Az Isten megjutalmaz, amint azt te megérdemled, mert méltó vagy rá, hogy minden javadat megegyék és hogy gúnyoljon téged az egész világ, mindenki észrevegye gyalázatoságodat és hogy te mégis semmit se láss abból.“¹⁸⁰ Gyermekeinek rosszaságán kívül a hitetlen szülőknek, vallástalan családi nevelésük büntetéseken, szolgálóknak a gonoszságát is el kell szenvedniük, „... ha a szolgálók telve vannak hűtlenséggel mindez Istennek igaz büntetése azok felett, akik visszaéltek azzal a méltósággal, amely nekik adatott.“¹⁸¹

A vallástalan családi nevelés büntetése, a szülők mellett, sújtja a gyermekeket is, mert a bűn fiaiként nőnek fel: „... Isten a gonoszokat és az 0 felségének megsértőit nemcsak a saját személyükben bünteti meg, de ez a bosszúállás kiterjed a gyerekekre is... . Amikor Isten a gonoszok nemzetségétől visszavonja kegyelmét és ezzel megbünteti az atyákat, a gyermekeket is hasonló kárhozattal borítja el, mert ha az apa mindegyre kicsapongóbb lesz, kell, hogy a gyermekek is beteljenek apjuknak méltánytalanságaival és hogy emiatt visszavetettek legyenek.“¹⁸² *Az apák bűne elárasztja gyermekeiket is. Istennek lelke nem uralkodhat abban a családban, ahol átkozzák az Istent, ott a sátán diadalmaskodik,*¹⁸³ Az apák bűne miatt, gyermekeik, az örökkévalóság fiai helyett a mulandóság és a kárhozat fiaivá lesznek.

Isten a gyermekeket nemcsak a szülők bűnei, de maguk gyarlóságai miatt is megbünteti.

¹⁷⁹ „Quoy qu'il en soit retenons ceste leçon que si les peres et les mères sont nonchalans. desia ils sont coupables devant Dieu, comme s'ils avoyent donné licence à leurs enfans de tout mal faire; mais ceux qui sont faschez quand on les corrige, et qu'on tasche de les ramener au bon chemin, monstrent que de tout ils sont endiablez, et que Dieu les a mis en sens reprové.“ Corp. Ref. LV. 678, V. Móz. 21:18-21.

¹⁸⁰ „Nostre Seigneur aussi leur rend le salaire qu'ils mentent L'enfant donc sera larron à son pere ... et desgorgera son venin comme un diable qu'il est Or quand on voit telles choses ne doit-on point contempler: une vengeance de Dieu? Voila un taquin, tu es tant adonné à ton avarice que tu n'oses pas manger un morceau de pain qu'à regret: or cependant voici ton enfant qui pille, qui desrobe tout, afin qu'il paillarde: Dieu tu recompense donc comme tu le mérites: car tu es digne que ton bien soit mangé, et que tu sois mocqué de tout le monde, que chacun appercevoie ta turpitude, et que tu n'y voyes guotte.“ Corp. Ref. LV. 678, V. Móz. 21:18-21.

Hasonló tartalmú kijelentése Kálvinnak:

„Isten megfizet az apáknak ahogyan megérdemlik. Bár nekik úgy tetszik, hogy sokat tettek gyermekeik nevelése érdekében: Isten megengedi, hogy gyermekeik kivájják szemeiket, hogy hóhérok legyenek és megkínózzák őket.“ (Et Dieu aussi rend le payement aux peres tel qu'ils ont mérité: car il leur semble qu'ils ont beaucoup fait quand ils auront avancé leurs enfans: et Dieu permet que leurs enfans leur crèvent les yeux, que ce soyent des bourreaux qui les torment.“ Corp. Ref. LXI. 43. Job. 1:2-5.)

¹⁸¹ „... que les serviteurs aussi sont pleins desloyauté.... c'est une iuste punition de Dieu áur ceux qui ont abusé de la dignité qu'il leur a donnée.“ Corp. Ref. LIV. 316. V. Móz. 5 16.

¹⁸² „... Dieu non seulement punit les meschans et les contempteurs de sa maiesté en leurs personnes propres, mais ceste vengeance s'estend iusques aux enfans Quand il retire sa grace de la lignée des meschans, et que pour punir les peres il enveloppe les enfans en semblable, perdition, et que d'autant qu'un pere ce sera desbauché de plus en plus, il faudra que les enfans accomplissent l'iniquité de leurs peres et qu'elle soit reiettee.“ Corp. Ref. LXII. 484. Jób. 27:13-19.

¹⁸³ „Les enfans donc sont la enveloppez avec leurs peres: car quand une maison est maudite de Dieu, la voila en la possession et servitude de Satan, l'Esprit de Dieu n'y domine point.“ Corp. Ref. LXII. 250. Jób. 21:16-21.

Az önhitt gyermekeket Isten azzal bünteti meg, *hogy megszegyeníti őket kevélységükben, megvonja tőlük kegyelmét*¹⁸⁴ és így nem valósíthatják meg akaratukat.

A gyermekek szerényetelensége büntetést hordoz magában, mert az idősebbeknek, a bölcsőbbeknek meg nem hallgatása révén alkalmat ad a különböző gyarlóságoknak, a bűnnek a megszeretésére. „Ha (a szerénység) hiányzik a fiataloknál, mindazon erények, melyekkel rendelkezhetnek, utálatos bűnné változnak át... nem kell, hogy csak ez az egyetlen folt és piszok meglegyen és az megront minden jót ami egy ifjúban lehetne.”¹⁸⁵

Kálvin a gyermekek szülei iránti engedetlenséget különösen súlyos, megbüntető gyarlóságnak tekintette.

*Nem olyan kis hiba az, ha engedetlenek apjuknak és anyjuknak a gyermekek, hogy könnyű volna azt megbocsátani.*¹⁸⁶ *Még a pogányok is, kiknek nem volt Istentől törvényük, az apák és az anyák ellen lázadó gyermekeket megutálták és elítélték.*¹⁸⁷ Kálvin többször felemlíti az ótestamentumi törvény idevonatkozó szigorúságát, hogy azokat a gyermekeket... akik szülei iránt engedetlenek az Úr parancsolata szerint halállal kell büntetni, mert méltatlanok a világosság jótéteményeire, mivel nem gondolják meg, hogy kiknek segedelme által jöttek e világra.¹⁸⁸ Halálos büntetést érdemelnek azok a gyermekek is, akik bosszantják, átkozzák, semmiben sem veszik és megtámadják szüleiket. „Ha valaki bosszantja apját, vagy anyját és ha átkot, vagy valamely sértést mond velük szemben, legyen megkövezve. Amikor olyan túlzottak a gyermekek, hogy fitymálják apjukat és anyjukat, Isten azt akarja, hogy kiirtassanak a földről Azokkal szemben pedig, akik apjuk és anyjuk ellen támadnak, Isten nem akarja, hogy valami hosszas eljárás folytatódjon. Amikor az atyák és az anyák azt bizonyítják, hogy gyermekük javíthatatlan, az ilyen gyermek legyen megkövezve, hogy megtisztíttassék a világ ekkora dögletességétől.”¹⁸⁹ A gyermekeknek szüleikkel szembeni legrútabb és megbocsáthatatlan bűne a szülők meggyilkolásától eltekintve az, midőn a gyermekek megverik szüleiket. „Aki megüti az ő apját, vagy az ő anyját, haljon meg megbocsátás nélkül ... , amikor valaki apja ellen így felemlkedik olyan az, mintha összeakarnánk keverni az eget a földdel.”¹⁹⁰ Kálvin vallotta, hogy az ótestamentumi törvény szigorú intézkedése, mely-

¹⁸⁴ „... Dieu le confondra en tout son orgueil et toutes les graces qui estoient en luy seront abolies.” Corp. Ref. LXIII. 17. Job. 32:4-10.

¹⁸⁵ „Si cela n'est aux ieunes gens, toutes les vertus qu'ils pouront avoir, seront converties en vices... qu'il ne faut que ceste seule tache et macule pour corrompre tout le bien qui sera en un ieune homme.” Corp. Ref. LXXXII. 189. II. Timóth. 2:22-26.

¹⁸⁶ „Ainsi que les enfans cognoissent, que ce n'est point une faute légere, ni aisée à pardonner quand il seront ainsi desobeissans à pere et à mere.” Corp. Ref. LV. 686. V. Móz. 21:18-21.

¹⁸⁷ „Les Payens ne laisseront pas d'estre coupables combien qu'ils n'ayent point eu la Loy qui les conduist... Tant y a que si un enfant a esté rebelle à son pere et à sa mere entre les Payens, qu'il est comme en detestation: et n'y a ne grand ne petit qui n'en soit iuge.” Corp. Réf. XXIX.785. Efézus 6:1-4.

¹⁸⁸ „Ideo cunctos parentibus immorigeros trucidari iubet Dominus, ut beneficio lucis indignos, qui non recognoscunt quorum opera in eam pervenerint.” Corp. Ref. I. 58. f. 407.

¹⁸⁹ „Qui conquies aura despite pere ou mere, et qui aura prononcé quelque maudisson à l'encontre d'eux, ou quelque iniure, qu'il soit lapidé. Quand donc les enfans seront si desbordez que de vilipender leurs peres et meres, Dieu veut que cela soit aboli du monde... . Ceux aussi qui se sont eslevez contre pere et mere, il ne veut point qu'on en face plus longue inquisition. Mais quand le pere et la mere auront testifié: Voici nostre enfant qui est incorrigible: que là dessus il soit lapidé, dit-il, et que le monde soit purgé d'une telle infection.” Corp. Ref. LXXIX. 788. Eféz. 6:1-4,

Hasonló tartalmú kijelentése Kálvinnak:

„Az első részt (tisztelet) megerősíti az Ur akkor, mikor azt parancsolja, hogy meg kell ölni azt, ki szidalmazza atyját vagy anyját.” („Primam Dominus sancit, dum interfici praecipit. qui maledixerit patri et matri.” Corp. Ref. I. 58, f. 407.).

„Aki apjának és anyjának egyáltalán nem ad tiszteletet Istentől megátkozottnak jelenteti ki.” („Celuy donc qui n'aura point porté honneur à pmere et à mere, est ici declairé maudit de Dieu.” Corp. Ref. LVI. 319. V. Móz. 27:16-23.),

¹⁹¹ „Celuy qui aura frappé son pere ou sa mere, il mourra de mort sans remission que c'est autant comme si on vouloit mesler le ciel avec la terre, quand un homme se dresse ainsi contre son pere.” Corp. Ref. LV. 687. V. Móz. 21:18-21.

Hasonló tartalmú kijelentései Kálvinnak:

„Tudjuk, hogy az apagyilkost, mint mindenek között a legundorítóbbat hajdan zsákbavarrva vízbe vetették: Isten valóban még tovább megy, mikor a világból eltávolítani parancsolja már azt,

lyel a szülők iránt engedetlen gyermekeket halállal büntette, *azt mutatja, hogy szörnyű, utálatos — és egyben megbüntető — bűn. az, amikor a gyermekek apjuknak és anyjuknak nem engedelmessé válnak.*¹⁹¹ Kálvin azonban a szülők iránt engedetlen gyermekeknek súlyosabb megbüntetését, ami alatt természetesen ő sem értett megkövezést és halált és az igazságszolgáltatásnak idevonatkozó igény vételét, *csak akkor tartotta jogosnak és megengedhetőnek, ha a szülők előbb mindent megtettek, amit csak tudhattak gyermekeiknek megjavításáért, ellenkező esetben a szülők a bűnösök, mert nem teljesítették kötelességeiket és nem a gyermekek.*¹⁹²

Kálvin meg volt győződve afelől, hogyha a külsőleges, világi büntetés nem is éri utói azokat a gyermekeket, kik engedetlenek szüleik iránt, Isten mégis valamely módon megbünteti őket. Ez a büntetés két oldalon, a földi, és túlvilági életre vonatkozóan nyilvánulhat meg. „Ha a világ ítéletét elkerülik, Ő (Isten) bármi módon bősztút áll rajtunk. Mert láthatjuk, hogy az ilyen emberek közül milyen nagy számban esnek el háborúságban, vagy civódásban, mások szokatlan módon súlytattnak le s majdnem mindnyájan fenyegetések arra nézve, hogy a fenti állítás nem alaptalan. Es ha vannak, kik meg is meneksenek az elmondottaktól egész aggkorukig, mégis mivel ebben az életben Isten jóságától megfosztva, szájalomra méltóan elerőtlenednek és mert később még nagyobb büntetésekre tartatnak meg, igen távol vannak attól, hogy a kegyes fiaknak ígért áldásban részesüljenek.”¹⁹³ *Ha az fordulna elő az életben, hogy Isten azokat, akik szüleikkel szembe szállnak sokáig élteti és nem bűnteti meg e földön, míg a jó gyermekeket korán magához veszi, ez nem jelenti azt, hogy Isten elforgatja a törvényben tett ígérését, mert Isten csak jót tesz az övéivel, ha magához szólítja és visszavonja őket e világból.*¹⁹⁴

Kálvin a gyermekeknek szüleik iránti engedetlenségében azért látott súlyosan megbüntető gyarlóságot, mert ez az engedetlenség, Isten akaratát megtagadva, minden szükséges családi tiszteletet és rendet felforgatva, nemcsak a vallásos életet sorvasztja el, de mint minden más emberi engedetlenségnek szülőanyja, az egész egyetemes emberi életet is tönkre teszi: „... mi nem tudhatnánk élni itten lent együtt, ha az engedelmesség rendje, melyet Isten alkotott, meg nem őriztetne szentül: egy rettenetes zavarodás lenne máskülönben.”¹⁹⁵

15. Gyermektelen szülők bűneiknek megismerésére indíttatnak.

Vigasztalásuk.

Kálvin Istennek amaz akaratában, hogy egyes családoknak nem ajándékoz gyermeket, komoly figyelmeztetést látott arra nézve, hogy az illető szülők megismerjék gyarlóságukat: „... nagy és kiváló tisztesség az, amit Isten akkor tesz velünk, mikor

aki erőszakosan szüleiére emeli a kezét (megüli), vagy szidalmazza szüleit.“ („Scimus parricidas, tanquam omnium maxime detestabiles, olim culeo iuisse insutos, et proiectos in aquam: Deus verò longius progreditur, dum e mudo exterminari iubet quieunque violentas manus p, rentibus attulerint, vei fuerint in eos contumeliosi.“ Corp. réf. LU. 607. IL Móz. 21:15 és 17-111. Móz. 20.9.)

¹⁹¹ „Quand Dieu parle ainsi, c'est pour nous monstret que c'est un crime trop enorme et trop detestable, si les enfans ne se peuvent renger en la subietion de peres et de meres.“ Corp. Ref. LXXIX. 788. Efézus 6:1-4.

¹⁹² „Ainsi quand les peres et meres viendront à ceste extrémité, de declairer leurs enfans estre reprovez, et incorrigibles: qu'ils puissent protester en premier lieu, qu'ils ont fait leur devoir de les chastier, ou ils seront tenus coupables: qu'on voit que c'est par eux que tout le mal est venu, d'autant qu'ils ont ainsi laissé esgarer leurs enfans.“ Corp. Ref. LV. 682. V. Móz. 21:18-21.

¹⁹³ „Si iudicium effugiunt, ipse ulionem expetit quo vis modo: videmus enim quantus numerus ex hoc hominum génere vel in praeliis vel in rixis cadat: alii insolitis modis affliguntur: omnes prope comminationem hanc non esse vanam argumento sunt. Quod si qui evadunt ad ultimam senectutem, quia et in hac vita, Dei benecione privati, nihil aliud quam misere languent, et maioribus in posterum poenis reservantur, multum abest quin benedictionis piis filiis promissae fiant participes.“ Corp. Ref. I. 60 f. 408.

¹⁹⁴ „Or on pourroit encores ici esmouvoir d'autres questions. Car nous en voyons d'aucuns qui sont rebelles à peres et à meres, qui toutesfois ne laisseront pas de vivre: et les autres qui sont de bonne nature, et douce, et traitable, mourront: tellement qu'il semble que Dieu renverse ceste promesse laquelle il donne en sa loy Or la response à cela est, que Dieu ne fait point de tort à ceux qu'il retire de ce monde-ci, pour les appeler à soy.“ Corp. Ref. LXXIX. 792. Efézus 6:1-4.

¹⁹⁵ „... nous ne pouvons pas vivre ici bas ensemble, que ces: ordie (obéissance) que Dieu a mis ne soit gardé saintement: ... sans cella il y aure une horrible confusion.“ Corp. Ref. LIV. 313. V. Móz. 5: 16.

tetszik neki, hogy gyermeket adjon számunkra, azoknak, akiknek akar. Ez a tanítás alkalmas arra, hogy észrevegyék azok, akik meg vannak fosztva ilyen ajándéktól és hogy megalázkodjanak és elismerjék azt, hogy Isten azért nem tartotta őket méltóknak (a gyermekáldásra), mert valami bűn és akadály van bennük, amit Isten előre látott és emiatt fosztotta meg őket ilyen kitüntetéstől.¹⁹⁶ Kálvin azonban, aki őszinte szeretetet érzett embertestvérei iránt, fenti szavai mellett, a gyermektelen szülőket, az Istenhez tért emberi élet gazdaságának a felmutatása által igyekezett megvigasztalni. „Hányan vannak, kiknek nincsen gyermekük és nem örülhetnek azokban, mégis ha Istennek a gyermekei az sokkal többet ér, mintha száz meg millió gyermekük volna.”¹⁹⁷

16. Az egyház vezetőinek családi vallásos nevelése.

Kálvin az egyházak vezetőitől feltétlenül elvárta azt, hogy igaz vallásos szellemben neveljék gyermekeiket és hogy eredményt érjenek el ezen a téren Istennek kegyelméből. Kálvin Pálnak Titushoz írt levele I. részének 6. verse alapján nagyon kifejezően fejt ki idevonatkozó nézeteit. Az egyház vezetői gyermekeinek az ige tanítása szerint, főleg hívő, erkölcsös és engedelmes gyermekeknek kell lenniök. „Az első követelmény, hogy a gyermekek hívők legyenek: mert ha olyan embert választanak Isten igéjének a hirdetésére, aki nem tanítja családját és ha gyermekei vannak és őket megkérdik hitüknek az igazsága felől, egy szót sem tudnak válaszolni arra, hogyan fogja az ilyen ember a hithez elvezetni az idegeneket, mikor még az övéivel sem tette azt meg?!... (A második közlemény), hogy ne vádolhassa senki a gyermekeket kicsapongással.... hogy ne lehessen észrevenni mértéktelenséget, sem súlyosabb bűnt a prédikátor gyermekeinél. Mert ha mindezt valaki állíthatja, azt mondják majd: ki az aki javítani akarja gyermekeimet? (ti. olyan, aki az övéit sem javítja) ... A harmadik követelmény, hogy a gyermekek engedelmeskedjenek. Aki arra rendeltetett, hogy az igét hirdesse és kormányozza és tanítsa az Isten egyházát, tegyen arról, hogy gyermekei makacsok, vad állatok, kemények és haragosak ne legyenek, midőn kormányozza őket... Ha az illető nem képes korlátozni egy kicsi gyermeket az ő szemtelenségében, mit tud akkor tenni az egész néppel szemben?”¹⁹⁸ Kálvin világosan látta, hogy az egyház vezetői nem mutathatnak fel eredményesen építő munkát gyülekezetükben csak akkor, ha hívő gyermekeket nevelnek, ha családjukban Istennek félelme uralkodik. A vizet prédikáló és bort ivó lelkek nem építhetnek Isten anyaszentegyházában, mert meghazudtolják életükkel és otthonukkal Isten akaratát és saját munkáikat. Ezért követelte Kálvin elsősorban is a lelkészeketől, az egyház vezetőktől azt, hogy igazi családi vallásos nevelést végezzenek, bár körültekintő pontossággal e helyen is *hangsúlyozta a családi vallásos nevelés munkájának egyetememes, minden egyes szülőre kiterjedő köteles szolgálatát.*¹⁹⁹

¹⁹⁶ „... c'est un honneur grand et excellent que Dieu nous fait, quand il luy plaist de donner des enfans à ceux ausquels il en donne. Or ceste doctrine est bien digne d'estre observée à ceux qui sont privez d'un tel don, qu'ils se doyvent humilier, cognoissans que Dieu ne les repute pas dignes, et qu'il y a quelque vice et empeschement en eux auquel il a voulu prévoir quand il les destitue d'un tel privilege.“ Corp. Ref. LXXIV. Luk. 1:18-25.

¹⁹⁷ „Et combien qu'ils n'ayent point de lignée, qu'ils s'esioiussent et cela, que neantmoins ils sont enfans de Dieu, qui esl beaucoup plus que s'ils avoyent des enfans par centaines et millions.“ Corp. Ref. LXXIV. 62. Luk. 1: 18-25.

¹⁹⁸ „La primere, c'est que les enfans soyent fideles: car si on choisit un homme pour anoncer la parole de Dieu, qui n'ait point enseigné sa famille, qui ait des enfans ausquels si on demande raison de leur foy, qu'ils n'en scachent dire seulement un mot, comment celuy-la amenera-il les estrangers à la foy, qund il n'y a point amené les siens propres ... qu'ils ne soyent point accusez de dissolution . . . qu'on n'appercoyve point d'intemperance, ne quelques vices notables aux enfans des Prescheurs, Car si un homme allègue, Ho, comment? Et qui est-ce qui viendra reprendre mes enfans? ... Il y a tiercement quils ne soyent point rebelles: c'est à dire, que celuy qui est constitué pour anoncer la parole, et pour gouverner et instruire l'Eglise de Dieu, advise bien que ses enfans ne soyent point revesches, qu'ils ne soyent point comme bestes sauvages, durs et faschaux à gouverner ... S'il ne peut reprimer un petit enfant en son insolence, que pourra-il faire envers tout un peuple?“ Corp. Ref. LXXXII. 427-428. Titus 1:5-6

¹⁹⁹ „Mais cependant notons qu'il parle tellement à ceux qui doyvent estre eleus Pesteurs, que ceste doctrine est generale à tous.“ Corp. Ref. LXXXII. 428. Titus 1:5-6.

17. A családi vallásos nevelés és az egyház kapcsolata.

Kálvin tanítása alapján megállapítható az, hogy ő szerinte a családi vallásos nevelésnek az egyházzal, különösen két oldalról kell összekapcsolódnia, a kultuszon és a kátétanításon át.

A jó keresztyén szülőknek nemcsak maguknak kell látogatniuk az istentiszteletet, hanem gyermekeiket is el kell vinniük az Isten házába, hogy így erősíthessék és növelhessék az ének, ima és igehirdetés hatásain keresztül gyermekeiknek vallásos érzéseit. A család és a kultusz kapcsolatából áldás származik, úgy a család, mint a kultusz számára: a kultusz nevelői befolyásával gazdagítja a családi vallásos nevelést, a családi vallásos nevelés pedig hívő tagjain át bensőbbé teszi a kultuszt.

A család és a kultusz eme állandó kapcsolata mellett a családi vallásos nevelésnek az egyházzal a gyermekek kátétanításában is össze kell fornia. Kálvin a szülőknek kötelességévé tette, hogy gyermekeiket a templomba, a lelkészek elé, a *vasárnapi kátétanításra* elküldjék. „Minden polgár és lakos vezesse, vagy küldje el gyermekét vasárnap délből kátétanításra.”²⁰⁰ Kálvin arra is felhívta a szülőket, hogy igyekezzenek elősegíteni gyermekeiknek káté tanulását. A szülőknek „...fáradságuk és gondjuk legyen arra, hogy gyermekeik megtanulják ezt az összegezést (a kátét).”²⁰¹ (L. bővebben egyházi vallásos nevelést tárgyaló részt.) A szülőknek ezen említett munkájából, a családi vallásos nevelésre vonatkozólag kettős előny származik. Az egyik előny abban nyilvánul meg, hogy a kátétanítás kötelezettsége a szülőket gyermekeik vallásos nevelésének hűségesebb végzésére buzdítja. *Ha a kátétanítás érvényben volt, azok a szülők, akik gyermekeik nevelését, mint rájuk nem tartozó dolgot mindeddig elhanyagolták, felsekennének tünységükből.*²⁰² A másik előnyt az biztosítja, hogy a kátétanítás, mint hit vallástanítás, a családot az egyházzal konfessionális jellegű kapcsolatba hozza. Erre pedig szükség volt és van minden időben, mert azt a kérdést, hogy a családi vallásos nevelés helyes úton jár-e, csak a családnak az egyházzal való benső kapcsolata döntheti el.

Kálvin óhajtotta tehát a családi vallásos nevelésnek és az egyháznak összelelkendezését, mert meglátta, hogy az egyháznak szüksége van a család vallásnevelői hatásaira, de viszont látta azt is, hogy csak az egyháznak nagy nevelői hatása, történeti ereje és hűsége egészítheti ki és teheti igazzá és teljessé a családi vallásos nevelést. A családi vallásos nevelésnek és az egyháznak az összekapcsolódása biztos alapot ad arra nézve, hogy a család és az egyház egymás megerősítésén, kiegészítésén át, együtt haladhassanak és egymást támogathassák a keresztyén vallásos nevelés és élet megvalósításának szent szolgálatában.

18. Kálvin családi vallásos nevelésre vonatkozó gondolatainak jellemzése és értékelése.

Kálvinnak a családi vallásos nevelésre vonatkozó gondolatai főleg az Ótestamentum szelleméből és Pál apostol leveleinek paedagógiai tanításaiból születtek meg. Különösen nagy az Ótestamentumnak a hatása Kálvin vallásnevelői felfogására. A törvény betartásának hangsúlyozásában, a gyermekek engedelmisségének, engedetlenségük büntetésének kérdéseiben, a subordinatio kiemelésében, a családi vallásos nevelés ama patriarkális vonásában, hogy a család tagjai a családfőnek haláláig engedelmisséggel tartoznak, Isten igazságosságának, áldásának és büntető kezének a család életében felmutatott megnyilvánulásaiban, valamint, hogy a nőknek Kálvin nem juttatott olyan vezérszerepet a családi nevelésben, mint a férfiaknak; mind ótestamentumi befolyásokat tapasztalhatunk. Pál apostol hatása fedezhető fel annak a gon-

²⁰⁰ „Que tous citoyens et habitans ayent à mener ou envoyer leurs enfans le dymanche à mydy au cathechisme.“ Corp. Ref. XXXVIII. 28. „Lorde quon debvera tenir envers les petis enfans.“ L. ugyanezt a szöveget Corp. Ref. XXXVIII. 115. L'ordre qu'on devra tenir envers les petits enfans.“

²⁰¹ „... de mettre payne et diligence que leurs enfans apprennent ycelle somme“ Corp. Ref. XXXVIII. 13. „Articles concernant l'organisation de l'église etc.“

²⁰² „Haec disciplina si hodie valeret, profecto parentum quorundam ignavia acueretur, qui libero- rum institutionem, quasi rem nihil ad se pertinentem, secure negligunt, quam tum sine publico dedocere amittere non possent.“ Corp. Ref. I. 147. „De Confirmations.“

dotlanak helyeslésében és érvényesítésében, hogy a hívő asszony igyekezzék hitetlen férjét Isten országa számára megnyerni és különösen Timótheus személyével összekötött paedagógiai megállapításokban és nézetekben. A családi nevelésben a szelidségnek, a szeretetnek a felkarolása újszövetségi hatásokra vihető vissza. Kálvinnak a családra vonatkozó nevelési tanításában, határozottan alapvető fontosságú követelmény volt, úgy a szülők, mint a gyermekek számára, az Isten igéjére és parancsaira épült és építendő emberi élet megkívánása, az Isten igéjével való élés tudománya. Kálvinnak a családi vallásos nevelésre vonatkozó gondolatai *biblikus jelleget* mutatnak*

Kálvin vallásnevelői gondolatait illetően, ki kell emelni azt az erőteljes, bátor törekvést, mellyel a reformátor a bűnt, annak minden fajtáját, az anyagias gondolkozást, mint Isten ellenségét és uralmának megakadályozóját, ki akarta pusztítani a család tagjainak az életéből. Kálvin nem ábrándozó és megalkuvó, de *bűnnel szembe forduló, hősiiesen aktív* családi vallásos nevelést akart.

Kálvin a bűnnel szembeni harcot a családban az Istennek szolgáló engedelmességgel óhajtotta megvívni. Kálvin mélységes meggyőződéssel vallotta az embernek önmagában véve a bűnnel szembeni tehetetlenségét. Kálvin nem akarta magára hagyni a gyermeket fejlődésének idején, mert így könnyen a bűn fiává nőtt volna fel. A gyermek engedelmeskedjék szüleinek, a szolgáló az ő urának, mint Isten akaratából adott felettesnek és a szülőn, felettesen át engedelmeskedjenek az Istennek. Az engedelmisség, Kálvin szemében, végeredményében Istennek szólt és az Ő akaratának való szolgálatra nevelt. így akart Kálvin, a családban, különösen az engedelmisség gyakorlása által jellemeket, Istennek szolgáló gyermekeket nevelni. A családi vallásos nevelés Kálvin gondolatában *jellemképző* nevelés volt.

Kálvin a családban Isten abszolút uralmát óhajtotta biztosítani. Szent cél a családban, hogy apa, anya, gyermekek és szolgák, mindenki Isten akaratának engedelmeskedjék. A keresztyén család egy darab Isten országa legyen, hol Istennek és a szülőknek a kapcsolatán át, akik Istent helyettesítik a család életében s a szülőknek és a gyermekeknek és a szolgáknak a kapcsolatán keresztül, az egész háznép az Urnak engedelmeskedjék. Kálvin lelki szemei előtt *theokratikus színezetű* családi vallásos nevelés állott.

A családi vallásos nevelésnek és az egyháznak a kátétanítás által való, ismeretett összekapcsolódása, a Kálvin szerinti családi vallásos nevelésnek *konfesszionális jellegét* biztosította.

Kálvin a családra vonatkozó vallásnevelői kijelentései között megkövetelte azt, hogy a család fejei, szolgálóknak testi és lelki táplálására gondot fordítsanak és szolgálóikkal szelíden bánjanak. A XVI. század közepe táján Kálvin szelleme odáig emelkedett, hogy szószólója mert lenni a *szociális jellegű* családi vallásos nevelésnek* A mostani általános nyomor egyik megoldási módja lehetne, ma is, Kálvin eme gondolatának az érvényesítése.

Ha tekintetbe vesszük ezek után, hogy Kálvin erőteljesen hangsúlyozta a szülők felelősségérzésének a családi vallásos nevelésre vonatkozó fontosságát, önnevelésüknek szükségességét, a jó példaadás gyakorlását, a szigorúan fegyelmező, de oktatással végrehajtott és egyben szeretetteljes nevelési módszer alkalmazását és ha azt is értékeljük, hogy Kálvin épen a családi vallásos nevelés szempontjából ismerte a vallásos nevelés helytelen módszereit és nagyon jól ismerte a szülőknek és a gyermekeknek gyarlóságait, melyeket ő sohasem az élettől való elbújdosás által, de az Úr kegyelméből, az ige erejével igyekezett legyőzni, akkor el kell ismernünk, hogy az az ember, aki a biblia szellemében, erős lélekkel, Isten akaratának való engedelmesre módszeresen óhajtott nevelni a családban, hogy az Úr félelme uralkodjék ottan minden egyes tag életén keresztül, valóban paedagógus, emberi és gyermeki lelkek áldott nevelője volt, Ha Kálvin egységes rendszerben dolgozhatta volna fel a családi vallásos nevelésre vonatkozó gondolatait, az bizonyára hatalmas és irányt mutató munka lett volna.

Vallásos szempontból Kálvint nem érheti az a gáncs, hogy az engedelmisség szigorú megkövetelésével az egyéniség kifejlődését megölte volna a családi nevelésben, mert az engedelmisségen át ő mindig Istennek szolgáló lelkeket, istenfiakat akart nevelni, hősokeket, akik nem embereknek, hanem Istennek engednek. Ezt a mélységes gondolatot igazolja s egyben magyarázza az az igazság, hogy Kálvin a hitetlen

szülők iránti engedelmisséget megtagadta. Bár elismerjük, hogy a fegyelmezés és büntetés kérdésében az Ótestamentom zordságát vallotta nem egy esetben Kálvin, mégis az egészen rideg és kemény családi vallásos nevelés vádját, reá vonatkozólag, visszautasítja az a szelíd és szeretetet sugárzó módszer hangoztatása, amit a reformátor a szülőktől, úgy a gyermekek mint a szolgák számára megkívánt.

Kálvinnak a családi vallásos nevelésre irányuló gondolatai és annak hatása különösen *hármás áldással* ajándékozta meg az emberiséget. A legnagyobb áldást abban láthatjuk idevonatkozólag, hogy Kálvin a cölibátus tanával és a szerzetesi eszménnyel szemben értéket adott a családi életnek azzal, hogy a család tagjainak az életét, Isten akaratára való hivatkozással, odaállította az Úr dicsőségének a szolgálatába. Kálvin tehát nem hogy bünt látott volna a családi életben bárkinek a számára is, de éppen a családban és a család által óhajtott hívő lelkeket nevelni. A másik áldást abban találhatjuk, hogy a bizonytalan erkölcsi étellel és mindennemű fényűzéssel szemben Kálvin tisztává és puritán egyszerűvé tette a családi életet. A harmadik áldást abban szemlélhetjük, hogy a Kálvin által hirdetett engedelmisségnek, szolgálatnak az öntudata, ereje és öröme, szorgalmas és felelősségteljesen munkás családtagokat teremtett. Azokban a családokban, ahol Kálvin tanításai diadalmaskodtak, hívő, erkölcsös, egyszerű és munkás lelkek szolgáltak az Urnak és ember-testvéreiknek.

II. RÉSZ.

Iskolai vallásos nevelés.

1. Bevezetés.

Ebben a részben Kálvinnak az iskola kérdésére vonatkozó azon paedagógiai gondolatait és intézkedéseit vesszük vizsgálat alá, melyek a vallásos nevelés ügyével állottak összefüggésben.

Az iskolai vallásos nevelés kérdését, amely jó részben Kálvin genfi iskolájának valláspaedagógiai szemüvegen át való ismertetését fogja tartalmazni, fontossága és terjedelmessége miatt nem az egyházi vallásos neveléssel kapcsolatosan, sem az állam vallásnevelői munkájának felmutatásánál, de e külön részben tárgyaljuk.

Megjegyezzük azonban, hogy Kálvin az iskola létesítését és anyagi fenntartását illetőleg úgy gondolkozott, hogy az elsősorban a keresztyén város, a keresztyén állam kötelessége. Emellett Kálvin az egyház kötelességének is tartotta az iskolák felkarolásának az ügyét, amit igazol az, hogy ő éppen mint a genfi egyház feje teremtette meg a híres genfi iskolát, amely az anyaszentegyház szolgálatában állott.

A reformáció korabeli protestáns iskolák általános jellege ugyanis az volt, hogy az állam, a város létesítette azokat, de az egyház felügyelete alatt állottak és a tanítást az egyház végeztette az iskolákban.

2. Kálvin genfi iskolájának megalapítása.²⁰³

Kálvin teljesen tisztában volt azzal, hogy az iskola úgy vallásos, mint nemzeti szempontból megfizethetetlen áldást nyújt az emberiségnek. (L. részletesebben az iskolai vallásos nevelés jellemzését és értékelését tárgyaló fejezetet.) Az iskolaszervezés és fejlesztés ügyét ezért mindig szem előtt tartotta. Genfi működésének a kezdetétől arra törekedett, hogy kiváló iskola létesüljön a városban.

Genfben volt városi iskola a reformáció megszületése előtt már, amit időközben bezártak. 1535-ben, majdnem Kálvin Genfbe jövetelekor, a genfi városi tanács újra

²⁰³ L. magyarul részletesebben: Pruzsinszky Pál „Kálvin János“ II, kötet 359-368. és dr. Antal Géza „Kálvin mint paedagógus és iskolaalapító.“ Magy., Prot. Irod. Társ.-nak 1909.-ben kiadott emlékkönyvében, („Emlékezés Kálvinról,“) 202-208.

megnyitatta az iskolát. Ennek az iskolának a fejlesztésén, melynek vezetője Saunier Antal lett, első genfi munkálkodásának idejében, Kálvin is dolgozott. [1536-38.) Kálvin egykori tanítója, kit a reformátor mindig nagyon becsült, Cordier Mathurin is működött ebben az iskolában.

Kálvinnak az iskola szellemére gyakorolt hatását szemlélhetjük abban, hogy az ő elűzetése után Sauniert és Cordiert is kiutasították Genf városából, mint ellenzékieket. Az iskola virágzása ezzel megszűnt. Kálvin visszajövele után egy ideig az iskola nem indulhatott újabb fejlődésnek. A száműzött Cordier nem jött vissza a genfi iskolához. És maga Kálvin is annyira el volt foglalva a Genfben levő viszályok megoldásával és lecsendesítésével, hogy teljes erejével az iskola nagyobb méretű megszervezésén nem dolgozhatott.

Kálvin azonban sok küzdelme és munkája közben sem felejtkezett el az iskoláról. Már 1542-ben kérte a városi tanácsot, hogy az iskolát magasabb színvonalra emelje és akadémiával bővítsse ki. A magasabb típusú iskolának tulajdonképeni megszervezése mégis csak az 1558-ik esztendővel következett el. Amikor is a városi tanács a végrendelkezőknek segítő pártfogásába ajánlotta az iskola ügyét és Kálvinnak engedélyt adott arra, hogy pénzt gyűjtsön a felépítendő iskola céljaira. Kálvin féleves gyűjtéssel előteremtette az iskola létesítéséhez szükséges összeget. A városi tanács az összegyűjtött pénzen felépíttette az új iskolát. Kálvin boldogan szemlélhette az iskola falainak az építését. Amint Kálvin életrajzírói feljegyezték, a reformátor annyira szíven viselte az iskola ügyét, hogy még beteg is megtekintette az épülő iskola helyiségét.

Eközben Kálvin kidolgozta az új főiskola tantervét és beosztását, ami ma is leghívebben tárja fel előttünk Kálvinnak az iskolai vallásos nevelésre vonatkozó gondolkodását.²⁰⁴ Isten arra is rásegítette Kálvint, hogy a felsőbb iskola számára olyan jó tanerőt tudott megnyerni, mint Viret és Béza Tódor, aki különben a genfi akadémia első rektora lett.

Az így külsőleg és belsőleg megszervezett első református főiskolának ünnepélyes keretek közötti megnyitása 1559. június 5-én történt meg. E nevezetes ünnepre, a *Szent Péter templomban, a város vezető urai, a szindikosok, városi tanácsnokok, Isten igéjének hirdetői, a professzorok, tanulók, tollforgató emberek nagy számban jelentek meg.*²⁰⁵ Az ünnepély Kálvin imádságával kezdődött. Azután az iskola törvényeinek, annak a hitvallásnak, melyre a nyilvános tanulókat kellett megesknetni, a rektor, az akadémiái professzorok és kollégiumi tanárok esküformáinak felolvasása és a rektor és a tanárok bemutatása után, Béza Tódor tartott megnyitó előadást. Az ünnepélyt Kálvin zárta be, aki buzdító szavak után *megköszönte a város vezető urainak jóindulatát. Hálaadással, az összeseknek az Atya Istenhez szállt imájával végződött be ez a boldog nap, hogy minden sikerért egyedül Istené legyen a dicsőség.*²⁰⁶

3. Kálvin genfi iskolájának beosztása.

Kálvin genfi iskolája kollégiumból és akadémiából állott.

A kollégium 7 osztályra tagozódott. Legalacsonyabb osztály a hetedik és legmagasabb az első osztály volt. Egyik osztályból a másikba írásbeli és szóbeli vizsgálat letévése által jutottak a tanulók.

A kollégium az akadémia előkészítője volt, de a világi pályára is előkészített. A genfi akadémiát, Kálvin életében csak a teológia alkotta, amelyen a lelkészeket képezték ki. Kálvin genfi iskolájának csúcspontján tehát a teológia állott. Azonban amint Rosetus Mihály (a szindikosok vezetője, aki a genfi iskola törvényeit a megnyitó ünnepélyen felolvasta) feljegyzéséből következtethető, már a genfi iskola meg-

²⁰⁴ A genfi akadémia törvényeit magyar nyelvre fordította dr. Antal Géza „Kálvin mint pedagógus és iskolaalapító.“ 208-219. etc.

²⁰⁵ „... mes tresnerez Seigneurs Syndiques, Conseillers... se sont transportez au temple Saint Pierre la ou estoient assemblez les Ministres de la parolié de Dieu, scavans Docteurs, escoliers et gens de lettres en grand nombre.“ Corp. Ref. XXXVIII. 67. „L'ordre du college de Geneve.“ bevezető részéből.

²⁰⁶ „Et finalement ayant remercié mesdits tresnerez Seigneurs de leur bonne volenté, ceste heureuse iournee a esté finie par actions de graces et priere de tous à nostre Dieu et Pere: à l'honneur et gloire duquel soyent rapportées toutes choses.“ Corp. Réf. XXXVIII. 67. „L'ordre du college de Geneve.“ bevezető részéből.

nyitáskor élt az a vágy Kálvinnak és a genfieknek a szívében, *hogy Istennek segítségével, később jogtudományi és orvosi szak is hozzácsatoltassék az akadémiához.*²⁰⁷ Ilyen vallásos nevelést adó több fakultásra osztott főiskolának a felállítását azonban Kálvin nem érthette meg, mert csak halála után, az 1565-ik esztendőben nyílt meg a jogakadémia Genfben.

4. A kollégiumi vallásoktatás órabeosztása.²⁰⁸

Kálvin genfi kollégiumában kifejezetten vallásitanítási órák nem voltak. A hittan órákat helyettesítették a rendszeres imádkozások, a zsoltárénekek gyakorlása, az istentiszteletek kötelező látogatása, templomi katekizmus s annak szombat napi előkészítése és egyes bibliai részeknek az iskolai órákon való olvasása, ismertetése.

„Hétfőn, kedden, csütörtökön és pénteken, nyáron reggel 6 órára, téli időszakban 7 órára kellett összegyülekezniük saját termükbe a tanulóknak ... a katekizmuson tanult alkalmi imádság által kezdtek ilyenkor munkához. Ezt az imát egyenként, mindenkinek áhítatosan kellett elmondania.²⁰⁹ De nem csak a tanítás megkezdésekért kérték Isten segítségét munkáikra a növendékek, de délelőtt 9 órakor, a reggeli leckeórák bevégzésekor is hálát adtak az Urnak. „Mikor a reggeli tanórák bevégződtek, minden osztályban, sorban, egy-egy tanulónak a Miatyánkot kellett rövid háladással együtt elimádkoznia.“²¹⁰ Délután 4 órakor, midőn a közös teremben a nyilvános büntetéseket végrehajtották, a napi munka befejezéseképen..... minden napon három tanuló, egymás után, elmondja francia nyelven a Miatyánkot, a hitvallást és a törvény tízparancsolatát.“²¹¹ Ezen imádkozások mellett kötelező volt a délelőtti fél 8 órai *reggelizést imádsággal végezniük a növendékeknek,*²¹² *És ha ebéd után ez 1 és 2 óra közötti időben uzsonnáztak, akkor is imádkozniuk kellett.*²¹³

Az imádkozások mellett a zsoltáréneklés tanulására és begyakorlására nagy gondot fordítottak Kálvin kollégiumában, amennyiben minden hétfőn, kedden, csütörtökön és pénteken,..... télen, nyáron, 11 órától délig zsoltárokat énekeltek és gyakoroltak a tanulók.“²¹⁴

²⁰⁷ „Quod sí ut speramus Dei bonitate freti.... tum de istis perficiendis quae sunt in inchoata, tum etiam de reliquis adiciendis, puta iuris prudentiae ac medicináe professione, cogitatione suscipiatur.“ Corp. Ref. XXXVIII. 70. „L'ordre du college de Geneve,“ latin bevezető szavaiból.

²⁰⁸ Nagyobb áttekinthetőség kedvéért jegyzetrovatban közöljük Kálvin kollégiumi teljes órarendjét:

Hétfőn, kedden, csütörtökön és pénteken nyáron reggel 6 órától Va 8-ig tanítottak. Va 8-tól 8-ig a reggelizés ideje volt. 8-tól 9-ig újra tanóra következett. Téli időszakban reggel 7 órától 9-ig tanítottak, közben pár percet szenteltek csak reggelizésre. Úgy télen, mint nyáron 9 órakor hazamentek a tanulók és megebédeltek. D. e. 11 órára visszajöttek az iskolába. 11 órától 12-ig zsoltárokat énekeltek. 12-től 1-ig újra tanóra következett. 1-től 2-ig oszónázhattak, írhattak, vagy tanulmányaikkal foglalkozhattak. 2-től 4-ig újra oktatásban részesültek és 4-kor a közös teremben büntetések kiszolgáltatása után hazamentek a növendékek. Minden szerdán 11-től 12-ig vitatkozáson vettek részt a tanulók. 12-től 3-ig játszottak 3-tól 4-ig az első osztályos növendékek részint szónoki előadást tartottak, részint stílusgyakorlatot végeztek. Az alacsonyabb osztályú tanulókat tanáraik ez időben tetszésük szerint foglalkoztatták.

Minden szombaton reggel ismétlés volt. 11-től 12-ig vitatkozás. Utána 3-ig szünet következett. 3-tól 4-ig az első és másodosztályosok kivételével, kiknek az újszövetségből görögül olvastak, a katekizmus előkészítő óráján jelentek meg a növendékek.

Vasárnap istentiszteletre és katekizmusra mentek.

²⁰⁹ „Que les escoliers se trouvent en leur auditoire, Lundi, Mardi, Jeudi, et Vendredi, a six heures du matin en esté, et a sept heures en hyver... ils commencement par la prière, qui est spécialement faite pour eulx au Catéchisme, et que chascun la prononce a son tour dévotement.“ Corp. Ref. XXXVIII. 73. „L'ordre du college ce Geneve.“ („Des escoliers du college“).

²¹⁰ „Les leçons du matin achevées, que chascun a son tour recite en chasque classe l'oraison Dominicale, avec quelque briefve action de graces.“ Corp. Ref. XXXVIII. „L'ordre du college de Geneve.“ etc, 73.

²¹¹ „... que trois, chasque iour et par rang recitent en Francois l'oraison de nostre Seigneur, la Confession de Foy les Dix commandemens de la Loy.“ Corp. Ref. XXXVIII. L'ordre du college de Geneve.“ etc. 75.

²¹² „... puis qu'ils ayent demie heure pour desieuner, sans bruit et aveq pçieres.“ Corp. Ref. XXXVIII. 73. „L'ordre du college de Geneve.“ etc.

²¹³ „De la, qu'ils employent une heure en partie a gouter sans tumulte, et après avoir pné Dieu.“ Corp. Ref. XXXVIII, 75. L'ordre du college de Geneve.“ ect.

²¹⁴ „... hyver et esté, après diner a onze hemes: et que la ils s'exercent a chanter Pseaumes iusqu'a midi.“ Corp. Ref. XXXVIII. 73. „L'ordre du college de Geneve.“ ect.

A tanulóknak az istentiszteleteken való részvétele annyira fontos volt Kálvin előtt, hogy iskolai rendtartásában a templomba való járást és a templomban való ülést is rendszabályozta. *„A tanulókat aszerint kell szétosztani, hogy mindegyik a lakóhelyéhez legközelebbi templomba jöhessen istentiszteletre. Minden egyes templomban a városi tanács jelölt ki helyet a tanulók számára, kiknek mindig a kijelölt helyet kellett elfoglalniuk.”*²¹⁶ Templomban kellett lenniük a tanulóknak,..... szerdán a reggeli istentiszteleten és vasárnap mind a két istentiszteleten, délelőtt és délután,²¹⁶ hogy a vasárnapot valóban *arra szenteljék hogy hallgassák, elmélyítsék és emlékeztükbe vessék az igehirdetést.*²¹¹

Részt kellett venniük a tanulóknak a vasárnap déli templomi katekhizmuson. A vasárnapi templomi katekhizmusnak volt egy *szombat napi iskolai előkészítő órája. Délután háromtól négyig. Ezen időben azt beszéltek meg a növendékekkel, amit másnap tanítottak a lelkészek a katekhizmuson. Az előkészítő órán az I. és II. osztályos növendékek nem vettek részt?*²¹²

„Szombat délután — a másod-osztályos növendékeknek — 3-tól 4-ig Lukács evangéliumát ismertették görögül-“²¹⁹ Az első osztályos növendékek *ugyanazon időben, valamelyik apostol levelének az olvasását, fejtegetését hallgattak.*²⁰ A legakó, a *hetedik osztályban elő volt írva a latin-francia katekhizmus olvasása,*²²¹ Bár ezek az olvasások és ismertetések legfőbbképpen a nyelvekben való járatosság elősegítését szolgálták, mégis, tárgyuknál fogva bizonyára vallásos nevelői hatásokat is eredményeztek.

Itt említjük meg, hogy Kálvin az úrvacsorával való élés komolysága érdekében arra nézve is rendelkezett, hogy, „... az úrvacsoraoosztás előtti héten valamelyik lelkész az iskola közös termében, az úrvacsoráról kis beszédet tartson, buzdítva a tanulókat Isten félelmére és egyetértésre.“²²² Ennyiben merült ki Kálvin kollégiumában a vallásoktatáshoz közelebről oda tartozó nevelői tevékenységeknek az órabeosztása.

5. Az akadémiai vallásoktatás órabeosztása.

Kálvin genfi akadémiáján, amely tulajdonképpen theológia volt, 3 professzor végezte a vallásoktatást: a héber nyelv, a görög nyelv és a szabad művészetek professzora. (Az utóbbi csak részben L. „Az akadémiai oktatás és nevelés célja“ c. fejezetet.)

*A professzorok hétfőn, kedden és csütörtökön 2-2 órát tartottak. Egyiket délelőtt, másikat délután. Szerdán és pénteken pedig csak egy-egy órát tartottak délután. Szombaton nem volt tanítás. Vasárnap az istentiszteleteken kellett résztvenni.*²²³

²¹⁵ „Que le principal et les Regens distribuent tous leurs escoliers en quatre bandes, non pas selon les classes, mais selon la situation de la Ville... et parainsi que les escoliers soyent distribuez pour venir au temple, chascun selon son quartier. Qu'il y ait lieu certain qui leur soit assigné par l'autorité de Messieurs en chasque temple, lequel il ne soit permis a d'autres occuper.“ Corp. Ref. XXXVIII. 71. „L'ordre du college de Geneve.“ etc,

²¹⁶ „... a scavoir les Mercredis au sermon du matin: les Dimanches, aux deux sermons du matin et d'après midi.“ Corp. Ref. XXXVIII 71-73. „L'ordre du college de Geneve.“ etc.

²¹⁷ Que le iour du Dimanche soit employé a ouïr et a méditer et recorder les sermons.“ Corp. Ref. XXXVIII. 75. „L'ordre du college de Geneve.“ etc

²¹⁸ „Le Samedi... Depuis trois iusqu'a quatre (excepté en la premiere et en la seconde classes) ...qu'ils recitent ce Qui debvra estre le lendemain traicté au Catéchisme“ Corp. Ref. XXXVIII. 75. „L'ordre du college de Geneve.“ etc.

²¹⁹ „Le Samedi depuis trois iusqu'a quatre, qu'on leur lise l'Evangile S. Luc en Grec.“ Corp. Ref, XXXVIII. 79. „L'ordre du college de Geneve.*“ („Les loix de la seconde classe,“)

²²⁰ „Le Samedi depuis trois heures iusques a quatre, qu'on leur lise quelque Epistre des Apostres.“ Corp, Ref. XXXVIII. 79 „L'ordre du college de Geneve,“ („Les loix de la premiere classe,“).

²²¹ „En la fin qu'on les accousürme a prononcer en Latin, leur baillant pour patron le Catéchisme Latin-francois.“ Corp. Ref. XXXVIII. 77. „L'ordr du college de Geneve.“ („Les loix particulieres de la VIL classe.“)

²²² „Que la septmaine devant la Cène quelqu'un des Ministres de la parolié de Dieu face une petite declaration de la sainte Cène en la salle commune, exhortant les auditeurs a la crainte de Dieu et a concorde.“ Corp. Ref. XXXVIII. 75. „L'ordre du college de Geneve.“ („Des escoliers du College.“)

A délelőtti órákat mindig a héber professzor kezdte meg „...”, reggel nyomban az istentisztelet után.²²⁴ *A héber professzor óráját a görög professzor órája köVilte*²²⁵ És azután következett a szabad művészetek professzorának félórás előadásaTM

Ugyanígy sorrendben folytak le az összes délutáni órák is. Szombat és vasárnap kivételével minden napon *télen 12-től 1-ig, nyáron 1-től 2-ig a héber: télen 1-től 2-ig, nyáron 3-tól 4-ig a görög: és télen 3-tól 4-ig, nyáron 4-től 5-ig a szabad művészetek professzora adott elő.*TM

E tanórákon kívül a teológia tulajdonképeni két professzora, a héber és a görög professzor hétfőn, kedden és szerdán, délután 2-től 3-ig, hetenként felváltva a Szentírás könyveit magyarázta.²²⁸

A genfi akadémia heti óraszámja összesen 27 volt.

A fenti rendes teológiai órák mellett Kálvin akadémiján voltak heti és hónapos összejövetelek is, melyek a teológus ifjúság hitbeli fejlődésének és egyben tudományosabb képzettségének elősegítését célozták. A heti összejövetelek, *bibliamagyarázatos órák, valamelyik lelkésznek a elnöklete alatt, szombaton délután 2-től 6-ig folytak* le.²²⁹ A hónapos összejöveteleket pedig valamelyik professzornak a vezetése mellett minden hónap első péntek délutánján tartották, amikor bizonyos tételek, dolgozatok felolvasását és megvitatását intézték el.²³⁰ *A vitatkozásos összejövetelek érdeke miatt a hónap első péntek délutánján rendes előadás nem volt az akadémián,*²³¹

6. A kollégium és az akadémia tanerői és kötelességeik.

A genfi iskola kollégiumának a tantestületét az igazgató és az osztálytanítók alkották. Az akadémia tantestülete a már említett héber, görög és szabadművészetek professzoraiból tevődött össze. A kollégium és az akadémia tantestületi karának az élén a rektor állott. Az osztálytanítók elsősorban a kollégium igazgatójától függtek. A rektor felettes hatósága pedig a városi tanács volt.

A kollégium és akadémia vallásoktatásának órabeosztásánál láttuk, hogy a genfi iskola vallásos nevelésében, bizonyos tekintetben, a lelkészek is résztvettek. A lelkészeknek az ifjúság vallásos nevelésére vonatkozó kötelességeit és munkásságát, amely jórészen a katekhizmus végzésében merült ki, az „Egyházi vallásos nevelés” részben ismertetjük.

A kollégium osztálytanítóit a lelkészek és a professzorok választották arra alkalmas tudású s lelkületű egyénekből. A választást a városi tanács erősítette

²²³ „Le Lundi, le Mardi, et le Jeudi, qu'ils lisent chacun deux heures: a scavoir, l'une au matin, l'autre après disner. Le Mercredi et le Vendredi chacun une heure: a scavoir après disner. Le Samedi qu'il ny ait point de leçons. Le Dimanche soit employé a ouir les sermons.“ Corp. Ref. XXXVIII. 85. „L'ordre- du college de Geneve.“ („Des Professeurs publics.“)

²²¹ ... le matin incontinant après le sermon.“ Corp. Ref. XXXVIII. „L'ordre du college de Geneve.“ etc. 85.

²²⁵ „Que le professeur Grec le matin entre après l'Hebrieu.“ Corp. Ref. XXXVIII. 85, „L'ordre du college de Geneve.“ etc.

²²⁶ „Que le professeur des urts le matin entre après le Grec, et lise ... d'une demie heure.“ Corp. Ref. XXXVIII. 87. „L'ordre du college de Geneve.“ etc.

²²⁷ „..... en hyver depuis midi iusques a une heure, en esté depuis une heure iusques a deux .. (en hyver depuis une iusques a deux: en esté, depuis trois iusques a quatre)... (en hyver depuis trois iusques a quatre: en esté depuis quatre iusqu'a cinq)“ Corp.Ref. XXXVIII. 85-87. „L'ordre du college de Geneve.“ etc.

²²⁸ „...exposent les livres de la Sainte escripture, Le Lundi. Mardi, et Mecredi, depuis deux heures après disner iusques a trois, chacun en sa septmaine.“ Corp. Ref. XXXVIII, 87. „L'ordre du college de Geneve.“ etc.

²²⁹ „... et le Samedi depuis deux heures iusqu'a trois qu'ils traictent en lieu public quelque passage de l'Esriture en la presence de quelcun des Ministres qui conduira le tout.“ Corp. Ref. XXXVIII. 87. „L'ordre du college de Geneve.“ („Des escoliers publics.“)

²³⁰ Corp. Ref. XXXVIII, 87 „L'ordre du college de Geneve.“ etc.

²³¹ „Que les premiers vendredis de chasque mois les Lecteurs publics ayent vacation l'apresdisnee, a cause des disputes qui se font en Theologie.“ Corp. Ref. XXXVIII, 81. „L'ordre du college de Geneve.“ („Des vacations.“)

meg.²³² *A kollégium igazgatóját, sőt az akadémia professzorait is hasonlóképen választották és erősítették meg.*²³³ A rektort, bár ugyanolyan módszerrel, de „... a lelkészeknek és a professzoroknak a társaságából és közös egyetértéssel kellett megválasztani.” *A rektor is csak a városi tanács jóváhagyása után foglalhatta el állását.*²³⁴

A kollégium osztálytanítóinak vallásos szempontból, az volt a kötelességük, hogy a saját és tanítványaik hitéletének az ápolása mellett hűséges tanítói szolgálatot végezzenek. Az osztálytanítók hitéletüket főleg az istentiszteleteknek a látogatása által az evangéliumnak a gazdagságából erősítették. Az istentiszteleteknek a látogatásán kívül Kálvin megkívánta az osztálytanítóktól, hogy „... igaz, keresztyéni kölcsönös egyetértésben éljenek.”²³⁵ Az egymás közötti testvéri, békességes magatartás megkövetelése bizonyára áldott hatást gyakorolt az osztálytanítók lelki életére is.

Az osztálytanítóknak tanítványaiknak a hitéletét is ápolniuk kellett. A kollégiumi imádkozások és zsoltáréneklések vezetése, felügyelete ezt a célt szolgálta. De különösen gazdagította a komolyan vett templomba járás az ifjúság hitéletét. Az osztálytanítóknak fontos kötelessége volt, hogy a különböző templomba beosztott tanulóknak az istentiszteletekre való járására felügyeljenek. „Mindegyik templomban ott legyen valamelyik osztálytanító. És idejében legyen ott azért, hogy vigyázhasson az ő csoportjára.”²³⁶

Az osztálytanítók a fentiek mellett hűséges iskolai munkát végeztek. Feletteseiknek engedelmességgel, a kollégium törvényei szerint lelkiismeretesen tanítva kellett bizonyosságot tenniük életüknek szorgalmáról.

A kollégium igazgatójától keresztyén lelkületet, szaktudást és áldozatos szolgálatot követelt meg Kálvin. A kollégium igazgatója „...Istenben hívő ember legyen és legkevésbé középszerű tudású. Jóságos lelkületű legyen és ne durva és kemény természetű, hogy ...szelíden elhordozhassa az állásával járó bosszúságokat.”²³⁷ *Az igazgatónak a saját osztályának a tanítása és vezetése és a kollégium adminisztrálása mellett felügyelnie kellett tanító társainak az erkölcsre és szorgalmára és figyelmeztetnie kellett a helytelen utón járókat, hogy keresztyén tanítóhoz méltó szolgálatot végezzenek.*²³⁸ Minden napon, a tanítási munka és a közös teremben végrehajtott büntetések kiszolgáltatása után, a kollégium igazgatójának volt a kötelessége, hogy az Úr hatalmáról és jóságáról mintegy bizonyosságot téve „... az Isten nevében megáldva”²³⁹ bocsássa haza a tanulókat.

A kollégium igazgatója számára előírt kötelességek feltétlenül hívő és értelmi szemszögből tekintve képzett egyént igényeltek.

²³² „Que les Ministres de la parolié de Dieu et les Professeurs ayent a eslire en bonne conscience, gens suffisans: pour enseigner en chascune classe. Que ceulx qui seront esleuz soyent presentez a Messieurs les Syndiques et Conseil, pour estre acceptez et confermez selon leur bon plaisir.” Corp. Ref. XXXVIII, 69. „L'ordre du college de Geneve.” („L'ordre quant aux regens du college.”)

²³³ „Que le Principal soit esleu et conferme a la mesme forme que diet a esté.” Corp, Ref. XXXVIII. 71. L'ordre du college de Geneve. (Du Principal du College),..... soyent esleus et confermez ainsi qu'il a esté diet des autres.” Corp. Ref. XXXVIII. 85. L'ordre du College de Geneve. (Des professeurs publics.)

²³⁴ „Que le Recteur soit prins et choisi de la Compagnie des Ministres et Professeurs:et qu'il soit esleu par bon accord de tous... lequel estant présenté a Messieurs, soit establi par leur autorité.” Corp. Ref. XXXVIII. 81. „L'ordre du college de Geneve.” („Du recteur.”)

²³⁵ „Qu'ils nourrissent entr'eulx concorde mutuelle, et vrayement Chrestienne.” Corp. Ref. XXXVIII. 71. „L'ordre du college de Geneve („L'ordre quant aux regens du college.”)

²³⁶ „Qu'il y ait aussi en chasque temple quelque Regent: et qu'il y soit d'heure, a fin qu'il prenne garde sur sa troupe.” Corp, Ref. XXXVIII. 73. „L'ordre du college de Geneve.” („Des escho« Hers du College.”)

²³⁷ „... homme craignant Dieu, et pour le moins de moyen scavoir: sur tout, d'un esprit débonnaire, et non point de complexion rude ni aspere: a fin qu'il , , porte tout doucement les fâcheries de sa charge.” Corp. Ref. XXXVIII. 71. „L'ordre du college de Geneve.” („Du Principal du College.”)

²³⁸ „Son office sera oultre l'ordinaire, d'enseigner et gouverner sa classe d'avoir l'oeil sur les meurs et la diligencé de ses compagnons: de solliciter et piquer ceulx, qui seront tardifs, de remonstrer a tous leur devoir.” Corp. Ref. XXXVIII. 71. „L'ordre du college de Geneve.” etc.

²³⁹ „... en les bénissant au nom de Dieu.” Corp. Ref. XXXVIII. 75. „L'ordre du college de Geneve.” („Des escholiers du College.”)

Az akadémia professzorainak vallásos szempontból vett kötelességeit Kálvin nem részletezte. De azon intézkedésből, hogy az akadémia professzorainak is istentiszteleteken kellett résztvenni. (L. „Az akadémiai vallásoktatás órabeosztása.“ c. fejezetet.) és a péntek napi lelkeszi konferencián lehetőség szerint meg kellett jelenniök²⁴⁰ és az akadémián tartott hónapos összejövetelen, tudományos vitaközpontokon, ahol felváltva elnököltek, a *felmerült kérdéseket bölcsességgel és Isten ígéje áh cl kelteit megoldaniok?*²⁴¹ továbbá hogy Isten ígéjének tudományával épen annak tanítása miatt behatóan kellett foglalkozniuk, az következtethető, hogy az akadémia professzoraitól Kálvin tudás mellett, evangéliumi hitet is követelt.

A rektornak, kit kétévenként választottak és aki az iskola mindkét tagozatának felügyelője volt, még inkább kötelességévé tette Kálvin, „... hogy egész valójában istenfélő és jó tudós legyen.“²⁴² Ez szükséges volt azért mert a rektor kezébe futott össze a genfi kollégium és akadémia iskolaügyeinek szála. O vette fel az akadémia hallgatóit, miután tartózkodási engedélyt kaptak a várostól és aláírásukkal elfogadták a számukra készített hitvallást.²⁴³ A rektoroknak kellett lelkiismeretes informálódás után kiállítani a tanulók erkölcsi és tanulmányi bizonyítványait.²⁴⁴ Kötelessége volt meginteni az osztálytanítókat, a kollégium igazgatóját sőt az akadémia professzorait is, ha hanyagságot tapasztalt munkájukban Az iskolában levő mindennemű viszálykodást le kellett csillapítania, ha szükségesnek látszott a lelkészek és a magisztrátus segítségével.²⁴⁵ A rektor aki az akadémián tanított is, több oldalú hivatásának csak úgy tehetett eleget, ha vallásos életének és tudásának gazdagságában állhatott oda az iskola vezetése szolgálatára.

Kálvin a kollégium és az akadémia tanerőivel, hivatalba lépésük alkalmával, a városi tanács előtt esküt tétetett le, hogy annál hívebben és nagyobb felelősséggel végezhesék vallásnevelői munkáikat. Az osztálytanítók (a kollégiumi igazgató) és a professzorok esküformája a következő volt: „Megígérem és esküszöm, hogy becsületesen teljesítem azt a kötelességet, ami reám bízott. Dolgozni fogok a gyermekeknek és a hallgatóknak az oktatásáért. Elvégzem az előadásokat, melyek uraimnak és feletteseimnek parancsából rendeltettek. Általában véve ügyelek arra, hogy az iskola jó rend szerint legyen vezetve. És (Isten kegyelmében bízva) arra törekszem, amennyire csak lehetséges számomra, hogy a tanulók békességesen éljenek, teljes szerénységben és tisztességben. Az Isten dicsőségére. Es a város javára és nyugalma.“²⁴⁶

A rektori állás fontossága miatt, Kálvin nemcsak mint láttuk a rektor megválasztására, de a rektor eskütételére is nagy gondot fordított. A rektor más szövegű esküt tett, amely így szólt: „Megígérem és esküszöm, hogy Isten kegyelmében bízva, becsületesen teljesítem kötelességemet abban a szolgálatban, amelyre elhívtam. Örködni fogok lelkiismeretesen az iskola állapota felett annyira, hogy gondom lesz

²⁴⁰ „Le Vendredi, qu'ils se trouvent, tant qu'il leur sera possible a la congregation et au Colloque des Ministres.“ Corp. Ref. XXXVIII. 85. „L'ordre du college de Geneve.“ („Des Professeurs publics.“)

²⁴¹ „... conduise le tout selon sa prudence, et donne par la parolié de Dieu la resolution des difficultez qui seront mises en avant.“ Corp. Ref. XXXVIII. 87 „L'ordre du college de Geneve.“ („Des escoliers publics.“)

²⁴² „... qui sera le plus suffissent doué de crainte de Dieu et de bon scavoir.“ Corp. Ref. XXXVIII. 81- „L'ordre du college de Geneve“ („Du recteur.“)

²⁴³ „... il les fera souscrire a la confession de Foy dont le formulaire est mis ci après “ Corp. Ref. XXXVIII. 81. „L'ordre du college de Geneve.“ etc.

²⁴⁴ „Qu'il ait aussi la charge de donner tesmoignage aux gens d'estude qui auront ici vescu: toutesfois s'estant enquis diligemment tant de leur vie, que de leur scavoir.“ Corp. Ref. XXXVIII. 81. „L'ordre du college de Geneve.“ etc.

²⁴⁵ „Son office d'admonester et reprendre le Principal, et les Regens et les Professeurs publics, quand il les vera estre nonchallans, et les advertir de mieulx faire leur office. Item, d'appaiser toutes queeles qui se pourroyent eslever entre les Regens, ou les autres gens d'estude: ou s'il est besoing de plus grande autorité, en remettre la decision aux ministres de la Parolié: sauf tousiours ce qui appartient au Magistrat.“ Corp. Ref. XXXVIII. 81. „L'ordre du college de Geneve.“ etc.

²⁴⁶ „Je promets et iure de m'acquiter loy.vument de la charge qui m'est commise, a scavoir de travailler pour l'instruction des enfans et auditeurs, de faire les lectures qui me sont ordonnées par les statuts de nos seigneurs et supérieurs. Et en general de mettre peine que l'eschole soit conduite en bon ordre. Et de procurer, selon qu'il me sera possible (comme i'espere que Dieu m'en fera la grace), que les escoliers vivent paisiblement, en toute modestie et honnesteté, à l'honneur de Dieu et au profit et repos de la ville.“ Corp. Ref. XXXVIII. 89. „L'ordre du college de Geneve.“ („Serment pour les Professeurs et Regens.“)

azokra is melyek váratlanul bekövetkezhetnének. Mindent az iskolai törvények értelmében végzek el.

Buzdítani fogom azokat a tanulókat, kik a nyilvános iskola hallgatói és osztálytanítók hatásköre alá nem tartoznak, hogy alávéssék magukat és engedelmeskedjenek a mi urainknak és feletteseinknek. Nem tűrök feslett és korhelykedő tanulókat. És ha azok szerető figyelmeztetés után sem akarnának megváltozni, értesítem a városi tanácsot, hogy eljárjanak ügyükben.

Végül arra törekszem, amennyire csak lehetséges számomra, hogy a tanulók békecségesen éljenek, teljes szerénységben és tisztességben. Az Isten dicsőségére. És a város javára és nyugalmára.²⁴⁷

A genfi iskola törvényeiben a fentiekben szabta meg Kálvin a tanerőknek valóságnevelői munkáikkal összefüggő kötelességeit.

Ha nem is a genfi iskola törvényeiben, de kommentárjaiban Kálvin többször odaállította a *továbbképzést*, az *önnevelést* mindazok elé: akik szolgálatra hívtak el. Tudta ő, hogy tanulás, önnevelés nélkül senki sem végezheti munkáját, egyre nagobbodó sikerrel. Önmagam fejlesztése szükséges ahhoz, hogy többet adhassak másoknak. Ezért a genfi iskola tanerőitől is bizonyára nemcsak tudást és hitet, de további önnevelést igényelt Kálvin. Máskülönb a reformátor Isten ígését, illetve annak tanulmányozását, követését tartotta legalkalmasabbnak azon célból, bárki számára is, hogy önmagát gyarapítsa és erősítse:..... Isten ígésében áldás és gazdagság van. Az íge átalakítja a műveletleneket. Megerősíti a gyengéket. Röviden szólva, alkalmatosakká tesz arra, hogy végrehajtsuk hivatásunkat, melyet Isten rendelt számunkra.²⁴⁸

Feltételezhető tehát, hogy Kálvin nem ellustult és begyepesedett hitű, de munkás és Isten ígéséből szüntelenül táplálkozó vezetőket, nevelői személyiségeket akart látni az iskolában.

7. A kollégiumi és akadémiai tanulók kötelességei.

Vallásos szempontból vizsgálva a genfi kollégium növendékeinek kötelességeit, megállapítható az, hogy Kálvin első sorban is engedelmességet követelt tőlük. A kollégium növendékeinek feletteseiknek és az iskola reájuk vonatkozó törvényeinek feltétlenül engedelmeskedni kellett. A kollégium óráin pontosan kellett megjelenniük. A reájuk szabott büntetéseket el kellett szenvedniük. Az istentiszteletek és a katekizmus alkalmával, az előírt napokon és időben,...²⁴⁹ korán a templomban kellett lenniük.²⁵⁰

A kollégium tanulóitól Kálvin keresztyéni magatartást is követelt. A templomban,..... figyelmesen és tisztelettel kellett meghallgatniuk a prédikációkat.“ Az előírt iskolai imádságokat „áhitatosan“ (dévotement) kellett elimádkozniuk. Kálvin a lár-

²⁴⁷ „Je promets et iure de m'acquiescer loyaument de mon devoir en la charge en laquelle ie suis appelé comme i'espere que Dieu m'en fera la grace. C'est de veiller soigneusement sur Testat de l'eschole a fin de pourvoir a tous les desordres qui pourroyent survenir. Et le tout selon le contenu des ordonnances.

Item d'exhorter tous les escholiers qui ne seront point soubz les Regens mais seulement seront auditeurs des leçons publiques de se maintenir soubz la subiection et obéissance de nos seigneurs et supérieurs. Et de ne point souffrir ceulx qui seront dissolus et desbauchez: mais en ce cas qu'ils ne se veuillent réduire par admonitions amiables, d'en advertir Messieurs a fin d'y pourvoir.

Finalement de procurer seron qu'il me sera possible, que les escholiers vivent paisiblement en toute modestie et honnesteté, à l'honneur de Dieu et au profit et repos de la ville.“ Corp. Ref. XXXVIII. 87-89. „L'ordre du college de Geneve“ („Serment pour le Recteur.“)

²⁴⁸ „ ... c'est que la parolié de Dieu ha cest usage et ceste propriété, de former ceux qui autrement seroyent mal polis et de les fortifier quand ils sont debiles: bref, pour les rendre du tout idoines a exécuter leur office et ce qui leur est ordonné de Dieu.“ Corp. Ref. LIV. 95. V. Moz.3: 26-29.

²⁴⁹ „ ... les escholiers ayent a se trouver de bonne heure au temple.“ Corp. Ref. XXXVIII. 71. „L'ordre du college de Geneve.“ („Des escholiers du College.“)

²⁵⁰ „ ... ils oyent attentivement et en reverence le sermon,„ Corp. Ref. XXXVIII. 73. „L'ordre du college de Geneve.“ etc.

mát nem tűrte a kollégiumban. Játszani csak „..... bomlasztó féktelenség nélkül“²⁶¹ engedte a tanulókat.

Kálvin továbbá őszinteséget követelt a kollégium tanulóitól. *A hazugságot külanösképen megbüntettette.*²⁵²

Kálvin a keresztyén életkövetés mellett szorgalmas tanulást várt a kollégium növendékeitől. A szorgalmas és tudásban előrehaladt növendékeket megjutalmazta. (L. részletesebben a módszerei fejezet tárgyalását.) Sőt megengedte azt, hogy az osztálytanító javaslatára, a kiválóbb tanulók egy iskolai év alatt két osztályról is vizsgázhassanak.²⁵⁸

A genfi iskola rendtartásában határozottan felfedezhető Kálvinnak az a törekvése, hogy vallásos érzésű és munkás ifjúságot akart nevelni a kollégiumban.

Kálvin mindezek felett azt követelte meg az akadémia hallgatóitól, *hogy a rektor előtt, mindannyian saját kezükkel aláírták a számukra készített hitvallást?*²⁵⁴ Ez a hitvallás nem volt más mint Kálvin dogmatikai nézeteinek, a genfi kátének s a genfi egyházi fegyelemnek tömör összefoglalása.²⁵⁵

E hitvallás aláírásával az akadémia hallgatói kinyilatkoztatták azt, hogy hisznek az Atya, Fiú (Ige), Szent Lélek egy Istenben, Kérhoztatják a niceai, efézusi, kálcioni szinatok határozataival szembehelyezkedő eretnkségeket, valamint Servet tanítását.

Hisznek a teremtő Istenben. Vallják Isten ingyen való elváltását az üdvösségre és kérhoztatják a manicheusok tévedéseit.

Hiszik, hogy Isten nem csak megteremtette a világot, de örökös fenntartója és gondviselője annak. Akarata nélkül semmi sem történik az életben.

Hiszik, hogy Isten saját képére teremtette az embert. Vallják az eredendő bűn igazságát.

Hiszik a megromlott embernek az üdvösség megszerzésére vonatkozó képtelenségét. Kérhoztatják azoknak tanításait, kik azt képzelik, hogy az embernek szabad akarata és ereje van az üdvösség megnyerésére.

Hiszik, hogy Jézus Krisztus, kit megváltásunkért ajándékozott nekünk az Ur, egy lényegű az Atyával és egy személyben Isten és ember. Kérhoztatják az ezen igazsággal szembehelyezkedő eretnkségeket. Marcion, Maneto, Nestorius, Eutyches, Servet és Schuenfeld tévelygéseit.

Hiszik, hogy Jézus Krisztus halálával és feltámadásával eltörölte bűneinket, megengesztelt Istennel, legyőzte a Sátánt és a halált.

Hiszik, hogy Jézus Krisztus az, aki bűnbocsánatot szerzett számunkra. Embereknek érdemei Isten előtt tehát nem lehetnek.

Hiszik, hogy Jézus Krisztus nem csak elfedezi gyarlóságunkat Isten előtt, de Lelke által meg is szentel bennünket. Ez a megszentelődés csak a halálon túl lesz tökéletessé.

²⁵¹ „... mais que ce soit sans licence dissolue.“ Corp, Ref. XXXVIII. 75. „L'ordre du college de Geneve.“ etc.

²⁵² „Sur tout qu'en cest endroit les mensonges soyent punis.“ Corp. Ref. XXXVIII. 73. „L'ordre du college de Geneve.“ etc.

²⁵³ A vizsga különben minden év április utolsó három hetében folyt le. Az írásbeli tételt az akadémia professzorai adták fel a kollégium növendékeinek francia nyelven, amit latinra kellett fordítaniuk, minden segítség nélkül, az osztálytanítók felügyelete mellett. Az igazság megóvása érdekében egy osztálytanító sem elnökölhetett a saját osztályában. A kidolgozott tételeket a kollégiumi igazgatóhoz kellett beadni. A rektor május 1-ig az akadémia professzoraival együtt megvizsgálta a tanulók dolgozatait. Majd szóbeli vizsgán, az osztálytanítók jelenlétében, kikérdezte tízes csoportok szerint a tanulókat és a tanítók véleményének meghallgatásával osztályozta a növendékeket. Az évváró iskolai ünnep mindig május 1-én volt (ha ez a nap vasárnapra esett, akkor másnap) a szent Péter templomban. A rektornak az iskolai törvények felolvasásával kapcsolatos évváró beszéde, a legjobb növendékeknek a városi tanács által való megjutalmazása és a nagyobb tanulóknak szavalat«, vagy szónoklata töltötte ki az iskolai évváró programját. Ez a nap iskolai szünet volt. Kálvin kollégiumában szünet alkalmával volt csak kimondottan 3 hetes vakáció. L. Corp. Ref. XXXVIII. 81. „L'ordre du college de Geneve.“ („Des vacations,“ J A rendkívüli osztályösszevonások vizsgáit, a kollégiumi igazgató adminisztrálása mellett ugyancsak a rektor az akadémia professzoraival együtt végezte. Corp. Ref. XXXVIII, 83-85. „L'ordre du college de Geneve.“ („Des promotions.“)

²⁵⁴ „Que les escoliers publics... vinnent au Recteur pour faire escrire leurs nom« et signer de leur propre main la confession de leur foy.“ Corp, Ref, XXXVIII. 87. „L'ordre du college de Geneve.“ („Des escoliers publics.“)

²⁵⁵ L. magyar fordításban: Czeglédy Sándor: „Hitvallási formula, amelyre a nyilvános iskola miaden tanulójának köteleznie kell magát a rektor színe előtt.“ („Kálvin János kisebb művei.“ 99-108.) Francia szöveget lásd! Corp. Ref. XXXVII. 731-730. („Confession des escoliers*“)

Hiszik, hogy Jézus Krisztus érdemeiben csak hit áltái részesülünk. A hit Istennek drága ajándéka a választottak számára.

Hiszik a hit általi ingyen való megigazulást. Kárhoztatják azokat a tanításokat, melyek ez igazsággal szembehelyezkednek.

Hiszik, hogy a hit Isten imáadására indítja az embert, Jézus Krisztus közbenjárónkon kívül szenteknek segítségére, hogy szószólóink legyenek Istennél, nincsen szükség.

Hiszik, hogy az igaz élet szabálya, a vallásoktatásé is, a Szentírásban van megírva. Kárhoztatják ezért a pápista ceremóniákat, a gyónást, a nőtlenséget és a többi tévedéseket, melyek nem az Isten igéjének, de emberi rendelkezéseknek engedelmességeknek.

Hiszik, hogy az egyházat pásztoroknak kell vezetni, akik az igét hirdetik és a sakramentumokat kiszolgáltattják. A pásztorokat választani kell és ha méltatlanul szolgálnak, elbocsátandók. Mivel a pásztoroknak minden hatalma az ige szolgálatában van, kárhoztatják a pápista hierarchiát.

Hiszik a Krisztus által rendelt két igaz sakramentumot: a keresztségét és az úrvacsorát. Kárhoztatják a többi öt pápista kitalált sakramentumot.

Hiszik, hogy a sakramentumokkal való élést a Szent Lélek ereje teszi áldotta számunkra. Mint hogy a fiúvá fogadás ígérete a hívők utódainak is szól, kárhoztatják az anabaptistáknak a keresztségre vonatkozó felfogását.

Hiszik, hogy az úrvacsora a Krisztussal való lelki egyesülésünket bizonyítja.

Hiszik, hogy az úrvacsorában és a keresztségben Isten valósággal nekünk ajándékozta mindazt, amit a sakramentumok kiábrázolnak. Kárhoztatják, hogy a pápisták a tanítást elsikkasztották a sakramentumokból s szemfényvesztéssé tették azokat.

Hiszik, hogy a keresztségben a víz Jézus Krisztus vérenek, az úrvacsorában a kenyér és a bor Krisztus testének és vérenek a záloga, lelkünk táplálására.

A misét, mivel az úrvacsora tisztaságát bemocskolja, kárhoztatják.

Hiszik, hogy Isten akarata az, hogy az emberek törvények és hatóságok által kormányoztassanak. Feletteseinket, mint Isten helytartóit tisztelnünk, törvénykezéseiknek engedelmeskednünk kell. Szükséges azonban, hogy Isten maradjon mindig a legfőbb Urunk.

A fentiekből látható, hogy az akadémiára jövő ifjaknak előbb bizonyosságot kellett tenniük evangéliumi hitükről és csak azután lehettek az akadémiának törvényesen elismert hallgatói.²⁵⁶

Kálvin elvárta az akadémia hallgatóitól, hogy a hitvallás szellemének megfelelően igaz keresztyénekhez méltóan, „... . szelíden és Istennek a félelmében — éljenek.”²⁵⁷

Különösen megkövetelte Kálvin az akadémia tanulóitól azt, hogy, a heti bibliamagyarázatos és a havonta tartott vitatkozással összejöveteleken, ahol az akadémia hallgatóinak is aktív szerep jutott, Isten gyermekeihez illően viselkedjenek és tisztán az Úr igéjével megegyező tudományosságban képezzék magukat. A szombat délutáni bibliamagyarázat végzése alkalmával a növendékeknek „... az elnöklő lelkész bírálatát meg kellett hallgatniuk. A bírálatra azonban minden jelenlévő megmondhatta a maga véleményét szelíden és az Úr félelmében.”²⁵⁸ A havi vitatkozással összejövetelekre pedig olyan dolgot (tételt) kellett készíteniük, ... melyek feltűnést nem hajhászóak, nem szofisztikusak és nem tartalmaznak hamis tanokat. A dolgot az akadémia professzorának idejében át kell adni. Majd nyilvánosan kellett azt megvédeni a vitatkozókkal szemben. A hozzászólás, minden szofisztika, szemtelen kíváncsiságot és merészség, mely megronthatná Isten igéjét, hasonlatosképpen minden rosszindulatú vita és makacsság száműzésével, mindenki számára meg volt

²⁵⁶ 1576-ban a városi tanács Kálvinnak ezt az intézkedését megszüntette azért, hogy a lutheránusok és a pápisták is felvehetők legyenek a genívi akadémiára.

²⁵⁷ „Qu'ils se portent modestement, et en la crainte de Dieu.“ Corp, Ref. XXXVIII. 87; „L'ordre du college de Geneve.“ („Des escoliers publics.“)

²⁵⁸ „... . qu'ils esouotent la censure de la bouche du Ministre qui y aura présidé. En ceste censure qu'il soit permis a chascun de ceulx qui seront la presens de dire son advis modestement, et en la crainte du Seigneur.“ Corp, Ref. XXXV111. 87. „L'ordre du college de Geneve.“ etc.

engedve. A hittannak egyes szakaszáról csak szentül és lelkiismeretesen értekezhetnek.²⁵⁹ Természetesen, Kálvin az akadémia növendékeitől is, az iskola törvényeivel szemben és feletteseik irányában engedelmességet követelt.

Az elmondottakból kitűnik az, hogy Kálvin az akadémia hallgatóitól öntudatos evangéliumi vallásosságot és munkás életet várt»

8. A kollégiumi oktatás és nevelés célja.

Elvitathatatlan, hogy Kálvin genfi kollégiumában a klasszikus nyelvek (latin, görög) tanítására akkora gond fordított, hogy a kollégiumi oktatás jellegzetes célja határozottan a klasszikus műveltség megszerzésére irányult.²⁶⁰ A klasszikus nyelveknek és műveltségnek a felkarolása azonban a kollégiumi vallásos nevelést nem hátráltatta, mert a tantervbe felvett klasszikus írók, erkölcsi felfogásukban nem voltak vallásellenesek. Kálvin máskülönben is, mint általában véve a reformáció emberei, a klasszikusok műveiben, mint kiváló alkotásokban Isten kegyelmének ajándékát látta. Ezért a klasszikus tudás ebből a szempontból véve, nem hogy Istentől elválasztott volna, de Isten felé irányította a vele foglalkozó lelkeket.

A kollégiumi oktatás a maga klasszicizmusával az akadémiára, a teológiára készítette elő a növendékeket. Ha a kollégium növendékei tovább nem tanultak, úgy művelt munkaerőket adott az államnak. Legalább is olyan egyéneket, akik a bibliát anyanyelvükön olvashatták és így kiemelkedhettek a pápisták tudatlanságából. „... kollégiumot kell emelni, hogy taníthassuk és előkészíthessük a gyermekeket lelkészeknek és világi vezetőknek” — mondta Kálvin.

A fentiekől eltekintve, a genfi kollégiumi nevelés vallásos célját Kálvin feltétlenül biztosította. A reformátor saját rendelkezése és szavai igazolják ennek az állításnak az igazságát. A kollégium tanerőinek, mint előbb láttuk, eskütételük alkalmával meg kellett fogadniuk azt, hogy minden erejükkel arra törekszenek, hogy a tanulók békességben, szerénységben és tisztességben éljenek Isten dicsőségére és embertestvéreiknek javára. A kollégium tanerőinek kötelességévé tette Kálvin, „... hogy különösképen arra tanítsák növendékeiket, hogy Istent szeressék és a bűnt gyűlöljék.”²⁶² E tömör kifejezés megkapóan jellemzi azt a vallásos célkitűzést, amelyet a kollégiumi neveléssel Kálvin a tanulók életében meg akart valósítani.

²⁵⁹ „... qui ne soyent ne curieuses, ne sophistiques, ni contenant faulse doctrine: et les communiquent de bonne heure au Professeur de Theologie. Puis qu'ils les soustiennent publiquement contre ceulx qui argumenteront. Qu'il soit la permis a chascun de parler. Que toute sophisterie, curiosité impudente et audace de corrompre la parolié de Dieu, semblablement *oute mauvaise contention et opiniastreté en soyent bannies. Que les points de la doctrine soyent traitez saintement et religieusement...” Corp. Ref. XXXV111. 87. „L'ordre du college de Geneve.” etc.

²⁶⁰ Itt ismertetjük Kálvin kollégiumi tantervét, amely vallásos tananyagot nem ölel fel:

VII. osztály törvénye: Betűismertetés. Szótag összerakás. Folyékony olvasás franciául. Majd latinul olvasás. Francia-latin katekhizmus olvasása. írni tanulás kezdete. VI. osztály törvénye: Declinatio, conjugatio elemi tanítása. Beszédrészeinek magyarázata francia-latin nyelv összehasonlításán át. Szépirás tanítás. Latin beszéléshez szoktatás. V. osztály törvénye: Beszéd részeinek szorgalmas kifejtése. Mondattan egyszerű elemi gyakorlása Vergilius (Bucolica) segítségével. Fogalmazás kezdete. IV. osztály törvénye: Mondattan teljes megtanítása Cicero egyszerűbb leveleinek ismertetésével. A szótagok időmértékének kifejezése Ovidius elégiáival kapcsolatosan. (De tristibus és De ponto.) Görög olvasás, deklinálás, konjugálás egyszerű tanítása. III- osztály törvénye: Görög nyelvtannak tanítása. Latin és görög nyelv szabályainak összehasonlítása. Stílus gyakorlás mind a két nyelven. Olvasandók; Cicero levelei. De amicitia és De senectute című könyve, görögül és latinul. Vergilius Aeneise. Caesar Commentárja, Socrates erkölcsre intó beszédei. II. osztály törvénye: Történelem-tanítás. Latin nyelven Livius, görög nyelven Xenophon, Polybius, Herodotos tanulmányozásával. Költészet terén Homeros ismertetése. Dialektika elemeinek tanítása Cicero Paradoxáinak különös felhasználásával. Szombat délután Lukács evangéliumának olvasása görögül, I. osztály törvénye: Dialektika tovább-tanítása, Rhetorika elemeinek tanítása Ciceró szónoklatainak, Demosthenes Olynthusi beszédének és Philippikáinak, Homeros és Vergilius idevonatkozó műveinek segítségével. Szerdán délután stílus gyakorlatok és szónoki előadások végzése. Szombaton délután az apostolok egyes leveleinek olvasása.

²⁶¹ „... il faudra dresser college pour instruire les enfans. affin de les preparer tant au ministere que gouvernement civil.” Corp. Ref. XXXVIII. 21. „Projet D'ordonnances Ecclésiastiques de 1541.” („Sensuyt du second ordre, que nous avons nomme de docteurs.”) Majdnem szóról szóra ez a szöveg olvasható az 1561. évi ordonnance-ok doktorokra, tanítókra vonatkozó részében. (Corp. Ref. XXXV111. 100.)

²⁶² „Sur tout qu'il les enseignent d'aimer Dieu, et hair les vices.” (Latin szöveg: „Praecipue Deum amare, et vitia odisse docento.”) Corp. Ref. XXXVIII. 69. „L'ordre du college de Geneve” („L'ordre quant aux regens du college.”)

Kálvin az iskolai neveléssel kapcsolatosan a jövőbe is tekintett: „... az ifjúságot a jövőben szemponyjából jól és hűségesen kell tanítani.”²⁶³ Kollégium alapítására azért van szükség, „... hogy az eljövendő idő számára olyan ivadékokat nevelhessünk, hogy pusztuló egyház ne maradjon gyermekeinkre.”²⁶⁴ Kálvin tehát a kollégiumi nevelést arra is fel akarta használni, hogy e munka, földi szempontot tekintve, elősegítse az emberiség életében Isten országa győzelmének jövőbeni biztosítását.

Kálvin végeredményben a kollégiumi oktatással és neveléssel, az akadémiára való előkészítéstől eltekintve azt óhajtotta elérni, hogy legyenek olyan tanult, jó és hasznos tudománnyal felszerelt, a Szentírást olvasni tudó, öntudatos keresztyén hitű egyének, kik életüknek munkájával Isten dicsőségét ég felebarátaiknak javát szolgálhatják.

9. Az akadémiai oktatás és nevelés célja.

A genfi akadémiai oktatás célja a lelkészképzés volt. Ebben a lelkészképző munkában felfedezhető az a törekvés, hogy Kálvin a héber nyelv ismerete, a görög klasszikus tudás és a retorika tudománya által olyan szellemi felfegyverkezést akart adni az akadémia hallgatóinak, hogy azok e segítséggel a Szentírást tudományosan megismerhessék és hatásos erővel magyarázhatták.

Maga a héber nyelv tanítása a heti 5 délutáni órán volt tisztán nyelv és nyelvtan tanítás. A heti 3 délelőtti órán a héber professzor „... az ótestamentumnak valamelyik könyvét héber szövegmagyarázattal”²⁶⁵ adta elő. Így a héber nyelv tanításán keresztül bibliaismertetés is történt. Természetesen a héber nyelv tanítása főleg az ószövetség helyes megismerését célozta.

A görög professzor, kinek szintén heti 8 tanítási órája volt, a 3 délelőtti előadásán „... Aristotelesnek, Platónnak, Plutarchosnak, vagy valamelyik keresztyén filozófusnak az erkölcsre vonatkozó filozófiai könyveit ismertette.”²⁶⁶ Az öt délutáni óráján pedig „... kiválasztva a legtisztább görög költőket, szónokokat és történetírókat, felváltva, egyenként tárgyalta azokat.”²⁶⁷ A keresztyén filozófusokkal, a tisztább erkölcsi felfogást képviselő pogány filozófusokkal, költőkkel, szónokokkal és történetírókkal való foglalkozás az akadémiai hallgatók teológiai tudását feltétlenül mélyítette.

A művészetek professzora a heti 5 délutáni óráján „... Aristotelesnek retorikáját, Cicerónak legismertebb beszédeit és szónoki műveit tudományosan magyarázta.”²⁶⁸ Ezek a retorikai előadások, az akadémiai hallgatókat, a jövőbeni lelkészeket a szónoklástan szabályaival ismertették meg, hogy ezen ismeretek felhasználásával Isten igéjét annál nagyobb sikerrel hirdethessék. A művészetek professzorának heti délelőtti 3 félórás fizikai előadása, az összes akadémiai órák közül egyedül esett távol a vallás mezejétől. Bár ezen előadásokról megállapítható, hogy vallásos szempontból véve sem voltak értéktelenek, mert midőn szélesebb körben tárgyalták fel az Isten bölcsességének a mindenségben elrejtett titkait, bizonyára vallásos érzéseket is adtak az akadémiai hallgatók számára.

Az akadémiai oktatásnak, mint lelkészképzésnek központi célja határozottan a Szentírás megismerése volt. Ezt a célt szolgálta a héber és a görög professzornak az

²⁶³ „... que la jeunesse pour l'avenir soit bien et fidèlement instruite“. Corp. Ref. XXXVIII. 92. „Les ordonnances ecclésiastiques de 1561.“

²⁶⁴ „... de susciter de la semence pour le temps advenir, afin de ne laisser les^lise déserte a nous enfans.“ Corp. Ref. XXXVIII. 21. „Proyet D'ordonnances Ecclésiastiques de 1541.“ („Sensuyt du second ordre, que nous avons nomme de docteurs.“) Ugyanez a szöveg olvasható az 1561. ordonnance-ok megfelelő helyén. fCorp.Ref. XXXVII). ICO.)

²⁶⁵ „... quelque livre du Vieil testament avac les Commentaires des Hebreux.“ Corp. Ref. XXXVI. 85. „L'ordre du college de Geneve.“ („Des Professeurs publics.“)

²⁶⁶ „... - et expose quelque livre de Philosophie qui concerne les meurs, Le livre sera d'Aristote, ou Platon, ou Plutarque. ou de quelque philosophe Chrestien.“ Corp. Ref. XXXVI. 85. „L'ordre du college de Geneve.“ etc.

²⁶⁷ „... , quelque poète Grec, ou quelque orateur, ou historographe, en un temps d'une sorte et puis de l'autre: et choisissant des plus purs.“ Corp. Ref. XXXVI. 85. „L'ordre du college de Geneve.“ etc.

²⁶⁸ „qu'il expose doctement la Rhetorique d'Aristote, Jes Oraisons de Cicerón les plus renommées, ou les livres de Oratore.“ Corp. Ref. XXXVIII. 87. „L'ordre du college de Geneve.“ etc.

akadémiai vallásoktatás órabeosztásánál már ismertetett heti, felváltva végzett 3 óras előadása.

Kálvin a bibliát többre értékelte, mint bármilyen más könyvet, vagy tudományt. *Isten igéje nagyobb tökéletességre tanít meg minket, mint a földnek összes tudománya. Minden emberi ismeret, tapasztalat és élelátás semmit sem ér ama bölcsesség mellett, amelyet mi Isten iskolájában tanulhatunk.*

Kálvin Isten igéjére vonatkozó eme felfogásából érthető, hogy a Szentírás áldása alá vonta az akadémiai oktatást és minden tudományos munkát az ige szellemében végeztetett. A gyakorlati bibliamagyarázatos és vitatkozásos összefüggéseken is, mint előbb láttuk, — úgy az elnöklő lelkész és professzor, mint az akadémiai hallgatók munkája részéről, — az ige szellemének kellett uralkodnia.

Kálvin akadémiai nevelésének a célja az volt, hogy a hallgatók ne csak foglalkozzanak Isten igéjével és a hasznos tudományokkal, de az Úr akarata szerint is éljenek. Életük magatartásával mutassák meg a tiszta evangéliumi hit gazdagságát, amelyet aláírásukkal magukéinak vallottak.

A genfi akadémia célzatosan vallásos és erkölcsös életre nevelt. Amit bizonyít az, hogy az akadémiai professzorok, épen mint a kollégium tanerei, esküt tettek arra vonatkozólag, hogy békességre, szerénységre és tisztességre nevelik növendékeiket, hogy felebarátaik boldogságára és Isten dicsőségére élhessenek. A rektor pedig külön esküjében megfogadta, hogy erkölcstelen életet nem tűr az iskola növendékei között. A rektornak ez az esküje elsősorban az akadémia hallgatóira vonatkozott, akik mint idősebb korban élők, inkább ki voltak téve az elzúllás veszedelmének, mint a kollégiumi gyermek, vagy egészen fiatal növendékei.

Az elmondottakat összefoglalva megállapítható az, hogy a genfi akadémiai oktatás és nevelés, Isten segítségével, olyan tudós, különösen a Szentírást helyesen ismerő, annak eredeti nyelveivel tisztában levő, hívő és erkölcsös életű lelkipásztorokat óhajtott képezni, akik törhetetlen akaratával adták oda magukat Isten dicsőségének a szolgálatára.

10. A biblia mint az iskolai vallásos nevelés tananyaga

Kálvin a bibliát, mint Isten igéjét, nélkülözhetetlen erőforrásnak, Istent feltáró, megismertető hatalomnak tartotta a vallásos nevelés szempontjából. „... Isten mindazokkal szemben, akiket valaha eredménnyel óhajtott nevelni, — írta a reformátor, — az ige segítségét használta, mivel előre látta, hogy a világ gyönyörű alakjába rajzolt képe e célra kevés, ezért legcélszerűbb ránk nézve ezen a helyes úton haladni, ha Isten tiszta vizsgálására komolyan vágyódunk.”²⁷⁰ *Az Úrról szóló zavaros képzeteket csak a Szentírás szüntetheti meg, mert tisztán szemünk elé tárja Istent.*

Kálvin a genfi bibliakiadásokhoz írt bevezető soraiban az Isten igéjét, a nevelésre való hatását illetően, különösen megkapóan jellemezte és értékelte. „Nem tudhatjuk — ige nélkül, — hogy Isten mit parancsolt, vagy mit tiltott meg számunkra. Meg nem különböztethetjük a jót a rossztól, a világosságot a sötétségtől, az Isten parancsolatait az emberek alkotásaitól. Evangélium nélkül hiábavalóak és tartalmatlanok vagyunk. Evangélium nélkül nem lehetünk keresztyének. Evangélium nélkül minden gazdagság szegénység. A bölcsesség bolondság Isten előtt. Az erő gyengeség. Minden emberi igazság pedig Istentől kárhoztatott. Az evangéliumnak ismerete azonban Isten gyermekeivé alakít át. És Jézus Krisztusnak testvérei, a szenteknek társai, a mennyek országának polgárai leszünk. Istennek örökösei Jézus Krisztus által. Az

²⁶⁹.....il monstre que la parole de Dieu nous instruit en plus grande perfection, que ne font pas toutes les sciences du monde: mais il despote aussi l'usage, l'expérience, et la subtilité de tout ce qui pourra venir du costé des hommes: disant, que tous cela n'est rien au prix de ceste sagesse que nous apprenons en l'escole de Dieu.“ Corp. Ref. LX. 633.(119. Zsolt. 99-100.)

²⁷⁰.....Deum erga eos omnes quos unquam erudire cum fructu voluit, subsidium verbi adhibuisse, quod effigiem suam, in pulcherrima mundi forma impressam, parum esse efficacem provideret: hac recta via contendere expedit, si ad sinceram Dei contemplationem serio aspiramus “ Corp. Ref. XXX. lib. I. cap. VI. 55.

²⁷¹ „... ita scriptura confus am alioqui Oei notitiam in mentibus nostris colligens, discussa caligine liquido nobis verum Deum ostendit.“ Corp. Ref. XXX. lib. I. cap. VI 53.

evangéliumon keresztül a szegények gazdagokká, a gyengék hatalmasokká, a bolondok bölcsékké, a bűnösök megigazultakká, a szomorodottak megvigasztaltakká, a kétségeskedők meggyőződöttekké, a szolgák felszabadítottakká válnak. Az evangélium az életnek és az igazságnak a kijelentése. Istennek a hatalma minden hívőnek az üdvösségére. Isten megismerésének a kulcsa, amelyik kinyitja a mennyek országának kapuját a hívők számára és megszabadítja őket a bűnből. Igen boldogok azok, akik hallgatják és megőrzik az evangéliumot. Ezáltal azt mutatják meg, hogy Istennek a gyermekei. Boldogtalanok azok, akik sem hallgatni, sem követni nem akarják az evangéliumot, mert az ördögnek a gyermekei.²⁷² Kálvinnak ugyancsak a genfi bibliakiadásokhoz írt bevezető soraiból olvashatjuk egy másik helyen idevonatkozólag, a következő szép szavakat: „A biblia számunkra küldött világosság. Lámpás, amely e világ sötétségének közepette világít nekünk, hogy mint szegény vakok bele ne botoljunk a körülöttünk levő botránkozásokba: megerősít (vert fallal épít meg,) hogy minden lépésre fel ne essünk. A biblia minden bölcseségnek az iskolája. Bölcsesség, ami minden emberi értelmet felülmúl és maguk az angyalok is csodálkoznak felette. A biblia tükör, amelyben Isten arcát szemlélhetjük, hogy átalakulhassunk az Ő dicsőségére. A biblia királyi kormánypálca, mellyel Isten népeként kormányoz bennünket. Pásztorbotként adatott a biblia, hogy arra a megismerésre vezessen, Isten Pásztorunk akar lenni. A biblia Isten velünk kötött szövetségének az okirata. Ezt a szövetséget Isten szabad és önkéntes kötelezettségből, az Ő ingyen való jószágából alkotta azért, hogy örökéletű kapcsolat fűzhessen össze Vele minket. A biblia Isten jó akaratának tanúbizonysága, mert általa megnyugszunk lelkünkben, tudván mire épül üdvösségünk. A biblia lelkünknek az egyetlen örökéletre tápláló eledel.”²⁷³

Kálvin fenti szavaiból kitűnik az, hogy ő épen a vallásos nevelés számára olyan áldásnak tekintette a bibliát, amin kívül nincsen igazi érték az életben „csak szemét és dögletesség,”²⁷⁴ amelyik képes tisztán látókká tenni, átalakítani, lélekben meggazdagítani és megnyugtatni bennünket. Lelki életünknek eme gyarapítása mellett a biblia olyan hatalom, mely a maga örök törvényeivel, azok követelésein keresztül megőrzi az Úr gyermekeit az igaz úton való járásban.

Kálvin meg volt győződve arról, hogy a biblia a vallásos nevelés munkáját e kettős oldalon segíti különösen elő. Az intézményben is felfedezhetjük Kálvinnak ezen paedagógiai gondolatát a reformátor következő kifejezéséből: *a biblia lelkünkbe csepegteti és bele ülteti az igazságosság szeretetét, amit bár természetünknel fogva nem nagyon óhajtunk követni és emellett a biblia szabály is számunkra, amely az igazságosságra való igyekezetünkben megtévedni nem enged.*²⁷⁴

²⁷² „Nous ne scavons ce que Dieu nous a comandé ou défendu, nous ne povons discerner le bien d’avec le mal, la clairté des ténèbres, les commandemens de Dieu des constitutions des hommes. Sans L’évangile tous sommes inutiles et vains, sans L’évangile nous ne sommée Chrestiens, sans L’évangile toute richesse est paovreté, sagesse est folye devant Dieu, force est foiblesse, toute iustice humaine est damnée de Dieu. Mais par ar al cognoissance de L’évangile nous sommes faiclz enfans de Dieu, frères de Jesus Christ, combourgeois des saintz.citoyens du royaume des cieulx, héritiers de Dieu avec Jesus Christ, par lequel les paovres sont faitz riches, les foibles puissans, les folz sages, les pécheurs iustifiez, les déssolez consolez, les douteux certains, les serfz affranchis. L’évangile est parolié de vie et vérité. C’est la puissance de Dieu au salut de tous croyans Et la clef de la science de Dieu: que ouvre la porte du royaume des cieulx aux fidèles, les desliant de péchez: et la ferme aux incrédules, les lyant en leurs péchez. Bienheureux sont tous ceulx qui l’oyent et la gardent. Car par cela il-z monstrent qu’ils sont enfans de Dieu Malheureux sont ceulx qui ne la veulent ne ouyr ne ensuyvre: car ilz sont enfans du diable.“ Corp. Ref. XXXV11. 807. („Préfaces diverses des Bibles genevoises.“)

²⁷³ „C’est la lumière qui nous adresse, ou la lampe qui nous eclaire au milieu des ténèbres de ce monde, à fin que nous ne choppions point à tant de scandelés qui sont à l’entour de nous, comme povres aveugles: et qui pis est, que ne tresbuschions à chacun pas. C’est l’eschole de toute sagesse, voire sagesse surmontant tout entendement humain et que les Anges mesmes ont en admiration. C’est le miroir auquel nous contemplons la face de Dieu, pour estre transfigurez en sa gloire. C’est le sceptre Royal, par lequel il nous gouverne comme son peuple, et la houlette, laquelle il nous donne pour enseigne qu’il nous veut estre Pasteur. C’est l’instrument de son alliance qu’il a faicte avec nous, passant obligation volontaire par sa bonté gratuite, d’estre conioinct avec nous d’un lien perpétuel. C’est le tesmoignage de sa bonne volenté, par lequel nous avons repos en noz consciences, sachans ou gist nostre salut. C’est la pasture unique de noz âmes, pour les nourrir à la vie éternelle ... “ Corp. Ref. XXXVII. 823. („Préface des anciennes bibles genevoises “)

²⁷⁴ „ ... que sans cela (la parole) tout n’est qu’ordure, tout n’est que puantise ... “ Corp. Ref. LX. 495. 119. Zsolt. 9-14.

Kálvin tisztán látta azt, hogy a biblia nem csak lelkileg nevel és nemcsak megőrzi a bűntől, de a vallásos nevelésnek, Isten megismerésének a szolgálatát azáltal is elősegíti, hogy örökké élő személyiségein át hathatós befolyást gyakorol reánk. A családi vallásos nevelés tárgyalásánál láthattuk, hogy Ábrahámot, Izsákot és Timótheust követendő példaképek állította oda Kálvin emberek és gyermekek elé. Kommentárjának egyik helyén azt mondta a reformátor: „Mózesnek épen úgy, mint szent Pálnak a példája tanításul szolgál számunkra”.²⁷⁶ A Zsoltárok könyvének bevezetésében Kálvin őszintén be is vallja, hogy nagy hatással volt reá Dávid királynak az alakja: „... mindegyre biztosabban ismerhetem én el, hogy Isten a kiváló próféta és király szenvedését és türését példaképkül ajánlotta nekem azért, hogy őt utánozzam.”²⁷⁷ Jézus Krisztusról pedig többek között így ír Kálvin. Isten „... . Ő benne példányképet jelölt meg számunkra és azt akarja, hogy ahhoz hasonlókká legyünk.”²⁷⁸ A zsidó nép történetét is „... olyan tükörnek tekintette — Kálvin — amelyben durvaságunkat, rosszaságunkat, hálátlanságunkat és Istennel szembeni makacs lázadásunkat szemlélhetjük.”²⁷⁹

Kálvin épen mert a bibliát és annak megismerését alappillérnek tartotta a vallásos élet és nevelés szolgálatában, azért, hogy az életnek beszédét közelebb vihesse az emberi lelkekhez, részleges bibliafordítást is végzett. Kálvin francia nyelvre lefordította az Ótestamentumból Mózes 5 könyvét, Józsué, Zsoltárok, Jób, Ezsiás és Hózeás próféta könyveit.²⁸⁰ Az újszövetségből pedig Máté, Márk, Lukács és János evangéliumát, az apostolok Cselekedeteiről írott könyvet és Pál apostolnak összes leveleit.²⁸¹

A fentiek következményeképpen, Kálvin természetesen hangsúlyozta és vallotta azt, hogy „... . a Szentírás olvasásának és tanulmányozásának buzgósággal kell neki látnunk, ha Isten lelke által hasznos gyümölcsöt óhajtunk nyerni.”²⁸²

Bár Kálvinnak a vallásos nevelés szempontjából, a bibliáról az elmondottakban ismertetett felfogása volt, mégis a genfi kollégiumi vallásos nevelésben, a biblia, mint tananyag csak annyiban játszott szerepet, hogy a két legfelső osztályban (I. és II. oszt.-ban) szombat délutánként egy-egy órát az Újszövetségből görögül adtak elő a tanulóknak, ezt is főleg a nyelv gyakorlásáért és hogy a többi osztályok növendékeit, ugyanezen időben, a másnapi kátétanításra készítették elő, amely előkészítés bizonyára, részben összefüggésben volt az Isten ígéről való ismertetéssel. A kollégium tanulói tulajdonképpen csak a kötelező istentiszteleteknek s kisebb mértékben a templomi katekhizmusnak a látogatása alkalmával és a család életében részesültek a biblia vallásnevelői hatásában. Nincsen mit csodálkozni azon, hogy Kálvin genfi kollégiumában a biblia, mint vallástanítási anyag nem szerepelt, mert a klasszikus tananyag túltengése általános volt a reformáció iskoláiban és Kálvin korában tananyagot felölelő, kimondottan kollégiumi vallástanításról még nem beszélhetünk. A kollégiumi nevelés vallásos célja azért, mint láttuk a genfi iskolában, teljesen biztosítva volt.

A biblia mint vallástani tananyag tulajdonképpen az akadémián jutott szerephez, bár az akadémián is a heti 27 órás előadásból tisztán a bibliai tudományos is-

²⁷⁵ „Prior est, ut iustitiae amorjadquem alioqui natura minime propensi sumus, animis nostris instilletur ac inferatur, altera, ut nobis norma praescripta sit, quae nos in iustitiae studio aberrare non sinat.“ Corp. Ref. XXX. lib. 111. cap. VI. 502.

²⁷⁶ „Et ainsi que l'exemple tant de Moïse que S. Paul nous serve d'instruction.“ Corp. Ref. LUI. 617. V. Móz. 1:3-8.

²⁷⁷ „..... à ce que ie reconnusse plus asseurement que tout ce qu'a souffert et soustenu ce Roy et Prophète tant excellent, m'estoit proposé de Dieu pour exemple afin de l'imiter.“ Corp. Ref. LIX. 22. Zsoltárok bevezetéséből.

²⁷⁸ „..... ita in eo (Christo) nobis imaginem signasse ad quam nos conformari velit.“ Corp. Ref. XXX. lib. 111. cap. VI. 503.

²⁷⁹ „... , nous est comme un miroir auquel nous pouvons contempler nostre rudesse, nostre malice, nostre ingratitude, nostre rebellion obstinée à l'encontre de Dieu.“ Corp. Ref. LUI. 609. V. Móz. 1:1-3.

²⁸⁰ Corp. Ref. LXXXIV. („La Bible française de Calvin.“)

²⁸¹ Corp. Ref. LXXXIV. („La Bible française de Calvin.“)

²⁸² „... scripturae et lectioni et auscultationi esse studiose incumbendum, si quem a spiritu Dei usum ac fructum percipere Übet.“ Corp. Ref. XXX. lib. I. cap. IX. 70.

mertetését csak 3 órai előadás szolgálta. Ide kell azonban számítanunk a szombatoként, délután tartott bibliamagyarázatos összejöveteleket, melyek feltétlenül áldásosan segítettek elő a biblia megismerését és annak gyakorlati alkalmazását. Részben a havonta, péntek délután végzett vitaközléses összejövetelek is a biblia helyesebb megismerését és a benne való nagyobb tájékozottság megszerzését szolgálták, mert, mint előbb ismertettük, a kérdések megoldását a vitaközlésen Isten ígéjének az igazsága döntötte el. Ha figyelembe vesszük, hogy az akadémián a héber nyelvnek a tanítását az ótestamentum könyveivel kapcsolatosan végezték és hogy a görög professzor a keresztyén bölcsészektol is adott elő, ami ugyancsak bibliai ismertetéssel függött össze, akkor még a nyelvi órákról is megállapíthatjuk azt, hogy kisebb mértékben ugyan, de elősegítették az akadémiái növendékek számára a bibliának részletesebb megismerését.

A fentiek alapján leszűrhetjük azt az igazságot, hogy Kálvin genfi akadémiáján, a biblia szellemében folyó tanítás és nevelés, valamint a bibliának, mint az iskolai vallásos nevelés tananyagának az alkalmazása biztosítva volt.

11. A zsoltárének mint az iskolai vallásos nevelés tananyaga.

Kálvin lelkét különösképen megragadta a zsoltárok könyvének gondolatvilága, érzelmi sokoldalúsága. A zsoltárok könyvét tárgyaló kommentárjához írt bevezetésében, Dávid zsoltárait „... a lélek összes tulajdonságainak (részeinek) a bonctana, kifejezéssel jellemezte. Mert amint mondotta: „... nincsen olyan hajlam az emberben, amely a zsoltárokban, mint tükörben ne volna felmutatva.“²⁸³

Kálvin az egész bibliából a zsoltárok könyvét tartotta legmegfelelőbbnek arra vonatkozólag, hogy általa Istent magasztaljuk. A zsoltárok könyvén kívül ugyanis „... nincsen könyv, amely tökéletesebben taníthatna minket Isten dicséretére és amely élénkebben biztathatna a kegyességnek eme gyakorlására.“²⁸⁴ Kálvin épen ezért a zsoltárénekeket tekintette egyedül alkalmasnak templomi és vallásos használatra. „Igaz az, amit szent Ágoston mond — helyeselte Kálvin — Istenről méltóképen csak zsoltárok által énekelhetünk. Keresés céljából bármerre is fordulunk, Dávid zsoltárainál, melyeket a Szent lélek jelentett ki és alkotott, sem jobb, sem tisztább éneket nem találhatunk.“²⁸⁵

Kálvin meglátta a zsoltárénekeknek paedagógiai jelentőségét és értékét, hogy vallásos érzéseket gyűjtanak fel az emberi lélekben. „A zsoltárok arra ösztökélnek, hogy Isten felé emeljük szíveinket. Forrósággal árasztanak el azért, hogy segítségül hívjuk Istent és nevének dicsőségét dicséretekkel magasztaljuk.“²⁸⁶ Kálvin „Az egyházi énekek formája, stb.“ című értekezésének bevezetésében a zsoltárokot a közönségesen használt énekekkel szemben „... tisztességes énekeknek — nevezi, — melyek Isten dicséretére tanítanak.“²⁸⁷

Kálvin megkívánta, hogy a zsoltárénekek ne csak tartalmukban, de dallamukat illetőleg is Isten dicsőítésére alkalmasak legyenek: „... azok az énekek és dallamok, melyeket csak a fülel gyönyörűségére készítettek, mint amilyenek a pápizmusnak a pajzanságai és trillázásai... és a négy szólamú énekek, az egyház méltóságának egyáltalán nem felelnek meg és bizonyára Istennek is nagyban nem tetszenek.“²⁸⁸ Kál-

²⁸³ „...ce livre une anatomie de toutes les parties de l'ame, pource qu'il ny a affection en l'homme laquelle ne soit yci representee comme en un miroir.“ Corp. Ref. LIX. 16

²⁸⁴ „... il ny a livre auquel plus parfaitement nous soit enseignée la manière de louer Dieu, ou auquel nous soyons plus vivement solicités à cest exercice de pieté.“ Corp. Ref. LIX. 20.

²⁸⁵ „Or ce que dit saint Augustin est vray, que nul ne peut chanter choses dignes de Dieu, sinon qu'il ait receu d'iceluy. Par quoi, quand nous aurons bien circuy partout pour chercher cà et là nous ne trouverons meilleures chansons, ne plus propres pour ce faire, que les Pseaulmes de David lesquelz le saint Esprit luy a dictz et faictz.“ Corp. Ref. XXXIV. „Epistre au lecteur.“ 170-171.

²⁸⁶ „Les pseaulmes nous pourront jnciter à esleuer noz cueurs à Dieu et nom esmouqyr à vng ardeur tant de linuoquer quo de exalter par louanges la gloyre de son nom.“ Corp. Ref. XXXVIII. „Articles concernant l'organisation de l'église etc.“ 12.

²⁸⁷ „... affin que tu eusses chansons honnestes, t'enseignant l'amour et craincte de Dieu.“ Corp. Ref. XXXIV. „Prolegomena.“ etc. XIX. oldal.

²⁸⁸ „... les chants et les mélodies qui sont composées au plaisir des aureilles seulement, comme sont tous les fringots et fredons de la papisterie ... et chants à quatre parties, ne conviennent nullement à la majesté de l'Eglise et ne se peut faire qu'ils ne déplaisent grandement à Dieu.“

vin a zsolttárekléssel kapcsolatosan hangsúlyozta, hogy a dallamnak nem szabad elfelejtetni velünk azt a tartalmat, amit a zsolttár kifejez. „Gondosan óvakodnunk kell attól, nehogy füleink jobban figyeljenek a dallamosságra, mint lelkünk, szellemi értelemben véve a szavakra.”²⁸⁹ Kálvin olyan zsolttárdallamot tartott megfelelőnek, ami nem hogy elvonná figyelmünket a tartalomtól, de éppen azzal karöltve Isten félmére indít: fenséges, hatalmas és szeretetet zengő zsolttárokát óhajtott.

Kálvinék által használt zsolttáreklékeknek a dallamát Greiter Máté, Franc Vilmos, Bourgeois Lajos, Goudimel Kolos és Davantes Péter készítették.²⁹⁰

Kálvin azon a nézeten volt, hogy anyanyelven kell énekelni a zsolttárokot. Azért szükséges az anyanyelven való zsolttáreklés, mert így érti meg és teheti igazán mindenki magáévá azt amit énekel. „Vallásos (lelki) énekek csak szívből énekelhetők jól. A szív megköveteli az értelmet Egy kenderice, fülemile, vagy papagály értelem nélkül jól énekelhet. Az embernek azonban sajátos adománya az, hogy amikor énekel tudja is azt, amit (száján) kiejt.”²⁹¹ Kálvin kollégiumában franciául, anyanyelven tanították a zsolttárekléket.

Kálvin bár nem tartotta jó költőnek magát, de átértékelte az anyanyelven való éneklésnek a fontosságát és zsolttárokot fordított le francia nyelvre. Az 1542.-es kiadású zsolttárkönyvben Kálvinnak XLVI-ik, XXV-ik, XCI-ik, CXXXVIII-ik és XXXVI-ik zsolttár rímbe szedett fordítása jelent meg. Az 1545-ben Strasbourgban kiadott zsolttárok könyvben Kálvinnak fent említett zsolttárfordításai többek mellett még megjelentek.²⁹² Marót Kelemen zsolttárfordításai azonban mindegyre kiszorították Kálvin zsolttárfordításait, amit Kálvin is akart, mert jobbnak tartotta Marót Kelemen fordításait és amint Doumergue megjegyezte, Kálvin,..... saját maga cserélte ki kísérleteit a reneszánsz kor költőjének munkáival.²⁹³ Marót Kelemennek 1547-ben Genfben kiadott zsolttárkönyve óta főleg Marót zsolttárait használták a genfi egyházban. A genfi kollégiumban is Marót Kelemennek sikerült zsolttárfordításait tanították és énekeltek,

Kálvin iskolai vallásos nevelésében a zsolttáreklékeknek a tanítása nagy szerepet játszott. A genfi kollégiumban, minden héten hétfőn, kedden, csütörtökön és pénteken délelőtt 11 órától 12 óráig zsolttárokot tanultak és énekeltek a növendékek. (L. „A kollégiumi vallásoktatás órabeosztása“ c. fejezetet.) Kálvin, hogy eredményes le-

Corp. Ref. XXXII. „Institution chrétienne“. III. XX. 32.-420. oldal. Ami a templomi négy szólamú énekek helytelenítését illeti, Doumergue azt mondja, nem valószínű, hogy Kálvin azt megtiltotta volna. T. i. csak az 1560-ki francia nyelven kiadott institutióban van szó a templomi négyszólamú karéneknek a helytelenítéséről, az institúció e fordítását pedig nem Kálvin végezte, (L. E. Doumergue Kálvin Jánosról írt nagy munkájának II-ik kötetében: Livre troisième. A Strasbourg. Chap. IV. La Liturgie. Troisième Partie. Calvin et le Psautier V. 520. oldal.) Mindenesetre igaz az, hogy Kálvin az orgona templomban való használatának ellene volt. „Nagyon nevésséges és együgyű pápai utánzás a templom díszítése és az a gondolat, hogy Istennek fennköltebb tiszteletet adunk, ha orgonát használunk... Ezáltal Istennek igéjét és tiszteletét megszenteltelentjük, mert a nép így többet tételődik a külső szertartáson, mint az ige értelmén. Tudhatjuk pedig, hogy ahol értelmetlenség van, ott nincs nevelés. („Quare fuit in Papatu ridicula nimis et inepta imitatio, quum templa exornare, Deique cultum reddere celebriorem existimarunt, si organa . . . adhiberent: quibus maxime Dei verbum et cultus profanata sunt, populo externis istis ritibus addicto potius quam verbi divini intelligentiae. Scimus autem ubi nulla est intelligentia, nullum etiam aedificationem esse.“ Corp. Ref. LVIII. 259. Homilia LXVI in. 1. Lib. Samuel. Cap. 18.

²⁸⁹ „Cavendum tamen diligenter ne ad modulationem intentiores sint aures quam animi ad spiritalium verborum sensum.“ Corp. Ref. XXX. Lib. 111. Cap. XX, 659.

²⁹⁰ Lásd: Doumergue Kálvin Jánosról írt munkája 11. kötetét. Livre troisième. A Strasbourg Chap. IV. La Liturgie. Troisième Partie, Calvin et le Psautier. IV. 512. old.

²⁹¹ „Les chansons spirituelles ne se peuvent bien chanter que du cœur. Or le cœur requiert l'intelligence ... Une linotte, un roussin, un papageay, chanteront bien, mais ce sera sans entendre. Or le propre don de l'homme est de chanter, sachant ce qu'il dit.“ Corp. Ref. XXXIV. „Epistre au lecteur.“ 171-172.

²⁹² Lásd: Corp. Ref. XXXIV. 211. és azt követő oldalakat. Doumergue következőképpen nyilatkozott idevonatkozólag: „Harminc éve körülbelül annak, hogy Bövet (1873-ban) megtalálta a Kálvin által lefordított zsolttárokot, melyeket mindenki végleg elveszettnek hitt. E zsolttárok az 1542-iki kiadásban megjelent 25-ik, 46-ik, 91-ik, 138-ik zsolttárok és valószínűleg a 36-ik zsolttár.“ („11 y a une trentaine d'années environ (en 1873.) que M. Bovet a retrouvé les Psaumes traduits par Kálvin et que l'on croyait définitivement perdus. Ce sont les Psaumes 25, 46, 91 138. de l'édition de 1542, et probablement le Psaume 36.“ Lásd Doumergue előbb citált munkáját: Calvin et le Psautier III. 509.)

²⁹³ „... il remplaça même ses propres essais par les oeuvres du poète de la Renaissance.“ Doumergue: Calvin et le Psautier III, 512.

hessen az énektanításnak eme munkája, külön énekmestereket fizettetett a kollégiumban, hogy szakemberek tanítsák a zsoltáreklést és a hangjegyeket a tanulóknak. A kollégiumi énektanítók rendszeresen a templomi éneklést is vezették.²⁹⁴ Kálvin a kollégiumi énektanítással missziói munkát végzett az egyházban. A szerdai és vasárnapi istentiszteleteken a kollégium növendékei a maguk éneklésükkel a felnőtteket, akik még járatlanok voltak a zsoltáreklésben, énekelni tanították. A gyermekek „...magas és tiszta hangon énekeljenek, — intézkedett Kálvin. — A nép hallgassa teljes figyelemmel őket ... mindaddig, míg mindenki egyre jobban hozzászokik a közös énekléshez.”²⁹⁵

Az akadémián zsoltártanítás nem volt, amit a kollégiumi zsoltárekléstanítás feleslegessé is tett, hiszen hét éven át, heti 4 órán keresztül, bizonyára egész pontossággal megtanulták a növendékek a zsoltárok szövegét és elsajátították azoknak dal-lamát. Az akadémia hallgatóinak, a zsoltáreklés gyakorlására, legfőképpen a templomi istentiszteleteknek a látogatása adott alkalmat.

12. Az imádság mint az iskolai vallásos nevelés tananyaga.

Kálvin az imádságot *Istennel való beszélgetésnek*²⁹⁶ nevezte. Amikor,..... megvalljuk és elpanaszoljuk nyomorúságunkat, mint ahogy a gyermekek apjuknak meghittelen elmondják panaszait.²⁹⁷ Az imádság *Istennel való érintkezés*,²⁹⁷ Lelki kapocs a mennyei Atya és az ember között.

Kálvin az imádkozás kérdésével kapcsolatosan fontosnak tartotta, hogy földi mulandó dolgokon felülemelkedve, tehetetlenségünknek átérzésével, a bűn alázatos, őszinte bevallásával és meghallgattatásunk biztos reménységével imádkozzunk,²⁹⁸

„Két dolog indít meg “minket csodálatosan az imádkozáskor — mondja Kálvin. Az első Istennek ama rendelete, amely megparancsolja nekünk az imádkozást. A második Istennek amaz ígérete, amely arról biztosít bennünket, hogy elnyerjük mindazt, amit Tőle kérünk... . Van tehát segítségülhívás, kérés és kegyelemnek cselekedete. Az elsőn át mi tárjuk fel Istennek szívünknek óhajait. A másodikon keresztül megismerjük az Ő reánk vonatkozó jótéteményeit.³⁰⁰ Kálvin hitte, hogy „ ... amit Krisztus nevében kérünk, az nem tagadatik meg tőlünk.”³⁰¹ Valamint az sem, „...ami hasznunkra válik.”³⁰²

A jó imádságnak feltétlenül őszintének kell lennie: „ ... arra kell szorgalmasan

²⁹⁴ „ , . Guillaume, filz de Pierre Fr^{nc}, de Roan ... a esté député maystre des escoles pour apprendre la note et à chanter les enfans, qu'il doyve chanter les psalmes de David à l'église.“ Doumergue; Calvin et le Psautier. IV. 513. Jó tudni, hogy a magyarországi reformátusok vallásos nevelésében nagy szerepet játszó kántortanítóságnak ősi kálvinista jellege van!

²⁹⁵ „ ... chantent à aulte vcyx et distincte, le peuple escoutant en toute attention jusque à ce que petit à petit vng chascun se accoustemera à chanter communément.“ Corp. Ref. XXXVIII. „Articles concernant l'organisation de l'église“ etc. 12. old Hasonló tartalmú szöveg: „Kezdetben tanuljanak a kisgyermekektől, hogy idővel az egész gyülekezet követhesse őket az éneklésben. („Pour le commencement on apprendra les petits enfans, puis avec le temps toute l'Eglise pourra suivre.“ Corp. Ref. XXXVIII. „Les ordonnances ecclésiastiques de 1561.“ Dechants ecclésiastiques 104. old.)

²⁹⁶ „Est enim quaedam hominum cum Deo communicatio...“ Corp. Ref. XXX. Lib, III. Cap. XX. 625.

²⁹⁷ „..... pour confesser et gémir noz calamitez, comme les enfans envers les peres familièrement exposent leurs compleintes.“ Corp Ref. L. „Que cest quil fault regarder en orayson.“ 61.

²⁹⁸ „ ...orayson ait quelque similitude dune communication entre Dieu et nous ..“ Corp. Ref. L. „Que cest quil fault regarder en orayson.“ 60.

²⁹⁹ Corp. Ref. XXX. Lib. 111. Cap. XX. 627-634. Az imádkozás négy törvénye.

³⁰⁰ „Or il y a deux choses qui nous doyvent merueilleusement esmuouvoir à orayson: premièrement le mandement de Dieu par lequel il nous commande de prier. Puis la promesse p; r laquelle il nous assure que nous impetrerons tout ce que nous luy demanderons ... cest à scavoir inocation ou requeste, el action de graces. Par la première nous découvrons devant Dieu les désirs de noz cueurs Par lautre nous recognoissons ses biensfaietz envers nous.“ Corp. Ref. L „Que cest quil fault regarder en orayson.“ 61.

³⁰¹ „.....nihil, quod eius nomine petierimus, nobis denegatum in...“ Corp. Ref. XXX. Lib. III, Cap XX. 643.

³⁰² „ ...entant qu'il sera expedient.“ Corp. Ref. XXXIV, „Le catéchisme de Geneve.“ 87. Latin szöveg: „ ... qua tenus nobis conducer... “ Ugyanott 88.

törekedni, hogy mindig, amikor az Urat segítségül hívjuk, szívünknek mélyére szálljunk le és onnan kérjünk, ne pedig gégeből és nyelvből.³⁰³

Kálvin a zsoltárok könyve kommentárjához irt bevezetésében többek között az ima megerősítő és megnyugtató áldását tárja fel előttünk. *Ha különféle kétségek háborgatnak, imádság által ellent tudunk állani azoknak és harcolunk velük egészen addig, míg lelkünk minden akadályt legyőzve, szabadon Istenhez fel nem emelkedik. Megrendülés, félelem és remegés közben pedig, ha igazán imádkozunk, a végén megnyugszunk és lecsillapodunk.*³⁰⁴ Kálvinnak az imádság nyelvét illetően az volt a felfogása, hogy anyanyelven, *a nép által használt nyelven kell imádkozni, amelyet mindenki megért, hogy az imádság a nép épülését szolgálhassa.*³⁰⁵ Akik idegen nyelven imádkoznak, amit nem is értenek „... nem más az, mint játék Isten-nel. Azért a keresztyénektől távol legyen ez a képmutatás.”³⁰⁶ Kálvin, mivel az imádságot a keresztyén élet nélkülözhetetlen erőforrásának tekintette, *Pál apostollal együtt vallotta azt, hogy minden keresztyén embernek, amilyen állhatatossággal csak lemhat szüntelenül kell imádkoznia és Istennek hálát adnia.*³⁰⁷

Kálvinnak az imádságra vonatkozó meggyőződéséből önként következett az, hogy iskolai vallásos nevelésében ő az imádságnak helyet biztosított. A kollégiumban az előírt tanulás előtt és után és az étkézésekkel kapcsolatos imádkozások lényeges alkotó elemeit képezték az iskolai vallásos nevelésnek. Az iskolai kötelező imádkozásoknak az anyagát a Miatyánk, a Hiszekegy, a 10 parancsolat és a katekizmuson tanult alkalmi imádságok adták meg. Kálvin a II-ik kátéjának (1545-ös kiadású) függelékében reggeli, iskolába menetel előtt elmondandó evés előtti és utáni és alvás előtti imádságokat közölte. Megállapítható azonban, hogy ezek az imák pædagogiai szempontból véve tömörségük és terjedelmük miatt gyermekeknek való használatra nehézkesek voltak.³⁰⁸

A genfi kollégiumban, hogy az ima átérzése és hatása erőteljesebb lehessen az ifjúság lelki világára nézve, a délutáni tanítást kivétel nélkül minden napon anyanyelven, franciául mondott imádságokkal fejezték be. (Lásd „A kollégiumi vallásoktatás órábeosztása“ c. fejezetet).

Az akadémián az előadásokat rendszeren imádsággal kezdték és zárták be, amit főleg a professzorok végeztek. Kálvin Strasbourgban, amint feljegyezték a következő fohással nyitotta meg előadásait: „Adja az Úr, hogy az égi bölcsesség titkainak az ismeretét összeköthessük a kegyességnek igaz előrehaladásával az Ő dicsőségére és a mi épülésünkre. Ámen.”³⁰⁹

Az imádság nagy vallásnevelői áldásaiban természetesen úgy a kollégium tanulói, mint az akadémia hallgatói, különösképen a kötelező istentiszteleteknek a látogatása alkalmával részesültek.

³⁰³ „... il faut diligemment regarder, toutes fois et quantes que nous invoquons le Seigneur, que nous descendons au profond de nostre cuer et de la nous le requérons, non point du gosier ou de la langue.“ Corp. Ref. L. „Que cest quil fault regarder en orayson.“ 60.

³⁰⁴ „... nous est proposée la personne qui se prepare et efforce à prier, afin que si quelques fois nous nous trouvons agitez de diverses doutes, nous apprenions de résister et combatre, iusqu’à ce que l’esprit estant libre et desveloppé de tous ces empeschemens, s’esleve à Dieu. Et non seulement cela, mais aussi qu’au milieu des esbranlemens, craintes et tremblemens, nous-nous efforcions toutesfois à prier, iusqu’à ce que nous sentions quelque allégement qui nous appaise et contente.“ Corp. Ref. LIX. 18.

³⁰⁵ „... sed populari sermone concipiendas esse publicas orationes, qui vulgo a toto coetu intelligi possit, quandoquidem in totius ecclesiae aedificationem fieri convenit ...“ Corp. Ref. XXX. Lib 111. Cap. XX. 659-

³⁰⁶ „... nihil est aliud, quam cum Deo ludere. Ergo a Christianis facessat haec hypocrisis “ Corp. Ref. XXXIV. 88.

³⁰⁷ „Haec ratio est cur praecipiat Paulus (1. Thess. 5:17.) sine intermissione et orare etgratias agere: volens scilicet quanta fieri potest assiduitate.omni tempore.... erecta esse ad Deum omnium vota.“ Corp. Ref. XXX. Lib. 111. XX. 655,

³⁰⁸ Lásd magyar fordításban: Czeglédy Sándor: „Kálvin János kisebb művei“ 65-69.

³⁰⁹ „Veuillez le Seigneur nous donner de joindre à la connaissance des mystères de la sagesse céleste un vraiprogres de lap iété,pour sa gloire et notre édification. Amen.“ E Doumergue Kálvin Jánosról irt munkája II-ik kötetében: Livre troisième. A Strasbourg. Chap. II. Pasteur et Proffesseur. Quatrième Partie, Enseignement et études. IV. Le professorat de Calvin. 434.

13. A kollégiumi és akadémiai vallásoktatás módszere

A genfi kollégiumban a vallásoktatást, amely tulajdonképpen énektanításból és a templomi kátétanítás előkészítéséből állott (az iskolai imákat a templomi katekizmuson tanulták meg s az igét főleg a templomban hallgatták a növendékek), magyarázó és begyakorló módszerrel végezték. Kálvin a vallásoktatás sikere érdekében elvárta, hogy a magyarázat a gyermekek gondolatvilágához alkalmazkodjék. A szombat délutáni kátétanítás előkészítésére nézve úgy intézkedett, hogy *a tanítók a káté értelmét egyszerű nyelven, a gyermekek felfogóképességének megfelelően ismertessék.*³¹⁰ Kálvin arra is ügyelt, hogy az iskolai énekeket és imákat áhítatos lélekkel énekeljék és imádkozzák a növendékek.³¹¹ Kálvin meg akarta akadályozni, hogy az imádkozásokból és éneklésekből a gépies gyakorlás miatt kipusztuljon a lelki hatás és tartalom.

Az akadémián a vallásoktatási anyagnak, a Szentírás eredeti nyelven való ismertetésének és a vallásfilozófiai s retorikai előadásoknak a tanítási módszere magyarázó, fejtegető, akroamatikus módszer volt.

Iskolai vitatkozásoknál természetesen a párbeszédés módszert is használták,

14. A kollégiumi vallásos nevelés módszere

Kálvin kollégiumi vallásos nevelésének egyik jellegzetes módszere a *fenyítésnek* a büntetésnek a módszere volt. A délutáni tanítási munka befejezésekor négy órakereskor *a tanulók mindannyian az iskolai harang hangjára összegyűltek a közös térben, ahol a tanulók és a kollégiumi igazgatónak jelentésében a jelentősebb bűnözőket nyilvánosan megfenyítették?*³¹² Ezt a nyilvános testi fenyítést, részint hanyagtanulás miatt, részint keresztyén élettel szembehelyezkedő magatartásért, különösen hazugság esetén, hajtották végre a tanulókon. Kálvin azokat a növendékeket is, *kik ok nélkül távol maradtak az istentiszteletről, vagy pedig a templomban nem figyeltek Isten igéjének a hirdetésére, másnap a kollégiumban érdemük szerint nyilvánosan megfenyíttette.*³¹³

A nyilvános testi fenyítés kemény eszköze volt a megszügyenyítésnek és azt célozta, hogy a kollégium tanulói az iskola törvényeinek alávetve magukat, munkás és Isten igéjének engedelmeskedő életet éljenek.

Vallásopaedagógiai szempontból nagyon megszívlelendő Kálvinnak az az intézkedése, hogy ő a nyilvános fenyítést „... mérsékelt súlyossággal” hajtatta végre és mindig *olyan szóbeli dorgálással kötötte azt össze, amelyet az adott eset megkívánt?*³¹⁴ Kálvin tehát azért fenyíttetett és sohasem brutálisan az iskolában, hogy általa nevelje és megjobbítsa a növendékeket.

Kisebb gyarlóság, vagy hanyagság esetén a tanítók dorgálták és büntették meg hibájukhoz mérten a növendékeket.

Fontosnak tartjuk hangsúlyozni, hogy Kálvin *a szeretet* módszerével is óhajtotta neveltetni kollégiumának tanulóit. A kollégium tanítóinak kötelességévé tette, hogy „... . mérsékelt komolyságot tanúsítsanak magatartásukban. Hibák esetén szelíden figyelmeztessék növendékeiket.”³¹⁵ Mint előbb ismertettük („A kollégium és aka-

³¹⁰ „... et qu le sens en soit familièrement exposé selon leur capacité.“ Corp. Ref. XXXVIII. „L'ordre du college de Geneve“ („Des escholiers du College.“) 75.

³¹¹ L. „L'ordre du college de Geneve.“ („Des escholiers du College.“) 71. és „A zsoltarének mint az iskolai vallásos nevelés tananyaga“ c. fejezetet.

³¹² „Puis tous s'assembleront au son de la cloche en la salle commune: et ià s'il faut faire-quelque chastement public sur les delicts notables,... . present le Principal et les Regens“ Corp. Ref. XXXVIII „L'ordre du college de Geneve“ („Des escholiers du College.“) 75.

³¹³ „... et qu'il note les absens et ceux qui auront esté nonchalans à escouter la parolié de Dieu: lesquels le lendemain seront (s'ils se trouvent coupables) publiquement chastiez, au College selon leur demérite.“ Corp. Ref. XXXVIII. L'ordre du college de Geneve.“ etc. 73.

³¹⁴ „... qu'il se face avec gravité modérée avec admonition telle que le cas le requerra.“ Corp. Ref. XXXVIII. „L'ordre du college de Geneve.“ etc. 75.

³¹⁵ „... ils gardent une gravité modérée en toute leur contenance: qu'ils eu advertissent modestement leurs escholiers.“ Corp. Ref. XXXVIII „L'ordre du college de Geneve.“ („L'ordre quant aux regens du College.“) 69.

démia tanerői és kötelességeik.“ c. fejezetben) a kollégium igazgatójától Kálvin megkívánta, hogy ne legyen durva és kemény természetű. Íme, a sokak szemében mord Kálvin, a szeretet szolgálatába állította tanerőit, hogy szelíd magatartásukkal krisztusi szeretet engedelmes megélésére vezethessék el tanítványaikat.

A vallásos gyakorlatokra való szoktatás módszerét megtalálhatjuk Kálvin genfi kollégiumában. Az előírt és pontosan elvégzett imádkozások, zsoltárecskék, templombajjárások, a délutáni hazamenetel alkalmával a kollégium igazgatója általi megáldása a tanulóknak, mind azt szolgálták, hogy az iskola növendékei egyre jobban belenőjjenek a vallásos élet követésébe és lelki fejlődésüket illetőleg megerősödhessenek.

A genfi kollégium tanulóit az *ellenőrzés* módszerével vallásos kötelességeiknek engedelmes végzésére készítették. Nem csak az iskolában *a tanítási munka megkezdésekor volt — imádság után — katalógus olvasás*³¹⁶ de a templomban is ellenőrzés szempontjából, *az istentisztelet végen, ha szükségesnek látszott. katalógust olvastak*,³¹⁷ Már maga az az intézkedés, hogy minden tanulónak meg volt határozva a rendes helye (L. „A kollégiumi vallásoktatás órabeosztása“ c. fejezetet) az ellenőrzés munkáját szolgálta, mert a távollevőket így könnyen észre lehetett venni.

Kálvin a *tanulókat a kollégium 2-2 tanítója által* (a 4 alsó osztály tanítója felváltva végezte ezt a munkát) *tanítás után hazakísértette*.³¹⁸ A növendékeket hazakísérő tanítók, magától értetődően, a gyermekek iskolán kívüli magaviseletére ügyeltek fel.

Az ellenőrzés módszere, ha eleinte bizonyos kényszer vallásosságra is indíthatta a kollégium tanulóit, mindenesetre jó volt arra, hogy később egyre öntudatosabban és önként teljesítsék a növendékek vallásos kötelességeiket.

Kálvin a genfi kollégium *minden osztályában tízes csoportokra osztotta a növendékeket. E csoportokat nem a tanulóknak kora és családi helyzete szerint, hanem előmenetelüknek megfelelően kellett összeállítani. Minden csoport élén egy tízedes állott, aki tízedében legelől ült.*³¹⁹ A *jutalmazás* módszerének e megvalósítása, mert a szorgalom és az igazság megbecsülésére épült, a tanulók vallásos életére nézve jótékony befolyást gyakorolt. A Szent Péter templomban május elsején megtartott iskolai évvégi ünnepély alkalmával pedig, *osztályonként a legszorgalmasabb és a legjobb előmenetelű két tanulót Isten nevében Kálvin megjutalmaztatott*.³²⁰ Ezzel a jutalmazás módszerét egyenesen a vallásos nevelés szolgálatába állította. A templom áhítatos légkörében egy esztendei munkáért való hálaadás közben a tanulók különösképen átérezhették azt az igazságot, hogy minden előrehaladásuk Isten kegyelmének volt a következménye.

Pál Titushoz írt levelét tárgyaló kommentárjában mondja Kálvin: „Nem az a fontos, hogy csak mondjuk, induljunk. De elől kell mennivezetni kell és mutatni a jó utat.“³²¹ Kálvin a *példaadás* módszerét a genfi kollégium vallásos nevelésében fel is használta. A kollégium igazgatójától megkövetelte, „hogy egész életében jó példát adjon a tanulóknak.“³²² A rektortól elvárta, *hogy munkás életéről és tudásá-*

³¹⁶ „Après, que chacun soit appelé selon le rôle.“ Corp. Ref. XXXVIII. „L'ordre du college de Geneve.“ („Des escoliers du College.“) 73.

³¹⁷ „Le sermon fini, si besoing est, qu'il face lire le rôle.“ Corp. Ref. XXXVIII. „L'ordre du college de Geneve.“ etc, 73.

³¹⁸ „..... qu'ils soyent conduis en leurs maisons par deux Regens: à scavoir des quatre plus basses classes, lesquels feront cest office deux à deux par septmaine, on par tour.“Corp. Ref. XXXVIII. „L'ordre du college de Geneve.“ etc. 73.

³¹⁹ „Qu'en chasque classe ils soyent partis par dizaines, et que chnsqne dizaine s'ordonne selon que chascun aura profité, sans avoir esgard ni à l'aage, ni à la maison. Que chasque dizienier soit assis le premier en sa dizaine, et qu'il y soit comme superintendent.“ Corp. Ref. XXXVIII. „L'ordre du college de Geneve.“ etc. 73

³²⁰ „ En après que de chascune classe les deux qu'on aura iugé les plus diligens et scavans, soyent la présentez, pour recevoir de la main du Seigneur Syndique ou Conseillier qui assistera, quelque petite estreine,“ Corp. Ref. XXXV111. „L'ordre du college de Geneve.“ (Des promotions.) 83.

³²¹ „Il n'est pas question de dire. Marchez: mais il faut aller devant... de conduire et de monstren le bon chemin.“ Corp. Ref. LXXXII. 526, Titus 1: 6-14,

³²² „ ... qu'il donne bon exemple aux eschoiers en toute sa vie,“ Corp. Ref. XXXVIII, „L'ordre du college de Geneve,“ („Du Principial du College.“) 71.

ról tanúbizonyságot tegyen az iskola emberei előtt.³²³ A kollégium tanítóinak korán a tanteremben kellett lenniük... Előadásaik bevégezése előtt el nem távozhattok onnan.³²⁴ Általában véve pontosságban, kötelességteljesítésben, templomlátogatásban elől kellett járniuk. Kálvin a tanerők jó példaadásával azt akarta elérni, hogy a kollégium növendékei vezetőinek életét követve, hasonlóképpen vallásos és munkás életet éljenek.

A kollégiumi vallásos nevelés módszereivel kapcsolatosan megemlítjük, hogy a növendékeknek *önállóságra* való módszeres nevelése is hozzájárult a tanulók vallásos életének kialakításához. A gyakorlatiasságra, önállóságra való nevelés munkáját szolgálták a genfi kollégiumban különösen az iskolai vitatkozások, előadások (L. „A kollégiumi vallásoktatás órabeosztása“ c. fejezet jegyzetrotatát) és a templomban tartott évről ünnepélyen a nagyobb tanulóknak nyilvános szereplései, szavatai, vagy szónoki előadásai. (L. „A kollégiumi és akadémiai tanulók kötelességei“ c. fejezet jegyzetrotatát). Továbbá pedig az, hogy a tízes csoportokba osztott tanulók élére állított tizedes a megjutalmazás mellett felügyelője (superintendent) is volt tizedének, tehát törődni kellett tanulóitársainak viselkedésével és előrehaladásával. Mindezek a tevékenységek nagy hatással voltak a tanulók egyéniségének kifejlődésére, jellembeli kialakulására. A kollégiumi nevelésnek ez a gyakorlati oldala, mivel azt célozta, hogy a növendékek szorgalommal, igaz és helyes úton haladva önállóságra tegyenek szert, jellemké névjének, magától értetődően az iskolai vallásos nevelés sikerét is elősegítette.

Ilyen módszerekkel nevelt Kálvin a genfi kollégiumban Istennek engedelmeskedő gyermekeket.

15. Az akadémiai vallásos nevelés módszere

A genfi akadémiai vallásos nevelésben lényeges helyet foglalt el a *fegyelmezés* módszere. Már maga az a követelmény, hogy minden hallgatónak esküvel kellett megfogadnia, hogy az evangéliumi hitet megtartja és feletteseinek aláveti magát, a fegyelmezésnek bizonyos megnyilvánulása volt, amely engedelmeskedő életre nevelt. Kálvin civakodó, de különösen erkölcstelen életű hallgatókat nem tűrt a genfi akadémian. Az ilyen megtévedt hallgatókat épen az ifjúság tiszta erkölcsi életének megővése érdekében megbüntette, ha szükségesnek látszott a lelkészek és a városi tanács igénybevételével. (L. „A kollégium és akadémia tanerői és kötelességeik“ c. fejezetet.)

Az akadémiai vallásos nevelés módszerei kérdésének tárgyalásánál helyénvalónak tartjuk annak az igazságnak a kiemelését, hogy Kálvin csak akkor büntetett az akadémian, ha a szelíd figyelmeztetés már nem segített az illető hallgatón. (L. „A kollégium és az akadémia tanerői és kötelességeik“ c. fejezetben a rektor esküjének szövegét.) A rektortól és az akadémia professzoraitól eskü által megkívánt békességes magatartás (L. „A kollégium és az akadémia tanerői és kötelességeik“ c. fejezetet) azt bizonyítja, hogy Kálvin a vallásos nevelésben a fegyelmezés módszere mellett mindig a *szerelem* módszerét is használta. Ismerte a krisztusi szeretet nagy nevelői hatását és áldását.

Az akadémiai vallásos nevelésben épen úgy, mint a kollégiumi vallásos nevelésben a tanerőknek kötelességteljes munkássága, hívő *példaadása* nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a hallgatók feletteseiket utánozva, tanulásukban előrehaladhattak és vallásos életükben megerősödtek.

A genfi akadémian még inkább megvolt, mint a kollégiumban, az ifjúságnak *önállóságra* való nevelése. Legfőképpen a tökéletesen vallásos szellemben végzett szombat délutáni bibliamagyarázatos és a havonta tartott vitatkozásos összejövetelek, melyeken felügyelet, — vallásos és tudományos ellenőrzés — mellett maguk a hallgatók magyarázáltak és vitatkoztak (L. „Az akadémiai vallásoktatás órabeosztása.“ és

³²³ „Qu'il ait aussi la charge de donner tesmoignage aux gens d'estude qui auront ici vescu: toutesfois s'estant enquis diligemment tant de leur vie, que de leur scavoir,“ Corp. Ref. XXXV111- „L'ordre du college de Geneve.“ („Du recteur.“) 81.

³²⁴ „Que les Regens se trouvent de bonne heure chascun en son auditoire, ... Qu'ils ne sortent point tant qu'il se pourra faire de l'auditoire qu'après avoir achevé la leçon.“ Corp Ref. XXXV11L „L'ordre du college de Geneve.“ („L'ordre quant aux regens du college.“) 69.

„A kollégiumi és akadémiai tanulók kötelességei.“ c. fejezeteket) nagyban elősegítették az akadémiai ifjak öntudatos vallásos egyéniségének a megszületését.

Ezen módszereknek a felhasználásával nevelt Kálvin a genfi akadémián Istenben hívő, tiszta erkölcsű, munkás bizonyosságtevőket.

16. A kollégiumi vallásos nevelés és a családi vallásos nevelés kapcsolata.

Mindenek előtt megjegyezni kívánjuk e helyen, hogy az akadémiának és a családnak az érintkezéséről, mivel az akadémiának a hallgatói Genfben, részben vidékiek, sőt külföldiek voltak, kevésbé beszélhetünk, inkább csak a kollégiumnak és a családnak a kapcsolatáról.

A genfi kollégium tanítói azon cselekedetükkel, hogy a tanulókat a templombajárás szempontjából lakóhelyeik szerint csoportokba osztották (L. „A kollégiumi vallásoktatás órabeosztása.“ c. fejezetet) és hogy a kollégiumból hazakísérték növendékeiket s felügyeltek rájuk (L. „A kollégiumi vallásos nevelés módszere.“ c. fejezetet), iskolán kívüli munkát végeztek. A tanítók ezen iskolán kívüli szolgálatuk által bizonyára érintkezésbe jutottak a szülőkkel. Ez az érintkezés összekapcsolta a kollégium munkáját a család tevékenységével. A kollégium és a család összekapcsolódása, mindenestre nemcsak a tanulók kollégiumi előmenetelére, de vallásos neveletésük fejlődésére is jótékony hatással volt. Mert a tanítók és a szülők ismerettségük és megbeszéléseik alapján közös erővel dolgozhattak így a tanulók vallásos nevelésének sikeréért.

Kálvin áldásai miatt óhajtotta ezt az összekapcsolódást. A keresztyén szülőktől elvárta, hogy gyermekeik iskolai vallásos nevelésének előrehaladása érdekében munkálkodjanak. Titus könyvének magyarázatánál mondja Kálvin: „... az asszonyok arra igyekezzenek, hogy amikor a fiatalokkal együtt vannak, énekeljék velük (ének) leckéiket s jötevésre buzdítsák őket.“³²⁵

A kollégiumi vallásos nevelés és a családi vallásos nevelés az istentiszteletek látogatása alkalmával is összekapcsolódott. Az istentiszteleteken a tanerők, a szülők és a tanulók együtt vettek részt. A kultusz a maga igehirdetésével megadta az alapot úgy a kollégiumi, mint a családi nevelésnek, melyre az ifjúság vallásos életét építeni kell és szelleme által áldott lelki kapcsolatként fűzte össze a két nevelést.

A genfi kollégiumi vallásos nevelés és a családi vallásos nevelés kapcsolata feltétlenül az ifjúság vallásos nevelésének a megerősödését szolgálta.

17. Kollégium, akadémia egyházzal való kapcsolata.

A genfi kollégium és akadémia az egyházzal tanerőin, tanulóin és a lelkészeken át kapcsolódott össze.

A kollégium tanítóinak és igazgatójának a megválasztásában az egyház lelkészei közreműködtek. Ha nézeteltérés támadt a kollégium tanítói, vagy a tanulók között és a rektor dolgaikat megnyugvára elintézni nem tudta, akkor az ügy megoldása végett a lelkészek testületének az intézkedését vette igénybe. (L. „A kollégium és az akadémia tanerői és kötelességeik“ c. fejezetet.) A vasárnapi templomi katekhizmusra a kollégium tanítói készítették elő szombatoként a növendékeket. (L. „A kollégiumi vallásoktatás órabeosztása“ c. fejezetet.) A kollégium tanerői, tanulói a vasárnapi istentiszteleteken résztvettek. (L. „A kollégium és az akadémia tanerői és kötelességeik“ c. és „A kollégiumi és akadémiai tanulók kötelességei“ c. fejezeteket.) A kollégium tanulói katekhizmusra a templomba jártak, ahol a lelkészek tanították őket és az egyházban konfirmáltak. A katekhizmuson tanult egyházi imákat imádkoztak el a növendékek az iskolában. (L. „A kollégiumi vallásoktatás órabeosztása“ c. fejezetet.) A kollégium tanulói templomi istentiszteleteken énekelni tanították a felnőtteket. (L. „A zsoltárénekek mint az iskolai vallásos nevelés tananyaga“ c. fejezetet.) Úrvacsoraosztás előtti héten valamelyik lelkész a kollégiumban előkészítette

³²⁵ „... qu'elles regardent quand elles seront avec les ieunes de leur chanter leur leçon, de les exhorter à bien faire.“ Corp. Ref, LXXXII. 511. Titus 2:3-5.

a tanulókat a szent jegyekkel való élésre. (L. „À kollégiumi vallásoktatás órabeosztása“ c. fejezetet.) A minden év május 1-én tartott iskolai évváró ünnepély mindig a templomban folyt le. (L. „A kollégiumi és akadémiai tanulók kötelességei“ c. fejezet jegyzetirovatát.)

Az akadémia professzorainak megválasztását részben a lelkészek intézték. Az akadémia professzorai közötti esetleges viszálykodást és a hallgatók között felmerülő bajokat, ha a rektor maga megszüntetni nem tudta, a lelkészek közbelépésének segítségével intézkedett. Az akadémia professzorai a lelkészek péntek napi kolloquiumán megjelentek. (L. „A kollégium és az akadémia tanerői és kötelességeik“ c. fejezetet.) Az akadémia professzorai és hallgatói a vasárnapi templomi istentiszteleteket látogatták. (L. „Az akadémiai vallásoktatás órabeosztása.“ c. fejezetet.) Az akadémia hallgatói az egyház hitvallásának megtartására esküt tettek. (L. „À kollégiumi és akadémiai tanulók kötelességei.“ c. fejezetet.) Az akadémian levő szombat napi bibliamagyarázatos összejöveteleket a lelkészek vezették. (L. „Az akadémiai vallásoktatás órabeosztása“ c. fejezetet.) Maga Kálvin, a genfi egyház vezetője, professzori előadásokat tartott az akadémian.

A kollégiumnak és az akadémianak az egyházzal való ezen ismertett kapcsolata, testvéries ölekezése azt eredményezte, hogy az egyház vallásnevelői tevékenységével a genfi iskola vallásos nevelését meggazdagította és annak kofesszionálisztikus tisztaságát biztosította. E mellett az iskola is lelkiek tekintetében áldást nyújtott az egyház számára, mert az iskola Isten félelmében élő vezetői és tanulói egyházuknak hű, áldozatos és szolgálatra kész gyermekei voltak.

18. Kollégium, akadémia várossal (állammal) való kapcsolata.

A genfi kollégium és akadémia Genf városával több oldalról érintkezésben állott.

A kollégium és az akadémia összes tanerőinek választását a városi tanács erősítette meg. A genfi iskola tanerői hivatalba lépésük alkalmával a városi tanács színe előtt esküt tartoztak tenni. Iskolai fegyelmezési ügyekben a rektor kérésére a városi tanács véglegesen döntött. A rektor az akadémiaira addig nem vehette fel a hallgatókat, míg azok a városi tanácstól lakhatási engedélyt nem szereztek. A rektornak eskü által kellett megfogadnia, hogy az akadémia hallgatóit a város vezetősége iránti engedelmisségre buzdítja. (L. „A kollégium és az akadémia tanerői és kötelességeik.“ c. fejezetet.) *A rektor az iskola növendékeit rendkívüli módon, az iskola törvényeitől eltérően, a város vezetőségének engedélye nélkül össze nem hívatta?*³²⁶ A templomi iskolai évváró ünnepélyen a város képviselőiben valamelyik tanácsos a kitüntetett tanulóknak nyilvánosan jutalmat adott át. (L. „A kollégiumi és akadémiai tanulók kötelességei.“ c. fejezet jegyzetirovatát.)

Az elmondottakból megállapítható, hogy Genf városa a genfi kollégiumnak és akadémianak felettes hatósága volt. Tulajdonképen, Kálvin elgondolása szerint, megszervező és fenntartó testületének is kellett volna lennie. Ez a jogviszony a genfi iskolára nézve egyfelől azt az előnyt jelentette, hogy a város a maga tekintélyével és anyagi erejével az iskolát támogatni volt hivatott. Másfelől, valláspedagógiai szempontot véve alapul, e kapcsolatból a genfi iskola számára az az előny is származott, hogy a város köteles volt az iskolai vallásos nevelés munkájának a fejlődését biztosítani. A városnak ezt a megsegítő szolgálatát szemléljük a tanerőknek a városi tanács előtt tett eskütételéből, amely komolyan vallásos jellegű volt, továbbá a makacs és erkölcstelen hallgatóknak a városi hatalom általi eltávolításából és a kiválóbb tanulóknak vizsgái templomi magjutalmazásából. Természetesen az iskola saját vallásnevelői hatásaival áldott befolyást gyakorolt a város, az állam vezetőire és azok kormányzására nézve.

19. A Szent Lélek munkája az iskolai vallásos nevelésben.

Kálvin, aki nemcsak tanítani akart az iskolában, hanem szó szoros értelemben

³²⁶ „Qu'il ne luy soit aucunement loisible de faire assemblée d'escoliers extraordinaire, sans l'expres congé de nosdicts Seigneurs et supérieurs.“ Corp. Ref. XXXVIII. „L'ordre du college de Geneve.“ („Du recteur.“) 81.

véve vallásosán nevelni, Isten felé fordítani és meggazdagítani az ifjúság lelkét, érezte azt, hogy Isten megsegítő ereje nélkül a vallásos nevelés munkája sikeresen el nem végezhető. „A tanítás, az intés és a feddés alapján véve, hogy mit tehet magától a léleknek megváltoztatására, megmondja ezt Pál, amikor így ír (I. Kor. 3:7.): sem az aki plántál, sem az aki öntöz nem munkál hathatósan, hanem csak az Úr, aki előmenetelt ad.“³²⁷

Kálvin meg volt győződve arról, hogy az ember Isten segítségével, a Szent Lélek munkája nélkül egyetlen földi foglalkozását sem végezheti el hűségesen és eredményesen. *Hogy valaki jó iskolai tanítóként taníthassa a gyermekeket, hogy jó ügyvéd, orvos, kereskedő, vagy földműves lehessen, ahhoz Isten Lelkének a közreműködése szükséges.. Ha egyszerű földi munkát tulajdonképpen csak úgy hajthatunk végre, ha Isten szétosztja Lelkét közöttünk mennyivel inkább az evangélium ama tanítását, hogy Istent az Ő Fiában megismerjük,— amely felülmúl minden emberi bölcsességet, amely még az angyaloknak is csodálatos, az égnek a titka és érthetetlen az emberi természet előtt, — magunktól meg nem valósíthatjuk:* „... bolondoknak kell lennünk, miképpen szent Pál mondja, hogy részesei lehessünk ekkora bölcsességnek ... Az érzéki ember sohasem értheti meg Isten tudományát... egyedül Istennek Lelke adhat hitet számunkra és világosíthat meg bennünket.“³²⁸ Azaz igazság, ... „hogy szellemünkkel sohasem tudhatunk olyan magasra felemelkedni, hogy megismerhessük Istent és az Ő igazságát.“³²⁹

Ezek szerint a vallásos nevelés munkájának áldott eredményét, a hívő életet, Isten kegyelméből, Szent Lelke által teremti meg. *Amikor Istennek tetszik, áthat bennünket belsőleg Szent Lelkével olyan mértékben, hogy mi megismerjük az ő felségét és engedelmesskedünk Neki. Nincsen teremtmény, aki mindezt megtehetné, csak egyedül Isten és az Ő Szent Lelke?*³³⁰

Az elmondottakból kiviláglik az az igazság, hogy Kálvin a bűnből kiemelkedő, hívő ifjak megépítését szolgáló vallásos nevelést emberi részről olyan alázatos és szent munkának nézte, amely végeredményben a maga áldását, függetlenül földi viszonyoktól, egyedül a kegyelmes Isten megsegítő Szent Lelkének köszönheti,

20. Kálvin mint professzor.

Béza Tódor tudósítása szerint Kálvint 1536-ban Genfben nem csak lelkipásztor-nak választották meg, „... hanem a vallástudomány tanítójának is.“³³¹ Kálvin első genfi tartózkodása alatt azonban nevezetesebb professzori munkát nem fejtett ki, részint nagy elfoglaltsága, részint pedig a magasabb iskola hiánya miatt. De ezen időben is szívén viselte az ifjúság vallásos nevelésének ügyét, amit bizonyít az, *hogy kátét adott ki a gyermekek vallástanításának megkönnyítésére*³³² és a genfi úgynevezett Rivet-iskolát pártfogásával támogatta.

³²⁷ „Doctrina certe et exhortatio et obiurgatio quantum per se efficiant ad animum immutandum indicat Paulus dum scribit (I. Cor. 3:7.) neque qui plantat esse aliquid, neque qui rigat, sed Dominum, qui incrementum dat, solum efficaciter agere.“ Corp. Ref. XXX. Lib. II. Cap. IV. 233.

³²⁸ „S’il est question qu’un homme soit bon maistre d’escole pour enseigner les enfans, qu’il soit bon advocat ou médecin, qu’il soit bon marchand de ville, ou bon laboureur des champs, encore.“ faut-il que l’Esprit de Dieu besongne en tout cela ... , Or donc en toutes ces choses-là qui semblent estre vulgaires de soy et de peu de prix, si faut-il que Dieu distribue de son esprit aux hommes. Maintenant si nous venons à la doctrine de l’Evangile, voila une sagesse qui surmonte tout sens humain, mesmes qui est admirable aux Anges: voila les secrets du ciel qui sont contenus en l’Evangile: car il est question de cognoistre Dieu en la personne de son Fils ... Il est question di-je, que nous cognoissions ce qui est incomprehensible à la nature humaine ... il faut que nous devenions du tout fols, comme dit saint Paul, pour estre participans d’une telle sagesse Que l’homme sensuel ne comprend iamais la doctrine de Dieu: ... il n’y a que le seul Esprit de Dieu qui nous donne la foi, et qui nous illumine.“ Corp. Ref. LXIII. 23. Jób. 32:4-10.

³²⁹ „..... de nostre esprit nous ne saurions iamais parvenir si haut que de cognoistre Dieu ne sa vérité.“ Corp. Réf. LXIII. 24. Jób. 32: 4-10.

³³⁰ „Que nous sommes enseignés de Dieu, quand il luy plaist nous toucher la dedans par son saint Esprit, et qu’il besongne en sorte que nous cognoissions sa maiesté pour nous y renger. Or on ne trouvera point creature qui puisse faire cela: c’est l’office propre de Dieu, et de son saint Esprit.“ Corp. Ref. LXIII. 296. Jób. 36:20-24.

³³¹ „... sed etiam sacrarum literarum doctor.“ Copr. Ref. XLIX. Th. Béza: Vita Calvini. 126. Hasonló tartalmú szöveg: „Adonc il accorda de demeurer non pas pour prescher mais pour lire en Theologie.“ („0 beleegyezett az ottmaradásba, nem csak azért, hogy prédikáljon, hanem hogy a theo» lógiát is előadja.“) Corp. Ref. XLIX. Th. Béza: Vie de Calvin. 30.

³³² „Il fie aussi le Catéchisme etc.“ Corp. Ref. XLIX. Th. Béza: Vie de Calvin. 31. Kálvin első kátéja nem kérdés és feleletekben volt írva, hanem folytatólagosan, röviden foglalta össze a valóság főbb igazságait („Addidit etiam catechismum, non illum in questiones et responsiones distribu-

Kálvint Genfből való száműzetése után Strasbourgban, az ottani városi tanács, a kiváló Bucer, Capito, Hedio és Niger ajánlatára tisztességes fizetéssel, teológiai professzornak hívta meg³³³ Doumergue mondja, hogy 1539. május 1-től heti 1 forintos professzori fizetése volt Kálvinnak. Kálvin Strasbourgi professzorkodása alatt az újszövetség könyveit magyarázta, kezdetben János evangéliumát és a korinthusi leveleket?³³⁴ Heti munkabeosztása Kálvinnak olyan volt, hogy 4 napon át négyszer prédikált— mint az általa megszervezett francia gyülekezet lelkésze és 3 nap 3 teológiai előadást tartott,³³⁵

Kálvin Strasbourgból Genfbe való visszatérése után folytatta tanári működését. Béza amint feljegyezte, rendszeresen hetenként „... három nap tanított.”³³⁶ Mindjárt visszatérése után megírta híres második kátéját francia latinn yelven, amely bővebben tárgyalta első kátéjának tartalmát s kérdés és feleletekre volt beosztva.³³⁷

E káté kiadásával Kálvin az ifjúság vallásos nevelése érdekében nagy szolgálatot tett. Kálvin különösen az általa létesített genfi akadémián, hírben egész Európát bejáró, áldott professzori tevékenységet végzett. A reformátor annyira fontosnak tartotta ezen munkásságát, hogy teológiai előadásaival betegsége alatt sem hagyott fel. Teológiai előadásainak a tárgyát a Szentírás könyveinek a magyarázata alkotta.

Kálvint, mint teológiai előadót, logikus gondolkozás és világos ítélőképesség jellemezték. Szelleme és memóriája olyan hatalmas volt, hogy előadása közben nem volt szüksége külső, segítő eszközökre. Előadásai alkalmával egyedül a Szentírást használta.³³⁹

A tudós Kálvin nem volt rideg professzor, aki idegenkedik tanítványaitól. Kálvin törődött az ifjúsággal. Strasbourg! otthonában tanulókat tartott. Farel egy alkalommal teológust kért tőle. Kálvin szívesen teljesítette Farel kérését, de előbb tudni akarta, hogy mi lesz tanítványának a kötelessége, nehogy a sok munka megakadályozza előrehaladásában.³⁴⁰

Kálvin, mint jó professzor nemcsak vigyázott növendékeire, de igyekezett belsőleg is megismerni őket. Tudta ő, hogy a tanulók gyarlóságainak az ismerete, mikor tisztában vagyunk azzal, hogy kinél mit kell javítani, könnyebbé teszi a vallásos nevelés munkáját. Dániel Ferencnek, aki Kálvinnak barátja volt s akivel a reformátor sokat levelezett, a következő sorokban jellemezte fiát: „Okosan ítéled meg az ifjú jellemét. Nincsen benne önállóság. Erre-arra hajlik. Kormányzásra van szüksége. Kiváltképen azért, hogy ugyanazon tudományos foglalkozásnál megmaradhasson ítélőképességben kitűnik. Elég szerencsésen tanult. Csak mértéktelen forróvérűségét, ami korának közös hibája, kell csökkentenie s jó gyümölcsöt fog teremni.”³⁴¹

Kálvin vallásos világnézetéből önként következett, hogy súlyosabb hibák esetén,

tum, quem nunc habemus, sed alium multo breviorum, praecipua religionis capita complexum.“ Corp. Ref. XLIX. Th. Béza: Vita Calvinii. 126)

³³³ „Illic igitur ex illius urbis senatus voluntate a summis Uliis viris, quibus tanquam lucidis gemmis illatum ecclesia fulgebat, Bucero. Capitone, Hedione, Nigro et aliis eorum collegis ad theologiam Orofessionem propositio honesto evocatus.“ Corp. Ref. XLIX. Th. Béza: Vita Calvinii 128.

³³⁴ „..... à partir du ler mii, au traitement de un florin par semaine. Il commença cet enseignement officiel en expliquant les epitres aux Corinthiens . . . Qu'avait-il enseigné jusque-la? Sans cloute, l'évangile selon saint Jean.“ E. Doumergue Kálvinról írt munkája 11. kötete. Livre troisième. Á Strasbourg. Chap. II. Pasteur et professeur. Quatrième Partie. Enseignement et études. IV. Le professorat de Calvin 434.

³³⁵ „... qu'il avait chaque jour ou un sermon, ou une leçon. Or, comme il prêchait quatre fois la semaine, il en resuite qu'il donnait trois leçons.“ E Doumergue előbb citált munkája. 434. 1539. nvarától a 4 teológiai professzor, Bucer, Capito, Hédió és Kálvin hetenként összesen csak 8 előadást adtak le. („Les qua're professeurs ensemble ne faisaient que huit leçons par semaine.“ Ugyanott 434)

³³⁶ „..... triduo vero docebat.“ Corp. Ref. XLIX Th Béza: Vita Calvinii. 132.

³³⁷ „Scripsit quoque Catechismum gallice et latine, ab illó prioré minime discrepantem, sed multo auctiorem et in q'iaestiones ac responsiones distributum “ Corp. Ref, XLIX Th. Béza: Vita Calvinii. 131.

³³⁸ „... imo ne concionari quidem et theologiam in schola profiteri destitit.“ Corp. Ref. XLIX. Th. Béza: Vita Calvinii. 159

³³⁹ „En faisant ses leçons iamais n'avoit que le simple texte de l'Escriture ... “Corp. Ref. XLIX N. Coliaddon: Vie de Calvin. 108.

³⁴⁰ L. Dr Pruzsinszky Pál: „Kálvin egyénisége leveleinek tükrében“ c. munkájának 34-35- Magy. Prot. Irod. Társ-nak 1909-ben kiadott emlékkönyvében. („Emlékezés Kálvinról.“)

³⁴¹ „Adulescentis ingenium ne sua agilitate hue et illuc feratur, opus fraeno habere prudenter iudicas, praesertim vero ut se contineat in uno studii genere..... Pollet acumine, satis feliciter institutus est. Modo immodicus fervor, commune aetatis vitium, corrigatur bonam frugem producet.“ Corp. Ref. XLVI. Calvinus Danieli. 16.

szigorú professzorként állott tanítványaival szemben. A vallásos nevelés szempontjából különösen káros ifjúkori bűnök tekintette a makacs engedetlenséget, ami gyarlóságaihoz rögzítette az ifjúságot és a hazugságot, amely az őszinte, tiszta vallásos lelkület kifejlődését megakadályozta. (L. „A kollégiumi és akadémiai tanulók, c. fejezetet.) A vallásos jellem kialakulását meggátoló *hízogó és képmutató magatartást becs-telennek tartotta.*³⁴² Kálvin az ifjúság vallásos életének, kifejlődése érdekében a fenti bűnben levő növendékeket megbüntettette.

Kálvin azonban minden szigorúsága mellett olyan nevelő volt, aki tanítványai kisebb gyarlóságait *elnézte*. Strasbourgi tanárkodása idejében az iskola előjárósága, a tanulók tetszelgő ruházódása és lakodalmakon való szórakozása ellen azt a szigorú törvényt hozta, hogy aki ilyen életmódot tovább folytat, azt az iskolából eltávolítják. Kálvin ezt a szigort, amely az ifjúság pajkosságának és egyben szabadságának gátat akart vetni, nem helyezte.³⁴³ Kálvin nemcsak szigorú, de elnéző, az ifjúságot gyengéséggel együtt megértő professzor volt. Azok a növendékek, akik bepillanthattak Kálvin féltőn szelid lelke mélyére, szerető személyiségének hatása alatt, bizonyára lélekben megjobbultak és meggazdagodtak.

Kálvin professzori munkájának a sikerét mutatja az, hogy teológiai előadásait már Strasbourgan sokan hallgatták. Genfben az akadémia felállítása után folytonosan nőtt a hallgatóknak a száma. Ifjak mellett különböző foglalkozású meglelt emberek messze országból eljöttek Genfbe, hogy a nagy reformátor ajkáról hallgassák a bibliai magyarázatokat. Magas állású, európai híré emberek, mint pl. Koox János, hallgatták Kálvin előadásait. Elvitathatatlan igazság, hogy a genfi akadémia fellendülése Kálvin professzori munkásságával volt kapcsolatos. Kálvin halála előtt kevéssel (1564. május 4.) a genfi akadémián, Bézának Bullingerhez intézett szavai szerint, *1200 kollégiumi tanuló 300 akadémiai hallgató volt és e szám is naponkint növekedett*³⁴⁶ Kálvin szerette hallgatóit, professzori munkásságát. Szívébe zárta az általa alapított genfi iskolát. Végrendeletében sem feledkezett meg az iskoláról, Csekély vagyonából — *Beza sorai szerint, fizetésének a városi tanács általi felemelését mindig állhatatosan visszautasította*³⁴⁵ — *a kollégiumnak testvére, Kálvin Antal útján 10 tallért adományozott.*³⁴⁶

Kálvin, áldott professzori személyiségével a hívő, a tudós, az igazságos és a szelidlelkű nevelő példaképe volt.

21. Kálvin iskolai vallásos nevelésének jellemzése és értékelése,

Kálvinnak a valláspedagógia terén alapvető kérdésekben kiforrott nézete volt. Kálvinnak ebből a nevelői határozottságából magyarázható, hogy az iskolai vallásos nevelésre és a családi vallásos nevelésre vonatkozó gondolatai között, jellemzésüket illetőleg, sok hasonlóságot fedezhetünk fel. Ilyen hasonlóság a biblicitás, a konfesz-szionálizmus, az engedelmisségre való nevelés és a szeretetteljes fegyelmezési módszer alkalmazása.

Kálvin iskolai vallásos nevelésének egyik sajátos jellegét a *biblicitásban* találhatjuk. A genfi kollégium és akadémia tanerőinek és tanulóinak az istentiszteleteken, amelynek központi része igehirdetés, bibliamagyarázat volt, részt kellett venniük. Kálvin annyira fontosnak tartotta az istentiszteletek látogatását és egyben az igehirdetés hallgatását iskolai nevelésében, hogy a kollégium növendékeinek — amint lát-tuk — még az ülőhelyét is kijelöltette a templomban és szigorúan ellenőriztette temp-lomba való járásukat. Az akadémián pedig az oktatás minden ága és gyakorlati megnyilvánulása, lényegében az ige megismerésének az érdekét szolgálta. Mindezek mellett megállapítjuk, hogy a kollégiumban a gazdagon felkarolt, Istent magasztaló zsol-

³⁴³ „Adulatione autem et simulationis, improbitas denique, praesertim side religioneagebatur. Corp. Ref. XLIX. Th. Béza: Vita Calvini. 170.

³⁴³ L. Dr. Pruzsinszky Pál: „Kálvin egyénisége leveleinek tükrében“ c. munkájának 35-36 lap-jait. Magy. Prot. Társ.-nak 1909-ben kiadott emlékkönyvében. („Emlékezés Kálvinról.“)

³⁴⁴ „Calendis Maii in publicis promotionibus studiosos circiter mille ducentos privatae scholae numeravimus, publica; ad trecentos et quo tidie auges cit numerus.“ Corp. Ref. XLVIII. 303.

³⁴⁵ „Testari certe potest senatus, quum perexigua essent eius stipendia, tantum abiuisse ut in eis non acquiesceret, ut ampliora etiam oblata pertinaciter recusarit.“ Corp. Ref. XLIX. Th. Béza: Vita Calvini. 171.

³⁴⁶ „Ab eodem fratre et haerede meo lego scholae puerili decern aureos seutates.“ Corp. Ref. XLIX. Th. Béza: Vita Calvini. 163.

szük azt, hogy Kálvin az igéből fordított zsolotárénekek szövegeinek tartalmi megismerésére nagy súlyt helyezett. Kálvinnak biblikus szellemű iskolai vallásos nevelése a római katolikus neveléssel ellentétben, nagyon helyesen, az igére igyekezett ráépíteni az ifjúság vallásos életét.

Nagy szerepet játszott Kálvin iskolai vallásos nevelésében a *konfesszionálizmus*. A kollégiumi tanulókat a vasárnapi templomi katekhizmusra az iskolában mindig előkészítették és ellenőrizték a katekhizmuson való megjelenésüket. Az akadémiai hallgatóknak polemikus színezetű konfesszionálisztikus esküvétele kötelező volt. Az esküszöveg aláírása nélkül senki sem lehetett az akadémiának hallgatója.

Kálvin iskolai vallásos nevelésben, szembetűnő az *engedelmességnek* különleges megkövetelése. A genfi kollégiumban és akadémián a tanulók tanerőiknek és az iskola törvényeinek feltétlenül engedelmességgel tartoztak. Kálvin vallásos meggyőződéséből következett, hogy ezt az engedelmességet a tanulóknak úgy kellett végrehajtaniuk, mint Isten akaratából adott felsőbbbségnek és törvénynek nyújtott szolgálatot. Az engedelmességre való nevelés által Kálvin tulajdonképpen Isten iránti engedelmességre, bűn feletti győzelemre akarta rásegíteni az ifjúságot. Kálvin a tanerőktől is, éppen hívő életüknek a bizonyossága és megerősítése céljából, az iskola törvényeivel és feletteseikkel szemben engedelmességet követelt.

A genfi iskolai vallásos nevelésnek tipikusan kálvini jelleget adott a *szigorúság* és a *szelídség* módszerének a gyakorlása. Kálvin bár nyilvánosan fenyítettett a kollégiumban és büntetett az akadémián, sőt szükség esetén a város hatalmát is igénybe vettette idevonatkozólag, de ugyanakkor megjobbulásra vezető dorgálással kötötte össze a büntetést és megóvta azt a kegyetlenségtől. Emellett Kálvin az iskolai vallásos nevelésben a szelídségnek, a szeretetnek és a béketűrésnek gazdag nevelői áldásait is használta. Kálvin szeretetteljes iskolai fegyelmezése azt mutatja, hogy ő a krisztusi igazság és szeretet embere volt.

Kálvin iskolai vallásos nevelésének jellemzése kérdésénél meg kell említenünk, hogy a genfi iskolában a tanulónak, különösen a vallásos szellemű vitatkozások, előadások és bibliamagyarázatok révén való gyakorlati foglalkoztatása nem csak önműködésre segítette az ifjakat, de *vallásos meggyőződésüket is öntudatosabbá egyénibb* tette.

Kálvin a genfi kollégiumi tanulókat azon áldott munkájuk által, hogy a templomi istentiszteleteken zsolotárénekléseikkel a gyülekezet tagjait énekelni tanították, *egyházuk iránti szolgálatra* neveltette.

Kálvinnak valláspedagógiai szempontból véve nagy érdeme az, hogy a genfi *iskola vallásos nevelését határozottan biztosította*. Iskolai törvényének már magában véve ama rendelkezésével, mely szerint a kollégium és akadémia tanerőinek a megválasztását jó részben a lelkészekről tette függővé, akik bizonyára hitetlen nevelőket nem óhajtották, természetsszerűleg vallásos érzésű tantestület teremlett. A kollégium és akadémia tanerőitől és tanulóitól megkívánt köteleességek egyenesen azt mutatják, hogy Kálvin vallástalan nevelőket és növendékeket nem akart látni a genfi iskolában. Mivel meg volt győződve arról, hogy istentelen tanerők hívő lélekre nem nevelhetnek, a szaktudás mellett helyénvalóan mindig megkövetelte a tanerőktől a vallásos életet. A tanulóktól is szorgalmon és tanuláson kívül keresztyéni magatartást igényelt. Kálvin a genfi kollégiumi és akadémiai értelmi tanítást pedig, a tiszta erkölcsi felfogást képviselő klasszikus tudást, az iskola különösképpen biblikus és konfesszionálisztikus jellegű vallásos nevelésének az érdeke alá rendelte. A klasszicizmus és a tudás Kálvin szemében csak gazdagító és öntudatosító eszköz lehetett a vallásos nevelés szolgálatában.

Kálvin a genfi iskolájára reányomta hívő lelkének bélyegét. Összefűzte azt több (Idáiról az egyházzal. Csúcspontjára a teológiát, a lelkészképzőt állította, mert jól tudta, hogy az iskola öntudatos vallásos egyéniségének, különösen hívő, tudós lelkipásztoroknak a nevelésével megfizethetetlen ajándékot nyújt az egyház számára. *Kálvin tisztán látta az iskolának ez egyházra vonatkozó áldott hatását* és főleg a jövő nemzedékének vallásos szempontjából elengedhetetlen szükségességnek tartotta a vallásos nevelést adó iskolák felállítását.

Kálvin a genfi iskolában, az iskola vallásos nevelésében is, az anyanyelv, a francia nyelv használatát felkarolta. Kálvin ezen paedagógiai tevékenységével nemcsak

táréneklésnek is megvolt a maga biblikus jellege, különösképen ha tekintetbe vesszük a francia nyelv kifejlődésére volt hatással, de a könnyen érthető anyanyelv alkalmazása révén a tanulóknak értelembeli és vallásos meggyarapodását is jótékonyan befolyásolta. Az anyanyelv iskolai értékelése minden országban elősegítette, ahol csak a reformációk iskolái elterjedtek, a nemzeti élet kialakulását és megerősödését. Kálvin, aki épen úgy *felismerte az iskolának nemzetnevelő erejét*, akár Luther, mint Istennek kiválasztott embere, az iskolát arra is felhasználta, hogy az iskola ne csak nyelvében erős és művelt, de vallásos lelkű polgárokat is adjon az államnak és e vallásos lelkű egyéneknek át a nemzet életét mintegy bekapcsolja Isten országának a munkájába. Kálvin szeméi előtt ott lebegett minden munkája közben a theokrácia gondolata.

Kálvin iskolai vallásos nevelését, hogy ha *az eredetiség* szempontjából vizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy a reformátort e téren leginkább a nagy hugenotta nevelő, Mathurin Cordier és a kiváló humanista, Sturm János befolyásolták.

Kálvin maga hálásan ismerte el az I. Thess. levélről írt és Cordiernak ajánlott kommentárja előszavában, hogy *előrehaladását és sikereit részben az ott tanító és reá nagy hatással levő Cordiernak köszönhetette*.³⁴⁷ Cordiernak, ki Kálvin kérésére Genfben is működött s Parisban a „de la Marche“ nevű kollégiumban tanította az ifjú Kálvint, paedagógiai felfogása erősen vallásos színezetű volt.³⁴⁸ Szerinte *a tanítást égi dolgokkal Istenről való beszéddel kell kezdeni. Egyes könyvek tanítása mellett belsőleg kell táplálni a gyermekeket. Azt kell nekik tanítani, hogy szeressék és szívják magukba Krisztust. Jézus Krisztusnak a nevét mintegy bele kell csepegtetni a gyermekek lelkébe. Az ígét, kitarító munkássággal úgy kell megismertetni velük, hogy az isteni szeretet szikrája megérinthesse őket. A virgácsok kötegét el kell távolítani a gyermekektől és a kegyességnek lobogó lángját kell közelebb vinni hozzájuk... Arra kell törekedni, hogy az ifjúság jó erkölcsre s csak miután jó tudományra adja oda magát*.³⁴⁹ Cordiernak vallásos és nevelői személyisége mellett Kálvin, bár rövid ideig is tanította őt Cordier, már ifjú korában megtanulta azt, hogy Istent szeresse és a vallásos élet áldásait elébe helyezze a humanisztikus műveltségnek. Kálvinnak Cordierrel való későbbi személyes érintkezése csak mélyítette a köztük levő belső kapcsolatot és bizonyára befolyással volt arra, hogy Kálvin a genfi iskola minden irányú tevékenységét alapjában véve a vallásos nevelői cél szolgálatába állította.

Cordier mellett legjobban Sturm hatott Kálvinnak iskolai vallásos nevelői gondolkodására. Genfből való száműzetése után, a reformátor Strasbourgba került. Strasbourgban, Sturm épen abban az időben (1538 körül) szervezte meg híres iskoláját, mikor Kálvin ott tartózkodott. Sturmnek nevelői elve az volt, hogy bölcses éggel és ékesszólással párosult kegyességet adjon az iskola a gyermekeknek. Sturm az ifjúságot humanisztikus tudással meggazdagítottan akarta vallásosságra nevelni. Kálvint kétségtelenül befolyásolhatta Sturm nevelői felfogásával. Hiszen Kálvin személyesen érintkezett Sturmmal és jól ismerte az ő paedagógiai nézeteit. De azért Kálvin a genfi kollégiumban a klasszicizmus mellett főleg a katekhizmus ügyének iskolai felkarolásával és a zoltáreneklés bőkezű beállításával, az egyházi vallásos nevelés érdekét határozottabban biztosította, mint Sturm, aki strasbourggi gimnáziumában inkább humanisztikusabb vallásos nevelést adott. Kálvin genfi isko-

³⁴⁷ „... sic tamen institutione tua deinde fui adiutus, ut progressus, qualescunque sequuti sunt, tibi meritó acceptos feram. Atque hoc posteris testatum esse volui, ut si qua ex meis scriptis ad eos perveniet utilitas, aliqua ex parte abs te manesse agnoscant.“ Corp. Ref. XLI. Calvinus Corderio. 525-526.

³⁴⁸ Cordier életének utolsó esztendeit Genfben töltötte, mint aktív tanító. 85 éves korában, Kálvin halálának évében, 1564-ben halt el. („Genevae demum eo ipso anno quo Calvinus, VI. Nonas Septembris mortuum: quum annum ágens ocluagesimum quintum co docendi munere in hocGymnasio Genevensi fungeretur.“ Corp. Ref. XLIX. Th. Béza: Vita Calvini 121.

³⁴⁹ „Débute par Dieu et les choses célestes. Enseigne aux enfants, non pas livrés à eux-mêmes, mais soutenus par le secours divin, enseigne leur, dis-je à aimer le Christa respirer le Christ... Lenomde Jésus-Christ! Verse-le comme goutte à guette dans l'âme de tes éleves ... Inculque-leur si assidument la parole de Dieu qu'ils soient du moins touchés de quelque étincelle de l'amour divin. Eloigne le faisceau de ces verges et approche le tison et les petites flammes de la piété ... adonnez vous d'abord aux bonnes moeurs, puis aux bonnes letiies.“ E. Doumergue Kálvin Jánosról írt munkája I. kötetében: La jeunesse de Calvin Livre Seconde: Années d'études, 61 (Cordier: „Colloques.“ Praféce.)

lája, a vallásos nevelés munkáját illetőleg Sturni strassbourgi iskolájával szemben megőrizte a maga sajátosságát.³⁵⁰

Kálvin iskolai nevelésének voltak kisebb *fogyatkozásai*. Ilyen fogyatkozásnak tekinthető vallásos szempontból, hogy a hitoktatás háttérbe szorult a genfi iskolában, a klasszicizmus mellett. A reformációkorabeli iskoláknak azonban annyira általános jellege volt a humanisztikus műveltség ápolása, hogy a genfi iskola klasszicizmusa is megérthető. És ha méltányoljuk azt is, hogy Kálvin az iskola vallásos nevelését több oldalról biztosította, nem láthatunk a klasszikus tudományok eme iskolai felkarolásában lényeges fogyatkozást. Fogyatkozás tapasztalható mindenesetre abban is, hogy a tanulókat túlságosan lekötötte a genfi iskola. Szüret alkalmával volt csak három hetes szünet az iskolában. A tanulók értelmi és lelki felfrissülésére huzamosabb szabad időt nem áldoztak. Figyelembe kell azonban venni azt, hogy a szerdai és szombati nap könnyebbé tétele részben segítette a tanulók iskolai lekötöttségén. Fogyatkozásnak szokták minősíteni, mert túlzott felekezetiességet árul el, az akadémiai hallgatók konfesszionálisztikus eskütételének a megkövetelését. Nem szabad azonban elfeledni, hogy Kálvin idejében csak teológia volt a genfi akadémián. A theologian pedig, különösen a reformáció korában, elfogadható követelménynek vehetjük a konfesszionálisztikus bizonyágtévesnek a megkívánását. A lelkészek által végzett vasárnapi kátétanításnak kollégiumi tanítók útján való szombat délutáni előkészítését, módszeri hibának tarthatjuk. Bár a tanítók bizonyára a káté szövegéhez ragaszkodtak az előkészítő órán, mégis helytelen volt ez a káté tanítási módszer, mert a gyermekek kátétanulását a tárgynak több nevelő személy által való ismertetése feltétlenül megnehezítette. Ellenben a lelkészeknek az úrvacsoraosztásról szóló, a templomi szertartást megelőző, kollégiumban tartott magyarázata, mivel ezzel nem tananyagot tanítottak, hanem lelki előkészítést végeztek, helyén való volt. Komolyabbá tették így a tanulók számára az úrvacsora felvételét. Ugyancsak fogyatkozást, megbélyegző szigorúságot találhatunk a kollégiumi tanulóknak nyilvános megszegyenítő fenyítésében. De Kálvin mentségére szolgál e téren, hogy a bibliai alapra épülő és a gyermek megjavítását célzó fenyítést, ha nyilvánosan is hajtatta végre, de rendelkezésében megóvta a durvaságtól. Máskülönbén is a XVI. században nagyon sok iskolában keményebben fegyelmeztek, mint a genfi iskolában.

Kálvin genfi iskolája ismertett kisebb fogyatkozásai mellett is *az egyetemes vallásos célnak megfelelt*. A történelem tanúsága szerint lélekben hatotta át a tanulók nagy tömegét, akár lelkészi, vagy világi jellegűek is voltak az illetők. Tudós és vallásos bizonyágtéveket nevelt. Kálvin ismert mondása szerint fákból nyilatkat fagrott. Azok, akik a genfi iskolában tanultak számosan maguk tettek bizonyágot

³⁵⁰ Megemlítjük, hogy a lüttichi iskola és Sturmnek strasbourgi iskolája a genfi iskola szerkezetére és tananyag felőlélésére hatással volt.

A lüttichi iskola 8 osztályra tagozódott. I. osztályban írni, olvasni, latinul deklinálni, konjugálni, II-IV. osztályban latin grammatikát és klasszikusokat, V-VI. osztályban görög nyelvtant s klasszikusokat, retorikát és dialektikát, VII. osztályban filozófiát, VIII. osztályban pedig teológiát tanítottak. (L. Dr. Fináczy Ernő: „A Renaissancekori Nevelés Története.“ 184.)

Sturm strasbourgi gimnáziuma, melynek kialakulását a lüttichi iskola befolyásolta, 9 osztályból állott. (Az akadémia csak Kálvin halála után nyílt meg.) I. osztályban írni, olvasni tanítottak. II-VII. osztály a grammatikai, VIII-IX. osztály retorikai és dialektikai osztály volt. (L. Dr. Fináczy Ernő: „A Renaissancekori Nevelés Története.“ 226-227.)

Ha a fentieket összehasonlítjuk Kálvinnak / osztályból álló kollégiumi rendszerével és tantervével (L. „A kollégiumi oktatás és nevelés célja“ c. fejezet jegyzet rovatát.), felfedezhetjük a grammatikai, retorikai és dialektikai beosztás kereteinek azonosságát, bár Kálvin dialektika után tanított retorikát, valamint azt, hogy a lüttichi iskola VII. és VIII. osztályos tananyaga a genfi akadémián foglalt bővebben helyet. De ugyanakkor arról is meggyőződhetünk, hogy a genfi iskolának úgy az osztályok szerinti beosztásában, mint az iskolai klasszikus tananyag kiválasztásában (pl. Kálvin kollégiumában sikamlós vígjátékokat nem adtak elő), megvolt a maga külön elgondolása és nem volt pusztán utánzása a lüttichi, vagy a strasbourgi iskolának.

A lüttichi iskola és Sturm strasbourgi iskolája a genfi kollégiumi oktatás módszerei tevékenységére is hatással volt. Így például a tanulóknak 10-es csoportokba való beosztását, kiket az életükön álló tizedes ellenőrzött és a növendékeknek gyakorlati foglalkoztatását éppen úgy megtalálhatjuk a lüttichi és strasbourgi iskolákban, mint Kálvin genfi kollégiumában. A különbség azonban itt is felfedezhető, mert míg Sturmék különösen klasszikus nyelvű színdarabok eljátszásának felhasználásával gyarapították növendékeik humanista tudását. (L. Fináczy előbb citált munkájának fent említett helyeit), addig Kálvin főleg vitatkozásokkal és nyilvános előadásokkal végeztetett hasonló típusú munkát a genfi iskola tanulóinak között.

az utókor számára arról, hogy kiváló tudományos oktatást és vallásos nevelést kaptak Kálvin iskolájában.³⁵¹

A genfi iskola munkásságának vallásos szempontból meg volt az a másik nagy áldása, hogy a genfi iskolában tanult külföldi hallgatók hazájukba visszatérve nemcsak hálával emlékeztek meg a genfi alma materről, de otthonukban hasonló típusú iskolákat is szerveztek. Különösen Skóciában és Franciaországban. Bár Magyarországon, mivel ifjaink a reformáció utáni időben főleg a németországi akadémiákon tanultak, a németországi protestáns iskolák mintájára szerveződtek meg református és evangélikus kollégiumaink, mégis Kálvin genfi iskolájának, mini; a reformáció egyik anyaiskolájának a szelleme, amely igaz vallásos meggyőződéssel és tiszta tudással gazdagította meg az egyént és egyéneken keresztül az egyházat és a nemzetet, hosszú századokon élt a mi református kollégiumainkban is (és a mai) politikai és vallásos szempontból egyaránt el-elsötétedő világban, felekezeti iskoláink végelgyengülésének idejében komolyan figyelmeztet bennünket a vallásos jellegű iskolák fontosságára és kívánatos áldásaira.

III. RÉSZ.

Egyházi vallásos nevelés.

1. Bevezetés.

Kálvinnak a családi és iskolai neveléssel foglalkozó gondolatai után az egyházi vallásos nevelésre vonatkozó felfogását ismertetjük.

Kálvin az egyház legszentebb vallásnevelői munkáját a konfirmációi oktatásban, a kátétanításban látta. E részben épen ezért főleg Kálvinnak a kátétanítással kapcsolatos nézeteit tárgyaljuk és értékeljük. Ez ismertetés keretében Kálvin első kátéját, amely magyar nyelven még nem jelent meg, teljes egészében lefordítva, közöljük. A konfirmációi vallásos nevelés és oktatás feltárása után pedig a Kálvin szerinti egyház konfirmáció utáni vallásnevelői tevékenységéről szólunk.

2. Egyház és a vallásos nevelés.

Kálvin a Jézus Krisztusban élő lelkek közösségének, az egyháznak egyik legszentebb hivatását a vallásos nevelés munkájának a végzésében látta. *A gyermekek vallástanítás a kétségkívül egyházi kötelesség* — állapította meg a reformátor — *mellyel az egyház a maga hitét vallja meg.*³⁵² Kálvin meg volt győződve arról, hogy „... Isten bár egy perc alatt tökéletessé tehetné övéit, mindazonáltal azt akarja, hogy azok csak az egyház nevelése mellett serdüljenek fel férfivá.”³⁵³ *Az egyháznak szolgálatával segíteni kell a gyermeket és anyai gondozásával igazgatnia kell őket mindaddigi míg fel nem serdülnek és végre hitüknek célját el nem érik.*³⁵⁴

Kálvin az egyház eme vallásnevelői munkáját az egyház hivatalos vezetői, a

³⁵¹ L. magyar nyelven, Pruzsínszky Pál: „Kálvin János“ c. munkája II. kötetének 378-379. tábjain, Daneau Lambertnek, a genfi akadémiai hallgatók egyikének, 1560-ban a genfi tanácshoz küldött, az akadémia munkásságára vonatkozó, elismerő sorait.

³⁵² „Le 3. e article est de Jinstruction des enfans, lesqueulx sans doute doibuent a leglise une confession de leur foy.“ Corp. Ref. XXXVIII. Pars prior. Articles Concernant l’organisation de l’église etc. 12. oldal.

³⁵³ „Videmus ut Deus, qui posset momento suos perficere nolit tamen eos adolescere in virilem aetatem nisi educatione ecclesiae“ Corp. Ref. XXX. Inst. Rel. Christ. 1559. Lib.IV.Cap.1.5.749. o.

³⁵⁴ „Incipiam autem ab ecclesia: in cuius sinum aggregari vult Deus filios suos, non modo ut eius opera et ministerio alantur quamdiu infantes sunt ac pueri, sed cura etiam materna regantur donec adolescent, ac tandem perveniant ad fidei metam.“ Corp. Ref. XXX. Inst. Rel. Christ. 1559. Lib. IV. Cap. I, 1. 746. oldal.

lelkészek a tanítók, a presbiterek és a diakónusok közül, főleg a lelkészekkel, és a tanítókkal (doktorokkal) végeztette.

Mivel a családi és iskolai nevelést tárgyaló részekben nemcsak a szülők és gyermekek, de a tanítók vallásnevelői kötelességeit is, melyek különösen az iskola kérdésével függték össze ismertettük, jelenleg velük bővebben nem foglalkozunk.

3. A lelkészek, mint az egyházi vallásos nevelés vezetői,

a) Vizsgálatuk és eskütételük.

Kálvin a lelképásztori munkásság jelentősége miatt nem elégedett meg azzal, hogy a lelkészek teológiát hallgattak, de teológiai végzettség mellett hivatalba lépésüknek követelményeit szigorúan és pontosan megszabta. Ezen követelményeknek egyik legfontosabb feltétele az volt, ami paedagógiai oldalról minket érdekel, hogy a meghívott lelkésznek, akit a lelkészek egyesülete szemelt ki, mondhatni, vizsgát kellett tennie. Ezt a vizsgatételt, mely a lelkészek egyesülete előtt folyt le, Kálvin az alábbiakban körvonalazta.

„A vizsgálat két részből áll. Az első a tudományt érinti, azt t. i., hogy akit felszentelni óhajtanak, az írás helyes és változhatatlan (saincte) ismeretével tisztában van-e? Es hogy alkalmas és megfelelő-e arra, hogy a nép épülésére az ígét hirdesse?

Ama veszély elhárításáért, hogy annak, akit megtartani akarnak, helytelen nézete ne legyen, helyén való, ha ünnepélyesen kijelenti, hogy elfogadja és megőrzi az egyház által jóváhagyott tantételt.

Annak megismerése végett, hogy megfelelően tud-e tanítani, kérdések útján kell eljárni és meg kell hallgatni a nyilvánosság kizárásával az Ur tudományáról szóló előadását.

A vizsgálat második része az életmódra vonatkozik, hogy t. i. az illető erkölcsösen és kifogás nélkül viselkedik-e.³⁵⁵

Kálvin intézkedése szerint tehát rendes lelkész csak az lehetett, aki előbb bizonyosságot tett tudományos bibliai képzettségéről, gyakorlati készségéről és arról, hogy erkölcsös istenfélő életet él. Vallás paedagógiai szempontból ez nagy értékű követelmény volt, mert az egyház vallásos nevelését végző lelkész személyét illetőleg, épen hivatalba lépése előtt, biztosított így egyfelől a helyes bibliaismeret, másfelől a vallásos lelkiület, két olyan feltétel, amely okvetlenül szükséges ahoz, hogy valaki Isten segítségével vallásosan nevelhessen.

A vizsgálat eredményét a városi tanácsnak kellett bejelenteni. E bejelentés alapján, ha a városi tanács nem fogadta el az illető lelkész meghívását új választást kellett megejteni az ismertett módszerrel. Ellenkező esetben, a meghívott és szolgálatra felhatalmazott lelkészt bemutatták lelkésztársai a népnek. Alkalmi beszéd és imádság által állásába iktatták apostoli módon, egyik lelkésznek kézrátévése által.³⁵⁶

³⁵⁵ „Lexamen contient deux parties dont la premiere est louchant la doctrine, assavoir si celluy quon doibt ordonner a bonne et saincte cognoyssance de l'escripture. Et puis sil estydoine et propre pour la communiquer au peuple en edification.

Aussi pour éviter tout danger que celluy quon veult retenir n'ait quelque opinion mauvaise, jl sera bon quil proteste de recevoir et tenir la doctrine approuee en lesglise,

Pour cognoistre sil est propre a enseigner jl faudra procéder par jnterogations et par louyr traicter en prive ia doctrine du seigneur.

La seconde partie est de la vie, assavoir sil est de bonnes meurs et sest tousiours gouverne sans reproche.“ Corp. Ref. XXXVIII. Projet D'ordonnances ecclésiastiques 1541. 17. oldal. Ugyanez a szöveg olvasható majdnem szórói-szóra az 1561-es Ordonnances-ban.

³⁵⁶ „Après, quon le présente au conseil. Et sil est trouve digne, que le conseil le reçoive et accepte, luy donnant tesmonage pour le produyre finalement au peuple en la predication, affin quil soit receu par consentement commun de la compaignye des fidelles. Sil estoit trouve jndigne et demontre tel par probations legitimes jl faudroit lors procéder a nouvelle election pour en prendre un aultre.

Quant à la manière de lintroduyre, jl seroit bon de user de limposition des mains, laquelle ceremonye a este gardée des apostres et puy en lesglise ancienne, moyennant que cela se face sans superstition et sans offence.“ Corp. Ref. XXXVIII. Projet D'ordonnances ecclésiastiques 1541. 17-18. old

„Quant à la manière de lintroduire, pource que les ceremonies du temps passé ont esté tournaes en beaucoup de superstitions, à cause de linfirmite du temps, il suffira qu'il se face par un

Az új megválasztott lelkésznek a városi tanács előtt esküt kellett tennie. Kálvin a lelkészek eskütételében mintegy összefoglalta a pásztori munkakört: az igének tisztán való szolgálatát, a fegyelmezés lelkiismeretes gyakorlását, az emberek közötti békességes élet megteremtéséért folytatott küzdelmet, a felsőbbség előtti meghajlást és a törvényeknek a megtartását oly módon, hogy a lelkész első sorban is Istennek engedelmességedjék. Emellett az eskü szent kötelezettséggel kényszerítette a lelkészeket arra, hogy hívő és munkás életük gazdagságáról bizonyosságot téve jó példát mutassanak emberek és gyermekek előtt.³⁵⁷

A lelkészek eskütételével kapcsolatosan két dolgot kell kiemelnünk. Az egyik az, hogy Kálvin esküvel megfogadtatta a lelkészekkel azt, hogy az igére építik fel egyházi munkájukat, másodsor pedig, hogy kötelezte őket a jó példaadásra. (Az egyháztagok fegyelmezéséről később lesz szó.)

Ezen kiemelt kettős követelmény lényegében megegyezik a lelkészek vizsgálata kérdésénél előbb megállapított azon kettős igényeléssel, hogy a hivatalba lépő lelkész legyen bibliaismerő és tiszta életű lélek.

Azok a lelkészek, kik Kálvin elgondolásának megfelelően léptek pásztori szol-

des Ministres une declaration at remonstrance de l'office auquel on l'ordonne, puis qu'on face prières et oraisons, afin que le Seigneur lui face la grace de s'en acquiter.“ Corp. Ref, XXXVIII. Les ordonnances ecclésiastiques de 1561. 95. old.

Amint a fentebbi szövegekből kitűnik az 1541-es Ordonnances-ban az alkalmi beszéd és imáncsen meglemltve, az 1561-es Ordonnances-ban a kézirtevéés előírása hiányzik.

³⁵⁷ Az eskü szövege a következő volt: „Megígérem és esküszöm, hogy hivatásomban, amelyre elszólítottam, hűségesen Istennek fogok szolgálni azért, hogy tisztán az ő igéje építse ezt az egyházat, amely számára lekötöm magamat. Es nem fogok visszaélni az ő tudományával olyanképen, hogy testi hajlamaimra hallgatnék s élő emberekhez alkalmazkodnék, de szent lelkiismerettel odaáldozom magam az ő dicsősége szolgálatára és az ő népe javára, melyért felelős vagyok.

Megígérem és esküszöm arra is, hogy az egyházi rendelkezéseket megíartoro, így azokat, melyeket ennek a városnak kis, nagy és legfőbb tanácsa bocsátott ki. Annak a rendtartásnak, amely a bűnösökkel való bánásmód szolgálatára vonatkozik, becsülettel megfelelek, minden gyűlölet, pártfogás, bosszúállás és más testi gyarlóság nélkül. Általában teljesítem azt, ami egy jó és hűséges lelkésznek a kötelessége.

Harmadszor esküszöm és megígérem, hogy a városnak és vezetőségének tisztességére és előrehaladására vigyázok és támogatom azt. Amennyire lehetséges lesz számomra, arra törekszem, hogy a nép, a város vezetőségének a kormányzása alatt jó békességben és egységben élhessen és hogy sohase hallgasson olyan dologra, ami ennek ellent mondana.

Végezetül megígérem és esküszöm, hogy alávetem magamat a város igazgatásának és rendtartásának. Alárendelve magam és engedelmességedve a törvényeknek és a felsőbbségnek, az engedelmességedt illetőleg jó példát mutatok mindenkinek olyan mértékben, ahogyan azt hivatásom magával hozza. T. i. annyiban, amely nem ellenkezik azzal a szabadsággal, amellyel bírnunk kell, hogy a szerint tanítsunk és végezzük hivatásainknak a dolgait, amint azt Isten nekünk parancsolja. És legvégül megígérem, hogy a vezetőségnek és a népnek olyan mértékben szolgálok, hogy az sohasem akadályozhat meg engem abban, hogy meg ne adjam Istennek azt a szolgálatot, amit hivatásom számomra előír.“

„Je promeetz et jure que au ministère auquel je suis apelle je serviray fidellement à dieu, pourtant purement sa parolié pour ediffier ceste sglise a laquelle jlz ma oblige et que je nhabuse-ray point de sa doctrine pour servir a mes affections charnelles, ne pour complayre a l'homme vivant: mais que jen useray en saine conscience pour servir i. sa gloyre et a l'utilité de son peuple auquelt je suis debteur.

Je promeetz aussy et iure de garder les ordonnances ecclésiastiques ainsin quelles hont estes passées par le petit, grand et general conseil de ceste cite, et en ce qui mest la donne de charge dadministrer ceulx qui auront failly, men acquicter loyablement, sans donner lieu nha haine, nha faveur, nha vengeance, nha aultre cupidité charnelle, et en general de faire ce qui appartient a ung bon et fidèle ministre.

Tiercement je jure et promeetz de garder et maintenir l'honneur et prouffit de la seignorie et de la seignorie et de la cite, mectre poinne en tant qu ha moy sera possible que le peuple s'entretienne en bonne paix et ugnyon soubz le gouvernement de la seignorie, et ne consentir nullement a ce qui contreviendrait a cela.

Finallement je promeetz et jure destre subieetz a la police et aux status de la cite, de monstret bon exemple dobeyssance a tous les aultres, me rendant pour ma part subieetz et obeysance a tous les aultres, me rendant pour ma part subieetz et obeysance aux loix et au magistrat en tant que mon office le portera, cest a dire sans prejudicquer a la liberté que nous debvons havoier denséigner selon que dieu nous le commande et faire les choses qui sont de nostre office. Et amfin je promeetz de servir tellement a la seigneurie et au peuple, que par cela je ne soie nullement empesche de rendre a dieu le service que je luy doibt en ma vocation.“ Corp. Ref. XXXVIII. Formule du serment prescrit au Ministres (1542,) 31-32. old. Az 1561-i Ordonnances-ban kiadott lelkészi esküforma pár szóval bővült, máskülönben szóról-szóra megegyezik a fenti 1542-es lelkészi eskü-mintával.

gálatba, valóban alkalmasak voltak igéből táplálkozó s hívő, jó példát mutató életük révén nevelői munka irányítására és végzésére.

b.) Önnevelésük és fegyelmezésük.

Kálvin a megválasztott és esküt tett lelkészeknek kötelességévé tette azt, hogy *a hittudomány tisztaságának fenntartása és mélyítése érdekében a Szentírás fejtegetése végett hetenként valamelyik napon konferenciát tartsanak. Ezen a heti lelkészi összejövetelen mindegyik lelkésznek részt kellett vennie. Még a falun működő lelkészeknek is, ha teheték minden héten, de legalább havonta egyszer. Aki ok nélkül hiányzott, azt megdorgálták.*³⁶¹ *Az 1561-es Ordonnances-ok azt is előírták, hogy ezeken a lelkészi konferenciákon a lelkészek az ígét felváltva magyarázzák, annak ellenőrzéseképpen, hogy szorgalmasan tanulmányozza-e mindenki közöttük a Szentírást?*³⁶² *Ha ezeken a konferenciákon nézeteltérés támadt volna a lelkészek között, az ellentétes véleményeket a presbitériumnak és városi tanácsnak kellett eloszlatnia?*³⁶³

A hetenként tartott konferenciákon, amint az elmondottakból kitűnik, a lelkészek az ige helyes ismeretén át önmagukat építették. Egymás hitét erősítették. Ezek a konferenciák épen ezért a lelkészek személyén keresztül az egyházi vallásos nevelésnek a Szentírás követő tisztaságát és elmélyítését minden időben biztosították.

A heti konferenciák mellett Kálvin megkívánta a lelkészeketől, hogy *három hónaponként egymás fegyelmezése, ellenőrzése és megjavítása céljából, ugyancsak konferenciát tartsanak.*³⁶¹ A reformátor azon a véleményen volt, hogy a lelkészek „ne pusztán tudományukkal, hanem életüknek példájával is oktassanak.”³⁶²

Kálvin meghatározta azokat a bűnöket, amelyeknek tekintetbevételével történt a lelkészek fegyelmezése.

Tűrhetetlen (intoltables) bűnök egy lelkészt illetően: „Eretnekség, egyháztól való elszakadás, egyházi rendtartás elleni lázadás, állami büntetést érdemlő istenkáromlás, egyházi állás vásárlása, mindennemű vesztegetés, cselszövés állás elnyeréséért, saját egyházának törvényes elbocsátás és meghívás nélküli elhagyása, álnokság, hamis eskü, fajtalanlás, lopás, részegeskedés, törvények által megbüntetendő verekedés, uzsora, törvényt által tiltott botrányos játékok, tánc és efféle kicsapongások, jelentősebb bűn, melyet becsstelenségnek tartanak, bűn, melyet más egyház is kizárással torol meg.”³⁶³

³⁵⁸ „... que touz les ministres, pour conserver pureté et concorde de doctrine entre eulx conviennent ensemble un iour certain la sepmaine pour avoir conference des esciptures et que nul ne sen exempte sil na excuse legitime. Si quelqun y estoit negligent quil en soit admonneste.

Quant a ceulx qui preschent par les villages dependans de la seigneurie, quon les exhorte d'y venir toutes les fois qu'ilz pourront. Au reste silz défailent ung moys entier quon tienne cella pour negligence trop grande, sinon quil y eust maladie ou aultre empeschement legitime.“ Corp. Ref. XXXVIII. Projet D'ordonnances ecclésiastiques 1541. 18. old. Ugyanez a szöveg olvasható az 1561-es Ordonnances-ban.

³⁵⁹ „Et pour cognoistre comment chacun est diligent à estudier et que nul ne s'annonchalisse, chacun exposera à son tour le passage de l'Escriture qui viendra lors en ordre ... “ Corp. Ref. XXXVIII. Les ordonnances ecclésiastiques de 1561. 96. old.

³⁶⁰ „Sil y sortoit quelque different de la doctrine, que les ministres en traictent ensemble pour discuter la matière. Apres si mestier estoit quilz appellent les anciens pour ayder a appaiser la contention. Finablement silz ne pouvoient venir a concorde amiable pour lobstination de lune des parties, que la cause soit déférée au magistrat pour y mettre ordre.“ Corp. Ref. XXXVIII. Projet D'ordonnances ecclésiastiques 1541. 18. oldal. Majdnem szórói-szóra ugyanez a szöveg olvasható az 1561-es Ordonnances-ban.

³⁶¹ „Pour maintenir cesie discipline en estat, que de trois mois en trois mois les ministres aient spécialement regard sil y a rien a redire entre eulx.pour y remédier comme de raison. “Corp.Ref.XXXVIII. Projet D'ordonnances ecclésiastiques 1541. 20. oldal. Ugyanez a szöveg olvasható az 1561-es Ordonnances-ban.

³⁶² „Nec doctrina solum, sed vitae exemplo instituant.“ Corp. Ref. XXX, Inst. Rel. Christ. Lib. II. Cap. VIII. 46. 299. oldal.

³⁶³ „Hérésie, — Schisme, — Rebellion contre l'ordre ecclésiastique, — Blaspheme manifeste et digne de peine civile, — Simonie et toute corruption eJe presents, — Brigues pour occuper le lieu d'un autre, — Délaisser son Eglise sans congé licite et iuste vocation, — Fausseté, — Periure, — Paillardise, — Larcin, — Ivrongnerie,— Batterie digne d'estre punie par les loix, — Usure, — Jeux défendus par les lob. et scandaleux, — Danses et telles dissolutions, — Crime important infamie civile, — Crime qui meriteroit en un autre seperation de l'Eglise.“ Corp. Ref. XXXVIII. Projet D'ordonnances ecclésiastiques 1541, 19. old. — Les ordonnances ecclésiastiques de 1561. 97. old.

E súlyosabb bűnöket elkövető lelkész ellen a lelkészek egyesülete s a presbitérium vizsgálatot folytatott és ítéletet hozott. Az ítéletet, amely rendesen állásmegfosztás volt, a városi tanács hajtotta végre.³⁶⁴

Kálvin a lelkészekre vonatkozólag azon kisebb bűnöket is meghatározta, melyek elkövetéséért egyszerű feddést kaptak az illetők és csak szükség esetén ítélkezett az egyháztanács felettük.³⁶⁵

Ilyen kisebb bűnök voltak: „Az írásnak különleges magyarázása, amely felháborodásra adhat alkalmat, üres kérdéseknek fitogtatása, egyes tannak az egyház által el nem fogadott módon való szóbahozása, a Szentírás tanulmányozásának, főleg olvasásának az elhanyagolása, egyes hibák, így a hízelgés megdorgálásának az elhanyagolása, a hivatáshoz tartozó munkák bármelyikének elhanyagolása, bolondozás, hazugság, rágalmazás, ledér beszédmód, gyalázkodás, vakmerőség, rosszindulatú bizalmatlanság, kapzsiság és nagy fukarság, féktelen harag, veszekedés és szidás, a lelkészeknek illetlenül feltűnő ruházkodása és viselkedése.”³⁶⁶

A lelkészeknek eme kölcsönös és folytatólagos fegyelmezése magától értetődően vallásos életüket erősebbé tette és így jótékony és állandó befolyást gyakorolt arra nézve, hogy a lelkészek mint fegyelmezett, hívő lelkek az egyházi vallásos nevelést sikeresen végezheték.

E helyen említjük meg, hogy az egyes egyházakban az évenként tartott vizitációk is, melyeken a lelkészek testülete által választott két lelkész és a városi tanács által választott két tanácsos vett részt, ellenőrzésükkel azt a célt szolgálták, hogy biztosítsák a gyülekezetben működő lelkészek evangéliumi munkásságának és tiszta életének a fenntartása.

E vizitáció feladata volt többek között megvizsgálni azt, *hogy a lelkész nem tanít-e olyan új tudományt, ami az evangélium tisztaságának ellent mondana, a hívek épülésére prédikál-e, meginti e azokat, akiknek gyarlóságai miatt szükségük van intésre, mutat e jó példát saját maga és a családját és a néppel jó békességben -e?*³⁶⁷

Az évente végzett vizitáció azon tevékenységével, hogy az egyházi vallásos nevelést vezető lelkészt, evangéliumi szolgálatát és életét illetőleg megvizsgálta, az egyházi vallásos nevelés szempontjából áldott ellenőrzést gyakorolt.

4. Az egyházi vallásos nevelés és a kátétanítás. Kálvin kátéinak története.

Kálvin az egyházi vallásos nevelés központi munkáját a kátétanításban látta. A középkorban nem volt kimondottan kátétanítás, bár a keresztyénség első századaiban a felnőtt áttértet, mielőtt megkeresztelték volna, vallásos okta-

³⁶⁴ „Quant est des crimes qu'on ne doit nullement porter si on n'en dresse quelque accusation en murmure, que l'assemblée des ministres et anciens en enquerrant, affin de y procéder par raison et selon qu'on en trouvera quilz en jugent, et puis rapportent le jugement au magistrat affin que si mestier est le delinquent soit deposé.“ Corp. Ref. XXXVIII. Pars Prior 20. Ord. de 1541.

Az 1561-es Ordonnances-ban Kálvin előírja, hogy azt a lelkészt, aki a polgári törvények által is büntetéssel sújtott vétket követ el, egvenesen a város vezetősége ítéli el és mozdítja el állásából. „Quant est des crimes qu'on ne doit nullement porter, si ce sont crimes civils, c'est à dire qu'on doit punir par les loix: si quelq'un des Ministres y tombe, que la Seigneurie y mette la main: et qu'outre la peine ordinaire dont elle est accoustumé de chastier les autres, elle le punisse, en le déposant de son office.“ Corp. Ref. XXXVIII. Pars Prior. Ord. de 1561. 97. oldal.

³⁶⁵ „Quant est des vices moindres qu'on doit corriger par admonition simple, qu'on y procède selon l'ordre de nostre seigneur, tellement que le dernier soit venir au jugement ecclésiastique.“ Corp. Ref. XXXVIII. Pars Prior. Ord. de 1541. 20. old.

³⁶⁶ „Façon estrange de traiter l'Escriture, laquelle tourne en scandale — Curiosité à chercher questions vaines, — Avancer quelque doctrine ou façon de faire non receue en l'Eglise, — Negligence à estudier, et principalement à lire les saintes Escritures, — Negligence à reprendre les vices, prochaine à flatterie, — Negligence à faire toutes choses requises à l'office, — Scurrité, Manterie, — Detraction, Paroles dissolues, — Paroles iniurieuses, — Témérité, — Mauvaises caueles, — Avarice et trop grande chicheté. — Colère desordennee, — Noises et tan series. — Dissolution indécente à un Ministre tant en habillemens, comme en gestes.“ Corp. Ref. XXXVIII. Les ord. eccl. de 1561. 97. old.

³⁶⁷ „... pour s'enquérir si le Ministre du lieu auroit point mis en avant quelque doctrine nouvelle et répugnante à la pureté de l'Evangile ... si le Ministre presche en edification... admonester en particulier ceux qui en ont besoin... s'il meine vie honneste, monstrant de soy bon exemple: ... et sa famille aussi, ou s'il s'accorde bien avec le peuple.“ Corp. Ref. XXXVIII. Pars Prior, Les ord. eccl. de 1561. 98. old. — majdnem fenti szöveggel az 1546-i Projet d'un ordre de visitation des églises de la campagne. Corp. Ref. XXXVIII. 45-46. old.

tásban részesítették és a gyermekkereszteleés behozatala után ez a vallásoktatás a gyermekkor végére és az ifjúi kor kezdetére tétetett át az egyházban. Kálvin mondja is „...régén volt bizonyos katekhizmus,³⁶⁸ hogy általa mindenki megismerhesse a keresztyén vallás alapjait. A katekhizmus a bizonyásgtevéésnek a formája volt, amelyet keresztyénségük megvallására használtak az emberek. Nevezetesen a gyermekeket tanították a katekhizmusból, hogy bizonyásgot tehessenek azok az egyházban hitükéről,³⁶⁹ amit t. i. a megkereszteleésük alkalmával nem tehettek meg. Mivel a későbbi keresztyénségben, különösen a bérmálás behozatala után, megszűnt az ifjúásgnak ez a bensőséges vallásos oktatása., azért sóhajt fel szomorúan Kálvin: „Vajha megtartaná azt a szokást, amilyen a régiéknél volt... igenis volt vallástánítás, ami által a gyermekek, vagy felserdült ifjak, hitükéről, a gyülekezet színe előtt számot adtak“.³⁷⁰

A középkorban a szülők gyermekeik megkereszteleés alkalmával kötelezték ugyan magukat arra, hogy gyermekeiknek vallástánítást végezni fogják, de ez a szolgálát tulajdonképen csak a Miatyánknek, a Hiszekegynek és a 10 parancsolatnak a megtánításából állott. *Hét éves korában a gyermeke meggyónt. Gyónásakor kérdéseket kapott a Miatyánkból, a Hiszekegyből és a tíz parancsolatból. Mondhatni, hogy a gyónás, vallomás helyettesítette a kátétánítást.*³⁷¹ Természetesen a gyermeknek ilyen módon végzett vallástánítása a legtöbb esetben hiányos volt és így valóságban vallásos tudatlanság vette körül a gyermeket.

A kátétánítás terén komoly kísérlet történt annak megvalósítására *a valdenseknél a XV. század vége felé, akik hitfelfogásukat rövid kérdésebbe szerkesztették egybe a vallástánítás megkönnyítésére. És ugyancsak a cseh testvérek is hasonló típusú munkát adtak ki 1522-ben.*³⁷²

De igazában véve a kátét és a kátétánítást a reformátorok teremtették meg. Luther 1529-ben kiadta első kátéját. Kálvin már az első genfi tartózkodása alatt gondolt a vallásos nevelés fellendítése céljából káté-kiadásra és a kátétánítás megszervezésére. Mihelyt a genfi városi tanács a kátének az egyházba való bevezetését megengedte, Kálvin rögtön 1537-ben nyilvánosságra hozta első kátéját francia nyelven, ezzel a címmel: „A hitvallás tanítása a genfi egyházban.“

Ennek az első genfi francia kátének csodálatos története van. Egészen a legújabb korig elveszettnek gondolták azt. Hosszú időn át csak az 1528-iki latin fordításból (Catechismus Genevensis a 1538.) volt ismeretes az első genfi katekhizmus. *Bár Bézának, Colladonnak, sőt Kálvinnak a bizonyásga szerint is ez a latin fordítás az eredeti francia szövegnek hűséges visszatükrözése volt.*³⁷³ mégis a protestáns tudományos világ szomorúan vette tudomásul az első genfi káté elpusztulását. 1866-ban a Corpus Reformatorum kiadóí ezt írták: „Ismeretünk szerint a a francia kátének egyetlen példánya sincsen meg. Egyetlen könyvtárban sem. Kétség kívül a gyermekek kezei között elrongálódtak és szétszakadtak azok, mint ahogyan az történni szokott az iskolai könyvekkel.“³⁷⁴ Végül is a múlt század utolsó negyedében Parisban megtalálták az eredeti francia

³⁶⁸ Legrégében az Újszövetség, főleg a pásztori levelek alapján végződött a vallásoktatás. Később az egyházatyák vallásbölcseleti munkáit használták fel e célra.

³⁶⁹ „... anciennement en auoyt certain catéchisme pour instituer ung chacun aux fondemens de la religion crestienne, et qui estoit comme ung formulayre de tesmoignage dont ung chacun usoyt pour declairer sa crestiente, et nommeement les enfans estoient enseignez de ce catéchisme pour venir testiffier a leglise leur foy ...“ Corp. Ref. XXXVIII. Pars Prior. Articles concernant l'organisation de l'église et du culte à Geneve etc. 12. old.

³⁷⁰ „Utinam vero morem retineremus quem apud veteres fuisse ... sed catechesis. qua pueri aut adolescentiae proximi fidei suae rationem coram ecclesia exponerent.“ Corp. Ref. XXX. Inst. Rel Christ. Lib. IV. Cap. XIX. 13. 1075. old.

³⁷¹ „Et puis des sept ans l'enfant était tenu de se confesser, et dans la confession il y avait des interrogations sur le Symbóle, le Notre Pere et le Decalogue. On a pu dire que la confession avait remplacé la catéchisation.“ E. Domergue: Jean Calvin. Les hommes et les choses de son temps. Les Premiers essais, IL Calvin à Geneve. Premier séjour. Chapitre IV. Seconde partie. Le Catéchisme. 228, old.

³⁷² „Les premiers essais dans ce genre, sont „les interrogations menors“, les petites questions des Vaudois de la fin du XV. siècle, et »ein christliche Untterveysung der klaynen Kinder im Glauben“, 1522, des Frères de Boheme.“ E. Domergue fenn idézett munkájának 229. oldalán

³⁷³ „... que par le témoignage de Beze. de Coliadon et de Calvin lui même, que le texte latin en était que la traduction d'un original français ...“ Corp. Ref. L. Le premier catéchisme français de Genève. Notice préliminaire. 5-8. oldal.

³⁷⁴ „Caeterum nullum, quod sciamus, ulla in bibliotheca publica exstat exemplar huius Catechismi gallici, puerorum nimirum manibus triti et lacerati, ut in hisce scholasticis pagellis fieri assollet...“ Corp. Ref. XXXIII, Catechismus prior (1536) 1538. Prolegomena. XLIII.

genfi káténak egyik példányát, mely 1878-ban a következő cím alatt hozatott nyilvánosságra: „Kálvinnak 1537-ben kiadott francia kátéja. Először újranyomva az újonnan megtalált példány után, a genfi egyház legrégebb hitvallásának figyelembevételével. Albert Rillet és Théophile Dufour jegyzeteivel. H. Georg könyvkiadó. Genf 1878.”³⁷⁵

Kálvin belátta, hogy az első genfi kátéja elvontsága miatt nem alkalmas arra, hogy a gyermekek vallásitanítási kézikönyve legyen. Mivel erősen érezte a szükségességét egy jobb vallásitanítási kézikönyvnek, Strasbourgból Genfbe való visszajövele után hozzálátott újabb kátéjának a megírásához. Halálos ágyán lelkész társaitól való búcsúja közben Kálvin második kátéjának előállítására vonatkozólag így nyilatkozott: „Strasbourgól való visszatérésemkor a katekhizmust gyorsan elkészítettem, mert sohasem akartam elfogadni olyan szolgálatot, amely le ne kötött volna engem két dologra: a káté és az egyházfegyelem megtartása. A kátét írván jöttek a papírdarabokért, melyek hosszúak voltak, mint a kéz és hordták azokat a nyomdába.”³⁷⁶ Az így készített második kátéját Kálvin, amelyet párbeszédese formában (lelkész kérdez, tanuló felel) írt meg, 1542-ben francia nyelven és 1545-ben latin nyelven adta ki. Kálvin kátéjának ezt a kiadását *jobbnak tartotta a régebbi első genfi kátéjánál*³⁷⁷, bár halálos ágyán tett vallomása szerint *mindig szerette volna ezt is átdolgozni, de sohasem volt arra ideje*.³⁷⁸

Doumergue érdekesen jegyzi meg, *hogy Kálvin is úgy járt kátéival, mint Luther. Második kátéja lett tulajdonképpen a gyermekek vallásitanítására felhasználva, mint Luthernek (Luther kiskátéja) és csak második kátéja lett kérdés és felelet alakjában megírva, ugyancsak úgy, mint Luthernek*.³⁷⁹

5. A kátétanítás személyei, helye, ideje. A konfirmándusok évszáma.

A kátétanítás személyei Kálvin elgondolása szerint a gyermekeken kívül a lelkész, a szülők és a kollégium tanítói voltak.

A vasárnap tartott kátétanítás végzője és általában véve annak irányítója a lelkész volt. Kálvin a vasárnapi kátétanítást már Strasbourgban megtartotta, A lelkész kátétanítási munkája olyan fontos volt Kálvin előtt, hogy arra nézve is intézkedett, *hogy ha valamelyik lelkész két egyházban működött, mind a két egyházközségben kellett katekhizmust tanítania két hetenként felolvasással*.³⁸⁰

Kálvin a szülőknek kötelességévé tette, hogy gyermekeiket elküldjék, vagy elvezessék a kátétanításra és ellenőrizzék gyermekeiknek kátétanulását. (L. Családi vallásos nevelés részben 17. „A családi vallásos nevelés és az egyház kapcsolata“ c. fejezetet.)

Kálvin idejében Genfben a kátétanítás tulajdonképeni helye a templom és tu-

³⁷⁵ „Le Catéchisme français de Calvin publié en 1537. Réimprimé pour la première fois d'après un exemplaire nouvellement retrouvé et suivi de la plus ancienne Confession de foi de l'Eglise de Genève. Avec deux notices par Albert Rillet et Théophile Dufour, Geneve, H. Georg, libraire — éditeur 1878.“ Corp. Ref. L. Le premier catéchisme français de Genève. Notice préliminaire. 5-6. o.

³⁷⁶ „A mon retour de Strasbourg je fis le Catéchisme à la haste, car je ne voulais jamais accepter le ministre qu'ils ne m'eussent iuré ces deux points, assavoir de tenir le Catéchisme et la discipline, et en l'escripvant, on venoit quérir les morceaux de papier large comme la main, et les portoit — on à l'imprimerie ... “ Corp. Ref. XXXVII. Discours d'adieu aux ministres. 894. oldal.

³⁷⁷ „Bono igitur publico si vellem cosultum, curare me oportuit, ut hic, quem ergo praeferebam locum occuparet.“ Corp. Ref. XXXIV. 1545.-i káté frieslandi lelkészekhez írt bevezető részéből. 7-8. oldal.

³⁷⁸ „Je n'eus iamais le loisir, et avois bien pensé quelquefois d'y mettre la main si i'eusse eu le loisir.“ Corp. Ref. XXXVII. Discours d'adieu aux ministres. 894. oldal.

³⁷⁹ „Or précisément la même aventure était arrivée à Luther. Lui aussi avait eu l'idée de composer un manuel non pour les prédicateurs et les maîtres mais, pour les enfants et les simples.“ Mais peu à peu son travail avait dépassé les limites prévues.... Luther se remit à l'oeuvre et composa son petit Catéchisme.

Autre analogie. Les deux grands Catéchismes ne sont ni l'un ni l'autre sous forme dialoguée, Le dialogue fut introduit seulement dans les deux petits Catéchismes “ E. Doumergue fent idézett munkájának 231. oldalán.

³⁸⁰ „Pour ce que chescun prescheur a deux paroisses, que le Catéchisme se face en chescune de quinze en quinze iours.“ Corp, Ref. XXXVIII. Pars prior. Catéchisme. 52. oldal.

lajdonképeni ideje a vasárnapnak déli órája volt. „Délben legyen kátétanítás, illetve kis gyermekek tanítása mind a három templomban, a szent Péter, Magdelene és szent Gervais templomokban.“³⁸¹

Ami a konfirmálandó gyermekek évszámát illeti, az bizonytalan volt. Kálvin az intézményben tíz évet említ. „A tíz esztendő gyermek az egyház elé járulna, hogy a hitéről vallást tegyen.“³⁸² Ha Kálvin eme megállapítása mellett arra gondolunk, hogy a kollégium két felső osztályába tartozó növendékek nem jártak katekhizmusra, akik Sturm Strasbourgi iskolájához mérten is (7 éves korban jöttek első osztályba a gyermekek) körülbelül 12—14 évesek lehettek, — bár ugyan a tudás és a szorgalom és nem az évek száma döntött azon szempontból, hogy hányad osztályos volt valaki, akkor azt következtethetjük, hogy leginkább 10 és 12 év között ingadozott a konfirmálandó gyermekek évszáma.

6. A kátétanítás célja.

Kálvin a kátétanításnak, amely tulajdonképpen konfirmációra való előkészületet jelentett, legfőbb célját abban látta, hogy általa az ifjúság a keresztyén vallás főbb igazságait összefoglalóan megismerje, magáénak vallja és hitéről biznyságot tegyen nyilvánosan a gyülekezet előtt. „Amikor egy gyermek elegendőt tanult arra nézve, hogy a kátéból vizsgázzon, mondja fel ünnepélyesen a megtanultaknak tartalmát és az ő keresztyénségének mintegy nyilvános megvallását, tegye azt az egyház jelenlétében.“³⁸³

Ez a biznyságtevés, hitvallástétel kapcsolatos volt az úrvacsora *első* felvételével. „Amíg a hitvallástételen át nem esnek, egy gyermek sem bocsájtható úrvacsora felvételére — mondotta Kálvin. — A szülők figyelmeztetendők, hogy ne küldjék őket idő előtt úrvacsorára.“³⁸⁴ A kátétanítás az úrvacsora felvételében érte el csúcspontját. A hitvalló ifjak az úrvacsora által részesültek Isten kegyelmének minden lelki gazdagságában.

Kálvin a kátétanítással, a hitvallás megélésén át valóban öntudatos hívő életre akart nevelni. Azt akarta, hogy *mindenkinek rendszeres ismerete legyen a keresztyén tudományról?*³⁸⁶

Kálvin hitte, hogy a kátétanítás a híveket lelkileg erősíti meg. Külső vallásos hatásokkal szembeni ellentálló *erejük*et fokozza. Megakadályozza azt, hogy *bárkit is új és idegen tanok könnyen meghódítsanak*³⁸⁷

Kálvin a kátétanítás munkájánál egyetemes célra is tekintetett. Hivatottnak tartotta a kátétanítást arra, hogy megszüntesse vallásos szempontból „... azt a csodálatos sok neveletlenséget és tudatlanságot, amely Isten egyházában egyáltalán nem

³⁸¹ „A mydy quil y ait catéchisme, cest a dire instruction de petiz enfans en toutes les troys esglises, assavoir!a magdalene, saint pierre et saint gervais.“ Corp. Ref. XXXVIII. Pars prior. Ordonnances de 1541. 20. old. és 1561-es Ord. 99. old.

³⁸² „Puer decennis ecclesiae se offerret ad edendam fidei confessionem.“ Corp. Ref. XXX. Inst. Rel. Christ. Lib. IV. Cap. XIX. 13. 1075. old.

³⁸³ „Quant ung enfant sera suffisamment jnstruict pour se passer du catéchisme, quil recite solennellement le somme de ce qui y sera contenu: et aussi quil face comme une profession de sa chrestiente en présence de leglise.“ Corp. Ref. XXXVIII. Pars prior. Lordre quon debvera tenir envers les petis enfans. (1541.) 28. old. és 1561-es Ord. 116. old.

³⁸⁴ „Devant que avoir fait cela, que nul enfant ne soit admis a recevoir la cène, et quon adver Lisse les parens de ne las amener devant le temps.“ Corp. Ref. XXXVIII. Pars prior. Lordre quon... (1541.) 28. old. és 1561-es Ord. 116. old.

Az Úrvacsora felvétele előtti ünnepélyes hitvallástétel idejére névé így intézkedett Kálvin: *az Ünnepélyes kikérdésre az úrvacsora előtti négy vasárnapot kell lefoglalni.* („... et que pour ce faire on reserve les quatre dimanches devant la Cène.“) Corp. Ref. XXXVIII. Pars prior. Ord. de 1561 116. old.

³⁸⁵ „... omnibus denique esset quaedam velut methodus doctrinee christianae.“ Corp. Ref. XXIX, Inst. Rel. Christ. 1536. Cap. V. De falsis sacramentis. (De confirmatione.) 147. old és Corn’ Ref. XXX. I. R. Ch. 1559. Lib. IV. Cap. XIX. 13. 1075. old.

³⁸⁶ „... non adeo temere quidam novis et peregrinis dogmatibus abriperentur, ... Corp. Ref. XXIX Inst. Rel. Christ. 1536. Cap. V. 147. old. és Corp. Ref. XXX, I. R. Ch, 1559. 1075, old.

tűrhető.³⁸⁷ Igaz kátétanítással „... nem volna olyan nagy sok ember tudatlansága és neveletlensége.”³⁸⁸

*A kátétanítás hitben való egyetértést teremt a keresztyén nép között.*³⁸⁹ Kálvin maga olyan kátét óhajtott írni, amelyik semmi olyant ne tartalmazzon, ami az összes kegyes lelkek által elfogadott tudománnyal megegyező ne volna.³⁹⁰

A kátétanítás tehát, Kálvin helyes meggyőződése szerint, egyfelől a személyenkinti vallásos élet kifejlődését szolgálta, másfelől egy közös hitvalláson alapuló, nagy lelki unióba tömörítette az Istent félő embereket.

7. A kátétanítás anyaga.

A kátétanítás anyaga kérdésének tárgyalására, Kálvin első és második kátéját fogjuk, részint teljes fordításban, részint tartalmilag ismertetni,

a) Kálvin legelső kátéja,

Kálvin első kátéja, amelyet 1537-ik év elején francia nyelven „A hitvallás tanítása a genfi egyházban“ c. alatt adott ki és amely káté csak az 1538-ki latin fordításból (Corp. Ref. XXXIII. 323-354.) volt hosszú ideig ismeretes, felöleli a tizparancsolat, a Hiszekegy, a Miatyánk és a szentségek hittani magyarázatát és a végén, mintegy függelékkel szél a lelkészekről és a felsőbbeségről. Kálvin eme kátéját, mivel magyar fordításban még nem jelent meg, az eredeti francia szöveg alapján (Corp. Ref. L. 25-74.), magyar nyelven teljes egészében, az elején levő három és a végén levő két bibliai citátummal együtt, alább közöljük.

A hitvallástanítás a genfi egyházban.

„Mint nemrégén született gyermekek a tiszta és igaz tej után vágyakoztatok.“ (I. Péter. 2.)

„Készek legyetek mindenkinek megfelelni, aki magyarázatot kér tőletek a bennetek levő reménységről.“ (I. Péter. 3.)

„Ha valaki szól, Isten ígéit szólja.“ (I. Péter. 4.)

Minden ember úgy születik, hogy Istent megismerhesse.

Nem található egyetlen ember sem, legyen az durva természetű, vagy egészen műveletlen, akiből a vallásos érzés teljesen hiányoznék, így kitűnik az, hogy a végre teremtettünk mindannyian, hogy megismerjük Teremtőnk felségét. És miután megismertük azt, mindenk fölötte megbecsüljük és tiszteljük teljes félelemmel, szeretettel és alázattal.

Figyelmen kívül hagyva a hitetleneket, akik csak arra igyekeznek, hogy a beléjük ültetett Isten iránti gondolatot kitöröljék emlékezetükből, nekünk, akik az istenfélelem megvallásában buzgólkodunk, eszünkbe kell vennünk, hogy ez a roskatag élet, amely nemsokára bevégeződik, nem lehet más, mint elmélkedés a halhatatlanságról. Örök és halhatatlan életet pedig sehol sem találhat az ember, csak Istenben.

³⁸⁷ ne merueilleuse rudesse et ignorance en beaucoup, laquelle nest aulcunement tolle-
rable en lesglise de Dieu.“ Corp. Ref. XXXVIII. Pars prior. Articles concernant l’organisation de
l’église etc. 13. old.

³⁸⁸ nec tanta multorum inscitia et ruditas ...“ Corp. Ref. XXIX. Ins. Rel. Christ. 1536. 147.
old. és Corp. Ref. XXX. I. R. Ch. 1529 1075. old.

³⁸⁹ Maior esset in populo christiano fidei consensus, ...“ Corp. Ref. XXIX. Inst. Rel. Christ
1536. Cap! V. 147. old. és Corp. Ref. XXX. I. R. Ch, 1559. 1075. old.

³⁹⁰ „... ne quid in isto meo catechismo traderem, nisi receptee inter omnes pios doctrinae
eoneentaneum.“ Corp. Ref. XXXIV. 1545-ös káté frieslandi lelkészekhez irt bevezető részéből. 5-6, old.

Az kell tehát életünk legfontosabb gondja és aggodalma legyen, hogy keressük Istent, vágyódjunk a szívünk teljes szeretetéből hozzá és ne pihenjünk meg, egyedül csak Ő benne.

Az igaz és a hamis vallás közötti különbség.

Mivel az emberek megegyeznek abban a véleményben, hogy a hit nélküli élet, nagyon nyomorúságos élet, amely semmiben sem különb az oktalan állatok életénél, így érthető, hogy egyáltalán senki sem akarja azt, hogy olyannak tekintsék, mint aki idegenkedik a kegyességtől és Isten megismerésétől. De nagy különbség van abban a módban, ahogy megvallja valaki a maga vallását. Az emberiségnek legnagyobb része nem féli igazán az Istent. Mert akarva, nem akarva az a gondolat köti meg az embereket, amely mindig előtör értelmükben, hogy van egy hatalmas istenség, aki alkotta és megítéli őket és ilyenkor megdöbbenve gondolnak olyan nagy hatalmaságra, akit nem haragíthatnak maguk ellen azzal, hogy megvetik őt és e miatt, úgy ahogy, bizonyos hódolatot adnak neki. Mindamellettt kicsapongóan élnek és visszautasítanak minden tisztességet, bár ugyan nagy lelki nyugalommal elmélkednek Istennek ítéletéről. Másfelől pedig az emberek, mivel Istent nem az ő végtelen felségén keresztül, hanem saját elméjüknek bolondságán és meggondolatlan hiábavalóságán át tisztelik, eltérítik magukat az igaz Istentől. Hiába a nagy gond, amely által szeretnének Istennek szolgálni, mégis semmi eredményt sem mutatnak fel, mert nem az örök Istent imádják, hanem Isten helyett, szívüknek álmképeit és ábrándjait. Az igazi kegyesség nem abban a félelemben van, amely Isten ítéletét szívesen fürkészi ugyan és mégis képtelen azt iszonyattal tenni, hanem inkább egy olyan tiszta és igaz buzgóságban rejlik az igazi kegyesség, amely Istent, mint Atyát szereti és mint Urát úgy is tiszteli. Átkarolja igazságosságát és megbántásától jobban iszonyodik, mint a haláltól. Mindazok akik ilyen buzgóságban élnek, nem arra vállalkoznak, hogy vakmerőségükből kifolyólag Istent akarjanak kovácsolni maguknak, de keresik az igaz Istennek ismeretét ő tőle saját magától és nem óhajtják másképen felfogni őt csak úgy, ahogyan kinyilatkoztatta és kijelentette önmagát számunkra.

Mit kell Istenről tudnunk?

Mert Isten felsége, saját magában felülmúlja az emberi értelem felfogó képességét és így önmagából meg nem érthető, nekünk inkább imádni kell, mint tudakozni az Isten nagyságát a miatt, hogy a világosság egészen le ne sújtson bennünket. Azért Istent munkáiban keresnünk és szemlélnünk kell, mivel azok felmutatják mindazt előttünk, amit az Úrról másképen nem tudhatnánk meg. Az írás is Isten munkáit a láthatatlan dolgok ábrázolásainak nevezi. (Róm. 1. Zsid. 11. rész.) E tevékenység alatt azonban nem léha és üres okoskodást kell érteni, ami csak bizonytalanságban tartaná értelmünket, hanem olyan dolgot, ami megismerésre segít, amely tápláló anyává lesz és megerősíti bennünk az igaz és tartós kegyességet t. i. a félelemmel összekötött hitet, A dolgoknak az egyetemében ugyanis Istenünknek a halhatatlanságát szemléljük, amelyből származott minden dolognak a kezdete és eredete; hatalmát, amely egy nagy világot alkotott és jelenleg is fenntart; bölcsességét, amely határozott renddel megszerkesztette és kormányozza ezt a nagy és zavaros sokféleséget; jóságát, ami önmagában oka volt annak, hogy a világmindenség teremtett és mostan is fentáll; igazságosságát, amely csodálatosan nyilvánul meg a jóknak az oltalmazásában és a gonosz megbüntetésében; irgalmasságát, amely megjobbulásra hív bennünket az által, hogy eltűri álnokságainkat nagy kegyességgel. E szerint bizonyos, hogy annál bősegebben szükségünk van nekünk arra, hogy Istenről tanuljunk, ha ilyen nagy világosság sem ejtette ámulatba gyarlóságunkat. Mindazonáltal nem csak vakságunkkal vétkezünk e dologban, hanem romlottságunk akkora, hogy Isten alkotásainak a megbecsülésekor is minden csak gonoszságra és bűnbe visz bennünket és egészen elhomályosítja azt az égi bölcsességet, ami máskülönben tisztán csillog a világból felénk. Az ígéhez kell ezért jönnünk, amely Isten munkáin keresztül nekünk világosan elénk tárja, mert az ige Isten munkáit nem a mi megromlott ítéletünk, hanem az örök igazság szabálya szerint értékeli. Az ígéből értjük meg tehát, hogy az egyedüli és örök-kevaló Istenünk a forrása és kútja minden igazságnak, bölcsességnek, tisztaságnak, jó-

ságnak és kényelmességnek. Mivel kivétel nélkül őtöle származik minden jó, azért minden dicséretnek, igaz jog szerint ő reá kell visszaszállnia. És noha az égnek és a földnek minden részéből ezek a dolgok világosan élénk tűnnek, mégis csak akkor értjük meg végeredményében igazán, hogy milyen célt szolgálnak és mit érnek a dolgok és hogy miképen kell nekünk gondolkoznunk felőlük, amikor megalázkodunk és úgy mérlegeljük, hogy milyen módon jelenti ki Isten bennünk az ő életét, bölcsességét és erejét és milyen módon gyakorolja velünk szemben az ő igazságát, kegyelmét és jóságát

Az emberről.

Az ember kezdetben Isten képére és hasonlatosságára teremtett a végre, hogy. ékességeiben, melyekkel Isten nemesen felruházta, csodálkozással teljen el az alkotó iránt és illendő háladatossággal tisztelje őt. Természetének tökéletessége miatt azonban elbizakodott az ember. Elfelejtette, hogy honnan jött és miként élt tovább. És mivel arra igyekezett, hogy túlszárnyalja az Urat, így szükségessé vált, hogy megfosztassék Isten minden adományától, mellyel bolond módra büszkélkedett. Mindez azért történt, hogy minden dicsőségtől megfosztva és megszegényítve reáeszméljen az Istenre az ember, mert arra merészkedett, hogy megvetette Istent, aki meggazdagította őt ajándékaival. Ezért van az, hogy mindnyájunknak, kik Ádám magvetéséből származunk, Istenhez való hasonlóságunk eltöröltetett és úgy születünk, mint testből való test. Innen van, hogy noha mi lélekből és testből állunk, sokszor nem érezzük csak testi mivoltunkat, annyira, hogy az embereknek egy része bárhova is fordítsuk szemeinket képtelen mást látni csak azt, ami tisztátalan, szentségtelen és gyalázatos Isten előtt. Az ember okossága vak és végtelen tévedésekkel van tele, mindig ellentétes Isten bölcseségével. Az ember rossz akarata megrontott jóindulattal telten, semmit sem gyűlöl úgy, mint Isten igazságosságát. Az emberi erők tehetetlenek jó cselekedetekre és szörnyű módon törekednek igazságtalanságra.

A szabad akaratról.

Az írás gyakran tesz bizonyosságot arról, hogy az ember a bűn szolgája. Azt jelenti ez a megállapítás, hogy az ember szelleme annyira elidegenedett az Isten igazságosságától, hogy semmi mást fel nem fog, sem meg nem kíván és semmi másnak nem kezd neki, csak ami gonosz, romlott, igazságtalan és szennyes. Mivel szívét teljesen átjárta a bűn mérge, a bűn gyümölcsein kívül képtelen másért élni. Mindazonáltal nem szabad azt gondolni, hogy az ember mesterkélt erőszakos kényszer hatása folytán vétkezik, hanem öntudatosan, eleven és hajlandó akaratból követi el bűneit. Az embernek, mert szerető érzéseinek megromlása miatt Isten igazságosságát erősen gyűlöli és másfelől buzgólkodik is a rossznak minden fajtájában, nincs független hatalma arra, — amit szabad akaratnak hívnak — hogy válassza a jót avagy a rosszat.

A bűnről és a halálról.

Az írás a bűnt az emberi természet romlottságának nevezi. Ez a romlottság a forrása minden fogyatkozásnak. A rosszindulatú kívánságok belőle születnek. E kívánságokból pedig méltánytalan gonosztettek származnak. így gyilkosság, lopás, házasságtörés és más hasonló gyarlóságok. Mindannyian, mint anyánk méhétől fogva bűnösök úgy születünk tehát, hogy Isten bosszúállásának és haragjának vagyunk alávetve. Minél jobban nővünk, annál súlyosabban halmozzuk magunkra Isten ítéletét. Végeredményben egész életünkön át mind előbbre megyünk a halál felé. Ha pedig kétségtelen az, hogy minden jogtalanság förtelmes Isten igazságosságának, szerencsétlenek, kiket elnyomott a bűnnek nagy terhe, mi, akiket a piszok végtelenül bemocskolt vájjon mit várhatunk Isten színe előtt? Egész bizonynal csak olyan megszegényítést, amely Isten felháborodását hordozza magával. Ez a gondolat bár egészen le-sújtja a rémüldöző embert és kétségbeesések alá temeti el, mégis szükséges számunkra azért, hogy levetkezzük saját igazságunkat, hogy oda legyen saját erőnkben

való bizakodásunk, hogy lemondjunk mindarról a várakozásról, amit az élettől reméltünk, hogy szerencsétlen szegénységünket és gyalázatosságunkat belátva, meghajoljunk az Úr előtt és hogy igazságtalanságunkat, tehetetlenségünket és kárhoztatásunkat beismerve Istennek adjuk oda a szentségnek, az erőnek és a szabadításnak minden dicsőségét.

Üdvösségbe és életbe való visszaállításról.

Ha saját magunknak a megismerése, ami megmutatja semmi voltunkat, tudatosan belép a mi szívünkbe, akkor már könnyen eljutunk Isten igaz megismerésére. Amikor a két igen gonosz veszedelmet, Isten bosszúállásával szembeni biztonságnak az érzését és a hamis önbizalmat az Úr megsemmisítette bennünk, az ő országába vezető első ajtót már megnyitotta előttünk. Es mi, akik azelőtt a földre meresztettük és szegeztük pillantásunkat, mostan az ég felé kezdjük emelni szemeinket és akik csak önmagunkban bízunk, vágyakozunk az Úr után. A kegyelemnek Atyja más oldalról is, bár igazságtalanságunk egészen mást érdemelne, mindamelllett az ő kibeszélhetetlen jóvoltából önként sokszor megmutatja magát nekünk. Lesújt és megdöbönt és olyan eszközök által, melyekről tudja, hogy illenek a mi erőtlenségünkhöz, visszahív a tévelygésből az igaz útra, a halálból az életre, a romlásból az üdvösségbe, a sátán uralmából az ő uralmába bennünket. Mivel pedig az Úr ezt a lépést elsősorban is azok számára alapozza meg, kiket tetszése szerint az égi élet örökiségébe óhajt visszavinni azért, hogy lelkiismeretükben kinosan átérzhessék bűneiknek nyomasztó terhét és ösztökélve és kényszerítve legyenek arra, hogy féljenek tőle, kezdetül törvényét adja elénk Isten, hogy ezen megismerésre az elvezessen.

Az Úr törvényéről.

Isten törvényében minden igazságra nézve igen tökéletes szabályt adott nekünk, amelyet valóban az Úr örökkévaló akaratának nevezhetünk. A törvény két táblája teljesen és világosan magában foglalja mindazt, amit Isten tőlünk megkövetel. Az első táblán Isten azokat a parancsokat írta le röviden számunkra, melyek felségének szolgálatára vonatkoznak és kedvesek előtte. A másik tábla a felebaráti szeretet kötelességeit tárja elénk. Vizsgáljuk meg a törvényt, hogy az általa felölelt tanítást megismerhessük és az abból származó gyümölcsöket magunk számára összeszedhessük.

II. Mózes. 20.

„Én vagyok az Úr a te Istened, aki kihoztalak téged Egyiptomnak földjéről és a szolgálat házából. Ne legyenek néked idegen isteneid én előttem.“

Ennek a parancsolatnak az első része mintegy bevezetése az egész törvénynek. Mert mikor Isten úgy nyilatkozik, hogy ő az Úr, a mi Istenünk, ezzel azt jelenti ki, hogy neki joga van parancsolni és e parancsolatnak mi engedelmességgel tartozunk. Amiképen prófétája által is így szólt: Ha én Atya vagyok, hol a szeretet? Ha én Úr vagyok, hol a félelem? Ugyancsak emlékeztet Isten — e helyen — az ő jószágára is bennünket azért, hogy legyőzze hálátlanságunkat, ha nem engedelmeskedtünk volna szavának. Mert az a kegyelem, amely egykor a zsidó népet megszabadította az egyiptomi rabságból, hasonlóképpen mindegyik szolgáját felszabadítja a hívők holtig tartó Egyiptomából, a bűnnek a hatalmából.

Annak a tiltásnak, hogy ne legyenek idegen isteneink, az az értelme, hogy mindazt ami Istennek a sajátja, másnak nem tulajdoníthatjuk csak öneki. Azt a hozzákapcsolást, hogy ő előtte, azért jelenti ki Isten, mert nemcsak külső vallomáson át, de a szív bensejének tiszta igazságában akar ismert lenni. Egyedül Istent imádjuk tehát, öbele helyezük minden bizalmunkat és reménységünket. Tőle bármit, mint jó és szent dolgot, hálával vegyünk és minden jószágért és szentségért őt dicsérjük. Mindezek a dolgok egyedül Istenhez tartoznak, melyeket nem ruházhatunk át másra anélkül, hogy meg ne rabolnánk vele Istent.

„Ne csinálj magadnak bálványképei és semmi hasonlót azokhoz, amelyek fenn az égben, vagy amelyek alatt a földön, vagy amelyek a vizekben a föld alatt vannak. Ne imádd és ne tiszteld azokat“

Az előző parancsolatban úgy nyilatkozott az Úr, hogy ő az egyedüli Isten, a mostaniban pedig azt jelenti ki, hogy kicsoda ő és hogyan kell őt szolgálni és tisztelni. Isten megtiltja, hogy bármilyen hasonlósággal is kiábrázoljuk. Ez a rendelkezés igazat ad. V. Mózes 4-ik és Ézsaiás 40-ik részeinek, annak a gondolatnak t. i., hogy a szellemnek nincsen semmi hasonlósága a testtel. Ami több, Isten azt is megtiltja, hogy mi képét vallásos tiszteletben részesítsük, E parancsolatból azt kell megértenünk, hogy Isten szolgálata és tisztelete szellemi. Mivel ő lélek, szükséges, hogy lélekben és igazságban szolgáljuk és tiszteljük. (János 4.) Isten e parancshoz rettentő fenyegetést is csatol, melyben azt nyilatkoztatja ki, hogy e parancsolat áthágásával súlyosan vétkezünk ellene.

„Mert én vagyok az Úr a te hatalmas, féltékeny Istened aki megbüntetem az atyák vétkeit a fiakban, harmad és negyed íziglen azokban, akik engem gyűlölnék. De irgalmasságot cselekszem ezeríziglen azokkal, akik engem szeretnek és az én parancsolataimat megtartják.“

E fenyegetéssel azt mondja nekünk Isten, hogy egyedül vele kell törődnünk. Isten nem tűr vetélytársat maga mellett. Sőt bosszút áll felségéért és dicsőségéért, ha azt valaki képre, vagy más dolgokra felruhazza. Ez a bosszúállás nem csak egyszer történik, de az apákban, fiakban és az unokákban egyaránt, azaz minden időben. Emellett azonban Isten szakadatlanul megmutatja kegyelmét és jóságát azoknak, akik őt szeretik és törvényét megtartják. Isten nekünk a kegyelmének a nagyságát jelenti ki azáltal, hogy míg kegyelmét ezer nemzedékre terjeszti ki, addig bosszúállásra csak négy nemzedéket irt elő.

„Az Úrnak a te Istenednek nevét hiába fel ne vedd, mert nem hagyja az Úr büntetés nélkül azt, aki az Úrnak az ő Istenednek nevét hiába felveszi.“

Isten megtiltja itten azt, hogy visszaéljünk az ő szent és sérthetetlen nevével és haszontalan dolgokat, vagy hazugságokat erősítsünk meg esküvel.

Az esküvételeknek nem a mi kedvtelésünket és gyönyörűségünket, hanem azt az igaz szükségyszerűséget kell szolgálniuk, hogy az Úr dicsősége fenntartassék és egyúttal épülésre irányuló dolgok megerősítenek. Isten különösen megtiltja, hogy bármilyen dologban is, az ő szent és sérthetetlen nevét beszennyezzük. Tisztelettel és teljes méltósággal kell felvinnünk az Úr nevét, ahogyan szentsége megköveteli, akár ha esküszünk, akár ha beszélünk róla. Mindezt azért parancsolja nekünk Isten, mert általános szokás, hogy nevét bitorolva emlegetik az emberek. Végezetül az Úr büntetést jelent ki: nem menekülhetnek az ő bosszúállása elől azok, akik nevének tisztaságát hamis esküvel és más istenkáromlással megszenteltetik.

„Megemlékezzél a nyugalom napjáról, hogy azt megszenteljed. Hat napon át munkálkodjál és végezd minden dolgodat. A hetedik az Úrnak a te Istenednek nyugalom-napja. Semmi dolgot ne tégy azon, se magad, se fiad, se leányod, se szolgád, se szolgáló leányod, se barmod, se jövevényed, aki a te kapuidon belül van Mert hat nap alatt teremtette Isten az eget és a földet és a tengert és mindent, ami azokban van, a hetedik napon pedig megnyugodott. Ezért megáldotta ő a nyugalom napját és megszentelé azt.“

Látható, hogy három ok miatt rendeltetett e parancsolat. Először a hetedik nap nyugalma által az Úr, Izrael népének azt a lelki nyugalmat akarta kiábrázolni, amikor

a híveknek abba kell hagyniuk dolgaikat azért, hogy az Urat engedjék munkálkodni saját magukon, Másodszor azt akarta az Úr, hogy legyen egy nap avégre rendelve, hogy összegyűljenek az emberek az ő törvényének meghallgatására és vallásos szer-tartásaik végzésére. Harmadszor pedig azt akarta Isten, hogy egy nyugalom nap adassék a szolgák és mindazok számára, akik másoknak a hatalma alatt élnek, hogy így megpihenhessenek munkáik közben: bár ez csak függeléke és nem fő igazsága e parancsolatnak.

Ami az első okot illeti, nem kétséges, hogy az Krisztusban megszűnt. Ő az igaz-ság, akinek jelenléte megszűnteti a jelképeket. Ő a test, akinek megjöttére elhagyja az ember az árnyakat. Ezért nevezi Pál a szombatot az eljövendő dolgok árnyékának. (Kolossé 2.) Ezt az igazságot jelenti ki ő a Római levél 6.-ban is, ahol arra tanít minket, hogy eltemettünk Krisztussal azért, hogy halálán át elpusztulhasson testünk-nek romlottsága. Ez azonban nem egy nap alatt történik, de egész életünknek ideje alatt mindaddig, míg“ egészen meg nem halunk magunknak, amíg Isten élete teljessé nem tesz bennünket. A napoknak babonás vizsgálata távol legyen ezért a keresz-tyénektől.

A két utolsó okot nem kell a régi árnyékok közé sorozni, mert mindenkorra vonatkoznak egyformán. Bár a szombat megszűnt, mégis helye van annak, hogy Isten igéjének hallgatása céljából, az úrvacsorai kenyér megtöréséért és nyilvános imád-kozás végett bizonyos napokon összegyűljünk. És hogy e napokon a szolgák és a munkások pihenőt kapjanak munkáik közben. Mivel emberi gyarlóságunk miatt kép-telenek vagyunk minden napon vallásos összejöveteleken résztvenni és mert a zsi-dók által megtartott nap eltávolítotott (ami a babonáság eltörlése végett történt), egy másik nap lett rendelve e célra, amire azért volt szükség, hogy az egyházban levő rend és béke fenntartassék és megőriztessék.

A zsidóknak tehát az igazság jelkép alatt adatott, nekünk árnyék nélkül lett bebizonyítva. Mindez azért történt, hogy elsősorban is életünk minden idején cse-lekedeteink által törekedjünk mi örökös szombattartásra, hogy így az Úr az ő lelké-vel munkálkodjék bennünk. Másodszor, hogy megtartsuk az egyház törvényes rend-jét, amely az Isten igéjének hallgatására, a szentségek kiszolgáltatására és a nyilvános imádkozásokra vonatkozik. Harmadszor pedig, hogy kegyetlenül, munkával el ne nyom-juk az alattunk levő embereket.

„Tiszteld atyádat és anyádat, hogy hosszú ideig élj azon a földön,
amelyet az Úr a te Istened ad te néked“

E parancsolat apáink és anyáink iránti és azon emberek iránti tiszteletet paran-csolja nekünk, akik felibénk rendeltettek, mint a fejedelmek és a felsőbbiségek. Tö-lünk telhetően teljes tisztelettel, engedelmisséggel, hálával és készséges szolgálattal kell viseltetnünk irányukban. Az Úr akarata az, hogy tiszteletet adjunk azoknak, akik a világra hoztak bennünket. És nem szabad törődnünk azzal, hogy méltóak, vagy méltatlanok-e a szülők, de tiszteletet kell szolgáltatni nekik. Akármilyenek is legye-nek, az Úr adta nekünk apául és anyául a szülőket és ő akarja, hogy tiszteljük őket. De meg kell jegyeznünk idevonatkozólag azt, hogy szüleink iránt, csak az Istenben való engedelmisség parancsoltatik nekünk. Ezért nem szabad az Úr törvényét meg-szegnünk azzal, hogy szót fogadjunk szüleinknek akkor, midőn ők Isten ellen paran-csolnak valamit. Ilyenkor nem apának és anyának, de idegeneknek kell tekintenünk őket, mert a mi igaz atyánkat illető engedelmisségtől akartak elvonni bennünket. Máskülönb ez az első parancsolat ígérettel (amint mondja szent Pál Eféz. 6-ban), amely szerint az Úr a jelen való élet áldását ígéri azon gyermekeknek, akik olyan magatartással szolgálják és tisztelik apjukat és anyjukat, amint az illik. Isten hasonló-képen kijelenti azt is, hogy biztos átok várja azokat, akik szüleiknek ellentállnak és engedetlenségükkel velük szemben.

„Ne öl.“

E parancsolat megtilt minden erőszakoskodást és általában minden olyan bűnös tettet, amely felebarátunk testén sebet okoz. Ha reá gondolunk arra, hogy Isten az embert képére teremtette, akkor szentnek és sérthetetlennek kell tartanunk az

ember ti Ilyen értelemben véve senkit sem sérthetünk meg anélkül, hogy Isten képe is meg ne sértetnék.

„Ne paráználkodjál.“

Az Úr e parancsolat által megtiltja számunkra a paráznaságnak és szemérmelenségnek minden fajtáját. Mivel az Úr a férfit és a nőt egyedül a házasság törvényén át kapcsolta egybe és mert ezt a szövetséget, melyet hatalma szerkesztett össze áldásával megszentelte, nyilvánvaló, hogy Isten előtt, a házasságon kívül átkozott minden egyesülés. Azért azok, akik nem rendelkeznek az önmegtartóztatás adományával (ami bizonyára rendkívüli dolog és nem mindenkinek van hatalmában), a tisztességes házasesletnek az orvossága által fékezzék meg testüknek indulatait. A házaseslet mindenek felett tiszteletreméltó, míg a házasság törökét és erkölcsteleneket megítéli Isten. (Zsidók Í3.)

„Ne lopj.“

E parancsolat általánosságban helyteteníti és tiltja azt, hogy elemeljük egymásnak a javait. Az Úr azt akarja, hogy az ő népe minden rablástól távol tartsa magát. A rablás az együgyűeket terheli és nyomja el. Minden csalás a jámborok ártatlanságával él vissza. Ha kezeinket tisztán és lopástól mentesen akarjuk megtartatni, akkor tartózkodnunk kell minden ravaszságtól és álnokságtól valamint a szertelen elragadtatástól.

„Ne mondj a te felebarátod ellen hamis tanúbizonyyságot.“

E parancsolat által az Úr elítéli minden olyan átkozódást és sértő szót, amely testvérünknek a jó hírnevét ócsárolja. Valamint minden olyan hazugságot, ami valamelyes módon felebarátunkat megbántja. Ha a jó hírnevet többre becsüljük bármely kincsnél, akkor nem kevésbé károsítanak meg, midőn jóhírnevünk épségétől megfosztanak, mintha javainkkal tették volna azt. És gyakran, mikor az ember hamis tanúbizonyysággal testvérenek a vagyonát elrabolja, ugyanazt cselekszi, mintha a kezével ragadta volna el felebarátja javait. Az előbbi parancsolat a kezeket kötötte meg, e parancsolat pedig a nyelvet köti meg.

„Ne kívánjad a te felebarátodnak házáat. Ne kívánd az ő feleségét, se szolgálóját, se szolgálóleányát, se ökrét, se szamarát, semmit se, ami a te felebarátodé.“

E parancsolattal az Úr mintegy féket tesz azon sóvárgásainkra, melyek túllépik a felebaráti szeretet határait. Míg a többi parancsolatok azt rendelték, hogy a szeretet szabályát nem szabad cselekedetek által megszegnünk, addig a jelen parancsolat e cselekedeteknek a szívben való megfogamzását tiltja meg. Ez a parancsolat a gyűlöletet, az irigységet, a rossz akaratot ugyanúgy elítéli, mint ahogy előbb a gyilkosság elítéltetett. A fajtalanosság vágya és a szívnek belső szennye épen annyira tiltva van, mint az erkölcstelen élet. Előzőleg a rablás, a csselfogás helytelenített, itten meg a kapzsi vágy. És ahogyan az ócsárlás kifogásoltatott, épen úgy kárhoztatásra van ítélve e helyen a rossz indulat.

Látható, hogy e parancsolatnak az érvényessége egyetemes jellegű, kiterjed az hosszúságban és szélességben. Mert amikor az Úr elvárja azt, hogy felebarátunk java és haszna ellen még kívánságban se tegyünk semmit, tulajdonképpen egy csodálatos és testvéri szeretet által korlátlanul égő jóindulatot követel meg tőlünk. E parancsolatnak az tehát a lényege, hogy olyan jóindulattal kell viseltetnünk egymás iránt, hogy egyetlen kívánság se izzgasson minket a szeretet törvénye ellen, hogy örömet hagyjunk meg mindenki számára azt, ami az övé. Emberi hivatásunk kötelességének csak úgy tehetünk eleget, ha megbecsüljük azt, ami a s másé.

A törvény összefoglalása,

A mi Urunk Jézus Krisztus elég világosan kijelentette nekünk, hogy a törvény parancsolatai mire irányulnak, mikor azt tanította, hogy az egész törvény két mondatban van összefoglalva. Az első: szeressük az Urat, a mi Istenünket teljes szívünk-ből, teljes lelkünk-ből és teljes erőnk-ből. A második: szeressük felebarátunkat úgy, mint magunkat. Ez a magyarázat magából a törvényből vétetett, amely részben V. Mózes 6. fejezetében, részben pedig III. Mózes 19. fejezetében olvasható.

A törvény következménye.

A törvény az igazság és szent életnek a mintája és az igazságnak igen tökéletes képe. Ha valaki életében Isten törvényeit megvalósíthatná, tökéletességben állhatna meg az Úr előtt. Ezt az állítást igazolja az, hogy az Úr nem csak a jelenvaló élet gazdag áldásait ígéri azok számára, akik betöltik az ő törvényét, amint az le van írva III. Mózes 26. fejezetében és V. Mózes 27. fejezetében, de az örökéletnek a jutalmát is. (III. Mózes 18.) Más részről pedig Isten örök halálból álló bosszúját jelenti ki mindazokkal szemben, akik nem úgy cselekszenek, amint azt ő törvényében parancsolja. Mózes is, amikor a törvényt kihirdette (V. Mózes 30.) az eget és a földet biznyságul hívva, úgy adta azt elő a népnek, mint jót és gonoszt, mint életet és halált.

De bármennyire megmutatja is a törvény az élet útját, mégis látnunk kell azt, hogy a törvény ezzel a megmutatással nekünk gyarapodást nem adhat. Az bizonyos, hogy ha akaratum az isteni akaratnak a szolgálatára volna egészen átfórmálva és annak alávetve, akkor egyedül a törvénynek az ismerete teljesen elég volna az üdvösségre. A mi testi és megromlott természetünket azonban, amely Isten szellemi törvénye ellen harcol, a törvény ismerete meg nem lazíthatja. A törvény tehát ön» magában véve bár üdvösségért adatott, a komoly és fogékony hallgatók számára is csak a bűnre és a halálra ad alkalmat. Mert valamennyiszer meggyőződünk arról, hogy áthágjuk a törvényt, a törvény mind világosabban tárja fel előttünk egyfelől az Isten igazságosságát és másfelől felfedi a mi vétkeinket. Minél nagyobb engedetlenségén kap rajta a törvény minket, hasonlóképen Istennek annál súlyosabb ítéletét tárja elénk, bűnösök elé. Az örök élet ígérete így elvételük tőlünk és egyedül az átok marad számunkra. Mindannyiunknak a törvény által csak ez az osztályrészünk.

A törvény lépcső, amely Krisztushoz vezet.

A törvény tanúvallomása alapján győződünk meg vétkeinkről és elkarhozásunkról. Mindez nem azért történik, hogy kétségbe essünk és bátorságot veszve romokba zuhanjunk. Az apostol biznyságot tesz arról (Római lev. 3), hogy a törvény ítélete mindannyiunkat azért kárhoztat, hogy minden száj bedugassék és hogy mindenki bűnösnek találtassék Isten előtt. Az apostol egy másik helyen (Római lev. 11,) meg arra tanít minket, hogy Isten mindeneket hitetlenség alá rekesztett nem azért hogy elveszítse az embereket, vagy hogy elpusztulni hagyja őket, de hogy megkegyelmezzon mindeneknek,

Az Úr tehát bár törvényén át gyengeségeinkért és tisztátalanságunkért megfedd ugyan minket, de meg is vigasztal az ő béketűrésének és kegyelmének azon bizalma által, amely vagyon Krisztusban, az ő Fiában, akiben megmutatta hogy jóakarató és kegyes irányunkban. Amíg a törvényben egyfelől olyannak tűnik fel Isten, mint a tökéletes igazságosság megjutalmazója, amely igazságosságtól mindannyian egészen megfosztattunk és másfelől pedig mint a bűnnek kérlelhetetlen és szigorú bírója, addig Krisztusban teljes kegyelemben és jóságban fénylik az ő arca fe-Hnk, szerencsétlen és méltatlan bűnösök felé. Isten az ő végtelen szeretetéről csodálatos módon tett biznyságot, mert nekünk adta tulajdon Fiát és benne kítárta számunkra kegyelmének és jóságának minden kincseit.

Krisztust hit által ismerjük meg.

A kegyelmes Atya az evangélium ígéletén keresztül felénk nyújtja ugyan Fiát,

de mi csak hit által karolhatjuk át őt és ismerhetjük meg úgy, amint nekünk adatott. Igaz hogy az evangéliumi kijelentés mindenkit felhív a Krisztussal való egyesülésre, de többen, akiket a hitelenség megvakított és megkeményített, megvetik ezt a páratlan kegyelmet. Egyedül a hívők örülnek Krisztusnak. Érettük küldöttnek tekintik őt. Vissza nem utasítják azt, aki nekik adatott. Követik őt és róla neveztetnek.

A kiválasztásról és az eleve elrendelésről.

Isten végzésének nagy titkát szükségszerűen szemlélhetjük abban a különbségben, hogy Isten igéjének a vetése csak azon lelkekben ver gyökeret és azokban virágzik, akiket az Úr örök kiválasztása által gyermekeikül és égi országa örökösökül eleve elrendelt. A többiek számára, akik ugyancsak Isten elhatározásából, a világ alapítása előtt elvették, az igazságnak világos és nyilvánvaló prédikációja nem lehet más, mint a halál illata a halálra. Hogy miért fordítja az Úr az ő kegyelmét egyesek felé és miért gyakorolja az ő szigorúságát másokkal szemben: meg kell elégednünk azzal, hogy ennek magyarázatát egyedül Isten ismeri, amelyet ő nem ok nélkül rejtett el egészen előlünk. Szellemünknek gyarlósága ugyanis képtelen felfogni ilyen nagy világosságot és parányiságunk képtelen megérteni ilyen nagy bölcsességet. És valóság az, hogy mindazok, kik gondolatuknak vakmerőségében odáig akarnak emelkedni, hogy megoldják e kérdéseket, tapasztalni fogják, hogy mennyire igaz az, amit Salamon mondott (Példabeszédek. 25.), hogy elnyomatnak a dicsőség által azok, akik a felséges felől óhajtanak tudakozódni. Azt a megoldást kell magunkévá tennünk, hogy az Úrnak ez a szétosztása bármennyire is rejtve van előttünk, mégis szent és igaz. Ha Isten el akarja veszíteni az egész emberi nemzetséget, jogában volna azt megtenni. Ha ő visszaemeli egyeseket a kárhozatból, abban csak korlátlan jóságát szemlélhetjük. Ismerjük hát el, hogy a kiválasztottak az ő kegyelmének az edényei (mint hogy valóban azok) és az elvetettek az ő haragjának az edényei, ami mindazonáltal igazságos. Úgy emezeknek, mint amazoknak példája bizonyítékot és alkalmat ad Isten dicsőségének a magasztalására.

Más részről ne keressük mi üdvösségünk bizonyosságának a megerősítését azáltal (mint ahogy azt többen meg szokták tenni), hogy próbáljunk értelmünkkel az ég titkaiba behatolni és így tudakozzuk azt, hogy Isten örök elhatározása szerint mit végzett felőlünk (ilyen gondolkodás csak szerencsétlen aggodalmat és zavart okoz), hanem meg kell elégednünk Isten kijelentésével, amely nekünk elegendően és bőségesen igazolja az üdvösség bizonyosságát. Krisztusban választattak ki mindazok, akik még a világ fundamentumának a megalkotása előtt eleve elrendeltettek az életre. Krisztusban tehát, ha őt hittel elfogadjuk és átkaroljuk, a mi kiválasztásunk záloga tárul szemünk elé. A kiválasztásban pedig mi mást kereshetnénk, mint az örök életben való részesedést? Ez az örök élet Krisztusban lesz a mienk, aki kezdettől fogva élet volt és életül adatott azért, hogy mindazok, akik hisznek őbenne, el ne vesszenek, hanem örök életnek örvendezzenek. Ha tehát Krisztás hit által a mienk és így miénk benne az élet is, akkor nem szükséges többé, hogy tudakozzuk Isten örök akaratát, mert Krisztus nem csak tükör, aki Isten akaratát nekünk visszasugározza, de zálog is, akiben Isten akarata mintegy megpecsételtetik és megerősítetik számunkra.

Az igaz hitről.

Nem kell azt gondolni, hogy a keresztyén hit Istennek meztelen és pusztá megismerése, vagy a Szentírásnak értelmi belátása, amely agyunkban repdes a nélkül, hogy szívünket megérintené. Ilyen csak a dolgokról való véleményünk szokott lenni, amelyet valószínű igazság bizonyított be számunkra, A hit szívünknek állhatatos és szilárd bizakodása abban, hogy bizonyosan Isten kegyelmében állunk, amint az megígértett nekünk az evangélium által. A hit meghatározását az Ígélet valóságából kell származtatnunk. A hit annyira ez alapra támaszkodik, hogyha azt elvinnénk, a hit azonnal összeomolna, sőt elenyészne. Ezért amikor az Úr az evangélium ígéletén át felénk nyújtja kegyelmét és mi egész bizonyosan és minden habozás nélkül öreá bizuk magunkat, aki ez ígéletet tette számunkra, mintegy hit által birtokunkba veszük az ő adott szavát. Ez a meghatározás nem különbözik az apostol megállapítá-

sától, aki így tanít: a hit a reménylett dolgoknak a valósága és a nem látott dolgokról a bizonyosság. (Zsidó levél 11.) Úgy értendő ez, hogy a hit az Isten által megígért dolgoknak biztos és valóságos bírása és a nem látott dolgokról való bizonyosság, azaz az örök életnek a bizonyossága, amelyben reménységgel hiszünk az evangéliumban kinyilatkoztatott isteni jóságba vetett bizalom szerint. És mert Istennek minden ígérete Krisztusban lett megerősítve, amint mondani szokták betöltve és bevégezve, kétségtelen, hogy Krisztus, akiben az isteni kegyelem minden gazdagsága szemlélhető, örök tárgya a hitnek.

A hit Isten ajándéka.

Ha őszintén megfontoljuk, hogy gondolatunk rendszeresen vak Isten égi titkaival szemben és hogy a dolgokban is sokszor nagy szívünknek bizalmatlansága, nem kétkedhetünk abban, hogy a hit természetünknek minden kiválóságát jóval felülmúlja és hogy a hit nem más, mint Istennek páratlan és értékes ajándéka. Mert úgy van az, amint szent Pál állítja (I. Kor. 2.) ha senki sem tehet bizonyosságot az ember akaratáról, csak az embernek a lelke, amely öbenne van, hogyan tudhatna akkor valami biztosat az ember Isten akaratáról? Es ha Isten igazsága felől azon dolgokban is bizonytalanságban vagyunk, amiket szemünkkel látunk, hogyan lehetnénk határozottak és bizonyosak benne akkor, midőn az Úr olyan dolgokat ígér, melyeket szem nem láthat és emberi értelem meg nem gondolhat?

Minden nehézség nélkül megállapítható tehát, hogy a hit a Szentléleknek a fénye, amely megvilágosítja értelmünket és megerősíti szívünket, mert határozott meggyőződést ad arra vonatkozólag, hogy Isten egész bizonnal úgy valósítja meg igazságát az életben, amint azt szent ígében megígérte számunkra. Ez okból nevezetik a Szentlélek zálognak (II. Kor. 1. és Eféz. 1.), minthogy megerősíti az isteni igazságnak a bizonyosságát szíveinkben és jelnek, mivel megjelöli szíveinket az Úr napjának eljövetelére. A Szentlélek tesz bizonyosakká minket arról, hogy Isten a mi Atyánk és hasonlóképen, hogy mi az ő gyermekei vagyunk. (Római lev. 8.)

Krisztusban igazulunk meg hit által.

Előbb már kifejezésre juttattuk, hogy Krisztus örök tárgya a hitnek. Másképpen nem is ismerhetjük meg azt, amit a hit nyújt számunkra, csak úgy, ha Krisztusra tekintünk. Krisztust azért adta az Atya nekünk, hogy örök életet nyerjünk általa, amint Krisztus mondta: az az örök élet, hogy megismerjük Istent, az Atyát és akit elküldött, Jézus Krisztust. (János ev. 17.) És ismét: aki hisz énbenem soha meg nem hal és ha meghal, akkor is él az. (János ev. 11.) De hogy mindez megvalósulhasson, szükséges, hogy mi, kiket a bűn szennye bemocskolt, megtisztuljunk ő benne, mert ami pocsolyából való, nem juthat be az Isten országába. Krisztus saját maga részeseivé tesz tehát bennünket azért, hogy akik önmagunkban bűnösök vagyunk, az ő igazsága által, Isten trónja előtt igazaknak tekintessünk. Ilyen módon tulajdon igazságunktól megfosztva, felöltöztetünk Krisztus igazságába és bár cselekedeteink miatt igaztalanok vagyunk, mégis Krisztusban való hitünkön át megigazulunk.

Hit által igazulunk meg, de nem a magunk igazságaért, hanem úgy, hogy Krisztus igazsága nekünk tulajdoníttatik annyira, mintha az a miénk volna és így saját igazságtalanságunk nem vádol bennünket. Ez a bűnök bocsánatának az igazsága röviden és igazán szólva. Ugyanígy nyilatkozik az apostol is, nyilvánvalóan, amikor gyakran Összehasonlítja a cselekedeteknek az igazságát a hitnek az igazságával és azt tanítja, hogy az előbbit az utóbbi megsemmisítette. (Római lev. 10., Filippi lev. 3.) Meglátjuk majd a Hiszekegy magyarázatánál, hogy Krisztus miképpen szerezte meg az igazságot és hogy miből áll az ő igazsága. A Hiszekegynél sorrend szerint monduk el minden olyan dolgot, amelyen hitünk alapszik, vagy amelyre hitünk támaszkodik.

Hit által megszentelődve a törvénynek szolgálunk.

Amint Krisztus igazságával közbenjár érettünk az Atyánál azért, hogy miatta kezesünkért igazaknak tekintessünk, ugyanúgy szellemének a részesítése által teljes

tisztaságban és ártatlanságban megszentelt ő bennünket. Az Úrnak Lelke mérték nélkül nyugodott meg rajta. Az Úr bölcsességének, okosságának, akaratának, erejének, tudásának és félelmének a Lelke, hogy az ő teljességéből meríthessünk mindannyian és kegyelmet kaphassunk azért a kegyelemért, ami neki adatott. Csalódnak tehát azok, kik Krisztus szellemének a megszentelése nélkül élnek és mégis Krisztusban való hitükkel dicsekszenek, mert az írás arra tanít minket, hogy Krisztus nemcsak igazságért, de megszentelés végett is adatott. Ezért Krisztus igazsága hit által csak akkor lesz a miénk, ha megszentelő erejét is átkaroljuk. Ugyanazon szövetségben ugyanis, amelyet az Úr Krisztusban kötött velünk megígérte, hogy vétkeinkkel szemben kegyelmes lesz és hogy törvényeit beírja a mi szívünkbe. (Jeremiás 31., Zsidó levél 8. és 10.)

A törvény megtartása épen ezért nem a mi hatalmunknak, de belső lelki erőnek a munkája, amely azt eredményezi, hogy szívünk romlottságától megtisztul és megpuhultan az igazságnak szolgál. A törvény gyakorlása mást jelent a keresztyéneknek, mint a hitetleneknek. Mert ha az Úr szívünkbe véste az ő igazságának a szeretetét, a törvény belső tudományát, akkor a törvény (amely azelőtt csak együgyűségünkkel és bukásainkkal vádolt) lámpás lett számunkra. Vezeti lépéseinket, hogy le ne térjünk az egyenes útról. Irányítja bölcsességünket, hogy alakítva, tanítva, buzdítva legyünk minden tisztességre. És fegyelmez minket, hogy erkölcstelenségbe vivő gonosz féktelenségnek ne engedjünk.

A bűnbánatról és újjászületésről.

Ezek után könnyű már megérteni, hogy a bűnbánat miért van összekötve mindig Krisztusban való hittel és hogy az Úr miért vallotta azt, hogy senki sem mehet be a mennyek országába, csak ha újjászületett. (János ev., 3.) A bűnbánat ugyanis megtérést jelent, amikor a világ romlottságát elhagyjuk és visszatérünk az Úrnak útjára. Mert Krisztus, ki a bűnnek sohasem szolgált, nem azért öltöztet igazságának részesedésébe bennünket, hogy miután a bűn szennyétől megtisztultunk, újabb fogadtékosságokkal szentségtelenítsük meg ezt a nagy kegyelmet, hanem hogy Istennek örökbefogadott gyermekei legyünk, akik a jövőben Atyánk dicsőségére áldozzuk életünket.

A bűnbánatnak emez eredménye újjászületésünktől függ, amely két részből áll: testünknek, illetve romlottságunknak meghalásából, amelyet mi magunk szereztünk és lelki feltámadásból, amely az emberi természetet épségébe visszaállítja. Életünknek minden idejében azzal a gondolattal kell foglalkoznunk, hogyha meghalunk a bűnnek és saját magunknak, akkor élünk Krisztusnak és az ő igazságának. És mivel az újjászületés, mert halandó testnek a börtönében élünk, e földön sohasem lesz tökéletes, szükséges, hogy a bűnbánat gondja örökös legyen számunkra egész halálunkig.

A jó cselekedetek igazságának a hit igazságával való megegyezése.

Kétségtelen, hogy azok a jó cselekedetek, melyek a lelkiismeret tisztaságából származnak, kedvesek Istennek, Mert ha Isten az ő igazságát ismeri fel bennük, nem tehet mást, minthogy helyeselje és kedvelje azokat. Mégis nagyon gondosan óvakodnunk kell attól, nehogy a jó cselekedetekbe vetett hiú bizalom annyira magával ragadjon minket, hogy elfelejtsük azt, hogy egyedül a Krisztusban való hit igazíthat meg bennünket: tudniillik egyetlen cselekedetnek sem lehet igaza Isten előtt, ha meg nem egyezik az ő igazságával. Ezért nem elegendő, ha valaki csak cselekedeteken át, bizonyos jó cselekedeteknek a gyakorlásával keresi a megigazolást, Megigazuláshoz az szükséges, hogy a törvény tökéletes engedelmisségét hordozzuk. Ettől pedig bizonyára távol vannak még azok az emberek is, kik összes társaik között a legtöbbit gyarapodtak az Úr törvényéből.

Isten igazsága, ha egyetlen jó cselekedettel eleget tennénk neki, megelégednék azzal. De egyetlen olyan jó cselekedet sem található az Úr szentjeinél, amelyet érdemlegesen igaznak mondhatna. Bármilyen csodálatosnak is látszanak jó cselekedeteink, mégis nagyon igaz az, hogy egyetlen olyan cselekedetünk nincs, legyen az bár a legnagyobb tökéletességgel végrehajtva, amely valamelyes szennyel meg ne

volna fertőzve. Mi mindannyian bűnösök vagyunk és a bűnök jó néhány fajtája vesz körül bennünket, szükséges tehát, hogy más valaki igazítson meg. Úgy értendő ez, hogy Krisztust kell követnünk a tökéletesedés terén, hogy tökéletlenségünk eltakartassék tisztaságban, hogy tisztátalanságunk megmosattassék engedelmességén keresztül, hogy engedetlenségeink eltöröltessenek, hogy végül is Krisztus igazságáért igazság tulajdoníttassék nekünk ingyen a mi cselekedeteinknek tekintetbe vétel nélkül, melyek értéktelenebbek annál, hogy megmaradhatnának Isten ítélete előtt. És ha hibáink, melyek máskülönben Isten előtt bemocskolnák cselekedeteinket, így eltakartatnak, az Úr teljes tisztaságot és szentséget fog látni cselekedeteinkben. Ezért azzal a nagy kitüntetéssel és dicsérettel ajándékozza meg cselekedeteinket, hogy igaznak jelenti ki és tekinti azokat és bőséges jutalmazást is ígér számunkra. Végeredményben meg kell tehát állapítanunk azt, hogy a Krisztussal való közösség olyan sokat ér, hogy ezért az igazságért nem csak mi tartatunk ingyen igaznak, de cselekedeteink is ugyancsak igaznak tekintetnek és az örökélet jutalmában részesülnek.

Az apostoli hitvallás.

Megállapítottuk már, hogy Krisztusban hit által tartatunk meg. Mostan azt fogjuk megnézni, hogy hitünknek a maga megerősítése végett mit kell Krisztusban szemlélnie és tekintetbe venni. E kérdést a Hiszekegy (ahogyan nevezni szokták) magyarázza meg, azt tudniillik, hogy miképpen adta az Atya számunkra bölcsességül, változásul, élet céljából, igazságul és szentségül Krisztust. Nem az a fontos, hogy ki a szerző, vagy a szerzők, akik készítették a hitnek ezt az összefoglalását, amely semmit sem tartalmaz emberi tudományból, hanem az, hogy egész biztosan az írás kijelentéseiből gyűjtődött össze. Azonban, hogy senki zavarba ne essék midőn hitvallást teszünk az Atya, Fiú és Szentlélekről, szükséges, hogy először keveset beszéljünk e kérdésről. Amikor mi Atyát, Fiút és Szentléleket mondunk, ezzel nem három Istent képzelünk el, mert az írás és ugyancsak az istenfélelemnek a tapasztalata könnyen érthetően úgy mutatja fel előttünk Istennek a lényegét, mint Atya, Fiú és Szentlélek. Úgyannyira, hogy értelmünk nem foghatja fel az Atyát, ha meg nem érti a Fiút, akiben az Atya élő képe fénylik és ha meg nem érti a Szentleket, akiben az Atya hatalmas ereje látszik. E szerint, amikor szívünknek minden gondolatát az egy Istenre irányítjuk, ugyanakkor szemléljük az Atyát, a Fiút és a Szentleket.

„Hiszek egy Istenben, mindenható Atyában, mennynek és földnek teremtőjében.“

E szavak nem arra tanítanak egyszerűen, hogy higyjük azt, hogy van Isten, hanem inkább arra, hogy megismerjük a mi Istenünket. És bízunk abban, hogy azoknak csoportjába tartozunk, akiknek az Úr megígérte, hogy Istenük lesz és népének fogadja őket. Minden hatalomnak Isten számára való tulajdonítása azt jelenti, hogy az ő gondviselésével igazgat, akaratával kormányoz és erejével és hatalmával vezet mindeneiket. Amikor pedig Isten az ég és a föld teremtőjének nevezetik, ez alatt azt kell érteni, hogy ő örökös fenntart, megőriz és éltet mindent, amit egyszer megteremtett.

„És Jézus Krisztusban, az Ő egyetlen Fiában, a mi Urunkban.“

Megmagyaráztuk már előbb, hogy hitünknek Krisztus a tulajdonképeni tárgya. Könnyen megérthetjük tehát azt, hogy üdvösségünk minden tulajdonságával együtt Krisztusban van ábrázolva. Jézusnak hívjuk őt, amely nevet égi kinyilatkoztatás ajándékozott, mert ő azért küldetett, hogy megváltsa népét bűneiből. Ez igazság okáért vallja az írás (Csel. k. 4.), nem adatott más név embereknek, ami megtarthatná őket az üdvösségre. A Krisztus név azt jelenti, hogy a Szentlélek minden kegyelmével teljesen megöntözte őt. A Szentlélek eme kegyelmét olaj névvel jelöli meg az írás azért, mert enélkül megszáradtan és gyümölcstelenül elpusztulnánk.

A Szentlélek kapcsolatán keresztül az Atya Jézust királlyá tette. Hatalma alá vetett égen és földön mindent azért, hogy mi is királyokká lehessünk őbenne, Ural-

kodjunk ördög, bűn, halál és pokol felett. Másodszor áldozó pappá tétetett Jézus, hogy önmaga áldozatával csillapítsa és kiengesztelje érettünk az Atyát és hogy benne áldozó papokká legyünk mi is, akik közbenjárása és közvetítése folytán az Atyának szenteljük imádságainkat, hálaadásainkat, saját magunkat és minden dolgainkat. Jézus Istennek a Fia, de nem kegyelemből és épen ezért egyedül és páratlanul, ami megkülönbözteti őt másoktól. O a mi Urunk, nemcsak istensége folytán, hogy ő öröktől fogva egy volt az Atyával, de azon testi mivolta szerint is, amelyben nekünk adatott. Amint szent Pál mondja (I. Kor. lev. 8.) egy Isten van, akitől van a mindenség és egy Úr Jézus Krisztus, aki által van a mindenség.

„Ki fogantatott Szentlélektől, született szűz Máriától.“

E rész azt mondja el nekünk, hogy Istennek a Fia miképpen teremtetett számunkra Jézussá, azaz Megváltóvá és Krisztussá, hogy mint felkent Király megtartson és mint áldozó Pap kiengeszteljen az Atyával bennünket. Mert Jézus azért vette fel testünket, hogy ember Fiává lévén átalakíthasson istenfiakká minket, hogy magára véve szegénységünket átadhassa gazdagságát számunkra, hogy felöltözve együgyűségünket erényeiben megerősíthessen bennünket, hogy magára vállalva halandóságunkat halhatatlanságát ajándékozhassa minékünk, hogy ő, aki leszállt a földre, felemelhesse a mennybe.

Jézus szűz Máriától született, hogy amint a törvény és a próféták megígérték, Ábrahám és Dávid igaz Fia lehessen. Valóságos ember, aki a bűn kivételével minden dologban hasonlatos mihozzánk. Akit megkísértettek a mi gyengeségeink azért, hogy együttérezhessen velünk. Mindazonáltal Jézus, szűznek a méhében, a Szentléleknek az ereje által fogantatott, előttünk csodálatos és kibeszélhetetlen módon. Minden testi romlottság bemocskolásától mentesen, teljes tisztaság szentelte meg őt.

„Szenvedett Pontius Pilátus alatt, megfeszítették, meghala és eltemették, alászállt a poklokra.“

E szavak arra vonatkozólag adnak felvilágosítást, hogy Jézus a halhatatlan ember mi módon végezte el megváltásunkat. Az ember engedetlenségével Isten haragját kihívta maga ellen, de Jézus megszüntette azt engedelmissége által, engedelmeskedvén az Atyának egész a halálig. Jézus halálán keresztül, áldozatként ajánlotta fel magát az Atyának azért, hogy halálának az igazsága békéltetést szerezzen minden idők számára, hogy a hívő lelkek mindörökké megszentelődhessenek és hogy az örökkétartó elégtétel megvalósíttassék. Megváltásunknak a megszerzéséért ontotta ki Jézus szent vérének, hogy Istennek a haragja, amely ellenünk fellángolt, kialudhasse és hogy igazságtalanságaink igazolást nyerhessenek.

Jézus megváltói munkájában nincsen semmi rejtélyesség. Szenvedett Pontius Pilátus alatt, Júda Országának akkori bírója alatt. Bírói ítélettel úgy ítélték el, mint bűnözőt és gonosztevőt azért, hogy ez az elítélés a nagy Bírónak a törvényszékén felszabadíthasson és büntelenné nyilvánítson bennünket. Keresztre feszítették azért, hogy elviselje a keresztfán, amely Isten törvényében megátkoztatott kárhoztatásunkat, melyet bűneink miatt megérdemeltünk volna. Meghalt azért, hogy halálával legyőzze a halált, amely bennünket fenyegetett és elnyelje azt, amely máskülönben minket nyelt volna el és falt volna fel. Eltemettetett azért hogy az ő halálának az érdemében részesülve, eltemetessünk mi is a bűn számára, mint akik felszabadultunk az ördögnek és a halálnak a hatalmából. Alászállt a poklokra, ami azt jelenti, hogy Isten sanyargatta őt. És Jézus eltűrte s átértézte és eleget tett az ő igazságának. Nem magáért, hiszen ő sohasem vétkezett és sohasem szennyeződött be, de érettünk szenvedte és hordozta el a nyomorúságunkért járó büntetéseket.

Mindez úgy történt, hogy Jézus sohasem haragította magára az Atyát. Mert hogyan lehetett volna az, hogy, az Atya felháborodjék az ő igen szeretett Fia ellen, akiben kedves örömét lelta? És Jézus hogyan csillapította volna le az Atyát közbenjárásával, ha őt magára haragította volna? De azért Jézus elviselte Isten haragjának minden megnyilvánulását annyira, hogy haldoklásában kénytelen volt felkiáltani: Én Istenem, én Istenem! Miért hagytál el engemet?

„Harmad napon halottaiból feltámadott, felment a mennybe, odaült a mindenható Atya Istennek jobbjára, onnan fog eljönni hogy megítélje az eleveneket és a holtakat“

Krisztus feltámadása határozott bizonyosságot ad nekünk arra nézve, hogy a halál uralnia feletti győzelmet mi is elnyerhetjük. Ahogyan a halálos fájdalmak nem tudták Krisztust foglyul ejteni, mert tökéletes hatalma által ő diadalmaskodott azok felett, épen úgy törte össze a halálnak nyilait, amelyek azóta halálosan meg nem sebesíthetnek bennünket. Az ő feltámadása tehát elsősorban is legbiztosabb igazsága, megvalósulása és alapja a mi jövőbeli feltámadásunknak, másodsorban pedig a jelenvaló újjászületésnek, amelyen át újabb életre támasztatunk. Krisztus égi felszállásával ajtót nyitott nekünk az egek királyságába, amely Ádámban mindnyájunk számára bezárattott. Ő annyira a mi testünkben és nevünkben lépett be az egekbe, hogy őbenne reménység által magunkéinak mondhatjuk az eget és égi helyeken ülhetünk. A mi fontos érdekünkben, mint örökkévaló áldozó pap az ő szolgálatával, úgy lépett be Krisztus Isten szentélyébe, amelyet nem emberi kéz alkotott és ahol állandó védőként és közbenjáróként jelentkezik érettünk.

Ült az Atyának jobbjára, azt jelenti elsősorban ez a kifejezés, hogy ő mindeknek királyává, bírójává és urává rendeltetett és nyilvánított azért, hogy igazságával megőrizzen és megtartsa bennünket olyan módon, hogy az ő uralkodása és dicsősége a mi hatalmunk, erőnk és dicsőségünk legyen a poklok ellen. Másodsorban azt jelenti ez a kifejezés, hogy Krisztus a Szentlélek minden kegyelmében részesült azért, hogy szétszórja azt és meggazdagítsa vele híveit. Az égbe való föl-emelkedés miatt, szemünkkel testileg nem láthatjuk Krisztust. Krisztus azonban, mert támogatásával és hatalmával mindig megsegíti híveit, megmutatja jelenlétének nyilvánvaló erejét az övéinek. Aminthogy meg is ígérte mondván: íme én veletek vagyok egész a világ végezetéig. És végül az van jelezve, hogy Krisztus le fog szállani a mennyből, olyan látható alakban, ahogyan látták őt oda felemelkedni. Az utolsó napon fog megjelenni mindenki számára, uralmának fel nem fogható felségében, hogy megítélje az élőket és a holtakat. (T. i. azokat, kiket, mint élőket lep majd meg ez a nap és azokat is, akik már meghaltak.) Mindenkinék cselekedete szerint fog megfizetni, aszerint, ahogyan kiki cselekedetei által hívőnek, vagy hitlennek bizonyította magát. Mindebből azt a sajátos vigasztalást nyerhetjük, hogy megnyugszunk az ítéletben és reabízzuk magunkat arra, akinek a megérkezése csak üdvösség lehet számunkra.

„Hiszek szentlélekben.“

Ez a felhívás, hogy higyjünk Szentlélekben, hasonlóképpen azt is megparancsolja számunkra, hogy a Szentlélektől kell várnunk mindazt, amit az írás neki tulajdonít. Ha bármilyen oknál fogva is, jó valami az életben, nem más az, mint Krisztusnak a Lélek erején át való munkája. Krisztus a Lélek által teremt, fenntart, segít és meg-elevenít mindeneket: megigazít, megszentel, megtisztít, hív és von magához minket azért, hogy elnyerjük az üdvösséget. Ha tehát a Szentlélek bennünk lakozik, akkor fényével megvilágít az minket, hogy megtudhassuk és teljesen megismerhessük az isteni jóságnak azt a nagy gazdagságát, amely Krisztusban lett a miénk. A Lélek felgyújtja szívünkben Isten és felebarátaink iránt égő szeretetnek a tüzét. És minden nap, mind jobban és jobban öli és fogyasztja bűnös vágyainknak gyarlóságait annyira, hogyha valami jó cselekedetet hajthatunk végre, az nem más, mint kegyelmének gyümölcse és ereje. Ő nélküle csak az értelemnek a sötétsége és a szívnek a romlottsága van bennünk.

„Hiszem a közönséges szent Egyházat, a szentek közösségét.“

Megismertük már az Egyház alkotóját. Itt arra hívatunk fel, hogy higyjunk az Egyházban. Bizzunk abban, hogy a kiválasztottak a hitnek a köteléke által egy Egyházba és közösségbe kapcsolódnak össze. Ennek az Egyháznak a vezetője és fejedelme és mint egy testnek a feje a mi Urunk Jézus Krisztus. Az elhívottak Ö-

benne választottak ki a világ megalapítása előtt azért, hogy mindnyájan Isten országába összegyűlhessenek. Ez a közösség katolikus, azaz egyetemes. Nem kettő vagy három van belőle. Mert Istennek a kiválasztottjai Krisztusban annyira egyesítve és összekapcsolódva vannak, hogy amiképen egy fejtől függenek, úgy egy testben is növekednek. Egyik a másikhoz olyanformán kapcsolódik, mint egy és ugyanazon testnek a tagjai. A kiválasztottak eggyé teremtettek igazán: egy ugyanazon hitben, reménységben és szeretetben, Istennek ugyanazon szellemében élnek és az örökélet egy ugyanazon örökségére elhívtak. Ez a közösség szent is, mert az Úr lelki újjászületésén át megszenteli mindazokat, akiket Isten örökké való gondviselése által kiválasztott arra, hogy az Egyház örökbefogadott tagjai legyenek.

Még világosabban megmagyarázza az Egyház mivoltát az utóbbi kifejezés. A híveknek a közössége t. i. annyit jelent, hogy ha a tagok valamelyike akármilyen ajándékot kap is Istentől, abban mindannyian részesülnek valamilyes módon. Bár ugyan Istennek a felosztása szerint, az az adomány kizárólag egynek és nem az összesnek adatott. Amint hogy ugyanazon test tagjai is közösségüknél fogva mindenben részesülnek maguk között, amivel rendelkeznek, de e mellett mindeniknek megvan a maga külön sajátossága és különböző kötelessége. Mert (amint mondva volt) a kiválasztottak mind egy testbe gyűjtettek és teremtettek bele. Hisszük tehát a szent Egyházat és annak közösségét azon feltétel mellett, hogy Krisztusba vetett erős hit által bizakodunk is abban, hogy tagjai vagyunk ennek az Egyháznak.

„Hiszem a bűnök bocsánatát.“

Ez az az alap, melyre ráépül és támaszkodik üdvösségünk. A bűnöknek bocsánata út, mely közelebb visz minket Istenhez és olyan eszköz, mely megtart és megőríz Isten országában. A bűnök bocsánatában benne van a hívek minden igazsága. A hívek sohasem érdemeikkel, hanem egyedül az Úr könyörületéből nyernek igazságot, midőn bűneik tudata által leveretnek, kínoztatnak és megrendülnek, Isten ítéletének érzése folytán megaláztatnak, önmagukkal elégedetlenek és mint valami nyomasztó teher alatt nyögnek és gyötörtetnek és a bűnök a gyűlölete és szégyene miatt, testüket és mindazt, ami önmagukból való, megöldöklük. De mert Krisztust bűneinknek ingyen való bocsánatát megszerezte azáltal, hogy saját vérének árán visszavásárolta és megfizette azt, teljes megtisztulásunkat és elégtételünket az ő vérében kell keresnünk. Arra tanítottunk tehát, higyjünk abban, hogy isteni bőkezűségből, a közbenjáró Krisztus érdeméért, a bűnök bocsánata másképen, más úton, más valakinek nem adatik, mivelhogy ezen az egyházon és a szenteknek eme közösségén kívül nincsen üdvösség.

„Hiszem a test feltámadását és az örök életet. Ámen.“

E rész először is arra hív fel bennünket, hogy várjuk az eljövendő feltámadást. Annak megérkezését tudniilik, amikor az Úr ugyanazzal a hatalommal, amellyel Fiát feltámasztotta a halálból, visszahívja új életre a porból és romlásból mindazoknak testét, akiket a nagy ítélet napja előtt elpusztított a halál. Akiket pedig élve talál ez az idő, azok nem annyira természetes halállal, mint inkább a halál hirtelen utánzásával fognak átmenni az új életbe. A feltámadás egyetemes. Úgy vonatkozik a jókra épen, mint a gonoszakra. De különböző feltétel szerint. Az utolsó csatolt részecske (hiszem az örök életet) megkülönbözteti állapotunkat a gonoszokétól. Mert olyan lesz a mi feltámadásunk, hogy romlásból romolhatatlanságba, halandóságból halhatatlanságba fogunk feltámadni. Megdicsőítettünk testben és lélekben. Az Úr boldogságba fogad vissza bennünket, amely vég nélkül fog tartani. Változás nélkül és romolhatatlanul. Ez lesz az igaz és teljes tökéletesség az életben. Világosság és igazságosság. Amikor elválaszthatatlanul az úrhoz leszünk kapcsolva, aki olyan az ő teljességében, mint egy kiapadhatatlan bővizű forrás. Az Isten országának a boldogsága lesz ez. Teljes világossággal, vidámsággal, lelki tisztasággal és örömmel betöltve. Olyan dolgok ezek, melyeket emberek nem ismerhetnek mostan. Nem láthatók, csak tükrön és homályosságon keresztül, mind ama eljövendő napig, amikor az Úr azzal fog megajándékozni minket, hogy látni fogjuk az ő dicsőségét szemtől szembe.

Mindezzel ellentétben az elkárhozottak és a gonoszok, akik igaz és élő hittel nem keresték és tisztelték Istent, minthogy sem Istenben, sem az ő országában részük nem lesz, halhatatlan halálba és romolhatatlan romlásban vettetnek az ördö-

gökkel együtt. Minden öröm lelki tisztaság és az égi ország minden más java nélkül folytonos sötétségre és örök gyötrelemre ítéltetnek. Féreg fogja rágni megszűnés nélkül és soha el nem alvó tűz égeti majd őket.

A reménységről.

Ha a hit (amint hallottuk) Isten igazságáról való biztos meggyőződés, amely képtelen hazugságban tartani, vagy megcsalni minket s amely sem üres sem hiábavaló nem lehet: akikben megfogamzott ez a bizonyosság, azok egyszersmind valóssággal várják is annak bekövetkezését, amikor Isten beváltja ígéreteit, miután ez ígéret az ő meggyőződésük szerint, csak igazak lehetnek. Ilyenformán végeredményében a reménység nem más, mint olyan dolgoknak a várása, amelyet a hit Istentől megígértnek, elhitt igazán. A hit igazságosnak hiszi Istent. A reménység várja hogy alkalmas időben bebizonyítja Isten igazságát. A hit Istenben úgy hisz, mint Atyában. A reménység várja, hogy az egykor feltárul számunkra. A hit az alap, melyre támaszkodik a reménység. A reménység táplálja és fenntartja a hitet. Mert amint senki sem várhat és remélhet semmit Istentől, csak akkor, ha előbb hitt az ő ígéreteiben, éppen annyira szükséges az más oldalról hogy gyenge hitünket (nehogy kifáradva összeessék) reménység és türelmes várás által megerősítsük és fenntartsuk.

Az imádságról.

Az őszintén igaz hitben tanított ember első sorban is észreveszi a maga ínségét és minden jótól való megfosztottságát és azt, hogy mennyire hiányával van mindannak, ami üdvösségre segíthetné. Ha azért gyarlóságának támogatása, céljából segítséget keres, kell, hogy ne önmagában, de máshonnan keresse azt. Es mert másfelől úgy szemlélheti az Urat, mint aki szabadon jó akaratából önmagát ajánlja fel Jézus Krisztusban és általa felnyitja előttünk az égi kincseket azért, hogy minden hitünk határozottan az ő szerelmes Fiára tekintsen, minden várakozásunk tőle függjön és minden reményünk benne nyugodjék és erősödjék meg: akkor nem marad más hátra, minthogy az ember keresse is Istennél és könyörgésekkel kérje tőle mindazt, amiről megtudta, hogy önála van. Mert ha tudjuk azt, hogy Isten minden jónak az Ura és osztogatója, aki arra hív fel, hogy tőle kérjük mindazt, ami nekünk szükséges és mi nem kérjük őt, nem hívjuk segítségül, ez annyira semmit sem ér, mint ha kincset ismernénk valahol a földben elrejtve és hanyagságunk miatt nem véve a fáradságot, hogy kiássuk, ott hagynánk azt.

Mit kell látnunk az imádságban?

Az imádság Isten és a közöttünk levő társalkodáshoz hasonlítható, amelyen át Isten elé helyezzük kívánságainkat, örömeinket, sóhajainkat, szóval szívünknek minden gondolatát. Arra kell szorgalmasan törekednünk, hogy mindig, mikor az Urat segítségül hívjuk, szívünk mélyére szálljunk le és onnan kérjük őt, nem pedig csak gégeből és nyelvvel. A nyelv jó szolgálatot tesz ugyan az imádkozásnál, mert az Istent kereső gondolatokra még figyelmesebbé teszi a szellemet. És bár testünknek ez a része sajtóságon arra rendeltetett, hogy Isten dicsőségét magasztalja és hogy az Isten jóságáról szóló elmélkedésben a szívvel együtt felhasználtassék, mégis az Úr prófétája által azt jelentette ki nekünk, hogy a nyelv lélek nélkül nem sok hasznot hajthat. (Ézsaiás 29., Máté 15.) Nagyon szigorú büntetést szabott ugyanis Isten azok számára, kiknek szíve eltávolodott tőle és csak ajakkal tisztelik őt. Ha tehát az igaz imádság nem más, mint szívünknek szeplőtlen szeretete (szüzi vonzalma), amikor mi imádsággal Istenhez közeledünk, saját dicsőségünk minden gondolatáról, minden elképzelt méltóságunkról és minden önbizalmunkról le kell mondanunk. Minthogy a próféta is arra int, hogy nem a mi igazságunkban, de az Úr nagy irgalmasságában bízva kell imádkoznunk azért, hogy saját kedvéért hallgasson ő meg minket, mivelhogy az ő nevét segítségül hívtuk. (Dániel., Baruch 2.) Semmiségünknek ez a tudata azonban nem szabad hogy elriasszon bennünket attól, hogy Istenhez közeledjünk. Mert az imádság nem azért rendeltetett, hogy általa dölyfösen Is-

ten elé emeljük föl magunkat és méltóságunkat magasztaljuk, de hogy megvalljuk és elpanaszoljuk nyomorúságunkat, mint ahogy a gyermekek apjuknak meghitten elmondják panaszait. Az ilyen érzés inkább egyenesen sarkal és kényszerít minket, mint valami ösztöke a mind jobban való imádkozásra. Az imádkozáskor két dolognak kell csodálatosan megindítania bennünket. Az első Istennek amaz rendelete, amely megparancsolja nekünk az imádkozást. A másik Istennek ama ígérete, mely arról biztosít, hogy elnyerjük mindazt, amit tőle kérünk. Ezért azok, akik segítségül hívják Istent és kérik őt, sajátságos megnyugvást nyernek abban a tudatban, hogy kedves dolgot cselekszenek Istennek. És mintegy újólá meggyőződve Isten igazságáról, bizonyosan bíznak abban, hogy meghallgattatnak. Kérjete(mondja Jézus Máté 7-ben) és adatik néktek, zörgesetek és megnyitattik néktek, keressetek és találni fogtok. Az 50. zsoltárban pedig ez olvasható: Hívj segítségül engem a te szükséged napján és én megszabadítlak téged és te dicsőíteni fogsz engem. E szavak az imádság kettős tulajdonságát foglalják magukban: a segítségülhívást, a kérést és a hálaadást. Az elsőn át mi tárjuk fel Istennek szívünknek óhajait. A másodikon keresztül elismerjük az ő irántunk való jótéteményeit. Tulajdonképpen mi mind a kettővel szorgalmasan élünk. Mert egyfelől akkora nyomorúság és ínség nyom bennünket, mely elegendő okot nyújt nekünk arra még a legtökéletesebbeknek is, hogy kitartóan fohászjunk és panaszunkat és teljes alázatosságban hívjuk segítségül az Urat. Másfelől pedig a mi Urunk jóságából kifolyólag kiterjeszti reánk ajándékait olyan gazdagon, hogy annyira nagynak tűnnek fel azok, hogy néha csudalgaiként is szemlélhetjük. A magasztalásnak és a hálaadásnak az oka ezért sohasem fogy el számunkra.

A Miatyánk kifejtése.

A kegyelemnek Atyja nemcsak int és buzdít minket, hogy minden szükségünkben őhozzá forduljunk, de tudja is, hogy nem ismerjük eléggé azt, amit kérünk kell és amire szükségünk van. Ezért úgy segített tudatlanságunkon, hogy (a Miatyánkban) mindazt, ami kipusztult gyenge felfogásunkból, a sajátjából kiegészítette. Ezen jóságból azt a sajátságos megnyugvást nyerjük, amit ő ki is jelentett számunkra, hogy nem kérünk tőle semmi olyat, ami esztelen, ami idegenszerű, vagy ok nélküli, ami nem volna kedves előtte, mivel így az ő szája szerint imádkozunk. Az imádságnak ez a kifejezése és szabálya hat kérésből áll. Ezek közül az első három kérés különösen Isten dicsőségét írja le számunkra. E kéréseknél tehát saját hasznunkra való tekintet nélkül, egyedül ezt kell szem előtt tartanunk. A másik három kérés a mi gondjaink miatt adatott, hogy azokat a dolgokat kérjük, melyek javunkra szolgálnak. Mindez úgy értendő, hogy egyfelől Isten dicsősége, melyet az első három kérésben kérünk, azon oknál fogva, hogy eltérít hajlamainktól bennünket, a mi hasznunkat is szolgálja és hogy másfelől a másik három kérést, melyeket érettünk adott Isten, nem szabad másképpen kérnünk, csak az ő dicsőségéért.

„Miatyánk, ki vagy a mennyekben.“

Ez a megállapítás elsősorban azt tárja szemünk elé, hogy minden imádságot Krisztus nevében kell Istennek felajánlanunk. Másnak a nevében mondott imádság nem lehet kedves Istennek. Mikor Istent Atyánknak hívjuk, egész bizonyos, hogy ezzel Krisztus nevét is hangoztatjuk. Mert az az igazság, hogy nincs egyetlen ember sem a világon, aki méltó volna arra, hogy önmagát képviselve megjelenhetne Isten színe előtt. A mennyei jó Atya, hogy megszabadítson bennünket ebből a szegényletes helyzetből, amely igaz jog szerint kell is, hogy háborgasson minket, nekünk adta Fiát, Jézust, hogy közbenjárónk és védőnk legyen ő előtte. Krisztus vezetésével bátran közeledhetünk Istenhez. Komolyan bízhatunk közbenjárónkban és abban, hogy amit az ő nevében kérünk, az nem lesz megtagadva számunkra. Mint ahogy az Atya képtelen is megtagadni valamit ötőle. Istennek a trónja nem csak a Felségesnek a trónja, de a kegyelemnek a trónja is, ahol Krisztus nevében bátran és szabadon megjelenhetünk azért, hogy irgalmat nyerjünk és kegyelmet találjunk amikor csak arra szükségünk van. Éppen azért igaz az, hogy amint a törvény elrendeli Isten segítségül hívását és megígéri, hogy mindazok, akik segítségül hívják Istent, meghallgattatnak,

épen úgy van egy másik külön parancsolat is, hogy Krisztus nevében kell segítségül hívunk Istent, mert a meghallgatás ígérete csak, amit az ő nevében kérünk, arra vonatkozik. (János 14. és 16.)

Az a hozzácsatolás, hogy a mi Atyánk Istenünk a mennyekben van, az ő csodálatos felségét írja meg számunkra. (Amelyet szellemünk gyarlósága miatt kép-
telenek vagyunk másképen megérteni.) Mert szemeink előtt semmi sem lehet nagy-
szerűbb és felségesebb, mint az ég. Ez a szócska annyit mond, mintha Istent nagy-
nak, hatalmasnak és megfoghatatlannak neveznénk. Mindezt tudva amikor Istenről
beszélünk, olyan magasba kell tehát felemelkednünk gondolatban, hogy órála semmi
testi vonást, vagy földit ne képzeljünk, hogy őt értelmünk szerint ne mérlegeljük és
hogy az ő akaratát hajlamainkhoz ne szabjuk.

Az első kérés.

„Szenteltessék meg a Te neved.“

Isten neve az a dicső név, amellyel őt erkölcsi tulajdonságaiért, amilyenek az
ő bölcsesége, jósága, hatalma, igazságossága, igazsága és kegyelme, az emberek
magasztalják. Azt kérjük tehát, hogy Isten felsége ilyen tulajdonságokban meg-
szentelődjék. Nem azért kérjük, mintha Isten felsége nőhetne vagy fogyhatna
önmagában, hanem hogy mindenk szentnek tartsák azt, azaz valóban megismer-
jék és magasztalják. Ha Isten tesz valamit, hogy minden cselekedete dicsőségesnek
látszék, mint önmaga, annyira, hogyha büntet igazságosnak, ha megbocsát irgalmasnak,
ha betölti ígéretét, igaznak tekintsék őt. Egyszóval, hogy ne legyen egyetlen olyan
dolog sem az életben, amelyből az ő dicsőségének a bélyege ki ne csillana, hogy
így az ő dicsőségét visszahangozza minden lélek és minden nyelv.

Második kérés.

„Jöjjön el a Te országod.“

Isten országa abban áll, hogy egyfelől Isten Szentleke által vezeti és kormá-
nyozza az övéit, hogy minden cselekedetükben nyilvánvalóan lehessen jóságának és
kegyelmének a gazdagsága; másfelől pedig tönkreteszi és megsejényíti az elvetet-
teket, akik uralmának nem akarják alávetni magukat és porig alázza kárhozatos
önhittségüket, hogy így világosan kitűnjék, nincsen hatalmasság, amely az ő hatal-
masságának ellent állhatna. Jöjjön el Isten országa, azt kérjük tehát ezzel, hogy az
Úr napról napra sokasítsa híveinek számát, akik minden cselekedetükben az ő
dicsőségét magasztalják. Terjessze az Úr reájuk állandóan és egyre bőségesebben
kegyelmének az özönét, ami által mind jobban és jobban éljen és uralkodjék öben-
nök egészen addig, míg tökéletesen őhöz nem kapcsolódnak, míg teljessé nem
teszi őket mindenkben. Egyszersmind azt is kérjük, hogy az Úr napról napra újabb
magnövekedéssel világosságát és igazságát derítse fel, hogy ezáltal a Sátán és orszá-
gának minden hazugsága és sötétsége eltűnjék és megsemmisüljön. Amikor a fenti
értelemben imádkozzuk, hogy jöjjön el Isten országa, akkor tulajdonképpen azután is
sóvárgunk, hogy végre tökéletességre jusson és megvalósuljon az Isten ítéletének a
megnyilatkozásában, t. i., amely napon ő összegyűjti és dicsőségbe fogadja az övéit
és teljesen szétrombolja és ledönti a Sátán uralmát és egyedül lesz felmagasztalt és
minden mindenkben.

Harmadik kérés.

„Legyen meg a Te akaratod, amint a mennyben, úgy a földön is“

Ezzel azt kérjük, hogy amint az égben teszi Isten, úgy a földön is mindent jó-
akarata szerint kormányozzon és vezessen. Úgy intézze a dolgok kimenetelét, aho-
gyan az jónak látszik. Maga alá vetve minden jóakaratot, jótetszésének megfelelően
használja fel teremtményeit. E kéréssel tehát az Urnak szánva és ígérve oda minden
vágyakozásunkat, lemondunk minden mi kívánságainkról és arra kérjük őt, hogy ne
a mi óhajunk szerint vezesse a dolgokat, hanem úgy, ahogyan azt célszerűnek gon-
dolta. És nem csak azt kérjük, hogy Isten kívánságainkat, amelyek ellent mondanak

az ő akaratának hiábavalókká és eredménytelenekké tegye, hanem inkább azt, hogy új elmét és új szívet teremtsen ő bennünk, irtsa ki és semmisítse meg a mieinket anynyira, hogy semmi mást ne kívánjuk, csak azt, hogy egyetértsünk az ő akaratával. Egyszóval, hogy semmit se akarjunk mi magunktól, hanem az ő Lelke akarjon bennünk, amelynek belső sugallatából tanuljuk mi meg szeretni azokat, melyek kedvesek előtte és gyűlölni és utálni azokat, melyek neki nem tetszenek.

Negyedik kérés.

„A mi mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma.“

E kéréssel általánosságban mindazokat kérjük, melyek földi értelemben véve szükségesek testünknek a fenntartására. Mégpedig nemcsak a táplálkozást és a ruházatot, hanem mindazt, amit Isten szükségesnek lát számunkra azért, hogy békében ehessük kenyerünket. E kéréssel (röviden szólva) az Úr gondviselésébe ajánljuk és az ő gondjaira bizzuk magunkat, hogy ő tápláljon, fenntartson és megőrizzen. Mert ez a jó Atya nem tartja méltóságán alulinak, hogy még testünket is gondjaiba vegye azért, hogy ilyen jelentéktelen és kicsi dolgok által is erősítse benne való bizalmunkat, midőn tőle várunk mindent, ami nekünk szükséges az utolsó morzsa kenyérig és csöpp vízig. Mivel egy napra vonatkozólag kérjük mindennapi kenyerünket, azt jelenti ez, hogy csak annyit kell kérnünk, ami szükségünket kielégíti s ami tulajdonképpen egy napra való megélhetés. Bízunk kell ugyanis abban, hogy a mi Atyánk, aki ma táplált bennünket, holnap sem fog elhagyni. Sőt bármilyen bőségben élünk is, mindig kérnünk kell a mindennapi kenyeret, meggondolván azt, hogy minden nagyon csak akkor ér valamit, ha az Úr kiárasztja arra az ő áldását s ezáltal virágoztatja és hasznossá teszi; és hogy még az is, ami kezeink között van, csak annyiban a miénk, amennyiben Isten abból minden órában egy részecskét nekünk juttat és annak a felhasználását megengedi. Abból pedig, hogy a kenyeret a miénknek mondjuk, még jobban kitűnik Istennek a jósága, amely miénkbe teszi azt, ami semmiféle jogon minket meg nem illet. Végeredményében — mikor azt kérjük, hogy Isten adja meg nekünk — azt jelenti ez, hogy akárhonnan kapjunk is valamit, az Istennek tiszta és ingyenvaló ajándéka még akkor is, ha úgy tűnének fel, mintha saját szorgalmunkkal szereztük volna.

Ötödik kérés.

„Bocsásd meg a mi vétkeinket, amint mi is megbocsátunk az elenünk vétkezőknek.“

E kéréssel kegyelmet kérünk. Bűneinknek a megbocsátását, amelyre minden embernek kivétel nélkül szüksége van. Bűneinket adósságnak nevezzük, mivelhogy azokért a visszafizetés terhét kell éreznünk Isten előtt. Ennek azonban képtelenek vagyunk bármiképpen is eleget tenni, ha csak fel nem old alóla ez a bocsánat, amely Isten kegyelmének ingyen való könyörületessége. A bocsánatot azzal kérjük számunkra, hogy mi is ugyanúgy cselekszünk az ellenünk vétkezőkkel. Azaz amint hogy mi is megbocsátunk azoknak, akik bármi tekintetben megsértettek, akik méltatlanul, tettekkel bántottak vagy pedig szavakkal gyaláztak bennünket. Ez a feltétel nem azért van idecsatolva, mintha a mások bűneinek a megbocsátása által megérdemelnénk Istentől a mi bűneinknek a megbocsátását. Isten csak jelként adta azt nekünk, hogy meggyőzzön minket a felől, hogy az Úr épen olyan biztosan irgalmába fogad bennünket, mint amilyen bizonyosak vagyunk lelkiismeretünkben arról, hogy mi is irgalmasságot cselekszünk másokkal, ha minden gyűlölettől, irigységtől és bosszúállástól mentes a szívünk. És ellenkezőleg, ez jel arra nézve is, hogy kitöröltetnek gyermekei sorából mindazok, akik bosszúállásra hajlamosak és nehezen bocsájtanak meg s a szívükbe gyökerezett ellenségeskedő érzéseket megtartják. Akik meg nem próbálják úgy segítségül hívni őt, mint Atyjukat és nem kérik, hogy az a harag, amelyet ők táplálnak az emberekkel szemben, reájuk ne essék vissza.

Hatodik kérés.

„Ne vigy minket a kísértésbe, de szabadíts meg minket a gonosztól. Ámen.“

E kéréssel nem azt kérjük, hogy sohase legyenek kísértéseink. A kísértésekre nagy szükségünk van, hogy ébren tartsanak, ösztökéljenek és nyugtalanítsanak minket

nehogy a nagy gondtalanság miatt puhákká és lustákká váljunk. Az Úr naponként kísérti is az ő választottait: gyalázzal, szegénységgel, tépelődéssel és a keresztnek más fajain át tanítja őket. Az a mi kérésünk itten, hogy a kísértések mellett adjon kivezető utat is nekünk az Úr, hogy a kísértések le ne győzhessenek el ne nyomhassanak: az ő ereje olyan szilárd és hatalmassá tegyen, hogy állhatatosan ellenállhassunk minden ellenséges erőnek, amely ránk támad. Azt kérjük tehát, hogy az Úr oltalmában és támogatásában részesítsen, titkos kegyelmével megszenteljen, pártfogásával kormányozzon, hogy így legyőzhetetlenül álljunk az ördög, a halál és a pokol minden felszerelésével szemben, vagyis megszabaduljunk a gonosztól. Megjegyezzük még, hogy az Úr azt akarja, hogy imádságaink a kegyesség szabályainak megfeleljenek. Arra tanít ő, hogy ne csak a magunk számára kérjük, azt ami nekünk jó, felebarátainkra való tekintet nélkül, hanem hogy testvérünk javára épen úgy gondoljunk, mint a miénkre.

Az imádságban való állhatatosságról.

Végül igen vigyáznunk kell az imádkozáskor, hogy ne akarjuk mi Istent bizonyos körülményekhez kötni, amint hogy a Miatyánk is arra tanít bennünket, hogy egyetlen törvényt se szabjunk Isten elé, ne erőszakoljunk reá feltételeket. Ezért fontos, hogy midőn önmagunkért imádkozunk, mindenekelőtt ezt mondjuk: legyen meg az ő akarat. Ezzel mintegy alárendeljük akaratunkat az övének azért, hogy így, mint valami gyepelő által, megfogva és visszatartva legyen akaratunk attól a túlértékeléstől, hogy saját magának óhajtson engedelmességre és szolgálni. Ha ily engedelmessegre kész szívvel beleegyezzünk abba, hogy az isteni gondviselés jótetszése szerint kormányozzon minket, akkor könnyen megtanuljuk az imádságban való állhatatos kitartást és azt, hogy kívánságainkat akaratának megérkezésére bízva, türelemmel várjunk az Úrra: bizonyosak lévén afelől, hogy az Úr, ha egyáltalán nem is mutatkozik, azért mégis mindig velünk van és a maga idején meg fogja mutatni, hogy imádságainkat, amelyek bár úgy tűntek fel az emberek előtt, mintha semmibe se vették volna, nem hallgatta süket fülekkel. És ha végtére hosszú várakozás után sem tudná belátni emberi okosságunk, hogy az imádság által gyarapodunk és semmi gyümölcsöt sem tulajdonítana az imának, úgy hitünk fogja bebizonyítani nekünk, amit bölcsességünk képtelen volt meglátni, hogy mi mindazt elnyertük, ami javunkra volt. Ilyenképpen gazdagít meg szegénységünkben az Úr s vigasztal meg bánatunkban bennünket. Mert ha minden pusztulna is körülöttünk, Isten, aki övének várakozását és türelmét meg nem csálhatja, mindig velünk maradna. És ő egyedül elég lesz nekünk mindenek helyett, mert ő önmagában tartalmazza mindazt a jót, amit az eljövendő időben teljesen kinyilatkoztat majd előttünk.

A szentségekről.

A szentségek arra rendeltettek, hogy Isten és emberek előtt gyakorolják hitünket. És valóban Isten előtt a szentségek által gyakorolják hitünket, hogy megerősítik azt az ő igazságában. Mert az Úr testi dolgok alatt magas és égi titkok elnyerését kínálta fel számunkra, hogy testi mivoltunkból származó tudatlanságunk miatt így ismerhessük meg őt. Nem azért mintha ilyen minőségek volnának azon dolgoknak a természetében, melyek a szentségben nekünk adatnak, hanem hogy az Úr ígérete szerint erre a jelentésre azok reámutassanak. Mivel az ígéret mindig megelőzi az ígében foglaltakat, a jel csak hozzáadatik ezen ígérethez, hogy megerősítse és megpecsételje azt és reánk nézve mintegy bebizonyítottabbá tegye olyanképpen, amint azt az Úr gyarlóságunk felfogóképességéhez mérten megfelelőnek látja. Mert hitünk olyan kicsiny és erőtlén, hogyha nincsen alátámasztva minden oldalról és gyámolítva minden módon, hamarosan egészen megrendül, bizonytalanná válik és ingadozik. A szentségek az emberek előtt is gyakorolják hitünket, általuk a hit nyilvános vallomássá lesz és az Urnak való dicséret-adásra ösztökéltetik.

Mi a szentség?

A szentség tehát egy külső jegy, amelyen át az Úr ábrázolja és bebizonyítja számunkra az ő jó akaratát azért, hogy megerősítse hitünknek gyengeségét. (Még

rövidebben és még világosabban kifejezve: a szentség Isten kegyelmeitek külső jegy által kinyilvánított bizonyítéka. A keresztyén egyházban csak két szentség van, úgy-mint a keresztség és az úrvacsora.

A keresztségről.

A keresztségét azért adta nekünk Isten, hogy az elsősorban Ő előtte a mi hitünket, másodsorban az emberek előtt a mi vallástételünknek szolgáljon. A hit arra az ígéretre tekint, amellyel a kegyelmes Atya Krisztusának a szövetségét nekünk nyújtja azért, hogy általa felöltöztetve minden Ő javaiban részesülhessünk. A keresztség mégis sajátos módon, két dolgot ábrázol. Az egyik a megtisztítás, melyet mi Krisztus vére által nyerünk. A másik a testi mivoltunk megöklölése, melyet az Ő halála által kapunk. Az Úr ugyanis azt rendelte, hogy az övéi kereszttelessenek meg a bűnök bocsánatára. (Máté 28., Ap. csel. 2.) És szent Pál arra tanít, hogy az egyházat az Ő férje, Krisztus megszentelte és megtisztította a víznek a mosásával az élet igéjében. (Efézusi lev. 5.) Ugyancsak Pál mondja, így keresztteltetünk meg Krisztus halálába, hogy eltemettünk az Ő halálában azért, hogy új életben járjunk. (Róm. lev. 6.) Mindezek a dolgok nem azt jelentik, hogy a víz volna az oka vagy pedig az eszköze a megtisztításnak és az újjászületésnek, hanem csupán azt, hogy ilyen ajándékoknak a megismerését ebben a szentségben kapjuk. Magától értetődik, hogy amit így kapunk, nyerünk és elérünk, arról hisszük, hogy az Úr adja azt számunkra. Akár akkor ismertük is azt meg először, akár azelőtt ismertük már és csak bizonyos abban meggyőződünk felőle a keresztségben.

A keresztség hasonlóképpen az emberek előtti vallástételünknek is szolgál. Mert olyan jegy az, amely által nyilvánosan megvalljuk, hogy Isten népének tagjaivá akarunk lenni, azért hogy szolgálhassuk és tisztelhessük az egy Istent, az összes hívőkkel együtt, egy és ugyanazon vallással. Bár ugyan a keresztség által főleg az Urnak velünk való szövetségekötése erősítetik meg, igaz jog szerint keresztteljük gyermekeinket is, akik részesei amaz örök szövetségekötésnek, amellyel az Úr azt ígéri, hogy nemcsak nekünk, de ivadékaiknak is Istene létszen. (I. Mózes. 17.)

Az úrvacsoráról.

Az úrvacsora titkához csatolt ígéret nyilvánvalóan mondja, hogy az úrvacsora milyen célra rendeltetett és mire irányul, t. i. hogy megerősítse azt előttünk, hogy az Úr teste olyan módon adatott egyszer érettünk, hogy az most is a miénk és örökké is az lesz és hogy az Ő vére olyan módon ontatott ki egyszer érettünk, hogy az mindig miénk maradjon. A kenyér és bor jegyei alatt az Úr, szellemi értelemben véve, az Ő testének és az Ő vérének igaz közlését nyújtja nekünk. Az Ő szellemének a kapcsolata nem követeli azt az értelmezést, hogy a kenyérben a testnek a jelenléte, vagy a borban a vérnek a jelenléte benne foglaltassék. Mert bár Krisztus égbe ment és elhagyta a földi lakóhelyet, ahol mi még zarándokként élünk, mégis nincsen olyan távolság, amely megsemmisítené az Ő ható erejét, azt, hogy Ő saját magából ne táplálná az övéit. Mindebből az úrvacsorát illetőleg reánk vonatkozólag, azon biztos és kézzelfogható tanítás származik, amely kétség nélkül bizonyosakká tesz a felől hogy az úrvacsorában Krisztus minden gazdagságával együtt nekünk nyújtja, anynyira, mintha szemünk előtt állana Ő és kezeinkkel megérintenénk: még pedig olyan nagy erővel és hatékonysággal, hogy Ő nemcsak lelkünknek az örökéletbe vetett bizodalját szilárdítja meg, hanem bizonyosakká tesz testünknek halhatatlansága felől is. Mert a mi testünk az Ő halhatatlan teste által már megelevenedett és részesül valamelyes módon az Ő halhatatlanságában.

A kenyér és a bor a testet és a vért azon célból ábrázolja, hogy megtudjuk azt, hogy a test és vér nemcsak a miénk, de életül és táplálékul adatott számunkra. Amikor tehát látjuk Krisztus testének megszentelt kenyerét, rögtön észre kell vennünk azt a hasonlóságot, hogy amint a kenyér táplálja, segíti és fenntartja testünknek életét, Krisztus teste lelki életünknek épen úgy tápláléka és oltalma. És amikor a bor a vérnek a jegyét mutatja nekünk, hasonlóképpen arra kell gondolnunk, hogy amilyen áldást ad a vér a testnek, ugyanolyan áldást kapunk szellemi értelemben véve Krisztus véréből.

Mindez a titok Isten nagy bőkezűségére tanít. Amely hasonlóképpen arra kell, hogy figyelmeztessen minket, hogy ne legyünk hálátlanok ilyen nyílt jószággal szemben, hanem inkább illendő dicséretekkel magasztaljuk és hálaadással dicsőítsük azt. Azonfelül karoljuk át kölcsönösen egymást olyan egységgel, mint azon testnek a tagjai, melyek össze vannak kötve és kapcsolatosak egymással. Mert nincsen olyan ösztöke, amely jobban és elevebben tudna a kölcsönös kegyességre indítani és ösztönözni bennünket, mint az, hogy midőn Krisztus önmagát nekünk ajándékozta, nemcsak arra hívogat minket példájával, hogy kölcsönösen, egyikünk a másikunknak adja és szenteli magát, hanem amennyiben magát mindnyájunkkal közössé teszi, minket is mindnyájunkat eggyé tesz maga magában.

Az egyház pásztorairól és az ő hatalmukról.

Mivel az Úr azt akarta, hogy úgy igéjét, mint szentségeit követ hirdesse az embereknek, szükséges, hogy pásztorok rendeltessenek az egyházakba, akik tiszta tudomány által tanítsák a népet nyilvánosan és magánosan, szolgálattassák ki a szentségeket és jó példaadással mindenkit megszentelődésre és az élet tisztaságára oktasanak. Azon egyének kik megvetik ezt a fegyelmi szabályt és parancsot, nemcsak az embereket, de Istent is megbántják és mint eretnekeknek el kell hagyniuk az egyház közösségét, amely sohasem állhat pásztori szolgálat nélkül. Mert nem jelentéktelen dolog az Úr ama bizonyágtevése, hogy akik az általa küldött pásztorokat befogadják, őt magát fogadják be és hasonlóképpen őt vetik meg, ha megvetik azokat. (Máté 10.) És azon célból, hogy az ő szolgálatuk vitára ne adhasson okot, jelentős parancsolat által, kötésre és feloldásra bizattak meg, azon ígéret hozzácsatolása mellett, hogy valamely dolgot megkötnek, vagy feloldanak a földön, az mennyben is megkötve vagy feloldva léssen. (Máté 16.) Es Krisztus maga megmondja egy másik helyen (János 20.), hogy az a bűnöknek a megtartását és a feloldás azoknak a megbocsátását jelenti. Az apostol a feloldás módját tárja fel előttünk, midőn arra tanít, (Róm, lev. 1.), hogy az evangélium Istennek az ereje minden hívőnek az idvességére. A megkötés módjára nézve pedig így szól (2. Kor. lev. 10.): az apostolok készek voltak megbosszulni minden engedetlenséget. Mert az az evangélium tartalma, hogy mi a bűnnek és a halálnak vagyunk a szolgálói és hogy feloldottak és felszabadítottak csak azon megváltás által lehetünk, amely vagy a Jézus Krisztusban és hogy azok, akik Jézust Megváltónak nem tartják mintegy újabb béklyón át, a súlyosabb elkarhozáshoz köttetnek.

Gondolnunk kell azonban arra, hogy az ige szolgálata teljesen magában foglalja és határolja azt a hatalmat, amelyet az írás a pásztoroknak tulajdonít. Mert Krisztus valóban nem az embereknek adta ezt a hatalmat, hanem az ő igéjének és az ige érdekében alkotta a lelkészeket. Ezért a pásztorok Isten igéje által, amelynek szétosztogatójául rendeltettek, mindent bátran merészeljenek. Az ige fensége előtt a világnak minden hatalmát, dicsőségét és nagyságát meghajolni és engedelmeskedni kényszerítsék. Az igével mindenkinek, kezdve a legnagyobbtól egész a legkisebbig, parancsoljanak. Építsék Krisztus otthonát. Rombolják le a Sátán uralmát. Legeltessék a juhokat. Öljék meg a farkasokat. Tanítsák és buzdítsák a szófogadókat. Támadják, korholják, zaklassák és győzzék le a lázadókat. Mindezeket Isten igéje szerint tegyék. És ha képzeletüknek álmoképei és kitalálásai miatt eltérnének az igétől, többé nem pásztorok ők, de veszélyes farkasok, akik elűzendők. Mert Krisztus csak olyan pásztoroknak a meghallgatását parancsolja nekünk, akik igéjének megfelelően tanítanak bennünket.

Az emberi hagyományokról.

Mivel szent Páltól származik az az általános érvényű megállapítás, hogy minde- nek ékesen és rend által végeztessenek az egyházban, nem sorozhatjuk az emberi hagyományok közé azokat a polgári szabályokat, melyek által, mint valami kötelekkel a keresztyén gyülekezetekben a rend és tisztesség fentáll vagy a béke és az egyetértés megtartatik. De inkább összefüggésbe kell hozni e szabályokat az apostol eme előírásával, feltéve, ha az üdvösség szempontjából szükségtelennek tartjuk azokat, ha a lelkiismereteket vallásilag meg nem kötik, ha Isten szolgálatára nem vonat-

koznak s ha kegyességet nem gyakorolnak általuk. De nagyon és erélyesen ellent kell állani amazoknak (t. i. a hagyományoknak), amelyeket, mintha szükségesek volnának Isten szolgálatához és tiszteletéhez, a lelki törvény nevében csináltak, hogy megkössék a lelkiismereteket: ezek ugyanis nemcsak kiirtják a szabadságot, amelyet Krisztus szerzett számunkra, de elsötétítik az igaz vallást és Isten felségét, aki egyedül igéje által akar uralkodni lelkiismeretünkben, meggyalázzák. Az szilárduljon és rögződjék meg tehát előttünk, hogy mindenenk a mieink, de mi Krisztuséi vagyunk (I. Kor. 3.) és hogy hiábavaló Istennek a szolgálata akkor, ha olyan tudományokat tanítunk, melyek embereknek a parancsolatai. (Máté 15.)

A kiközösítésről.

Kiközösítés alatt azt értjük, hogy a közismerten kicsapongó, házasságtörő, tolvaj, gyilkos, fősvény, rabló, hamis, civakodó, verekedő, részeges, lázadó és tékozló emberek, ha meg nem javulnak, minekutána megintettek volna, Isten parancsolata szerint a hívek társaságából kivettetnek. És pedig úgy, hogy az egyház nemcsak örökös romlásra és reménytelenségre veti vissza őket, de elítéli életüket és erkölcsiüket és ha meg nem javulnak bizonyos lesz elkarhozásuk felől. Ez a fegyelmezés egyfelől azért szükséges a hívők között, mert az egyház a Krisztusnak a teste, amelyet meg nem szentségteleníthetnek és be nem mocskolhatnak olyan bűzös és rohadt tagok, akik csak szégyent hoznak a fejre. Másfelől pedig azért van szükség a fegyelmezésre, hogy a szentek a rosszakkal való érintkezés által (amint az történni szokott) meg ne romoljanak és be ne piszkolódjanak. A rosszak szempontjából is előnyös az, ha gonoszságuk ekként megfenyítettik, mert másképen az elnézés miatt még makacsabbakká lennének, míg így szégyenbe hozva igyekeznek majd megjavulni. Ha ez a megjavulás megtörténik, az egyház fogadja vissza jóságosan a kitiltottakat annak az egységnek a közösségébe és részességébe, ahonnan azok kizárattak. Azért, hogy senki se vethesse meg makacsul az egyház ítéletét és azt ne gondolhassa, hogy csak a hívek határozata által lett elítélve, az Úr bizonyosságot tesz arról, hogy a híveknek ezen ítélete nem más, mint az ő ítéletének a kinyilatkoztatása: amit a földön cselekszenek ők, az égben is jóvá hagyatik. (Máté 18.) Mert az Isten igéjének a bírása az, ami által ítélkezhetnek a hívek a megtévelyedettek felett és ugyancsak az ige által fegyelmezhetnek meg azoknak, akik megjavultak.

A felsőbbiségről.

Az Úr a felsőbbiségek működéséről nemcsak azt nyilvánította, hogy ő azt helyesli és kedves ő előtte, hanem azonfelül azoknak méltóságát különösképen úgy állította elénk, mint amelyet a legmagasztosabb dicsőséggel megajándékozott. Mert az Úr bizonyítja azt (Példabeszédek 8.), hogy az ő bölcsességének munkája, hogy a királyok uralkodnak, hogy az államtanácsok igazságot tesznek és hogy a földnek a hatalmasai ítélkeznek. És máshol (Zsolt. 82.) isteneknek nevezi őket, mivel hogy az ő munkáját végzik. És más helyen is (V. Mózes I. és II. Krónika 19.) az mondatik róluk, hogy nem az embernek, hanem Istennek a nevében gyakorolják az ítéletet. És szent Pál (Róm. lev. 12.) Isten ajándékai közé sorolja a felsőbbiséget és ottan, ahol (Róm. lev. 13.) belekezd e dolog alaposabb megvitatásába, igen világosan tanítja, hogy a felsőbbiség hatalma Istennek parancsolatából van. Istennek szolgálói ők, hogy dicséretére legyenek azoknak, akik jót tesznek és hogy Isten haragjának boszszúállóiként álljanak a rosszakkal szemben. Ezért a fejedelmek és a vezetők kötelesek reagondolni arra, hogy kinek is szolgálnak ők hivatásukkal, hogy mint Istennek a követői és helytartói méltatlanul ne cselekedhessenek. Nagy gonddal tehát arra kell törekedniük úgy hivatalos, mint magán forgolódásaik közben, hogy a vallásnak nyilvános gyakorlását igaz tisztaságában fenntartsák, hogy a nép életét igen jó törvények által vezessék és, hogy jólétet és csendességet teremtsenek alattvalóik számára. Mindez azonban csak az igazságosság és az ítélet felhasználásával érhető el. A próféta is (Jeremiás 22.) ezt a két dolgot rendelte főképen számunkra. Az igazságosság az, hogy megvédelmezzék az ártatlanokat és támogassák, megőrizték és megszabadítsák őket. Az ítélet pedig hogy a rosszak merészségeinek ellentálljanak, elnyomják az erőszakoskodást és megbüntessék a gáztetteket.

Más oldalról az alattvalóknak kölcsönös kötelessége, hogy né csak tiszteljék és becsüljék feletteseiket, hanem imádkozzanak is az Úrhoz az Ő jólétükért és boldogulásukért és hogy örömmel alá vessék magukat uralmuknak, engedelmeskedjenek parancsaiknak és rendelkezéseiknek és hogy ne tagadják meg a rájuk rótt terheket. Legyen az hűbéri fizetség, vám, vagy adó és más pénzkivetés, vagy pedig nyilvános szolgálat és megbízás és minden más ilyenféle kötelezettség. És nemcsak engedelmeskednünk kell feletteseinknek, amely épen olyan jogos dolog, mint ahogy nekik kötelességük igazgatni alattvalóikat, de e mellett el kell szenvednünk azt, ha erőszakosan visszaélnének irányunkban hatalmukkal, mind addig míg törvényes rendelkezés fel nem szabadít minket az ő igájuk alól. Mert amiképen a jó fejedelem az isteni jósnak a bizonyága, azért hogy az embereknek a jólétét megőrizze, épen úgy a rossz és gonosz fejedelem Istennek a csapása, hogy megbüntesse a nép bűneit. Általánosságban igaznak tarthatjuk tehát azt, ha úgy az egyiknek, mint a másiknak a hatalmát Isten adta és mi nekik nem állhatunk ellent a nélkül, hogy Isten rendelkezésének is ellent ne állanánk.

Ámde a felettesek iránti engedelmességnél mindig ki kell emelni azt, hogy ez az engedelenség nem tart vissza minket attól, hogy ne engedelmeskedjünk annak, akinek rendelkezései előtt illik, hogy az összes királyok parancsolatai meghátráljanak. Az Úr ugyanis a királyok királya, aki ha az ő szentséges száját felnyitotta, egyedül ő reá kell mindenekelőtt és hasonlóan mindenekfelett hallgatni. Azután vagyunk csak alávetve azon embereknek, akik felibénk rendeltettek, de nem másképen, mint Istenben. Ha ő ellene parancsolnak valamit, nem szabad azt megtenni sem számbavenni, hanem annak a bölcseségnek kell jobban helyet adni: Istennek kell inkább engedelmeskedni, mint az embereknek. (Ap. Csel. 4.)

„Fogságba megy az én népem, mivelhogy tudomány nélkül való.“ (Ézsaiás. 5.)

„Mi módon javítja meg az ifjú az ő útját? A Te beszédednek a megtartása által.“ (119. Zsoltár.)

*

b) Kálvin második kátéja.

Kálvin második kátéja, amelyet 1542-ben francia nyelven, 1545-ben pedig francia és latin nyelven is kiadott „A genfi egyház kátéja“ főcím alatt (L. Corp. Ref. XXXIV. 1-134.) a hit, a törvény, az imádság, a szentségek című részletben tartalmazza lényegében a Hiszekegy, a 10 parancsolat, a Miatyánk, a keresztség és az úrvacsora magyarázatát. Kálvin második kátéja, amely kérdés és feleletek alakjában volt megírva, magyar fordításban először megjelent 1695-ben a következő címmel: „A genevai Szent Gyülekezetnek Catechizmusa. Avagy: A Christus tudományában gyermekeket tanító Formátskák. Mellyet a nagy Theologus Cálvinus János először Galliai nyelven 1538. esztendőben igen röviden, azután 1545. és 1553. esztendőben Francia és Deák nyelven, egyszersmind ezen renddel bővebben kibotsátott: következő időkben Német, Angliai, Scótiái, Belga, Spanyol nyelvre: Immánuel Tremelliustól, keresztyén Sidótól, Sidó nyelvre; és Henricus Stéphanustól Görög nyelvre, mostan Magyar nyelvre fordítottak. Kolozsvár. Tótfalusi.“ (Corp. Ref. LXXXVI—LXXXVII. Catalogue Operum Calvin. 499. old.) Ujabban Czeglédy Sándor fordította le Kálvin második kátéját. Az ő fordítása két kiadásban jelent meg. Az első kiadás címe: „A genfi egyház kátéja. A keresztyén tudomány tankönyve gyermekek számára.“ (L. A magyar Kálvin fordítók által 1909-ben kiadott „Kálvin János művei,“ című könyvet.) A második kiadás címe: „A genfi egyház kátéja, azaz gyermekeknek Krisztus tudományában való oktatására szolgáló formula.“ (L. A ref. egyházi könyvtár IX. kötetét, amely Czeglédy Sándor magyar nyelvű Kálvin fordításait közli. 1912.) Mivel Kálvin második kátéja magyar nyelven teljes egészében ismeretes e helyen az alábbiakban csak tartalmi kivonatát közöljük.

Kálvin második kátéjának (1545.) tartalmi kivonata³⁹¹

I. A hitről.

Az embernek az a főcélja és legfőbb java, hogy teremtő Istenét megismerje,

³⁹¹ A második káté bevezetését, Kálvinnak a frieslandi lelkészekhez írt levelét, amely a káté-tanítás kérdésével függ össze, mivel e részben több helyen idézzük, az alábbi kivonatban nem kö-

Ez a megismerés csak az által lehetséges, ha az Istennek járó helyes tiszteletet megadjuk. Isten igaz tisztelésének a módja a következő: egyedül benne bízunk, akaratának engedelmeskedünk, hozzá imádkozunk és őt tartjuk minden áldás okozójának. Egyedül Istenben kell bízunk, aki szeret minket és üdvösségünket akarja, amint igéjéből, a Krisztusban mindezt megismerhetjük. Isten eme ismeretének tartalmát az apostoli hitforma tárja elénk, mely négy főrésze oszlik. Az első főrész az Atya Istentől, a második Jézus Krisztusról s az emberi nem megváltásáról, a harmadik a Szentlélekről, a negyedik az egyházzal s Istennek az egyház iránti jótéteményeiről szól. Atya, Fiú, Szentlélek, egy istenségben három megkülönböztetett személy. Istennek egy lényegében szemléljük az Atyát, mint minden dolog első okát, a Fiút, mint Isten örök bölcseségét és a Szentlelket, mint Istennek mindenséget átfogó erejét. Az apostoli hitforma első főrészének tárgyalása: Isten azért nevezetik Atyának, mert Krisztust fiának nyilvánította, Jézus által ő nekünk is Atyánk. Isten mindenhatósága, cselekvő mindenhatóság, kinek akaratától semmi sem történhetik az életben. Ő nemcsak teremtette az eget és a földet (amelyek őt tükrözik felénk) és az összes teremtményeket, de fenn is tartja és igazgatja azokat. Az istentelenekeket és az ördögöket bár Isten lelkével nem igazgatja, de akaratával féken tartja és nem engedi, hogy ártsanak nekünk. Az apostoli hitforma második főrészének tárgyalása: e főrész lényegében azt tárja elénk, hogy Jézus Krisztus megtartónk, ki megszabadított a halálból és életet szerzett számunkra, Jézus név szabadítót, Krisztus név Jézusnak az Atya általi királlyá, főpappá és prófétává való felkenetését jelenti. Jézus nem olajjal, de Szentlélek által kenetett fel. Királysága Isten igéjén épült lelki királyság. Papsága Isten haragját kiengesztelő áldozatából áll. Próféatasága Isten akaratának végleges ki nyilatkoztatását tárja elénk, amely feleslegessé tett minden más próféciát. Krisztusra e hármastiszt azért bízott, hogy azoknak áldásait reánk kiárasztassa. Az ő királysága arra segít bennünket, hogy az ő lelki gazdagságával áthatottan, szentül éljünk, győzzük le a bűnt, a testet, a Sátánt és a világot. Papsága által, mint közbenjárónk megbékéltet mienyie atyánkkal. Utat nyit Istenünkhöz, hogy áldozatul adhassuk oda magunkat ő neki. Próféataságán keresztül neveltetünk Isten igaz ismeretére és az ő tanítványaiává, Krisztus Isten egyszülött fia, természetől fogva, mi kegyelem által vagyunk Istennek fiai. Jézus Krisztus Úr, feje embereknek, angyaloknak, ki Isten országát igazgatja. Jézus Krisztus a Szentlélek ereje által emberi testben született. Testünknek felöltésére azért volt szükség, hogy mintegy emberi testben engeszteltesék ki bűneinkért az Isten. A Szentlélek erejére pedig azért volt szükség, hogy tökéletes tisztasággal bírhasson Jézus és így végrehajthassa a megváltásunkat. Jézus Krisztus ártatlanul, a mi büntetésünket elszenvedve, földi bírótól elítélve halt meg, mintegy kezesként, hogy megszabadíthasson bűneinknek büntetésétől. Mivel a keresztrefeszítés megátkoztatót, Jézus a keresztrefeszítést elszenvedve, megszabadított minket a kárhovatás alól. Jézus Krisztus valóóságos halált szenvedett, sírba helyeztetett és mégsem veszett el. Mindez bátorságot ad nekünk arra nézve, hogy őt követve ne féljünk a haláltól. Krisztus nemcsak a halált szenvedte el, hanem a poklokra való szállást, a halál szorongatásait és félelmeit is átélte, de úgy, hogy meggyőzte a poklok hatalmát. Krisztus halálának haszna az, hogy kiengesztelte bűneinkért Istent, az ő vére lelkünket a bűntől megtisztítja, bűneinknek még az emlékezetét is eltörölte az ő áldozata és arra segít minket, hogy a bűn keresztrefeszítessék mindig bennünk. Krisztus harmad napon feltámadt, ezzel diadalmaskodott a halál felett. Krisztus feltámadása az igazság győzelmét hirdeti és ami feltámadásunknak záloga, amely szentebb élet követésére indít bennünket. Krisztus mennybemenetele megnyitotta előttünk a menny birodalmát, ahol ő éretünk közbenjár az Atyánál. Krisztus lelkileg és nem testileg van azóta velünk. Krisztus az égben az ő Atyjának jobbjára felül ült, ahogy a király az ő jobb keze felül ülőnek szokta átruházni hatalmát, úgy Isten Krisztusra bízta az ég, a föld és az egyház kormányzását. Az ítélet napján Krisztus a földre jön élőknek és holtaknak megítélésére. Ez a tudat nem félelmetes, de örömet ad nekünk, mert tudjuk, hogy Krisztus oltalmazónk, aki üdvösségünkre fog eljönni. Az apostoli hitforma harmadik főrészének tárgyalása: ez a főrész a Szent-

zöljük. Úgyszintén a második káté végén levő imádságokat sem, mert azokkal már az iskolai vallásos nevelésre vonatkozó részben (L. „Az imádság, mint az iskolai vallásos nevelés tananyaga“ c. fejezetet) foglalkoztunk.

lélek munkájára vonatkozik, amely által Isten, aki Fiában megváltott, részeseivé tesz az üdvösségnek. A Szentlélek ugyanis megvilágosít minket belsőleg, igaz gyermekekké újjászüli, képessé tesz arra, hogy vehessük Krisztus váltságának gazdagságait. Az apostoli hitforma negyedik főrészének tárgyalása: az egyház azon híveknek társasága, akiket Isten öröktől fogva örökéletre rendelt. Az egyház szent, mert Isten az övét, kiket elválasztott, szentségbe helyezi vissza az ő dicsősége visszaragyogtatásáért. Az egyház közönséges az egész földre kiterjed. Az egyház a szenteknek az egyessége, tagjai egyformán élvezik Istennek ajándékait és egy és ugyanazon közösségben élnek. Az egyház tökéletes csak akkor lesz, mikor fejével, Krisztussal egyesül. A bűnök bocsánatának hite azt jelenti, hogy Isten ingyen kegyelméből elengedi bűneinket, amelyeknek büntetéséért nem mi, hanem Jézus eleget tett. A bűnök bocsánatának hite azért kapcsolódik az egyházhoz, mert az egyházon kívül, amely Isten népének a közösségét alkotja, nincsen üdvösség. A testnek feltámadása azért említetik a hitvallásban, hogy arra gondoljunk, boldogságot csak más hazában nyerhetünk. E földön tehát úgy kell élnünk, mint akik nem ebbe a világba tartozunk és ki kell tartanunk a bűnnel szemben egész halálunkig. A feltámadáskor új minőségű, halhatatlan testet fognak nyerni a meghaltak, az élők pedig átváltozáson keresztül támasztatnak fel. A feltámadáskor Isten fiai üdvösségre, a bűn fiai halálra támadnak fel. Az igaz hit, amely az apostoli hitvallásra támaszkodik, Isten atyai jóindulatának az ismerete, hogy ő Atyánkká lett a Jézus Krisztusban, az evangélium bizonyosága szerint. A hit Istennek az ajándéka, amint a Szentírás tanítja és a tapasztalat igazolja. Isten Szentlelke tesz ugyanis minket képessé arra, hogy hinni tudhassunk, ami túlhaladja gyarló bölcsességünket. Az igaz hit megigazít Isten előtt s az örök élet gyermekeivé tesz. Jó cselekedetek által, mert minden cselekedetünk bűnös, meg nem igazulhatunk. Amíg Isten Lelke ingyen kegyelemből át nem alakít minket istenfiakká, hogy hit által vehessük az evangélium ígéreteit, Krisztus jótéteményeit, semminemű cselekedet meg nem tarthat bennünket. Még a Szentlélek ereje alatt véghezvitt cselekedeteink is gyarlóak bűneink miatt és csak hit által nyerhetnek azok kegyelmet Istentől, olyképen, hogy cselekedeteinknek tisztátalanságát Krisztus tisztasága takarja el. Halandó ember önmagától meg nem igazulhat Isten előtt. A jó cselekedetek azonban legkevésbé haszontalan dolgok. Isten azoknak úgy e földön, mint más világon jutalmat ígért. Jó cselekedetek hitből származnak.

II. A törvényről.

Isten tisztelésének második módja az, hogy akaratának engedelmeskednünk kell. Isten akaratát a törvény tárja elénk, amely két részből áll. Az első rész 4 parancsolatot, a második 6 parancsolatot tartalmaz. Az első tábla Isten iránti kötelességeinket, a második tábla emberek iránti kötelességeinket írja elő. I. parancsolat tárgyalása: „Én vagyok a te Jehova Istened,“ az egész törvénynek bevezetése. Isten azért parancsol nekünk, hogy megtarthasson minket. Ahogy kihozta Isten Egyiptomból a zsidókat, úgy szabadít meg a bűn rabságából bennünket. Őt kell egyedül tisztelnünk, imádnunk és segítségül hívünk. Isten nem csak külső tiszteletet kíván, de belső kegyességet is. — II. parancsolat tárgyalása: Isten megtiltja az ő kiábrázolását. Szobrokhoz, képekhez imádkozva fordulni istentagadás. Minden babona és bálványimádás bűn. Mintegy szentesítésül idecsatolja Isten, hogy ő hatalmas, aki megvédi dicsőségét. Bosszúálló, olyképen, hogy nem tűr társat maga mellett. Atyák vétkét a fiakban megbünteti, azaz a fiakat is megfosztja áldásaitól. Megfélemlítésül mondja ezt Isten. De azokkal, kik Istent szeretik és parancsolatait megtartják, irgalmasságot gyakorol az Úr. E világon és lelkükben megáldja őket, utódaikat, is részesíti ez irgalomban. Ez azonban nem állandó törvény. Mert a jók utódait, ha megérdemlik, elveti az Úr, míg a rosszak utódainak, ha hozzá térnek, megkegyelmez. Isten irgalma sokkal nagyobb (ezerízíglén), mint szigorúsága (harmad és negyed-ízíglén).—III. parancsolat tárgyalása: A hamis és a szükségtelen esküt tiltja e parancsolat. A törvény felhívására esküdni szabad. Isten nevét tisztelettel és félelemmel vegyük ajkunkra. Aki Isten nevét hiába felveszi, azt Isten megbünteti. — IV. parancsolat tárgyalása: A lelki nyugalom kiábrázolására, az egyházi rend fenntartására és szolgáló pihentetésére adatott e parancsolat. Lelki nyugalom alatt azt értjük, hogy midőn dolgainktól szünetelünk, Isten munkálkodik bennünk. Arra kell azonban

törekedni, hogy Isten lelke ne csak a hetedik napon, de életünk minden idején mi bennünk munkálkodjék. Hetedik nap azért íratott elő, mert a hetedik szám a tökéletességet jelezte. Isten saját példájával (teremtés) is buzdít a hetedik nap megszentelésére. Emberi gyarlóság miatt mi nem gyakorolhatjuk Krisztus tudományában magunkat azért a hetedik nap megszentelését meg kell tartani, E napon egyházi rendtartás szerint, Isten Igéjének hallgatásában, a szentségekkel való élésben és a könyörgésekben részt kell vennünk. A hetedik napon a szolgálát ne dolgoztassuk, legyen az a nyugalom napja számukra. E parancsolat ceremoniális szempontból keresztyén emberre nem vonatkozik. — V. parancsolat tárgyalása: A szülők iránti tisztelet azt jelenti, hogy a gyermekek alázatosak, engedelmesek legyenek szüleikkel szemben, őket megbecsüljük és segítsék. Aki ennek a parancsolatnak engedelmeskedik, azt Isten hosszú élettel áldja meg. A rövid élet azonban egyáltalán nem mutatja Istennek haragját, mert Isten azokat, akiket szeret, sokszor korán magához szólítja. Aki pedig nem engedelmeskedik e parancsolatnak, Isten nemcsak az Ítéletkor, de a földön is, valamelyes módon megbünteti az illetőt. A szülők mellett, felébbvalóinknak is, akik Isten rendeltetéséből vannak, tisztelettel tartozunk. — VI. parancsolat tárgyalása: E parancsolat a gyilkosságon kívül, a haragot, a gyűlöletet és minden olyan érzést tilt, ami gyilkosságra vihet bennünket. Arra is felhív e parancsolat, hogy egymást szeressük és oltalmazzuk. — VII. parancsolat tárgyalása: Az erkölcsstenlétségtől óv e parancsolat. Testünk, lelkünk a Szentlélek temploma legyen. Szívünkben, beszédünkben, mozdulatainkban szemérmesek legyünk. Tartózkodjunk a féktelenségtől. — VIII. parancsolat tárgyalása: A törvény által büntetett lopások mellett tiltja e parancsolat az erőszak, a ravaszság munkáit, Elítéli azt a szándékot, ami lopásra vezetne. Mások vagyonának biztosításában részt kell vennünk. — IX. parancsolat tárgyalása: E parancsolat tiltja a hazugságot, a rágalmat. Gonoszul még éreznünk sem szabad felebarátaink felől. Becsületüket jó indulattal kell megvédenünk. — X. parancsolat tárgyalása: E parancsolatban Isten tilt minden rossz gondolatot, mert ha elhatalmasodnak azok rajtunk, könnyen bűnbe vihetnek bennünket. — Törvény összefoglalása: szeressük Istent teljes szívünkkel, teljes lelkünkkel, minden erőnkkel; szeressük felebarátunkat, mint önmagunkat. Istent akkor szeretjük igazán, mikor teljesen őt tiszteljük, engedelmeskedünk neki és bízunk benne egész őszinteséggel. Felebarátunkat pedig akkor szeretjük igazán, ha legyőzzük önzésünket, a magunk szeretetét. Felebarát alatt nemcsak rokont, ismerőst értünk, de az ellenséget is. Mindannyian Isten gyermekei vagyunk,— Az ember tökéletesen, gyarlósága miatt, a törvényt be nem tarthatja, de ha törekszik a törvény betartására, az Úr elnézi hibáit. A hitetlen, a törvény jöttáját sem tudja betartani, azért halál és az kárhozat számára. A hívőket a törvény arra indítja, mivel üdvösséget nem tudnak szerezni, hogy megalázkodjanak és Krisztusban keressék boldogságukat, továbbá, hogy Istentől kérjenek erőt a maguk számára és éljenek Isten félelmében. A törvény a kötelességet tárja elé, amely cél felé törekednünk kell. A törvény az igazság tökéletes szabálya, melynek számos magyarázata van megírva, szétszórtan, a Szentírás különböző könyveiben.

III. Az imádságról

Isten tisztelésének harmadik módja, hogy hozzá imádkoznunk kell. Imádság alatt azt értjük, mikor mindennemű szükségünkben Istenhez fordulunk. Egyedül Istent kell segítségül hívni. Az emberek segítségül kérését olyannak kell tekintenünk, hogy mi ilyenkor Isten szolgálótól kérünk, akiket Isten ruházott fel olyan képességgel, hogy könnyíthessenek rajtunk. Az embereknek, szolgálatukért hálásnak kell lennünk, hiszen kezeiken át Isten áldását élvezzük, ha hálátlankodunk velük szemben, Isten iránt is hálátlankodunk vagyunk. Szenteknek, angyaloknak segítségül hívása, megtagadása Istenben vetett egyedüli bizakodásunknak, tehát bálványimádás. Nem elég csak nyelvvel imádkozni, de lélekből kell imádkozni. Imádkozás közben érezni kell bűnünket és Isten kegyelmében kell bízunk. E kettős érzés tulajdonképpen a Szentlélek ajándéka, amelynek megsegítő áldásáért könyörögni kell. Anyanyelven imádkozunk, amit megértünk. — Bízunk kell abban, hogy a hívő imádságot meghallgatja Isten. Kételkedve imádkozni haszontalan dolog. Minden gyarlóságunk mellett is, azért járulhatunk imádságunkban Isten elé, mert Krisztus közbenjárónkká lett és az ő ne-

nevében mondott imádság, ő érette meghallgattatik. Krisztus azon célból, hogy ne gyarló akaratumk és ítéleteink óhajtása szerint imádkozzunk, a Miatyánk által tanított helyesen imádkozni, amely hat részből áll. Ebből az első három rész Isten dicsőségére, a többi rész pedig reánk emberekre vonatkozik. Az Isten dicsőségére vonatkozó kérések tulajdonképen a mi üdvösségünk javát is szolgálják. Amikor a mi javunkra vonatkozó kéréseket imádkozzuk, fontos, hogy akkor is Isten dicsőségére gondoljunk. — Istent a Miatyánkban azért szólítjuk Atya névvel, mert úgy közeledünk öhozzá, mint a gyermekek szüleikhez és azzal a bizalommal járulunk elé, hogy ő inkább akarja boldogságunkat, mint ahogy azt a szülők óhajtják gyermekeik számára. Istennek azonban csak annyiban lehetünk gyermekei, amennyiben Krisztusnak követői vagyunk. Istent azért szólítjuk a mi Atyánknak, mert Ő mindenkinek édes Atyja. Mikor ahhoz az Atyához fordulunk, aki a mennyekben van, aki hatalmas, ez abból a célból történik, hogy ne gondoljunk semmi földi és testi dolgot Óróla és bízunk abban, hogy Ő mindeneket megtehet. — I. kérés tárgyalása: Isten nevének megszemlélése annyit jelent, hogy dicsősége mindenüvé eljusson és az emberek között is ragyogjon dicsőségének fényessége. II. kérés tárgyalása: Isten országának az eljövetele alatt azt értjük, hogy Isten Szentlelkének erejével növelje a hívek számát, a gonoszokat mind jobban és jobban lesújtsa és pusztítsa mindaddig, míg az utolsó napon Isten lesz minden mindenekben. — III. kérés tárgyalása: Isten akarata akkor lesz meg közötlünk, ha minden olyan akarásunk, amely az Ő akaratával ellenkezik, legyőzetik. Amikor nem mi magunk, hanem az Ő Lelke vezérel bennünket és mi olyan alázatosan engedelmeskedünk neki e földön, mint ahogy a mennyben teszik azt az angyalok. — IV. kérés tárgyalása: A mindennapi kenyér alatt mindazt kell érteni, ami életünk fenntartására szükséges. Bár a kenyér saját munkánknak az eredménye, de mert Istené az áldás, ezért kérjük azt ötöle. Nem szabad irigykedni mások kenyérére, meg kell elégedni a mindennapi kenyérral és ha bővölködünk is anyagiakban, akkor is kérnünk kell a mindennapi kenyeret, mert Istené minden és csak az Ő kegyelmén át válhatik valami hasznunkra. — V. kérés tárgyalása: Minden ember bűnös és legkisebb bűnéért sem tud eleget tenni. A bünt csak Isten ingyen kegyelme bocsáthatja meg számunkra. Ha mi megbocsátunk egymásnak, ami Isten gyermekeinek ismertető jegye, ez nem azt jelenti, hogy Isten is megbocsát nekünk, de ha szívtelenek vagyunk egymással szemben, Istentől sem várhatunk megbocsájtást. — VI. kérés tárgyalása: A kísértés, a Sátán támadásai felett, csak Isten Lelkének segítségével arathatunk diadalt: szabadulhatunk meg a gonosztól. Isten oltalma nélkül a bűnnek szolgálhnánk, mint ahogy a gonoszok teszik azt. — A Miatyánk végén, amikor Isten magasztaltatik, kifejezésre jut újból az az igazság, hogy imádságainkban magunkra nem támaszkodhatunk, hanem egyedül Isten hatalmára és jóságára. Minden imának, hogy kedves lehessen Isten előtt, alkalmazkodnia kell, szellemében a Miatyánkhöz.

IV. A szentségekről.

Isten tisztelésének negyedik módja, hogy az Ő dicsősége előtt meghajolva, Őt tartsunk minden áldás okozójának.

Isten azáltal mutatta meg áldását irányunkban, hogy a Szentírásban igéjét nekünk adta, hogy mi annak engedelmeskedve lehessünk az örök életnek gyermekei. Bár Isten, Lelkének erejével tesz bennünket igéjének engedelmeskedő fiaivá, mégis kötelességünk a Szentírást olvasni és az egyházban hallgatni az ígét, hogy előmenetelre tehesünk szert abban, A pásztorok, mint igehirdetők szükségesek az egyházban. Aki öket nem hallgatja, Krisztust veti meg. — Isten az ige mellett a sakramentumokban közölte jóságát, áldását számunkra. A sakramentumok Isten kegyelmi ajándékait ábrázolják látható jegyekben, hogy Isten jóságának igazsága annál jobban megerősíttessék szíveinkben. A sakramentumoknak a hatása nem a külső jegyek által történik, hanem Isten akaratából. Bár a lelki újjászületés munkáját a Szentlélek hajta végre bennünk, mégis a sakramentumok eszközök arra nézve, hogy mi gyarló emberek, Isten ígéreteiben megerősödjünk. Ezért a sakramentumokkal élni kell. A sakramentumokat nem a külső jegyekben bízva, hanem Isten kegyelmében és Krisztusban reménykedve, hívő lélekkel kell magunkhoz vennünk, mert csak így lesznek azok hiterősítővé számunkra. A keresztyén egyházban két sakramentum van: a ke-

resztség és az úrvacsora. A keresztség a keresztyén egyházba vezet be minket, az úrvacsorával a mi mennyei Atyánk lelkünket táplálja. — A keresztség a bűnöknek bocsánatát és a lelki újjászületést ábrázolja. Ahogy a víz mossa a testnek szennyét úgy a bűnök bocsánata is a megmosatás egy fajtája, amely lelkünket tisztítja meg. Az újjászületésben meghalunk a bűnök és új életre támadunk; a fejünkre való vízöntés a halált és hogy kiszabadulunk a vízből, ez az új életet mutatja. A keresztségben levő víz tehát kiábrázolás és nem a lélek fürdője, mert Krisztus vére tett egyedül tisztákká minket Isten előtt és Isten ereje szül új emberekké bennünket. A kiábrázolást azonban mindig annak az igazságnak a hozzátételével kell értenünk, hogy a bűnök bocsánata és az új élet a keresztségben nekünk felajánlatik. A keresztség áldásaiban csak hívők részesülhetnek, mert a keresztséggel való igaz élésre hit és bűnbánat szükséges. A gyermekkeresztelés, bár itt a hit és bűnbánat nem előzi meg a szertartást azért helyes, mivel Isten a gyermekeket nem zárta ki kegyelméből, a gyermekek örökösei a híveknek ígért isteni áldásoknak, így ők megkeresztelendők, kik felserdült korukban tesznek majd bizonyosságot megkeresztelte tésüknek erejéről. Hajdan is Mózes törvénye szerint, körülmetélésben részesültek a gyermekek, bár a körülmetélés a bűnbánatnak és a hitnek volt a sakramentuma. — Az úrvacsorát Krisztus annak bizonyosságára rendelte, hogy az ő áldozati halála által nevelteünk az örök életre. Az úrvacsora jegyei azt ábrázolják, hogy amint a kenyér táplálja testünket, úgy táplálja Krisztus érettünk megtört teste lelkünket Isten megengesztelésével és amint a bor vidámít és erőt ad az embernek, úgy ad boldogságot és megváltást Krisztus bűneinkért kiontott vére a mi lelkünknek. Az úrvacsorában lelkileg Krisztus testével és vérével táplálkozunk; mintegy mienkké lesz Krisztus áldozatának áldásaival, ha hittel élünk az úrvacsora jegyeivel. Az úrvacsora azért rendeltetett, hogy Krisztus halálára gondoljunk olyan hittel, hogy annak ereje folytán közösségre is léphessünk Krisztussal. Krisztus rendelése szerint két jeggyel kell vennünk az úrvacsorát. Nem a látható úrvacsorai kenyér és bor Krisztus teste és vére, ami táplál bennünket, hanem Krisztus Lelke az, amely csodálatos erejével belsőleg meggazdagít az úrvacsorában. Szükséges, hogy bűnbánattal, hittel és szerető érzéssel, ami sohasem lehet tökéletes e földön, vegyük az úrvacsorát, mert Pál tanítása szerint az úrvacsorával való élésnek ez a helyes használata. — A keresztség és az úrvacsora hitvallásunknak záloga. Átvaluk mintegy megvalljuk hitünket e világban. A keresztséggel, mellyel Isten gyermekeinek fogadtatunk egyszer, az úrvacsorával, melyben Isten lelkileg táplál, többször folytonosan kell élnünk. Krisztus rendelésének megfelelően a sakramentumokat csak a pásztorok, mint akikre a tanítás tiszte bízott, szolgáltatathatják ki. A keresztség minden gyermeknek kiszolgáltató. Az úrvacsorát az egyház törvényes ítélete által méltatlannak nyilvánított egyéneknek, épen a sakramentum meggyalázása miatt, nem szabad kiszolgáltani. Szükséges, hogy választott idősebb egyének kormányozzák és fejelezzék az egyházat.

8. A kátétanítás módszere.

Kálvin első kátéja akroamatikus módszer használatára volt írva. Második kátéját kérdés és felelet alakjában írta meg, még pedig olyanformán, hogy a lelkész kérdez és a tanuló felel benne. Mivel Kálvinnak második kátéja lett tulajdonképpen a kátétanítás céljaira felhasználva, a kátétanítást Genfben katekhizáló módszerrel végezték. Ennek a módszernek az alkalmazása a vallástanítás sikerének szempontjából azzal az előnnyel járt, hogy a kérdések emlékeztették a gyermekeket az elmondandó tartalomra és így megkönnyítették a feleletet számukra. Más oldalról nézve pedig minden esetre előny volt az is, hogy a lelkész a kérdések által a vallástanítás menetét mindig kezében tudta tartani.

Kálvin magának a kátének a tananyagát magyarázó, oktató módszerrel taníttatta. Nagy súlyt helyezett arra, hogy a gyermekek ne csak megtanulják, de meg is értsék a káté tartalmát. Kálvin azt óhajtotta, hogy a kátétanítási órákon a tanulók „...kapjanak bővebb nyilatkozatokat a szerint, amint azt felfogó képességük megkívánja.”³⁹²

³⁹² „... et recepuoyr plus ample declaration selon quil sera besoing a la capacité dung chacun deux... »“ Corp. Ref. XXXVIII. Pars prior. Articles concernant l'organisation de l'église etc. 13. old.

A gyermekek értelmi képességéhez alkalmazkodó, magyarázó módszer gyakorlása feltétlenül elősegítette, hogy a káté anyaga felfoghatóbbá, életté válhatott a konfirmándusok lelki világában.

Kálvin a káté anyagának tanításánál természetesen a begyakorlás és az ismétlés módszerét is igénybe vette, amelyet nemcsak a lelkészek, de a szülők is végeztek. (L. „A családi vallásos nevelés és az egyház kapcsolata.“ c. fejezetet.) míg a káté tulajdonképeni megmagyarázásában a lelkészek mellett inkább csak a tanítók vettek részt. (L. „A kollégiumi vallásoktatás órabeosztása.“ c. fejezetet.)

Kálvin a kátétanítási órákkal kapcsolatosan, a konfirmációi oktatás elősegítése érdekében, a vallásos nevelésnek különösen az ellenőrző és fegyelmező módszerét használta.

A gyermekeknek a katechizmusra való pontos járását hivatott volt ellenőrizni a szülő, az iskola és a lelkész. Kálvin a szülőknek a büntetés terhe alatt hagyta meg, hogy küldjék, vagy kísértessék gyermekeiket a kátétanítási órákra. *Amelyik szülő e kötelességének eleget nem tett, azt Kálvin a presbitérium, elé, szükség eseten a városi tanács elé idéztette.*³⁹³ Az iskola ellenőrzése a tanítók útján történt, akik a tanulóknak az istentiszteletra való járása mellett (L. „A kollégium és az akadémia tanerői és kötelességeik.“ c. fejezetet.), bizonyára a kátétanításon való megjelenésüket is ellenőrizték. Magától értetődik, hogy a lelkész is, aki a kátétanítási órákat vezette, ellenőrizte növendékeit. Az ellenőrzés módszere ránevelte a gyermekeket arra, hogy megbecsüljék a konfirmációi oktatást és e megbecsülésen át mindegyre jobban megtartsák és kövessék a káté tanításait.

Kálvin a kátétanítási órákon gyakoroltatta a fegyelmezés módszerét. Nagyon vigyázott arra, *hogy a hallgatók tisztességesen és rendesen viselkedjenek a kátétanításokon úgy, mintha istentiszteleten volnának*³⁹⁴ Azokat a növendékeket, akik a katechizmuson figyelmen kívül hagyták vagy rossz magaviseletűek voltak, megfenyítették. Feltehető, hogy ezt a fenyítést a lelkészek mellett, szükség esetén a szülők és a tanítók is végezték. Mivel a fegyelmezés módszere a gyermekek hanyagságának és helytelen viselkedésének a legyőzését célozta, egyben a kátétanítás sikerének az előmozdítását is szolgálta.

*Kálvin kátéinak jellemzése és értékelése,
a) Kálvin I. kátéjának jellemzése és értékelése.*

Kálvin első kátéja annak a nevelői célnak, hogy általa a keresztyén vallás főbb tanításait a gyermekek megismerjék, nem felelt meg. Ennek oka az volt, hogy Kálvin I. kátéját általánosan tudományos theologiai stílus jellemzi, ami egészen megnehezítette a gyermekek számára való használatát. Sajnálatos körülmény, de Kálvin nem tudott leereszkedni a gyermek és ifjú lelkek gondolatvilágához: I. kátéja elvontsága miatt konfirmációi előkészítésre nem volt alkalmas.

Meg kell állapítanunk azonban azt, hogy minden elvontság ellenére, az I. káté stílusa nagyon is kifejező és sok helyen egészen lebilincselően szép stílus. A szép stílusra, ha az első institúcióval megegyező ismertebb szövegtől el is tekintünk, több példát találhatunk, különösen „Minden ember úgy születik, hogy Istent megismerhesse.“ c. („... ez a roskatag élet, amely nemsokára bevégeződik, nem lehet más, mint elmélkedés a halhatatlanságról... Az kel! tehát életünk legfontosabb gondja és aggodalma legyen, hogy keressük Istent, vágyódjunk a szívnek teljes szeretetéből hozzá és ne pihenjünk meg egyedül csak Őbenne.“):³⁹⁵ „Az igaz hitről.“ c. („Nem

³⁹³ „Que ceulx qui contreviendront soient appellez devant la compaignye des anciens, et silz ne veullent obtempérer a bon conseil quon en face le rapport a messieurs.“ Corp. Ref. XXXVIII. Pars prior. Lordre quon debvera etc. 28. old. és Ord. de 1561. 116. old.

³⁹⁴ „Que la mesme audience, honnestete et ordre se garde au catéchisme comme il a este diet au sermon.“ Corp. Ref. XXXVIII. Pars prior. Ordonnances sur la police des églises delà campagne 1547. 52. old.

³⁹⁵ „... que ceste vie caduque et qui bientost finera ne doibt estre autre chose quune meditation dimmortalité... Il faut doneques que la principale cure et sollicitude de nostre vie soit de chercher Dieu et aspirer a luy de toute affection de cuer et ne reposer ailleurs qu'en luy seul.“ Kálvin első kátéjából (1537.) „Que tous hommes sont nez pour cognoistre Dieu.“ 33. old.

kell azt gondolni, hogy a keresztyén hit Istennek meztelen és pusztá megismerése, vagy a Szentírásnak értelmi belátása, amely agyunkban repdes a nélkül, hogy szívünket megérintené... A hit szívünknek állhatatos és szilárd bizakodása abban, hogy bizonyosan Isten kegyelmében állunk, amint az megígértetett nekünk az evangélium által.“ („A bűnbánatról és újjászületésről.“ c.)³⁹⁶ „Mivel az újjászületés, mert halandó testnek a börtönében élünk, e földön sohasem lesz tökéletes, szükséges, hogy a bűnbánat gondja örökös legyen számunkra egész halálunkig.“³⁹⁷); „Mit kell látnunk az imádságban?“ c. („Arra kell szorgalmasan törekednünk, hogy mindig, mikor az Urat segítségül hívjuk, szívünk mélyére szálljunk le és onnan kérjük őt, nem pedig csak gégeből és nyelvvel.“)³⁹⁸ fejezetekben és a káté más részeiben is.

Kálvin kátéjának tananyaga megfelel a káté tananyagára vonatkozó ama feltételeknek, hogy a keresztyén hit főbb igazságait tartalmazza. Kálvin I. kátéjában a 10 parancsolat, a Hiszekegy, a Miatyánk és a szentségek ismertetésével kapcsolatosan főleg a törvénynek, a predestinációnak, a hitnek, a jócselekedetnek, az imádságnak, a keresztségnek és az úrvacsorának a magyarázatát adta. Bevezetéképpen szólt az igaz és hamis vallásról, Istenről, emberről, a szabadakaratról, a bűnről és annak következményéről, a halálról. Befejezéséppen pedig a pásztorok hatalmáról, a hagyományokról, kiközösítésről és a felsőbbség kérdéséről. Kálvin I. kátéjának tananyagát saját vallásos meggyőződésének megfelelően, szigorúan bibliai alapon, hitvallásszerűen írta meg. Az I. káté anyagának a mellett, hogy a keresztyén vallás legfőbb igazságait tárgyalja, megvan a maga felekezeti jellege.

Kálvin I. kátéja a tananyag terjedelmességét illetőleg meglehetősen hosszú. Mentésére szolgál azonban az, hogy abban a korban a káté képviselte az egyetlen vallásnevelési kézikönyvet. (Corp. Ref.-ban 41 nagy oldal.)³⁹⁹

Kálvin I. kátéja akroamatikus módszer használatára íródott és nem kérdés és feleletek alakjában. A súlyos stílus mellett a káté alkalmazását ez is megnehezítette.

Az idők távlatából nézve Kálvin I. kátéjának, az ismertetett paedagógiai fogymozások miatt, ha nem is volt fontos jelentősége a vallásos nevelés szempontjából, mindenesetre megállapíthatjuk róla, hogy nem minősíthető értéktelennek és időszerűtlennek kiadatása. Az I. káté ugyanis egyfelől azzal, hogy Kálvin tanításait röviden foglalta össze, sokak számára adott felvilágosítást a tiszta evangéliumi tudományról, másfelől pedig áldott segítséget nyújtott a francia protestánsoknak, mert „...a kálvinista hitigazságoknak francia nyelven első módszeres kifejtése volt. Az institúció néhány évvel később lett csak átfordítva“.⁴⁰⁰

b) Kálvin I. kátéjának és az I. institúciónak kapcsolata.

Kálvin I. institúcióját⁴⁰¹ azzal a céllal adta ki, hogy tanításul szolgáljon vele vallásos szempontból az embereknek. E mellett hitvallásnak is szánta Kálvin I. institúcióját. E munkával a reformáció híveit akarta megvédeni az alaptalan vádolásokkal szemben és a reformáció hitelveinek a helyességét igazolta benne a róm, kath. egyház felfogásával ellentétben, a szentírás alapján. Az i. institúció előszavában, melyet Ferenc francia királyhoz írt Kálvin, mindezt maga bevallotta.⁴⁰²

³⁹⁶ „Il ne fault pas estimer que la foy chrestienne soit une nue et seule cognoissance de Dieu ou intelligence de l'Esriture, laquelle voltige au cerveau sans toucher le cuer: ... Mais cest une ferme et solide confiance de cuer par laquelle nous arrestons seurement en la misericorde de Dieu qui nous est promise par l'Evangile.“ Kálvin első kátéjából (1537.) „Que cest que la vraye foy.“ 47. old.

³⁹⁷ „Et veu que ceste regeneration nest jamais accomplie tant que nous sommes en la prison de ca corps mortel, il faut que le soing de penitence nous soit perpétuel iusques a la mort.“ Kálvin első kátéjából (1537) „De penitence et regeneration.“ 50. old.

³⁹⁸ „Il faut diligemment regarder, toutes fois et quantes que nous invoquons le Seigneur, que nous descendions au profond de nostre cuer et de la nous le requérons, non point du gosier ou de la langue.“ Kálvin első kátéjából (1537.) „Que cest quil fault regarder en orayon.“ 60. old.

³⁹⁹ Corp. Ref. L. 33-74. old.

⁴⁰⁰ „... en français la premiere exposition méthodique de la doctrine calviniste. L'Institution chrestienne fut traduite seulement quelques années plus tard.“ E. Doumergue fent idézett munkájának 231. oldalán.

⁴⁰¹ Kálvin 1536-ban kiadott institúcióját (nstitutio Religionis Christianae.) Nagy Károly fordította le magyar nyelvre. „A keresztyén vallás alapvonalai“ cimen megjelent 1903-ban.

⁴⁰² „... facturus mihi opera pretium visus sum, si eadem onera et institutionem iis darem, quos erudiendos susceperam, et confessionem apud te ederem unde discas qualis sit doctrina in quam tanta rabie exardescunt furiosi illi, qui ferro et ignibus regnum tuum hodie turbant.“ Corp. Ref. XXIX. Inst. Rel. Christ. 1536. Ferenc francia királyhoz írt bevezetéséből. 9. old.

Kálvin I. intéziúciója azonban azt a célt, hogy tanításul szolgáló vallásos könyve legyen a nagyközönségnek, részint terjedelmes volta (magyar fordításban 434 oldal), részint theologiai tudományos stílusa miatt be nem tölthette. Kemény eledel volt egyszerűbb emberek felfogóképességéhez és világnézetéhez mérten. Szakemberek használhatták csak sikerrel.

Kálvin I. intéziúciója anyagát tekintve tárgyalja a 10 parancsolat, a Hiszekegy, a Miatyánk, a két igaz sakramentum (kereszttség és úrvacsora), az öt hamis sakramentum, (bérmálás, gyónás, utolsó kenet, papi rend és házasság), a keresztyén szabadság, az egyházi hatalom és az állami kormányzás kérdéseinek magyarázatait.

Kálvin I. kátéját, ha összehasonlítjuk I. intéziúciójával sok rokonvonást találunk a két munkában.

Már a cél szempontjából van hasonlóság az I. káté és az I. intéziúció között, mert Kálvin alapjában véve tanítani akart mind a kettővel. Az I. kátéval főleg ifjakat, az I. intéziúcióval inkább felnőtteket.

Az anyag szempontjából nézve az összehasonlítást, észrevesszük, hogy úgy az I. káté, mint az I. intéziúció kátészerű anyagot ölel fel. (Tízparancsolat, Hiszekegy, stb.) Az I. káté anyaga nem más, mint kivonata, rövid összefoglalása az 1536. intéziúció anyagának. Különbösiég e téren közöttük főleg az, hogy az I. kátében az öt hamis sakramentum (melynek keretében Kálvin a konfirmációra vonatkozó nézeteit is közölte) és a keresztyén szabadságról szóló fejezet tartalmának jó része nincsen tárgyalva. Az I. káté anyaga több helyen szóról-szóra megegyezik az I. intéziúció anyagával. Pl. a 10 parancsolat, a Hiszekegy és a Miatyánk kifejtéseinek sok helyén. Továbbá a reménység fejtegetésénél majdnem egészen. (Az I. intéziúcióban nincsen külön felvéve, hanem a Hiszekegy magyarázata után következik.) Ugyancsak a pásztorok hatalmáról szóló ismertetéseknél és még másutt is.

Stílus szempontjából is kimondható az I. káté és az I. intéziúció egymáshoz való közelsége: tudományos theologiai stílus jellemzi általánosan Kálvinnak eme műveit. A rövidebb szövegű I. kátéből a szebb stílus jobban kidomborodik.

Az I. káté és az I. intéziúció abban is megegyeznek egymással, hogy nem katekizáló, hanem akroamatikus módszer alkalmazására írtak.

Maga az I. intéziúció poleikusabb karakterű hitvallás, mint az I. káté.

Az I. kátének paedagógiai szemszögből nézve az az előnye az I. intéziúcióval szemben, hogy jóval kisebb terjedelmű, nem szétfolyó, tisztábban áttekinthető munka: bár mint előbb láttuk az I. kátét sem lehetett emiutt gyalróságai miatt, sikeresen használni vallástanításra.

c) Kálvin II. kátéjának jellemzése I. kátéjával való összehasonlításban.

Kálvin I. és II. kátéja között több rokonvonást fedezhetünk fel.

Mindenekelőtt Kálvin úgy az I., mint a II. kátéjával konfirmációi oktatást óhajtott végezni, amely a gyermeki lelkeket az evangélium igazságainak megismerésére és megélésére eljuttassa.

Bár a két káté között a felölelt anyag, sőt a stílus szempontjából is megállapítható, általánosságban a hasonlatosság, mégis egymással való összehasonlításban eltérést is mutatnak.

A tananyagot illetőleg az a külömbösiég a két káté között, hogy a II. kátéből hiányzik az az anyag, amely szigorúan nincsen összefüggésben a Hiszekegynek, a 10 parancsolatnak, a Miatyánknak és a szentségeknek a magyarázatával. így nincsen meg a II. kátében az I. kátének „Az igaz és hamis vallás közötti külömbösiég“, „A szabad akaratról“, „Az emberi hagyományokról“ szóló cikkeinek az ismertetése. Az I. kátének „Mit kell Istenről tudnunk?“, „A kiválasztásról és eleve elrendelésről“, „Az egyház pásztorairól és az ő hatalmukról“, „A kiközösítésről“, „A többségről“ című cikkei is jóval rövidebben vannak feldolgozva, vagy csak szóba hozva a II. kátében. Kálvin a II. kátében, Istennek a világmindenségben tükrözödi hatalmát a Hiszekegy tárgyalásánál említi, mikor Istenről, mint a mennynek és a földnek a teremtőjéről beszél. A praedestináció kérdését ugyancsak a Hiszekegy ismertetésénél érinti, midőn a keresztyén közönséges anyaszentegyházat magyarázza, A pásztorokról a szentségekre vonatkozó rész bevezetésében, az egyházi fegyelmezésről a káté befejező soraiban csak néhány szóban, a többségről pedig az ötödi parancsolat tárgyalásával kapcsolatosan emlékezik meg Kálvin, A tulaj-

donképeni kátészerű anyagnak, a Hiszekegynek, a 10 parancsolatnak, a Miatyánknak és a szentségeknek a magyarázata bővebben van fejtegetve a II. kátéban, több helyen, mint az elsőben. A magyarázatok lényegét illetően azonban nincsen eltérés a két káté között.

A két káté anyagának a beosztása eltér egymástól. A II. káté előbb a Hiszekegyet, azután a 10 parancsolatot, a Miatyánkot és a szentségeket tárgyalja, míg az első kátéban a 10 parancsolat ismertetése van az élen és azt követi a Hiszekegynek, a Miatyánknak és a szentségeknek a magyarázata. Kálvin ezt a változtatást azért eszközölte, mert a II. káté anyagának az elrendezését a bevezető részben Isten igaz tiszteletének a meghatározása alapján fektette le. Ez a meghatározás pedig Kálvin szerint így hangzott: egyedül Istenben kell bízni (Hiszekegy), akarátának kell engedelmeskedni (10 parancsolat), imádni kell Őt (Miatyánk) és őt kell tartani minden áldás szerzőjének (szentségek).

A II. káté anyaga terjedelmesebb, mint az I. káté anyaga. Az I. káté (Corp. Ref. L. 33-74.) 41 oldalával szemben a francia és latin nyelven párhuzamosan közölt II. káté (Corp. Ref. XXXIV. 9-134.) körülbelül 62 oldal a Corpus Reformátoraimban. Számításba kell azonban venni azt, hogy a párbeszéd formában megírt II. káté oldalszámai sokkal hézagosabbak, mint az I. káté oldalszámai és így a közöttük levő különbség valóságban jóval kevesebb, mint ahogy azt az oldalszámok mutatják.

Kálvin II. kátéjában, függelékképpen, alkalmi imádságokat, II. kátéjának későbbi kiadásaiban pedig (1548, 1553. és 1561.) konfirmációi kérdéseket is közölt. A I. kátéban alkalmi imádságok és konfirmációi kérdések nincsenek felvéve.

Kálvin II. kátéjának a stílusa, bár általában tudományos jellegű, mégis könnyebb, mint az I. káté stílusa. Ennek a könnyebb stílusnak a kialakulását, minden esetre a II. káté anyagának széttagoltan való feldolgozása is elősegítette. Az I. káté stílusának egyes kiemelkedőbb szépségét azonban a II. káté stílusa utói nem éri.

Kálvin első kátéjával ellentétben, második kátéjának anyagát kérdés és felelet alakjában írta meg, mégpedig úgy, hogy a lelkész kérdez és a tanuló felel benne.

d) Kálvin II. kátéjának értékelése és hatása.

Ha Kálvin II. kátéját a kátétanítás szempontjából I. kátéjával való összehasonlításban értékeljük, megállapíthatjuk, hogy a II. káté jobban sikerült, mint az első.

Az I. káté szétesőbb anyagával szemben a II. káté anyaga egységesebb és könnyebben áttekinthető, mert Kálvin II. kátéjában a Hiszekegy, a 10 parancsolat, a Miatyánk és a szentségek ismertetésének keretébe illesztette bele azt az anyagot, amit fel akart dolgozni.

Az, hogy Kálvin II. kátéjában az I. káté anyagának sorrendjét, ami Luther kis kátéjának anyagbeosztásával is megegyezik, mint láttuk egy helyen megváltoztatta, II. kátéjának értékéből, I. kátéjához való viszonylatban, semmit sem von le, mert a II. káté elején lefektetett, Isten tiszteletére vonatkozó négyes felosztásnak ez a felcserélt sorrend felel meg. Természetesen ezzel nem azt állítjuk, hogy a II. káté anyagának a sorrendje a legtökéletesebb konfirmációi kátékat illetően, mert hiszen például a Heidelbergi Káté felosztása és anyagának a sorrendje is más (Hiszekegy, szentségek, 10 parancsolat, Miatyánk), amit pedig nagyon sokan az illetékesek közül, kiválóan minősítenek.

Az I. káté nehéz teológiai stílusához mérten a II. kátének tudományos bár, de mégis egyszerűbb stílusa paedagógiai nyereségnek tekinthető.

A II. kátének kérdés és felelet alakjában feldolgozott anyaga, szűkebb összefoglalást nyújtva egy-egy kérdéstről, elősegítette a káté érthetőségét. Tanítás céljára inkább felhasználhatóbb volt, mint az I. káté, amely nem katekhizáló módszer használatára íródott.

A II. káté javára kell írunk azt is, hogy függelékében alkalmi imákat és későbbi kiadásaiban konfirmációi kérdéseket is tartalmazott. Ezen imáknak és konfirmációi kérdéseknek a megtanítása ugyanis helyes imádkozásra nevelt és a konfirmáció fontosságát és megértését domborította ki a növendékek előtt.

Kálvin II. kátéjának felekezeti jellegét, bár például a praedestináció kérdését a II. káté olyan részletességgel nem tárgyalja, mint az első, biztosította. Különösen kitűnik a II. káté felekezeti hitvallásos jellege a második parancsolat magyarázatánál,

az imádság kérdésénél, amikor szentek, angyalok segítségül hívásáról és imáadásáról van szó és az úrvacsora fejtegetésénél.

Kálvin II. kátéjának azonban paedagógiai fogatkozásai.

Elsősorban is kátéhez mérten meglehetősen terjedelmes, ami sikeres tanítását megnehezítette.

Stílusa még mindig súlyos stílus. A tudós Kálvin nem tudott gyermeki lelkeknek megfelelő stílusban írni.

A II. káténak megvan az a hibája is, hogy a lelkész kérdése és a gyermek felelése alapján feldolgozott anyagban többször a tanuló válasza csak a lelkész kérdése tartalmának egyszerű helyeslésében merül ki. Ami annyit jelent, hogy a gyermek nem volt reászorítva így arra, hogy egyes kérdésekkel egészen tisztában legyen.

Kálvin II. kátéjának fent említett paedagógiai fogatkozásait látjuk meg akkor is, ha a II. kátét Luther kis kátéjával⁴⁰³ összehasonlítjuk.

Luther kis kátéja jóval kisebb terjedelmű, mint Kálvin II. kátéja.⁴⁰⁴

Luther kis kátéjának stílusa egyszerűbb, mint Kálvin II. kátéjának stílusa.

A rövid és könnyen érthető kérdések és feleletek mellett, a képekkel való szemléltetés tette Luther kis kátéját Kálvin II. kátéjánál sikeresebben használhatóvá.

Luther kis kátéjában nincsen meg az előbb említett módszери hiba, hogy a lelkész kérdéseire a gyermek többször csak igennel válaszol. Luther kis kátéja a kérdésekre feleletet egész mondatokban adja meg.

Az elmondottakból ha kitetszik is az, hogy Kálvin II. kátéja, amely bár jobb volt, mint I. kátéja, paedagógiai szempontból nem vetélkedhetett korának legsikerültebb kátéjával, Luther kis kátéjával, mégis le kell szögeznünk azt az igazságot, hogy a II. káténak fontos és kiváló szerep jutott a református nevelés történetében.

Kálvin II. kátéját sok nyelvre lefordították és többször és különböző címek alatt látott napvilágot.

Először megjelent latin nyelven 1545-ben, olasz nyelven szintén 1545-ben, angol és spanyol nyelven 1550-ben, görög és héber nyelven 1554-ben, német nyelven 1556-ban, magyarul mint láttuk az 1695. esztendőben.⁴⁰⁵

A sok és még több fordítás és azoknak a különböző országokban való felhasználása élénk bizonyosságot tesz arról, hogy Kálvin II. kátéjának nagy hatása volt, a világ minden egyes táján, a református szellemű vallásnevelői munka kifejlődésére.

Meg kell említenünk idevonatkozólag, hogy az intéciók mellett, a Heidenbergi Káté tartalmának kialakulására, Kálvin II. kátéja is hatással volt. Különösen érezhető ez a hatás a Heidelbergi Kátében a Hiszekegynek, a 10 parancsoltnak és a Miatyánknak a magyarázatainál.

Ha Kálvin II. kátéjának a fordítások útján való felhasználásán kívül gondolunk az általa is befolyásolt Heidelbergi Káténak pótolhatatlanul fontos nevelői hivatására elmondhatjuk, hogy Kálvin II. kátéja valóban hatalmas és áldott szolgálatot töltött be az egyetemes református egyház valláspaedagógiájában.

10. Kálvin kátétanítása vonatkozó munkásságának általános jellemzése, és értékelése

E kérdés tárgyalásánál mindenek előtt megállapítható az, hogy a biblicitás, a konfeszionalizmus, az öntudatos keresztyén életre való reánevelés, az anyanyelv felkarolása Kálvinnak a kátétanításra vonatkozó munkásságában épen úgy felfedezhető, mint az ő családi és iskolai vallásnevelői tevékenységeiben.

⁴⁰³ Luther kis kátéjában kérdés és felelet alakjában és képszemléltetéssel, a tízparancsolat, a Hiszekegy, a Miatyánk, a keresztség, a gyónás, az oltári szentség (úrvacsora) magyarázatait ölelte fel. Kis kátéja bevezető részében paedagógiai nézeteit közölte a vallástanításra vonatkozólag. Kis kátéja befejezéseképen pedig a családfő számára, különböző alkalmakra írt imákat ismertett azon célból, hogy a családfő azokat az imákat megtaníthassa családjá tagjainak. Végül kis kátéjában alkalmas szentírási igéket idézett Luther, buzdítás végett, különböző foglalkozásúak és neműek számára.

Luther eme kis kátéja (megjelent 1529-ben először) falitáblák alakjában látott napvilágot, hogy kifüggesztés által is emlékeztesse a család tagjait a keresztyén vallás igazságaira. Hamarosan kézikönyvben (enchriridion) adta ki Luther kis kátéját. Kevés javítással már Luther életében több kiadást ért a kis káté. 1536-ki wittenbergi kiadását tartják ezek között a legjobbknak. (Lásd a kis káté magyar ág. ev. egyház általi 1929-es jubileumi kiadásának előszavát.)

⁴⁰⁴ Luther kis kátéjának rövidegét a Heidelbergi Kátéhez mérten is túlságosnak minősíthetjük,

⁴⁰⁵ Corp. Ref. LXXXVI-LXXXVII. Catalogue Operum Calvinii.

Kálvin kátéit a Szentírás tanítás alapján írta meg. A szigorú biblicitás Kálvin kátéinak konfesszionálisztikus jelleget is adott. Az ő kátéi különösen a római katolikus egyház hitfelfogásával ellentétben, minden részükben tisztán az evangélium szellemét tükrözik. Kálvin II. kátéjának felekezeti hitvallásos jellege különben Luther kis kátéjánál is öntudatosabb.

Kálvin tisztán látta a kátétanítás fontos hivatását az egyházban. A kátétanítás által végzett komoly konfirmációi oktatást és annak befejezéseken a gyermeknek a gyülekezet színe előtt tett bizonyágtételét, vallásnevelői szempontból nélkülözhetetlennek tartotta. Kálvin különösképpen a kátétanítással akarta a növendékeket öntudatosabb vallásos életre reánevelni. Ebből a törekvésből magyarázható, hogy a konfirmáció, mint az érettebb vallásos életnek a megnyilvánulása, Kálvin felfogása szerint, mindig kapcsolatos volt a növendékeknek első úrvacsorázásával.

A kátétanítás fontosságát bizonyítja az is, hogy a kátétanításban tulajdonképpen a családi, az iskolai és az egyházi vallásos nevelés forrt össze, mert a konfirmándusok előkészítésében, mint láttuk, a lelkészek mellett bizonyos tekintetben a szülők és a kollégium tanítói is részt vettek. (L. 5. „Kátétanítás személyei, helye, ideje. Konfirmándusok évszáma,“ c. és 8. „A kátétanítás módszere.“ c. fejezeteket.)

Kálvin Genfben a kátétanítási épen annak megértése és könnyebbé tétele szempontjából franciául, anyanyelven végeztette. Ő a vallásos nevelésben mindig felkarolta az anyanyelv használatát. Kátéit elsősorban is francia nyelven írta. Kátéinak latin nyelven való kiadása főleg más nemzetek kedvéért történt, hogy azok kátéit könnyebben használhassák vagy lefordíthassák.

Kálvinnak gyakorlati szempontból való paedagógiai fejlődéséről épen kátékiadásával kapcsolatosan beszélhetünk leginkább. A kérdés és felelet alakjában és könnyebb stílussal megírt II. kátéja határozottan paedagógiai fejlődést mutat a nehézkes stílusú és az anyagot illetően is szétesőbb I. kátéjához mérten. Kálvin I. kátéjának paedagógiai nehézségeit bizonyára maga is tapasztalta. Feltételezhető, hogy Luther kátéjának a hatása mellett, ez a személyes tapasztalat készítette Kálvint arra, hogy Genfben való visszatérése után II. kátéját megírja. Kálvin II. kátéjának hibáit is észrevette, de amint az ő kátéi történetének ismertetésénél láttuk, sohasem volt annyi ideje, hogy II. kátéját átdolgozhatta volna.

Kálvin kátétanításra vonatkozó munkásságának, főleg kátéit illetően, bár megvolt az anyag terjedelmessége, a stílus és módszer szempontjából e részben már (L. 9. „Kálvin kátéinak jellemzése és értékelése.“ c. fejezetet.) ismertetett fogyatkozása s bár hibának róhatjuk fel azt a módszeri fogyatékoságot is, melyet az iskolai vallásos nevelést tárgyaló részben (L. 21. „Kálvin iskolai vallásos nevelésének jellemzése és értékelése.“ c. fejezetet.) felemlítettünk, hogy lelkész és tanító külön-külön megmagyarázták a káté anyagát a növendékeknek, (amely munka különben a tanítóknak épen úgy nem ártott, mint a szülőknek, ha felmondatik gyermekeikkel a káté szövegét: t. i. ők is épültek általa.) és bár a konfirmálandók évszámát is (10-12 év), épen az öntudatosabb keresztyén élet megélése miatt túl alacsonynak minősíthetjük a mai időkhöz mérten, mégis meg kell állapítanunk Kálvin javára azt az igazságot, hogy az elsők között volt, ki a kátétanítást kiemelte középkori tespedéséből, örök fundamentumra a Bibliára építette fel s meggazdagította az egyház vallásos nevelésének a tengelyébe állította, mint olyan paedagógiai tevékenységet, amelynek az a rendeltetése, hogy az ifjúság lelki életének a kialakítását döntőleg befolyásolja.

Kálvin elvitathatatlan érdeme, hogy a kátétanítás vallásnevelői fontosságát meglátta s méltányolta és azt az akkori viszonyoknak megfelelően az egyházi vallásos nevelés szolgálatába állította.

A káté által és katekhizáló módszerrel végzett évszázados, áldásos református konfirmációi oktatás, annak legújabbkori hazánkban is tapasztalható komoly fellendülése, igazolja, hogy Kálvin a kátétanítás terén helyes úton járt.

11. Az egyház konfirmáció utáni vallásos nevelése.

„Az ige szolgálja meg — mondja Kálvin Titus levelének tárgyalásánál — hogyha bezárják szemüket és megbocsájtják a fiatalságnak sóvárgásait, ezért számadással tartoznak Istennek. Ha kicsapongani látnak ifjakat s közönbösséget színlelve

szembe nem szállnak velök, bizonyos, hogy felelősségre vonatnak érte Isten előtt.⁴⁰⁸ Kálvin elvárta a lelkészeketől, mint az egyház vezetőitől, hogy a konfirmáció után is törődjenek az ifjúságnak vallásos és erkölcsi életével. Kálvin vallásos meggyőződéséből különben önként is következett az a helyénvaló paedagógiai felfogás, hogy az egyház a maga vallásnevelői munkáját az ifjúság konfirmációi előkészítésével és első úrvacsoráztatásával be nem végezheti. Kálvin az egyháznak ezt a konfirmáció utáni vallásos nevelését, amely mindenki számára nemcsak felnőtt korig, de egészen h alakiig tartott, főleg az ígehirdetés, a sakramentumok kiszolgáltatása és az egyházi fejelem gyakorlása által óhajtotta végrehajtani.

Kálvin hívő lelke Istennek az emberek megváltása érdekében kijelentett akaratából, az igéből táplálkozott. Paedagógiai törekvéseinek és gondolatainak fundamentális és összefogó erejét Isten ígéje adta meg. Kálvin szemei előtt az ige, annak templomi hirdetése, a kultusz nemcsak a konfirmáció előtti, de a konfirmáció utáni egyházi vallásos nevelésben is döntő szerepet játszott. A kultusz volt a katekhizmus mellett az a másik nagy találkozó, amelyben a családi, iskolai és egyházi vallásos nevelés összeforrt. Isten akaratából és segítségével az ígét tisztán és hatalommal hirdetni az egyházban, ez a szent szolgálat, bizonyágtétel mindig a gyülekezet tagjai hitéletének elmélyítését, megtartását vagy pedig a hitélet felébresztését célozta. Kálvin meggyőződése szerint abban a közösségben, ahol nincs meg Isten ígéjének tisztán való hirdetése, ottan nincs is egyház, nem lehet igaz kultusz és az egyház kebelében nincsen teljes vallásos nevelés. Kálvin paedagógiájában határozottan megcsillan az a gondolat, hogy ő inkább Istennel való élő közösségre akarta reánevelni a lelkeket, épen a kultuszban való igaz részvétel által, minthogy értelmi vallásoktatást adott volna.

Kálvin azonban nemcsak a templomban óhajtott az ígével nevelni, Isten ígéjét a gyülekezet tagjainak a kezébe is odaadta, hogy mindenki saját maga Isten Szentleikének a segítségével növelhesse hitéletét, megtalálhassa a Szentírásban az Atya neki szánt üdvakarátát. Kálvin azon célból, hogy könnyebbé tegye honfitársai számára az ige olvasását és használatát, nagy elfoglaltsága mellett, részleges bibliafordításokat végzett. (L iskolai részben: „A Biblia, mint az iskolai vallásos nevelés tananyaga“ c. fejezetet.) így járult hozzá Kálvin és általában véve a reformáció sok munkása ahhoz az áldáshoz, hogy az ige az egyének vallásos önnevelésének alappilérévé válható it.

Kálvin az egyház kezében a sakramentumokat olyan isteni ajándékoknak tekintette, amelyek ifjak és felnőttek vallásos életére nézve hathatós és jótékony befolyást gyakorolnak. A sakramentumok ugyanis külső jegyekben Isten kegyelmét, jóságát ábrázolják és így megerősítik azoknak igazságát, valóságát az emberek előtt.

Kálvin kátéinak a sakramentumokra vonatkozó magyarázata szerint a gyülekezet előtt végzett keresztelés, amely a keresztényen egyházba való felvételnek a jegye a víz ábrázolásán át főleg a bűnök bocsánatának és a lelki újjászületés áldásának a hitét erősíti meg a hívek szívében. E mellett paedagógiai szempontból, mint fontos nyereséget kell említenünk azt, hogy Kálvin a keresztelés által, amelyet ő kisdéd gyermekeken hajtott végre, mert a gyermekek Isten akaratából örökösei a hívek számára ígért áldásoknak, *annak megfogadására kötelezte a szülőket, hogy gyermekeiket az evangélium szellemében fogják nevelni.*⁴⁰⁶ A keresztelési fogadalom tehát a szülőket arra szorította, hogy gyermekeik vallásos oktatását hűségesen végezzék.

Mivel az úrvacsora, Krisztus érettünk adott testét és vérét ábrázoló kenyér és bor jegyein keresztül, a bűnök eltörlésének felmutatásával, különösképen az embernek a lelki élet örökkévalóságába vetett hitét erősíti meg. Kálvin szemében olyan fontos volt az úrvacsorával való igaz táplálkozás, hogy első intéstitúciójában ama

⁴⁰⁶ „Que les Ministres de la Parole sachent qu'ils auront à rendre conte à Dieu s'ils ferment les yeux et qu'ils pardonnent à ces convoitises de ieunesse: quand ils voyent les ieunes gens estre ainsi desbauchez, s'ils n'en font nul semblant, qu'ils ne s'y opposent point, il est certain qu'ils auront à en rendre conte devant Dieu.“ Corp. Ref. LXXXII. Titus 1: 6-14. 525. old.

⁴⁰⁷ „Vous promettez donques, de mettre peine de l'instruire en toute ceste doctrine, et generallyment ent tout ce qui est contenu en la sainte Escriture du vieil et nouveau Testament: à ce qu'il le recoyve, comme certaine parolié de Dieu venant du Ciel.“ Corp. Ref. XXXLV. „La forme des prières et chantz ecclésiastiques etc.“ „La forme d'administer le baptesme.“ 190. old.

véleményének adott kifejezést, *hogy az egyházban a hívek számára hetenként kellene úrvacsorát osztani.*⁴⁰⁸

Az elmondottakon kívül Kálvin hangsúlyozta azt is, hogy a sakramentumok által feltáruló isteni kegyelem alázatosságra, bűnbánatra és háládatosságra készíteti az embert. Az úrvacsorai kenyérrel és borral való közös élés pedig arra is buzdít, hogy lelkileg legyünk testvérek és segítsük egymást.⁴⁰⁹

Az igének és a sakramentumoknak ezen ismertetett vallásnevelői hatásai mellett, az egyházi fegyelemben látott Kálvin olyan tevékenységet, amely a felnőttek vallásos nevelői munkáját ugyancsak elősegítette.

Az egyházi fegyelmezésnek alapja Kálvin hite szerint az a vallásos igazság, hogy Jézus Krisztus a kulcsok hatalmát, a bíraskodás gyakorlását nem egyes személyeknek, hanem az ő nevében élő gyülekezetnek adta.⁴¹⁰ Kimondottan egyházi fegyelmezést, mely alatt erkölcsi fegyelmezés értendő, egy ember a maga akaratából nem végezhet tehát, csak több tagból álló egyházi testület. Az Újszövetség tanítása és az őskeresztyén egyházak gyakorlata arra mutat rá, hogy a pásztorokból és a vénekből álló presbitérium az a hivatott egyházi testület, melynek az egyházi fegyelmezést végeznie kell.

Kálvin a presbitérium fontos hivatására való tekintettel a presbiterek megválasztására nagy súlyt helyezett és előírta kötelességeiket. Kálvin azt akarta, hogy olyan egyháztagokat válasszanak meg presbitereknek, akik „... jó és tiszta életű, kifogástalan és minden gyanú felett álló, különösen istenfélő és lelki bölcsességgel rendelkező emberek.”⁴¹¹ A presbitereknek legfőbb kötelessége az egyházban az *erkölcsi felügyelés, a bűnösök szeretetteljes megfeddése.*⁴¹² A presbiterek, hogy annál inkább teljesítsék kötelességeiket, hivatásuk megkezdésekor esküt tettek. Minden presbiternak esküvel kellett megfogadnia, hogy „... meggátol minden bálványimádást, istenkáromlást és feslettséget és minden olyan dolgot, ami Isten dicsősége és az evangéliumi újítás ellen vétene... . hivatását hűségesen, gyűlölet és pártfogás nélkül fogja végezni azért, hogy a városban a jó rend és Istennek félelme fennmaradjon.”⁴¹³

A gyülekezet kezébe helyezett és a presbitérium által gyakorolt egyházi fegyelmezésnek Kálvin hármast emeli ki különösen. Már I. kátéjában lefektette a reformátor e hármast és kifejtette azt részletesen, főleg az 1559-es intéstitúciójában, (Lib. IV. Cap. XII. 5. Corp. Ref. XXX 907-908 old) Az első kátéban olvassuk: „Ez a fegyelmezés egyfelől azért szükséges a hívők között, mert az egyház Krisztusnak a teste, amelyet meg nem szentségteleníthetnek és “be nem mocskolhatnak olyan bűzös és rothadt tagok, akik csak szégyent hoznak a fejre. Másfelől pedig azért van szükség e fegyelmezésre, hogy a szentek a rosszakkal való érintkezés által (amint az történni szokott) meg ne romoljanak és be ne piszkolódjának. A rosszak szempontjából is előnyös az, ha gonoszságuk ekként megfenyítettetik, mert másképpen az elnézés miatt még makacsabbakká lennének, míg így szégyenbe hozva igyekeznek

⁴⁰⁸ „... . singulis ad minimum, hebdomadibus proponenda eret Christianorum coetui mens Domini, declaradae promissiones, quae nos in ea spiritualiter pascerent,” Corp. Ref. XXIX. Inst. Re^l-Christ. 1536. Cap. IV. De sacramentis. 130. old.

⁴⁰⁹ L. Kálvin kátéinak és intéstitúciójának a sakramentumokat tárgyaló magyarázatait.

⁴¹⁰ L. bővebben Corp. Ref. XXX. Inst. Rel. Christ. 1559. Lib. IV. Cap. XI. 1. 2. 3. 4. és Dr. Kun Béla: „Kálvin mint egyházszerző” c. munkáját. A Magy. Prot. Ir. Társ. kiadása. Emlékezés Kálvinról. 1909,

⁴¹¹ „... gens de bonne vie et honeste, sans reproche et hors de toute suspicion sur tout craignans Dieu et ayans bonne prudence spirituelle.” Corp. Ref. XXXVIII. Pars prior. Ord. de 1541. 22. old. és Ord. de 1561. 100. old.

Genfben, Kálvin korában, a lelkészek és a kistanács útján jelölt véneket a 200-as tanács erősítette meg. A presbitériumot úgy kellett megalkotni, hogy 12 tagja közül 2-t a kistanácsból, 4-et a 60-as tanácsból, 6-ot a 200-as tanácsból kellett választani. A presbitériumban a város mindegyik negyedének képviselvé kellett lennie. A választás után egy évre a város vezetősége (seigneurie) vagy felmentette, vagy újra megerősítette a presbitereket állásukban (1541. és 1561. Ordonnances-ok) Lásd magyarul idevonatkozólag dr. Kun Béla fent említett munkáját.

⁴¹² „Leur office est de prendre garde sur la vie dun chascun, dadmonester amyablement ceulx quilz verront faillir ou mener vie désordonnée...” “ Corp. Ref XXXVIII. Pars prior. Ord. de 1541. 22. old, és Ord. de 1561. 100. old.

⁴¹³ „... d’empescher toutes idolatries, blasphemés, dissolution, et auires choses contrevenantes à l’honneur de Dieu et à la reformation de l’Evangile... . d’en faire mon devoir fidelement sans haire ni faveur, mais seulement afin que la ville soit maintenue en hon ordre et en la crainte de Dieu.” Corp. Ref. XXXVIII. Pars prior. Ord. de 1561. Serment du Consistoire. 101. old.

majd megjavulni.⁴¹⁴ Az igazi egyházi fegyelmezésnek tehát, mivel arra törekszik, hogy a bűn hódításai: megakadályozza az egyházban és elősegítse az egyháztagnak vallásos életének fejlődését és a bűnösök megkérését minden időben, nagy vallás-paedagógiai jelentőséget és áldást kell tulajdonítanunk.

Az egyházi fegyelmezés módszerét Kálvin bibliai alapra építette fel.

Kálvin Máté 18:15-20. alapján helyeselte azt az eljárást, hogy aki bűnt követ el, azt előbb magán-intelemben kell részesíteni. „A fegyelemnek első alapja az, hogy a magán-intelmeknek is helyet adjunk.”⁴¹⁵ A magán-intelmet minden egyháztagnak, de különösen a lelkészeknek és presbitereknek kellett gyakorolni. *Ha magán-intelem ellenére az illető megtévedt ember nem férne helyes útra, tanuk előtt kell meginteni és ha az sem használna, csak akkor kell egyházi ítélkezés, presbitérium elé állítani a makacskodott.*⁴¹⁶

Az egyházi ítélkezés, fegyelmezés módszere kettős irányú. Ez a módszer első sorban is a szeretetnek a módszere: „... az egyházhoz olyan szigorúság illik, mely a szelidségnek a lelkével van egybekötve.”⁴¹⁷ „Az enyhébb bűnökben nem kell ugyanis olyan nagy szigorot alkalmazni, hanem elégséges a szóval való megdorgálás is, mégpedig a szelid és atyai dorgálás hogy inkább örüljön azon az illető, hogy megdorgálták, semmint szomorkodják.”⁴¹⁸ Ha a presbitérium dorgálása, figyelmeztetése kellő eredménnyel nem járna, akkor jogosult csak a szigorúbb büntetés igénybevétele. Minden igazán megtérő bűnösnek azonban meg kell bocsátani az egyházban. *Még a kitiltással büntetett egyéneket is, ha őszintén megjavultak, vissza kell fogadni jószágosan annak az egységnek közösségébe és részességébe, ahonnan azok kizárattak.*⁴¹⁹

Az egyházi ítélkezés módszere a szelidség mellett, a szent szigorúság módszere is. A durva makacsságot, de különösen a *cégeres bűnöket*, — mint amilyenek az erkölcstelen és hitetlen élet, lopás, gyilkosság, az egyház hitvallásával való szembehelyezkedés — *keményebb orvosszerrel kell büntetni.*⁴²⁰ Kálvin keményebb orvosszer alatt az úrvacsora vételtől való időleges eltiltást, *vagy az egyház közösségéből való ideiglenes kizárást értett.*⁴²¹ Szükség esetén az illetőket a polgári hatóságok által is megbüntettette.

Kálvin a fentiekben ismertetett egyházi fegyelmezést, mely ismertetésből újból csak az ő szelid és egyben igazságos egyénisége tükröződik felénk, olyan munkának tekintette, amely isten akaratát mutatja és azzal megegyezik: „... az Úr bizonyosságot tesz arról, hogy a híveknek ezen ítélete nem más, mint az Ő ítéletének a kinyilatkoztatása; amit a földön cselekszenek ők, az égben is jóvá hagyatik. (Máté 18.) Mert Isten ígéjének a bírása az, ami által ítélkezhetnek” a hívek a megtévelyedettek felett és ugyancsak az ige által kegyelmezhetnek meg, azoknak akik megjavulnak.”⁴²²

⁴¹⁴ „Or ceste discipline est nécessaire entre les fidèles, pourtant que, veu que l'Eglise est le corps de Christ, elle ne doit pas estre polluee et contaminée par telz membres punais et pourriz, lesquelz tournent a déshonneur au chef: davantage, affin que les sainclz ne soient (comme il est accoustume dadvenir] Corruptuz et gastez par la conversation des meschans. Aussi il est profitable a eulx mesmes que leur malice soit ainsi chastiee: car ou autrement par tolerance ilz sroient faietz plus obstinez, par cecy estans confuz de honte, ilz apprenent de sadmender.” Kálvin I. kátéja. „De excommunication.” 72-73. old.

⁴¹⁵ „Primum disciplinae fundamentum est, ut privaie monitiones locum habeant:” Corp. Ref. XXX. Inst. Rel. Christ. 1559. Lib. IV. Cap. XII. 2. 906. old.

⁴¹⁶ „Si quis eiusmodi monitiones vei pervaciter respuat, vel pergendo in suis vitiis contemnere se ostendat, ubi secunde testibus adhibitis monitus fuerit, ad ecclesiae iudicium, qui est seniorum consensus, vocari Christus praecipit.” (Matth. 18:15. et 17.) Corp. Ref. XXX. Inst. Rel. Christ. 1559. Lib. IV. Cap. XII. 2. 906. old.

⁴¹⁷ „... talem severitatem decere ecclesiam quae cum spiritu mansuetudinis coniuncta sit.” Corp. Ref. XXX. Inst. Rel. Christ. 1559. Lib. IV. Cap. XII. 8. 910. old.

⁴¹⁸ „Neque enim in levioribus peccatis adhibenda est tanta se Veritas, sed sufficit verborum casttgatio, eaque lenis et paterna... ut magis gaudeat se correctum, quam tristetur.” Corp. Ref. XXX. Inst. Rel. Christ. 1559. Ub. IV. Cap. XII. 6. 909. old.

⁴¹⁹ „Laquelle chose si on obtient l'Eglise les reçoit benigneement en sa communion et en la participation de celle unite de laquelle ilz avoient este exsluz.” Kálvin I. kátéja. De excommunication. 73. old.

⁴²⁰ „FlafSitia autem acriore remedio castigari convenu “ Corp. Ref. XXX. Inst. Rel. Christ. 1559. Lib. IV. Cap. XII. 6. 909. old.

⁴²¹ „... silz ne se amendent après avoir este admonestez, sont selon le commandement de Dieu reiectez de la Compagnie des fidèles...” Kálvin I. kátéja. De excommunication. 72. old.

⁴²² „... le Seigneur testifie que tel iugement des fidèles nest autre chose que la prononciation

A hallottak alapján megállapíthatjuk azt az igazságot, hogy a Kálvin felfogása szerinti egyházi fegyelmezés, helyes célkitűzéssel, különösképpen a szeretet és a szigorúság módszerének alkalmazásával, azoknak nevelői hatásaival megmérhetetlen szolgálatot nyújtott a felnőtt egyháztagok vallásos életének biztosítására és elmélyítésére.

Itt említjük meg, hogy Kálvin az egyházak életének nehéz idejében (belső meghasonlás, éhínség, járvány, háború) helyénvalónak találta azt, hogy a lelkészek nyilvános könyörgésre és böjtöltre buzdítsák a népet, hogy azok a közös bűnvallás, megalázkodás és sanyargatás által így hitben megerősödjének. Ilyen értelemben véve a nyilvános könyörgés és böjt valóban eszköz lehet a hívek vallásos életének a megsegítésére.⁴²³

Az egyház konfirmáció utáni vallásos nevelésének tárgyalásával kapcsolatosan azt említi meg, hogy Kálvin azokat a fogadalomtételre, melyek Isten akaratával megegyeznek és nem babonáságból származnak, épen mert bűnnel szembeni óvatosságra és jobb kötelességteljesítésre indítanak, a vallásos nevelés szempontjából üdvösnek tartotta, bár egyes gyarlóság legyőzése sohasem biztosíthatja senki számára, hogy tökéletessé, legfeljebb, hogy csak jobbá lett. Érdekes és Kálvin felfogásával megegyező jelenség, hogy a mi magyar református anyaszentegyházunkban a múltban, különösen az egyszerűbb emberek között, az egyházban tett fogadalomtétel, a felnöttek vallásos életében többször sikeres szerepet játszott. (Például Erdélyben.) Kálvin a fogadalomtételről az intézményben a következőket írja: „Valaki azt látja, hogy ő bizonyos vételre annyira hajlandó, hogy abban a dologban, amely egyébként nem rossz, nem képes úgy mér féket szabni maga elé, hogy menten bajba ne essék: semmi képtelenséget nem művel, ha annak a dolognak használatától bizonyos időre fogadalommal elzárja magát... Hasonlóképpen, ha valaki vagy feledékeny vagy rest a kegyesség szükséges tiszteire, miért ne serkentené fel emlékezetét s miért ne úzná el restségét azzal, hogy fogadalmat tesz? Bevallom, hogy mindegyikben a nevelésnek egy neme van.”⁴²⁴

IV. RÉSZ.

A keresztyén állam a vallásos nevelés szolgálatában.

1. Az állam vallásnevelői munkája.

Kálvin az államnak legszentebb hivatását olyan törekvésben és kormányzásban látta, amely minden körülmények között küzd azért, hogy az állam kebelében *bálványimádás, Isten nevének káromlása, igazságának gyalázása, a vallásnak nyilvános megtámadása elő ne forduljon, hogy a közbékét semmi fel ne forgathassa s mindenki rendelkezhegyék a saját tulajdonával, hogy a keresztyének között a vallásosság és az emberies érzés fennmaradhasson.*[^]

Az államban a vallásos élet fenntartását és előrehaladását megsegítő munkát különösen az állam vezetőinek kell végezni, akik Isten akaratából, Őt helyettesítve, kormányoznak és ítéleznek. „...Istentől van megbízásuk, isteni tekintéllyel van-

de sa sentence, et que cela quilz auront faict en terre est ratifie aux cieulx (Matth. 18.) Car ilz ont parolié de Dieu, par laquelle ilz peuvent condamner les pervers, et ont parolié par laquelle ilz peuvent recevoir en grace ceulx qui se admendent.” Kálvin 1. kátéja. De excommunication. 73. old.

⁴²³ Corp. Ref. XXX. Inst. Rel. Christ. 1559. Lib. IV. Cap. XII. 14-15.

⁴²⁴ „Videt aliquis se adeo proclivem esse in certum vitium, ut in re alias non mala sibi temperare nequeat, quin protinus in malum dalabatur: nihil absurdum faciet, si eius rōi usum ad aliquod tempus sibi voto praecidat... . Similiter si quis vei obliviosus sit, vei piger ad necessaria pietatis officia, cur non suscepto voto, et memoriám expergeficiat. et pigritiam excutiat? In utroque speciem esse paedagogiae fateor...” Corp. Ref. XXX. Inst. Rel. Christ. 1559. Lib. IV. Cap. XIII. 5. 928. old.

⁴²⁵ „...sed ne idolatria, ne in Dei nomen sacrilegia. ne adversus eius veritatem blasphemiae aliaeque religionis offensiones publicae emergant, ac in populum spargantur: ne publica quies perturbetur, ut suum cuique salvum sit et incolume, ut innoxia inter se commercia homines agitent, denique ut inter Christianos publica religionis faciēs existat, inter homines constet humanitas.” Corp. Ref. XXIX, Inst. Rel. Christ. 1536. Cap. VI. 230. old.

nak felruházva és mindenképpen Isten személyét képviselik.⁴²⁶ Pál nyilván megmondotta: „... nincsen semmiféle hatalmasság, csak az, amit Isten rendelt.”⁴²⁷

Az állam vezetőinek, „Isten követeinek és helytartóinak,”⁴²⁸ „... a legnagyobb gonddal, szerénységgel, buzgalommal kell örködniük a felett, hogy bennök, mintegy az isteni gondviselés, oltalom, jóság, jóakarát, igazság legyen képviselve az emberek előtt.”⁴²⁹ Vallásos vezetők tölthetik csak be igazán hivatásukat, hogy országunkban „... a jó cselekvőknek dicséretére, a gonoszoknak megbosszulására”⁴³⁰ legyenek.

Ha az állam vezetői tisztükben nem Istennek a nevében járnak el „...nemcsak az embereken követnek el méltatlanságot, akiket álnokul zaklatnak, hanem magát Istent is gyalázzal illetik.”⁴³¹ Az intézményben, Ferenc francia királyhoz írt előszó-ban mondja Kálvin: „Hiszen igaz királlyá valakit csak annak tudata tehet, hogy országa kormányzásában Istent szolgálja. E szerint már nem is országol, hanem rabol az, akinek uralkodása nem arra irányul, hogy Isten dicsőségének szolgáljon.”⁴³²

Kálvin hangsúlyozta, hogy az állam vezetői felelősek tettükért: „... Istennek egykor kötelességük elvégzéséről majd számot kell adniok.”⁴³³

Kálvin idős emberek államvezetésében jobban bízott, mint a fiatalokéban. Kálvin hitte ugyanis, *hogy Isten kegyelméből az idős embereknek hivatást adott arra, hogy vezessék a többieket*.⁴³⁴ A fiatalság tapasztalatlansága és hirtelenkedése miatt Kálvin nem volt barátja a fiatalok kormányzásának és természetellenesnek tartotta azt. „Amikor egy városban vagy országban balga, ingatag és könnyelmű fiatalokat választanak vezetőknek, akik képtelenek magukat kormányozni és nem tudnak bírók és útmutatók lenni, ez meggyalázása a természet rendjének, ez szégyen és úgy tetszik, hogy az ember Istent akarja bosszantani mindannyiszor, midőn így cselekszik.”⁴³⁵ Kálvin azonban e meggyőződése mellett azt is megállapította, *hogyha Isten nagyobb áldásban részesített fiatalokat mint kétszer annyit élt idősebb embereket*,⁴³⁶ ilyen esetekben a fiatalok is alkalmasak vezetői állások betöltésére és mindenki engedelmességgel tartozik nekik.

Az állam kormányzása és az állam életében az ítélkezés tulajdonképpen az állam törvényei „a néma felsőség”⁴³⁷ alapján történik. Kálvin csak olyan állami törvénynek ismerte el a létjogosultságát, amely lényegében Isten kijelentésével és igazságával megegyezik.⁴³⁸

⁴²⁶ „...mandátum a Deo habere, divina autoritate praediti, ac omnio Dei personam sustinere...“ Corp. Ref. XXIX. Inst. Rel. Christ. 1536. Cap. VI. 230. old

⁴²⁷ „...nee potestates esse ulla nisi a Deo ordinatas“. Corp. Ref. XXIX, Inst, Rel. Christ. 1536. Cap. VI. 231. old.

⁴²⁸ „...ministres et lieutenans de Dieu...“Kálvin első kátéja. Du magistrat 73. oldal.

⁴²⁹ „...omni cura, sedulitate, industria invigilent oportet, qui hominibus quandam divinae providentiae, bonitatis, bevolentiae, iustitiae, imaginem in se representent“. Corp. Ref. XXIX. Inst, Rel. Christ. 1536. Cap. VI. 231. old.

⁴³⁰ „...bene agentibus in laudem, malis ad iram ultores“. Corp. Ref. XXIX. Inst. Rel. Christ. 1536. Cap. VI. 231. old

⁴³¹ „...non hominibus modo sunt iniurii quos scelerate vexant, sed in Deum quoque ipsum contumeliosi...“ Corp. Ref. XXIX. Inst. Rel. Christ. 1536. Cap. VI. 232. old. és Corp. Ref. XXX. Inst, Rel. Christ. 1559. Lib. IV. Cap. XX. 6. 1097, old.

⁴³² „Siquidem et verum regem haec cogitatio facit: agnoscere se in regni administratione Dei ministrum. Nee iam regnum ille, sed latrocinium. exercet, qui non in hoc regnat, ut Dei gloriae serviat“. Corp. Ref. XXIX. Inst. Rel. Christ. 1536. Epistola nuneupatoria. 11. old.

⁴³³ „...cui administratae provinciáé rationem aliquando reddere oporteat. (Jes. 3: 14.)“ Corp, Ref. XXX. Inst. Rel, Christ. 1559. Lib. IV. Cap XX. 6. 1097. old.

⁴³⁴ „...quand nous avons gens aagez ausquels Dieu a fait grace, que ceuxla ayent l’office de conduire les autres...“ Corp. Ref. LXIII, Jób 32:4-10. 21. old.

⁴³⁵ „Car quand on a à choisir des gouverneurs en une ville ou en un pays de prendre des ieunes fols, volages, et escervelez, qui ne savent que c’est de gouverner leurs personnes, qui soyent là pour estre iuges et conducteurs: c’est pervertir l’ordre de nature, c’est une honte, et il semble qu’on vueille daspiter Dieu tot-tesfois et quantes que cela se fait.“ Corp. Ref. LXIII. Jób 32:4-10 20 oldal.

⁴³⁶ „... car il adviendra quelquefois que Dieu aura donne plus de grace beaucoup aux ieunes gens qu’à ceux qui ont vescu au double.“ Corp. Ref. LXIII. Jób 32:4-10. 21. old.

⁴³⁷ „... quam mutum esse magistratum legem...“ Corp. Ref. XXIX. Inst. Rel. Chr. 1536. Cap. VI. 237. old.

⁴³⁸ Corp. Ref. XXIX. Inst. Rel. Christ. 1536. Cap. VI. 237-238. old.

Kálvin egyetlen államforma mellett sem foglalt határozottan állást, Bármelyik államformát Isten akaratából származónak tekintette,⁴³⁹ Legegészségesebb államalakulatnak azonban mégis azt tartotta, mikor a kormányzatot többen gyakorolták. Ilyen államalakulatban ugyanis egyéni túlkapasok kevésbé érvényesülhettek. (Inst, Rel. Christ. 1559. Lib. IV. Cap XX. 8.)

A polgárok az állam vezetősége munkásságának, a törvények gyakorlásának köszönhetik, hogy a gonosz bántalmaktól és istentelenségektől megvédelmeztetnek. Az alattvalóknak a felsőbbiséget nemcsak e védelemért, vagy a félelem miatt kell őszintén tisztelni, de különösen azért az igazságért, hogy a vezetők *Istennek szolgálói és küldöttei*.⁴⁴⁰ Az alattvalóknak a tisztelet mellett készséges szívvel engedelmeskedni is kell a felsőbbiségnek azzal a tudattal, hogy *ezen cselekedetükkel magának Istennek engedelmeskednek, mert a felsőbbiség hatalma Istentől van.*⁴⁴¹

Kálvin meg volt győződve arról, hogy az állam belső békéjét a felsőbbiség iránti igaz engedelmisség biztosítja. *Békében és egyetértésben csak akkor élhetünk, ha engedelmeskedünk és alávetjük magunkat azoknak, akiket Isten méltóságba helyezett. Ha ezt elmulasztjuk, erkölcsileg minden megromlik körülöttünk és rosszakká leszünk, mint az erdők mélyén élő vad állatok. Aki a törvényes felsőbbiség ellen fellázad, az nemcsak Istennek, de a természeti rendnek és az emberi nemzetségnek is ellensége. Szörnyeteg, akit utálni kell*⁴⁴²

Pál tanítása alapján Kálvin helyeselte azt, ha az alattvalók a felsőbbiség iránti tiszteletük és engedelmisségük őszinteségét azzal is kimutatják, hogy imádkoznak fellebbvalóik életéért és igaz munkájáért.⁴⁴³

A zsarnok felsőbbiséget is tisztelni kell az alattvalóknak és el kell tűrniök bántalmaikat. A zsarnok felsőbbiséget „.. a nép vétkeiért való bosszúállásra támasztotta”⁴⁴⁴ az Úr: „... a rossz és gonosz fejedelem Istennek a csapása, hogy megbüntesse a nép bűneit.”⁴⁴⁵

A felsőbbiség iránti tiszteletnek és engedelmisségnek sohasem szabad azonban megcsorbítania Isten iránti tiszteletünket és engedelmisségünket. „Az Úr a királyok királya, aki ha az ő szent száját felnyitotta, egyedül reá kell mindenkinek előtt és mindenkinek felett hallgatni.” *„Jegyezzük meg azt, hogy Istent kell tisztelnünk első sorban.”*⁴⁴⁷ Ha feletteseink tehát „Isten ellen parancsolnak valamit, nem kell annak sem helyet adni, sem számba venni.”⁴⁴⁸ „Ha a fejedelmek rossz cselekedetekre akarnak vezetni és fel akarják fordítani Istennek tiszta tudományát, mint ahogy szerte tapasztalhatjuk ezt a világban, hiszen sokan vannak olyan ördögök, akik azt akarnák, hogy a vallás meghajoljon őrhelyük előtt és olyan legyen mint egy viaszkép, amely képzeletük szerint görbül, ilyenkor Istennek nem öröm az, ha engedelmeskedünk. Mert kicsodák ők? Elvesztették minden tekintélyüket, mikor az ellen lázadtak fel, akié a legfőbb hatalom”⁴⁴⁹ Istennek kell inkább engedni és nem az embereknek!

⁴³⁹ Corp. Ref. XXIX. Inst. Rel. Christ. 1536. Cap. VI. 232-233. old.

⁴⁴⁰ „... . ut Dei ministros ac legatos.” Corp. Ref. XXIX. Inst. Rel. Christ. 1536. Cap. VI. 242. old.

⁴⁴¹ „... . verum quia Deo ipsi redduntur obsequia, quae istis praestantur, quando eorum potestas a Deo est.” Corp. Ref. XXIX. Inst. Rel. Christ. 1536. Cap. VI. 242. old.

⁴⁴² „Car quant aux hommes, notons bien que nous ne pourrions pas vivre en paix et concorde sinon que ceux que Dieu a instituez en estat et dignité, soyent obéis, qu'on les recoyve en son Non, et qu'on s'assuettisse à eux: autrement il faudra que tout soit perverti, et que nous soyons pires que bastes sauvages au milieu des forests. Et ainsi tous ceux qui sont rebelles à la supériorité legitime, sont comme ennemis de Dieu, et de nature, et de tout le genre humain: ce sont des monstres qu'on doit détester.” Corp. Ref. LIV. V. Mózes 5:16. 320. old.

«a Corp. Ref. XXIX. Inst. Rel. Christ. 1536. Cap. VI. 242-243. old, és Kálvin I. kátéja. Du magistrat. 74. old.

⁴⁴⁴ „... . eos ad vindicandam populi iniquitatem a se excitatos.” Corp. Ref. XXIX. Inst. Rel. Christ. 1536. Cap. VI. 248. old.

⁴⁴⁵ „... . ainsi un mauvais et meschant est un fléau de Dieu pour chastier les péchez du peuple.” Kálvin első kátéja. Du magistrat. 74. old.

⁴⁴⁶ „Dominus ergo rex est regum, qui ubi sacrum os aperuit, unus pro omnibus simul ac supra omnes sit audiendus.” Corp. Ref. XXIX. Inst. Rel. Christ. 1536. Cap. VI. 248. old.

⁴⁴⁷ „... or cependant notons, qu'il faut que Dieu soit honoré le premier.” Corp. Ref. LIV. V. Mózes 5:16. 318. old.

⁴⁴⁸ „Adversus ipsum si quid imperent, nullo sit nec loco, nec numero.” Corp. Ref. XXIX. Inst. Rel. Christ. 1536. VI. 248. old.

⁴⁴⁹ „Que si les Princes nous veulent induire à maMaire, et qu'ils veuillent renverser la pure

2. A keresztyén állam vallásnevelési fontossága.

Az elmondottakból kitűnik, hogy Kálvin ideális államnak a theokratikus jellegű államot tartotta. Kálvin ezt az Istennek engedelmeskedő állami életet — mint látható — nem papi uralom által akarta megvalósítani. Az ő lelki szeme előtt a tökéletes állam képe úgy jelent meg, mint egy Istennek szolgáló nagy családnak a képe: amelyben az állam vezetői Istent helyettesítő, felelősségteljes kormányzásukkal, ítélkezésükkel, mint valami patriarkális családapák, bünt bűntettek, jót jutalmaztak és az Úr akaratával megegyező törvény iránti engedelmességre neveltek, Kálvin felfogásában az állam munkája határozottan vallásnevelői munka is volt. Az állam nemcsak biztosítja a békét és megvédi a polgárait a veszedelmektől, de vezetősége révén belsőleg neveli is azokat. Különösen a példaadás, a büntetés, a jutalmazás és zsarnok vezetőség esetén a türelem módszerein keresztül.

Kálvin meg merte mondani korában azt, hogy annak a vezetőségnek, amelyik saját szája íze szerint akarná intézni a vallásos élet kérdéseit, nem szabad szót fogadni. És merte azt is hangsúlyozni, hogy egy állam életében az igazi boldogulás szempontjából nem az államforma a döntő, hanem a benne folyó élet és munka. A mai világban, amikor az államformák kérdése és betöltése felett tülekednek nem egy országban az emberek, amikor vannak birodalmak, melyekben a vezetőség Isten igéjét vagy száműzni szeretné a föld színéről, vagy mint jámbor igás lovat saját szekérébe óhajtana befogni, milyen nagy áldás volna, ha végre magukra eszmélnének az emberek és meglátnák s követnék azt az igazságot, amit Kálvin meglátott és hangoztatott, hogy abban az országban van igazság, erő és boldogság, amelyekben az egész állami gépezet Isten dicsőségét tükrözi, amelyekben nem hódolnak meg a bűnnek az emberek, hanem Isten akaratára szerint élnek és Isten akaratának a szolgálatára neveinek.

Összefoglalás.

E befejező fejezetben röviden arról óhajtok szólni, hogy Kálvin vallásnevelési munkássága manapság milyen áldást nyújt számunkra. Az ő családi, iskolai s egyházi vallásnevelői gondolataiból és a keresztyén állam életére vonatkozó nézeteiből mi az, ami ma is aktuális és megszívelendő tanítás?

Kálvinnak a családi vallásos nevelés c. részben ismertetett megállapításait napjainkban különösen fontosnak és követésre méltónak minősíthetjük. Kálvin mindenképp Isten előtti felelősség terhe alatt teszi kötelességévé a szülőknek gyermekeik vallásos nevelésének a végzését. A szülők nem ruházhatják át gyermekeik vallásos nevelését, mint ahogy az sokszor tapasztalható a mai világban az iskolára és a hitoktatókra, mert első sorban is rájuk tartozik annak az elvégzése. Jó reagondolni a mai szülőknek arra, hogy Kálvin Istent helyettesítő és halálig tartó munkát látott a családi vallásos nevelés szolgálatában. Nemcsak a gyermekek felszólalásáig, amint az legjobb esetben történni szokott, de azután is szent komolysággal kell őrködniük a szülőknek gyermekeik vallásos élete felett. Kálvin elvárta a szülőktől, hogy hívó életre törekedjenek, önmagukat lelkileg neveljék, minden tekintetben jó példát mutassanak. Olyan követelmények ezek, melyeknek megélésére éppen a családi vallásos nevelés sikere szempontjából a mai sokszor üres lelkű és bűnben szórakozó szülőknek nagyon is szükségük van. Kálvin a szülőknek a családi vallásos nevelés gyakorlására különösen a szelídséggel párosult szigorúság módszerét ajánlja. A jelen korban élő szülők, mert többen köztük vagy nagyon durvák gyermekükkel szemben és így elidegenítik őket maguktól, vagy pedig mindent gyermekeikre hagynak s így a bűnre adnak számukra alkalmat, módszerei kérdésekben is sokat tanulhatnak Kálvintól. Kálvin igaz keresztyén szellemű felfogása, hogy a családban annak vezetői a szolgák és szolgálóleányok életével törődjenek és felelősségteljesen végezzék azok-

doctrine de Dieu, comme nous voyons par trop au monde, que ceste fureur est eu beaucoup, qui voudroyent que la religion se fleschist à leur poste, pour en faire comme une image de cire, et qu'elle se pliaist à leur fantasie, on verra cela: or ia à Dieu ne plaise qu'ils soyent obéis en cest endroit- Car qui sont — ils? Ils ont perdu toute autorité, quand ils se révoltent par dessus celuy qui a l'empire souverain..." Corp. Ref. LIV. V. Mózes 5:16. 318. old.

nak vallásos nevelését, idestova 400 esztendő múltán sem valósult meg, bizonyára a hívő élet szegénysége miatt. Pedig fájdalmasan sok bizalmatlanság és szeretetlenség tűnnék el szomorú földünkéről, ha Kálvin szerető szívének ezt a tanácsát a keresztyén családokban ma megvalósítanák. Kálvinnak a családi vallásos nevelésre vonatkozó gondolatai a gyermekek számára is üdvös útmutatásul szolgálnak. A mai szófogadatlan, szüleit kritizáló s lemosolygó és a végén erkölcstelenségbe, bűnbesülyedő gyermekeket éppen boldogulásuk érdekében Kálvin arra tanítja, hogy szüleikben Istennek a helyettesét nézzék, előttük szeretettel meghajoljanak és ha megnőnek, akkor is engedelmeskedjenek nekik és segítsék őket mindaddig, míg istentelenségre nem csábítanak. Kálvinnak a családi vallásos nevelést tárgyaló felfogásából nyilvánvalóan kitűnik az az örökérvényű igazság, hogy abban a családban van helyes vallásos nevelés, boldog, békességes élet szülők és gyermekek közt, amelyikben az Ige szelleme él és abból táplálkoznak a családtagok. Az a család nyújthat csak áldást, erőt, vigaszt és szeretetet, melyekre olyan mérhetetlen szükség van ebben a nehéz és önző életben, az ő tagjai számára, ahol Isten Szentlelke uralkodik.

Kálvinnak az iskolai vallásos nevelést felölelő nézeteiből is szűrhetünk le tanulságokat a magunk számára. Ilyen fontos tanulság az, hogy az anyaszentegyháznak vallásos szellemű iskolák fenntartására, az ifjúság hívő életének kialakítása és megerősítése érdekében feltétlenül szüksége van. Református egyházainknak, hogy méltóak lehessenek nevükre, törekedniük kell arra, hogy felekezeti iskoláikat megtartsák és hogy ahol csak keresztülvihető újabb ref. iskolákat szervezzenek. A másik fontos tanulság, amit Kálvin az iskolai nevelés kérdésével kapcsolatosan ad nekünk az, hogy meglevő felekezeti iskoláinkban a ref. vallásos szellemű értelmi oktatást és nevelést nemcsak papíron, hanem valóságban is minden megfelelő eszköz felhasználásával biztosítsuk. Felekezeti iskoláinkban nemcsak a növendékektől, de az iskolában működő tanároktól és tanítóktól is követeljük meg azt, hogy istentiszteleteinken részt vegyenek nem egy-egy kettő közülök, hanem mindannyian, továbbá hogy hívő erkölcsös életet éljenek és az egyház építő célzatú tevékenységeiben munkálkodjanak. Az iskola konfesszióanalízisű vallásos szellemét és az iskolába járó ifjúság vallásos életének normális kifejlődését nem pusztán maga a felekezeti iskola biztosítja, hanem legfőbbképpen a felekezeti iskolában szolgáló tanerők példaadó, hívő személyisége. Kálvin éppen ez okból fordított nagy gondot tanerőinek választására és írta elő pontosan vallásos irányú kötelességeiket, Kálvin arra is oktat minket, hogy felekezeti iskoláinkban sem a bűn elnézésének és pártolásának, sem a durvaság megengedésének helyet nem adhatunk: ilyen módszerekkel ugyanis a növendékek lelkében az őszinte és szeretetben gyarapodó vallásos élet kifejlődését gátolnánk meg.

Kálvinnak az egyházi vallásos nevelésre vonatkozó munkássága mellett nem mehetünk úgy el, hogy abból hasznos gyümölcsöket ne nyernénk. Az egyházi vallásos nevelést vezető lelkészeket szolgálatuk elmélyítésének és tisztaságának biztosítása érdekében Kálvin komoly önnevelésre és önfegyelmezésre hívja fel. A Kálvin szellemében végzett hitépítő és fegyelmező lelkészi konferenciák, melyek azokban a gyülekezetekben, ahol több lelkész jellegű egyén van, egyesítve akár hetenként is megtarthatók, a legalkalmasabbak arra, hogy a lelkészek hit és erkölcsi életére jótékony és állandó hatást gyakoroljanak. A lelkészi konferenciák megfelelő módon (pl. több kisebb lelkészi körzet összevonásával) a teológiákról kikerült lelkészek mindenkor tudományos színvonalának a fenntartására is felhasználhatók. Kálvin az egyházi vallásos nevelés kérdésével kapcsolatosan különösen a kátétanítás és konfirmáció rendkívüli fontosságára figyelmeztet bennünket. Minden lelkésznek szent kötelessége, hogy a vallásos nevelésnek ezt a központi munkáját, amelytől a legtöbb esetben az ifjúság hívő életének a megindulása és az egyházhoz való odakapcsolódása függ, ne bizza másra, hanem önmaga felelősségteljesen végezze. Kálvin arra is megtanít minket, hogy az egyház presbitereit nem az állásuk, családfájuk és vagyonuk szempontjából válasszuk meg. Vallásos és szolgálatra kész egyháztagok alkalmasak egyedül a presbiteri tisztség betöltésére. Lelki egyházat földi titulussal, címekkel és aranyborjakkal nem lehet építeni, csak szerető szívekkel és hívő lelkekkel. Kálvin az egyházi fegyelmezésnek a bűnösökkel szembeni gyakorlását, az anyaszentegyház tisztaságának, a jók megőrzésének és a rosszak megbüntetésének s esetleges megjavulá-

sának érdekében annyira szükségesnek tartotta, hogy igazán Kálvint követő egyház e fegyelmezés nélkül a valóságban el nem képzelhető. A mi ref. magyar egyházainknak sajnos sokat kell pótolniuk ezen a téren.

Kálvin meg volt győződve arról, hogy az egyes államok boldogulása, belső békéje és ereje az állam vezetőségének és polgárainak hitéletétől és vallásos szellemű munkájától függ. Kálvin az állam vezetőire különösen nagy felelősséget rótt. Az ő kötelességük első sorban, hogy az állam életében a vallásos élet fenntartásával, megjutalmazásával és a bűn megbüntetésével Isten dicsőségének helyet adjanak, Kálvin arra az igazságra mutat rá, hogy az államok életét sohasem külső reformokkal, törvényekkel, anyagi erőforrások megnyitásával lehet boldogabbá tenni, hanem csak belülről, ha krisztusi erők áradnak szét annak életében. Kálvin a mai fegyverkező és gyűlölködő világnak világosan hirdeti, hogy nem nagyképű politikai konferenciákra van szükség, hanem inkább arra, hogy az államok igyekezzenek Isten országának egy-egy darabjává válni, mert csak így jöhet el az egyetemes béke az emberiség számára.

Kálvin, amint ebből a rövid áttekintő összefoglalásból is meglátszik, értékes pedagógiai személyiség volt. Igéből táplálkozó konfesszionálisztikus színezetű, Isten abszolút uralmáért küzdő pedagógiai munkássága különösen a gyakorlatiasság és az egyetemesség szempontjából megbecsülendő.

Kálvin nemcsak környezetében és korában hatott pedagógiai egyéniségeivel és szolgálatával, de hat ma is és arra hívogat, hogy a család, az egyház és az állam életében Istennek való engedelmességre neveljünk, A theokráciára való törekvés teszi az emberi életet áldottá, szeretővé, igazságossá és békekességé. Mert Istennek az ő akaratából és kegyelméből dicsőséget adni annyit jelent, mint önmagunkat is megdicsőíteni.

TARTALOMJEGYZÉK.

ÁLTALÁNOS BEVEZETÉS	3
I. Rész.	
CSALÁDI VALLÁSOS NEVELÉS	4
1. Bevezetés	4
2. A családban lévő vallásos nevelés Isten rendelése. Vezetői: apa, anya. Kötelességeik.	5
3. A szülők kitüntetése, szolgálata és felelőssége a családi vallásos nevelésben	8
4. A szülők Isten ígéje általi önnevelése.	10
5. A gyermekek kötelességei a családban.	11
a) A gyermekeknek szüleik iránti tisztelete Isten rendelése	11
b) A gyermek Isten helyettesének tekintse szüleit	11
c) Gyermekeknek szüleik iránti tisztelete: kormányoztatás általok, szófogadó engedelmesség, alázatosság, segítség és szolgálat	12
d) Gyermekeknek szerénysége	14
6. A családi vallásos nevelés a szülők haláláig terjed.	16
7. Mikor nem kell a gyermekeknek szüleiknek engedelmeskedni?	16
8. Szolgák kötelességei urukkal és családjukkal szemben.	17
9. A családi vallásos nevelés célja.	18
10. A családi vallásos nevelés tananyaga.	20
11. A családi vallásos nevelés módszere.	21
a) A családi vallásos nevelés tananyagának módszere.	21
b) A gyermekek családi vallásos nevelésének módszere.	21
c) Az anyák és a szolgák családi vallásos nevelésének módszere.	25
12. A családi vallásos nevelés akadályai	25
a) A családi vallásos nevelés akadályai a szülők részéről.	25
b) A családi vallásos nevelés akadályai a gyermekek részéről.	28
c) A családi vallásos nevelés akadályai a szolgák részéről.	33
13. Vallásos családi nevelés áldása.	33
14. Vallástalan család büntetése.	25
15. Gyermeektelen szülők bűneiknek megismerésére indíttatnak. Vigasztalásuk,	38
16. Az egyház vezetőinek családi vallásos nevelése	39
17. A családi vallásos nevelés és az egyház kapcsolata.	40
18. Kálvin családi vallásos nevelésre vonatkozó gondolatainak jellemzése és értékelése.	40
II. Rész.	
ISKOLAI VALLÁSOS NEVELÉS	42
1. Bevezetés	42
2. Kálvin genfi iskolájának megalapítása	42

3. Kálvin genfi iskolájának a beosztása.	43
4. A kollégiumi vallásoktatás órabeosztása.	44
5. Az akadémiai vallásoktatás órabeosztása.	45
6. A kollégium és akadémia tanerői és kötelességeik.	46
7. A kollégiumi és akadémiai tanulók kötelességei,	49
8. A kollégiumi oktatás és nevelés célja.	52
9. Az akadémiai oktatás és nevelés célja	53
10. A biblia, mint az iskolai vallásos nevelés tananyaga.	54
11. A zsoltárének mint az iskolai vallásos nevelés tananyaga	51
12. Az imádság, mint az iskolai vallásos nevelés tananyaga	59
13. A kollégiumi és akadémiai vallásoktatás módszere.	61
14. A kollégiumi vallásos nevelés módszere.	61
15. Az akadémiai vallásos nevelés módszere.	63
16. A kollégiumi vallásos nevelés és családi vallásos nevelés kapcsolata.	64
17. Kollégium, akadémia egyházzal való kapcsolata.	64
18. Kollégium, akadémia várossal (állammal) való kapcsolata.	64
19. Szentlélek munkája az iskolai vallásos nevelésben.	65
20. Kálvin, mint professzor.	66
21. Kálvin iskolai vallásos nevelésének jellemzése és értékelése.	68

III. Rész.

EGYHÁZI VALLÁSOS NEVELÉS.

1. Bevezetés	72
2. Az egyház és a vallásos nevelés	72
3. Lelkészek mint az egyházi vallásos nevelés vezetői	73
a) Vizsgálatuk és eskütételük	73
b) önnevelésük és fegyelmezésük	75
4. Az egyházi vallásos nevelés és a kátétanítás. Kálvin kátéinak története	76
4. Kátétanítás személyei, helye, ideje. Konfirmándusok évszáma	78
6. A kátétanítás célja	79
7. A kátétanítás anvaga	80
B) Kálvin első kátéja	gg
b) Kálvin második kátéja	JQ3
8. A kátétanítás módszere	108
9. Kálvin kátéinak jellemzése és értékelése	109
a) Kálvin I. kátéjának jellemzése és értékelése	109
b) Kálvin I. kátéjának és az I. intézménynek kapcsolata	110
c) Kálvin II- kátéjának jellemzése I. kátéjával való összehasonlításban	HI
d) Kálvin II. kátéjának értékelése és hatása	112
10. Kálvin kátétanításra vonatkozó munkásságának általános jellemzése és értékelése	113
11. Az egyház konfirmáció utáni vallásos nevelése	114

IV. Rész.

A KERESZTYÉN ÁLLAM A VALLÁSOS NEVELÉS SZOLGÁLATÁBAN

1. Az állam vallásnevelői munkái	118
2. A keresztyén állam vallásnevelési fontossága	121
ÖSSZEFOGLALÁS	121
TARTALOMJEGYZÉK	125